

929
Л55

929(519.5)

МУЪЖИЗА СОДИР БЎЛМАЙДИ

1000352

30. 11. 2009

Ли Мён Бак
Муъжиза содир бўлмади. Сеул: Ewhan нашриёти, 2009. 312 б.

ISBN 978-9943-01-469-5

- © Copyright, Ли Мён Бак -1995
- © Copyright, Ким Хён-Тхэк, Инна Пак, таржима — 2009
- © Copyright, Пак Джонг-Вон, дизайн — 2009
- © «Ўзбекистон» НМИУ, Ewhan нашриёти, 2009, ўзб.

Мўъжиза содир бўлмайди

ЛИ МЁН БАК

Корея Республикаси Президенти

Рус тилидаги нашрга муқаддима ўрнида

Қадрли китобхонлар!

Менинг ҳаётим, ўй-фикрларим ва кечинмаларим акс этган «Мўъжиза содир бўлмайди» китоби илк бор 1995 йилда Корея Республикасида нашр этилди. Мана энди у рус тилида ҳам чоп этилди. Бу ҳол мени чуқур мулоҳаза юритишга чорлайди ва алоҳида туйғуларга чулғайди. Зеро ушбу китобда менинг Россия ва Марказий Осиё мамлакатларидаги иш тажрибам батафсил ёритилган бўлиб, бу давлатларни доим дўстона мамлакатлар деб ҳисоблаб келганман ва ҳозир ҳам шундай.

XX асрнинг тўқсонинчи йилларида дипломатик муносабатлар ўрнатилгандан сўнг, Россия ва Марказий Осиё мамлакатлари Корея Республикаси учун янада яқинроқ бўлиб қолишди. Мамлакатларимизнинг бир-бири учун нақадар муҳим аҳамиятга эга эканлигини бизлар йилдан-йилга янада яққолроқ тушуниб етмоқдамиз ҳамда ўзаро алоқаларимизнинг мустақамланиши ва ривожланишини янада қаттиқроқ қадрламоқдамиз. Натижада кейинги йилларда мамлакатларимиз ўртасидаги муносабатлар нафақат иқтисодиётда, балки илм-фан ва маданият каби соҳаларда ҳам жадал ривожланмоқда.

Дипломатик муносабатлар ўрнатилишидан аввал ҳам мен, 80- йилларнинг охирларидан бошлаб, Кореядаги хусусий корхоналардан бирининг бош директори сифатида Россиянинг турли шаҳарларига борганман. Ушбу ташрифлар давомида Россия билан яқинроқ танишиш, унинг иқтисодиёти, маданияти, илм-фани ва техникаси, тарихи ҳамда санъатини янада чуқурроқ тушуниш имконига эга бўлдим. Шунингдек, Марказий Осиё мамлакатлари етакчилари билан дўстона алоқалар ўрнатишга эришдим ва бу дўстлик ҳануз сақланиб келмоқда.

Мана, 2008 йилнинг сентябри. Мен расмий ташриф билан Россияда бўлдим. Россия Президенти Дмитрий Медведев

ва Бош вазир Владимир Путин билан учрашувларда кенг қўламдаги масалалар бўйича иккала томонни қизиқтирган фикр-мулоҳазалар билан ўртоқлашдим. Ушбу ташриф давомида Транскорея темир йўлини Транссибирь магистрали билан бирлаштириш ва Корея Республикасигача газ ўтказгич қуриш лойиҳаларининг амалга оширилишига кучли тurtки берилгани алоҳида аҳамиятга эга. Хусусий корхона бош директори бўлиб ишлаган пайтларимдаёқ бу лойиҳаларга алоҳида эътибор берар эдим.

Россияга ташрифим чоғида Санкт-Петербург университетида ҳам бўлдим. Бу университетда менга маъруза билан чиқишни таклиф қилишди ва Фахрий доктор унвонини беришди.

Корея Республикаси Президенти лавозимига киришганимдан буён Осиё мамлакатлари билан ҳамкорлик алоқаларини ривожлантиришга зўр бермоқдаман. Фаолиятимнинг ушбу йўналиши доирасида мен Марказий Осиё мамлакатлари билан ўзаро манфаатли алоқаларни кенгайтириш ва мустақамлашга қаратилган «Янги Осиё дипломатияси» ташаббусини олға сурдим ва уни доимо қўллаб-қувватлаб келмоқдаман.

Президент этиб сайланганимга қадар Сеул мэри бўлиб ишладим ва ўша вақтлардаёқ Марказий Осиёнинг кўпгина мамлакатлари раҳбарлари билан яқин дўстона алоқалар ўрнатдим. Ўтган йили Қозоғистон, Ўзбекистон ва Туркманистон президентлари билан учрашдим. 2009 йилининг май ойида эса ушбу мамлакатларга ташриф буюриш ва ўз ҳамкасбларим билан турли соҳаларда дўстлик ва ҳамкорликни мустақамлаш чоратадбирларини белгилаб олишни режалаштирмоқдаман. Шунингдек, ушбу давлатларда этник корейсларнинг турмушига оид муаммоларга ҳам эътибор қаратилади. Этник корейсларни қўллаб-қувватлаш уларнинг миллий ўзлигини англашларини ва тарихий ватанлари учун ифтихор туйғусини ўстиришга хизмат қилади. Бу ҳол ватандошларимизга мамлакатларимиз ўртасидаги муносабатларни ривожлантиришга катта ҳисса қўшиш имконини беради, деб умид қиламан.

Бу китоб илк бор нашр этилганидан кейин кўп йиллар ўтди. Юртимизда ҳам, жаҳонда ҳам кўп ўзгаришлар рўй берди. Йигирманчи аср ниҳоясига етди, ҳозир XXI асрда яша-

моқдамиз. Ҳаётимда кўп касбларни кўрдим. Парламент депутати ва Сеул мэри бўлиб ишладим. Бутунги кунда халқим менга мамлакат Президенти вазифасини ишониб топширди. Аммо, лавозимлариму мансабларим қанчалик ўзгармасин, вақтнинг шиддатли оқимида ҳаётий шарт-шароитим қандай кўриниш касб этмасин, мен учун ўзгармас бўлиб қоладиган нарса мавжуд. Бу менинг қатъий маслағимдир: Ҳаётда мўъжиза бўлмайди!

Илк болалик чоғларимдан университетни битиргунимга қадар туну кун камбағаллик билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишимга тўғри келарди. Ҳатто мени «Ҳендэ» компаниясига яхшигина ишга қабул қилганларидан сўнг ҳам, қарийб ўттиз йил давомида аввалгидек бор кучимни танлаган ишимга сабот билан тинимсиз сафарбар этиб келдим. 60-йиллар охирларидан 80-йиллар охирларигача бутун Корея босиб ўтган, ҳақиқатан ҳам жадал иқтисодий ўсишдан иборат тарихий йўлдан ўз компаниям билан биргаликда одимладим.

Мен умримнинг 20-йилларидаёқ компания бошқаруви аъзоси, 30-йилларида — бош директор, 40-йилларида — компания президенти бўлдим. 50-йилларида Корея парламенти депутати бўлишга эришдим. 60-йилларида эса, Сэул аҳолиси мени ўз мэrlари этиб сайладилар. Ҳозирги вақтда менинг зиммамга корейлик сайловчилар менга ишониб топширган фахрли, аммо, шу билан бирга, жуда масъулиятли мажбурият юклатилган.

Баъзан мени, гўё ҳаётимда ҳамма нарса худди эртаклагидек кечган деб ўйлаб, «мўъжизалар қаҳрамони» деб атайдилар. Аммо менинг ҳаётим — «мўъжиза» эмас, асло. Ҳаётим — изтироб ва сабр-тоқатга тўла, машаққатли узун йўлдир. Мен бу йўлдан ҳар куни, ўзимга бўлган ишончни йўқотмай ҳамда орзу-умидларимни бой бермай, қатъият ва жасорат билан одимладим. Менинг ҳаётим — бу муваффақиятга қатъий ишонган ҳолда мунтазам олға интилишдир, бу ҳар қандай ва барча тўсиқларни енгиб ўтиш, муваффақиятсизликлар ҳамда муваққат мағлубиятлар рўй берганда тушкунлик ва умидсизликни ўзимдан нари ҳайдай билишдир.

Бу китоб мураккаб давримизда ўз йўлларини топишларида ёшларга кўмакдош бўлишига, оғир, беҳаловат ҳаётдан изтироб чекаётганлар қалбида умид учкунлари порлашига ва уларнинг ўз ҳаёт йўлларидан муваффақият ва бахт сари янги

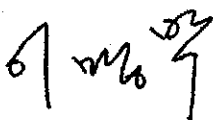
куч-қувват билан дадил олға интилишларига ёрдам беришига астойдил ишонаман.

Бу китоб менинг «шахсий таржимаи ҳол»имгина эмас. Умид қиламанки, «ҳаётим тавсифи»ни ўқир экансиз, унда баён этилган ишончли маълумотлар билан танишгач, Кореянинг замонавий тарихи ҳақида кўпгина нарсаларни билиб оласиз. Бу китоб Корея ва корейс халқини янада чуқурроқ тушуниб олишда сизга ёрдам беради, деб ишонаман.

XXI асрда халқаро муносабатлар давлатлар ўртасидаги рақобат билангина белгиланмайди. Жаҳон ҳамжамияти олдидан йил сайин кескинлашиб ва кенгайиб бораётган глобал муаммолар кўндаланг бўлмоқда. Бунга иқлим ўзгариши ҳам, халқаро терроризм ҳам, жаҳон молиявий инқирози ҳам кирди. Бу муаммоларни алоҳида мамлакат ёки алоҳида халқ якка ўзи ҳал этишга қодир бўлмай қолмоқда. Фақат биргаликдаги саъй-ҳаракатлар билангина сайёрамизда уйғунликка ва бутун инсоният равнақ топишига эришиш мумкин. Ўйлайманки, бу борада Евроосиё қитъаси мамлакатлари, айниқса, Россия, Корея ҳамда рус маданияти ва рус тили билан тарихий алоқалари жуда мустаҳкам бўлган МДХ мамлакатларининг ўзаро яқин муносабатлари ва ҳамкорликлари катта роль ўйнаши лозим.

Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, умид билдираманки, «Мўъжиза содир бўлмайди» китобининг рус тилида нашр этилиши мамлакатларимизни янада яқинлаштиришга дурустгина ҳисса бўлиб қўшилади, халқларимизнинг бир-бирини ўзаро тушунишини янада чуқурлаштиришга ёрдам беради. Шунингдек, «алмашинув ва ҳамкорликнинг янги даври» бошланиши бўлади, деб ишонгим келади.

Сўзим якунида ушбу китобни тайёрлаш ва нашр этишда ёрдам берган барча инсонларга чин дилдан самимий миннатдорлик билдираман. Китобни рус тилига таржима қилиш бўйича катта ва мураккаб меҳнатлари учун, профессор Ким Хён Тхэк ва таржимон Инна Пакка, шунингдек «Мўъжиза содир бўлмайди» китобининг русча нусхасини амалга ошириш борасидаги саъй-ҳаракатлари учун Корея-Россия маданият фондига ташаккур изҳор этаман.

Ли Мён Бак
Корея Республикаси Президенти
2009 йил апрель

МУНДАРИЖА

Рус тилидаги нашрга муқаддима ўрнида | 4

“Хендэ”ни тарқ этиш боиси

Соғвипода қабул қилинган қарор | 15

Фахрий президентнинг қатъий талаби | 17

Агар бу ўпирилиш бўлса, мен хонавайрон бўламан | 21

Тўхтатишга уч бор уриниш | 23

Садоқат мантиғи | 25

«Хендэ»даги сўнги вазифа | 28

Беғараз тарқ этиш | 29

Келинг, бирга ишлаймиз | 31

*Қашишқлик ва онам —
менинги устозларим*

Отам ибрати | 37

Ёз кунларидан бирида пайдо бўлган ҳарбий самолёт | 40

Кўли узун бола | 42

Бировлардан таом ола кўрма | 44

Юқори мактабга киришдаги можаро | 46

Қишда сомон шляпа кийган бола | 49

Уйдан қочишим ва онам дуоси | 49

Похангнинг қашишқ туманидан Итэвон кулбаларига | 52

Чонгечондаги эски китоблар дўконида
тасодифан орттирган ёрдамчим | 56

Бундай саломатлик билан армияга олишмайди | 59
Қишлоқнинг уриниши | 62
3 июндаги иш ташлаш қутқучиси | 66
Мен қайта туғилган Содэмун қамоғи | 70
Онаизор | 75

Ишда ўўқиларни Забт этиши

Ишга киришда сусткашлик қилмаслик даркор | 81
Курилиш — бу бунёдкорлик | 85
Бошлиқ ва эндигина ишга олинган ходим ўртасидаги
можаро | 90
Таиланддаги ҳодиса | 92
Демак, бир ўзинг ҳамма пулни чўнтагингга урибсанда! | 97
Кечаси макияж қилинлар | 103
Президент аппаратининг бульдозер билан
эзиб ташланган кўрсатмаси | 107
Директор рафиқасининг илтимоси | 112
Бизникидек йирик компания қандай қилиб уй сотиш билан
шугулланади? | 114

Ўттиниз беш ёшли директор

Истаганингча йиғла | 121
Сен директор бўласан | 124
Рақобат | 129
Маошга ишловчи директор ва корпорация
президентининг ўғли | 135
Апкуджонг туманида «Хендэ» хонадонларига талабнинг
кескин ортиши | 138
Етказилган жароҳат ва қарши ҳужум | 141
Президент Пак Чон Хи билан сўнгги учрашув | 147

Ўзга ишонманган — тап портмайдн

- Анойи эмас экансиз | 153
Қонли кўз ёшлар | 159
Янги ҳарбий ҳукумат ва Корея саноатчилари
федерацияси раиси | 168
Тендердаги тутуриқсиз мағлубият | 172
Енгванг атом электр станцияси туфайли очиқ уруш | 175

Бутун жаҳон бўлаб

- Бағдод ҳоқими Ваҳоб ва Ироқ бозорига чиқиш | 187
Инқилобий ҳукумат меҳмондўстлигидан фойдаланиб | 192
Ироқ учун «Пони» пикапи | 197
Бағдодни тарк этиш | 201
Ўн тўрт соатлик уруш | 204
Бош вазир Махатхир — Малайзиянинг бойлиги | 207
Нима, бош вазирнинг кети бошқаларникидан
каттароқми? | 215
Маркос ва Имельда кураши | 218
20 йилдан кейин адо этилган ваъдам | 221
Мен унутолмайдиган инсонлар | 223

*Директор каби фикр юритиб,
бўлим бошлиги каби ишла!*

- Буни сиздан кўра кўпроқ яшаган биродарингиз
сифатида айтяпман | 229
Биринчи бўлиб маош олиши лозим бўлган киши | 232
Компания соҳиби — сенинг рақобатчинг | 234
Лавозим ва ҳокимият | 235
Директоримиз тунда ҳам ухламайдими? | 237

- Феълингни ишингга мослаштир | 239
Бошлиқ туфайли азоб чекиш | 240
Иш ва вақт устидан ҳукмронлик қил | 241
Шанба куни ҳам расмий кийимда | 243
Сурункали гепатитга қарши кураш | 244

Жаноб Ли, оиламиз борми?

- Май қироличаси қабристонда | 253
Ли Мён Бак иккинчи хотини билан яшайди | 256
Телесериаллардаги аёл | 258
Кўримсиз қиёфадан ўнғайсизланиш | 260
Яхши ота бўлиш сири | 264
Эртага мен уларнинг машинасида кетмайман | 267
Пул топиш ва сарфлаш усули | 269

Келажак — Шимолда

- Янги дунёни излаб | 275
Умид бор | 277
Шимолий кутбнинг ароқ билан эритилган музликлари | 281
Сибирь табиий газы — Кореяга | 286
Горбачев лабиринти | 293
Приморье ўлкаси — янги Когуре даври кони | 301
Шимолий Кореяни кашф этиш — 21-асрни кашф этиш
демакдир | 303

Хотима ўрнида 308

Л

М

Б

Е

А

И

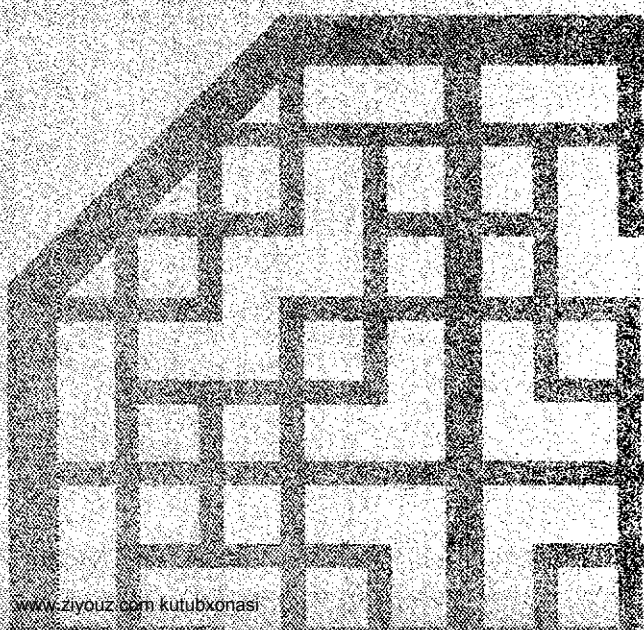
Н

Ю

“Хендэ”ни парк этиш боиси

*“Хендэ”да мен бор кучимни бериб ишладим.
Тинмай меҳнат қилдим...*

*Чоғроққина корхона йириклашгандан сўнг,
халқаро компанияга айланганида, аҳоли жон
бошига 100 доллардан кам бўлган даромад
8 минггача кўтарилганида мен воқеаларнинг
қоқ марказида эдим ва бунинг учун тақдир-
дан чексиз миннатдорман.*

Л И М Е Н Б А К

Согвипода қабул қилинган қарор

Мен 1991 йил 31 декабрда рафиқам ва тўрт фарзандим билан Чеджу оролига дам олгани кетдим. Бу бизнинг илк оилавий саёҳатимиз эди. Барчамизнинг кайфиятимиз аъло. Анчадан бери биргаликда дам олмагандик. Шунга қарамай, оилам бағрида хузур қилолмадим.

Бу кун ўтиб, янги йил ҳам киради. Мен эса муҳим бир қарор қабул қилишим лозим эди. «Хендэ»дан кетишим лозимми?

Ҳаётимдаги муҳим қарорни қабул қилишда икки йўл бошида турардим. Куни кеча эллик ёшга тўлдим. Согвипо шаҳрида соҳилда, денгизга боқиб турардим. Денгиз ҳадсиз-худудсиздек кўринарди. Уфқ нигоҳим етмас узоқликда эди. Денгизнинг бепоёнлиги ўтмишимдан кўра кўпроқ келажакимга ўхшаб кетарди.

Аммо тақдир китобини тушуна билишинг ҳаёт йўлингни қандай босиб ўтганинга боғлиқдир. Зеро ўтмишингни тартибга солмаган бўлсанг, тақдир китобини тўғри ўқий олмайсан. Мен умримнинг ўтган эллик йили ҳақида, фақат олға интилган чоғларимда тақдир китобимга нелар битилганлиги хусусида ўйга толдим.

Ҳаётимда узоқ вақт алоҳида ўрин олган денгиз бўйида анчадан буён мана шундай танҳо турмагандим.

Японияда туғилганим ҳолда, озод этилган ватанимизга кемада қариндошларим билан қайтгандик. Аммо кемамиз Цусима ороли яқинида ҳалокатга учраб, Японияда йиққан пулларимиз денгизда ғарқ бўлди. Ўзимиз қутулиб қолдик, бироқ шафқатсиз қашшоқлик кутаётган ватанимизга қуруқ қўл билан қайтдик.

Ҳатто урушдан кейин ҳам қашшоқлик ҳол-жонимизга қўймади. Акаларим, уларнинг ортидан ота-онам ҳам Сеулга кетишгач, синглим иккимиз ёлғиз қолдик ва қай йўл билан бўлса-да, тирикчилик қилишимиз лозим эди. Ўша дамларда

биз яшаган Поханг шахри яқинидаги денгиз бизга кўзни қамаштирадиган даражада мовий, аммо мангу совуқдек кўри- нарди.

Кейин эса Сеулга кўчиб ўтдик, университетда ўқидим, талабалар ҳаракатида қатнашдим, қамокда ётдим, онам ва- фот этди, «Хендэ»га ишга кирдим... Улғайиб борар эканман, мудом қашшоқлик билан курашдим.

«Хендэ»да 27 йил ишладим. 30 ёшга тўлмай директор ўринбосари бўлдим, 40 ёшга тўлмасимдан директор этиб, 50га чиқмай — компания президенти этиб тайинландим. Одамлар мени кўпинча «афсонавор инсон» дея аташарди.

Аммо ҳаётим ташқаридан қарагандагина афсонадай кўри- нади. Аслида эса, у турли инқирозли ҳолатлар ва хавф-хатар- га тўла шафқатсиз воқелиқдан иборат эди. Мен йўлимга тўга- ноқ бўлувчи қийинчиликлар ва қаршилиқлар олдида ҳеч қачон чекинмадим, уларни доимо енгиб ўтардим. Эҳтимол, одамлар ана шу матонатли ҳаракатни мўъжиза деб атарлар.

Эртаси, 1992 йил 1 январда мен Согвипода денгиз соҳи- ли бўйлаб сайр қилдим. Улғайишнинг 23 йили, тақдир тифи- га қарши 27 йиллик доимий кураш, яна «Хендэ»дан кетгач, 25 йил олдинда турарди. Кейинги ҳаёт йўлим азалдан белги- лаб қўйилганди.

«Хендэ»да мен бор кучимни бериб ишладим. Тинмай меҳ- наг қилдим, тер тўкдим...

Мен компания билан биргалиқда экватордаги чангал- зорлардан, жазирама чўлу биёбонлардан тортиб, қорли Си- биргача — жаҳонни забт этдим. Кичиккина корхона йирик- лашиб борганида, сўнг халқаро компанияга айланганида, мен воқеаларнинг қоқ марказида эдим. Аҳоли жон бошига 100 доллардан кам бўлган даромад 8 минггача кўтарилганида мен шу ерда ишладим. «Хендэ» ва мамлакатимнинг шитоб билан, мислсиз юксалишига фаол ҳисса қўша олганим учун тақдирдан чексиз миннатдорман.

Рафиқам соҳил бўйлаб ортимдан келарди — ёнимга қачон келганини пайқамай қолибман. У менинг кўнглимдан нима- лар кечаётганлигини пайқаб турарди, албатта.

Бехос директор этиб тайинланганим 1977 йил ёдимга келди. Ўшанда 35 ёшда эдим ва мен бундай лавозимда ишни уда-

лай олармиканман, бундай тайинловни қабул қилсаммикан, деб ўйлаган эдим. Журналистлар уйимда ҳам ҳоли жонимга қўйишмасди. Ўшанда шаҳарга кетганимдан кейин болалагим ўтган жойларга аёлим билан биринчи бор йўл олгандим. Енгиль кўрфазида денгизга термулганча қалбан ўзимга дедим: «Тақдирга қарши турмаслик керак. Шунингдек, оддий директор ҳам бўлмаслик лозим».

Ўшандан буён 15 йил ўтди. Элликка тўлганимда келган Янги йил табриклари кўп маънони англатарди. Мен «Хендэ»ни тарк этишим лозим. Рафиқамга Согвиподан кетгуни-мизча бир қарорга келишим лозимлигини айтдим, у босиқ овозда:

— Нимани лозим деб топсанг, ўшани қил. Бу ишни ўз принципларингга мувофиқ қил. Бу энг тўғри қарор эканлигига биз доимо ишонамиз. Унга доимо эргашамиз, — деди.

Ниҳоят, мен Согвипони тарк этдим.

«Хендэ» менсиз ҳам дадил олға интилаверади.

Фахрий президентнинг қатъий талаби

1992 йил 3 январь тонги. Согвиподан қайтган кунимизнинг эртаси. Мен «Хендэ»нинг Гедонг туманидаги бош офисига ишга чиқдим. Менинг «Хендэ»даги сўнгги куним Янги йилни нишонлаш ва янги йилнинг илк иш кунига тўғри келиб қолди. Мажлислар залида барча директорлар йиғилишди.

Ҳар доимгидек, ўртада, асосий стол ортида корпорация президенти Чонг Се Енг, сўл томонда мен ва Ли Хен Тэ, ўнг томонда — Ли Чун Рим ва Чонг Монг Гу ўтирардик. Қаршимизда икки қаторда барча шўъба корхоналарнинг директорлари жой олишган. Залда илиқ муҳит ҳукм сурар, ҳамма бир-бирини янги йил билан табрикларди.

Шу пайт компаниянинг фахрий президенти Чонг Джу Енг кириб келди, у ғалати кўринарди — эгнида спорт кийими, оёғига кроссовка кийган эди. Президент Чонг Чонгун

туманидаги уйидан доим шундай кийимда чиқар, ишга пиёда келиб, офисда кийимини алмаштирар, сўнг иш бошларди. Шу боис барча директорлар қатнашаётган тантанали тадбирга спорт кийимида келиши кутилмаган ҳол эди. Шу пайтгача бундай ҳолат кузатилмаганди.

Фахрий президент компания президенти Чонг Се Енг унинг учун шошилинч тайёрлаган жойга ўтирди, Чонг Джу Енгнинг юз ифодасидан қандайдир асабийлашув уфуриб турарди. У ҳеч қандай табрик сўзларисиз гапира кетди.

— Шундай қарор қабул қилиндики, бугунги кундан мен, президент Ли Мён Бак, директор ўринбосари Ли Нэ Хин сиёсат билан шуғуллана бошлаймиз ва, шу сабабли, компаниядаги ўз вазифаларимизни тарк этамиз.

Шу сўзларни айтгач, у шартта ўрнидан турди-да, қандай тез кирган бўлса, шундай тезлик билан чиқиб кетди. Зални жимлик қоплади. Беш дақиқача ҳамма сукут сақлади. Ва, ниҳоят, компания президенти Чонг Се Енг жимликни бузиб, янги йил боши тантанасини тезда яқунлаб қўя қолди.

Барча директорлар мажлислар залидан чиқишди ва Мабук-лидаги тажриба марказига йўл олишди. Янги йил тантанасидан сўнг Мабук-лида семинар ўтказиш азалий анъана эди. Мен Мабук-лига борадиган автобустга чиқмай, фахрий президент Чонг хонасига кирдим. У хонада бир ўзи эди.

— Узр, лекин мен сизга ёрдам бера олмайман. Мен компаниядан кетаман.

Шу тариқа, президент мени ўз қароридан қай тарзда хабардор қилган бўлса, мен ҳам худди шу таҳлит унга ўз фикримни айтдим. Президент Чонг ўтган йилнинг охирида менинг олдимга ультиматум қўйган эди, бу сўзларим унинг ўша ультиматумига жавобим эди. Мен унинг гапларини компания эгасининг мени «Хендэ» ишларидан бутунлай четлаштириш бўйича ҳуқуқларидан бир томонлама фойдаланиши деб қабул қилдим. У мени янги сиёсий партия ташкил қилишда қатнашиш-қатнашмаслигимдан қатъи назар ишдан четлаштирмоқчи эди. Президент Чонг 1992 йилнинг бошларида янги сиёсий партия ташкил қилиш бўйича тезкор жадвал ишлаб чиққанди.

Бу менга тазйиқ ўтказиш, мени иложсиз қолдиришга ури-ниш эди. Аммо қанчалар кучли тазйиқ ўтказмасинлар, мен ҳеч қачон таслим бўлмасдим.

Мен «Хендэ»ни тарк этишимни аниқ ифодаладим ва хо-надан чиқиб кетмоқчи ҳам эдим-ки, президент Чонг жойи-дан қўзғалди ва деди:

— Бир неча кундан сўнг учрашамиз.

— Ўйлаб кўраман.

Бундай жавоб, менимча, аслида, мен тарафдан қатъий рад этиш эди. Мен ҳеч қачон компания ходимлари ёки ишлари юзасидан бундай мавҳум фикр билдирмаган эдим, шу боис бундай жавоб бўлиши мумкин эмасди. Ортимдан президент хонасининг эшиги ёпилар экан, мени «Хендэ» билан 27 йил давомида боғлаб келган мустақкам ришталар заифлашиб бо-раётганини ҳис этдим.

Мен ўз хонамга тушдим ва «Хендэ»даги сўнгги кунимни ўша ерда ўтказдим. Барча директорлар ва топ-менежерлар тажриба марказига кетишган, бош офисда ёлғиз ўзим қол-гандек эдим. Бу ерда жимлик ва танҳолик ҳукмрон эди. Ҳеч ким компаниянинг юқори профессионал бошқарувчиси бўла туриб, компания эгаси билан мен каби хайрлаша олмасди. Кўпчилик хўжайиннинг буйруғига бўйсунган бўларди. Аммо мен «Хендэ»ни тарк этиш ва Халқ партиясига қўшилмаслик ҳақидаги қарорим юзасидан заррача иккиланмаётган ёки афсусланмаётган эдим. Вақт ўтиб, менинг қарорим ягона тўғри қарорлиги аниқ бўлишига ишончим комил эди.

Шунда хонамга журналистлар бостириб киришди, улар анчадан бери хатти-ҳаракатларимни кузатиб келишарди.

— Айтишларича, сиз сиёсий фаолият бошлаш мақсадида компанияни тарк этаётган экансиз. Шу ростми?

— Агар компания президенти Чонг партия тузса, унинг аъзоси бўласизми?

Журналистлар менинг «Хендэ»дан кетишимни сиёсий май-донга чиқишга тайёргарлик деб қабул қилибдилар.

— Менинг янги сиёсий партия аъзоси бўлиш-бўлмасли-гим бугунги кунда долзарб масала эмас. Мен бу масалани — сиёсатда иштирок этишим тўғри бўладими ёки йўқми — чуқур ўйлаб кўришим керак, — деб жавоб бердим.

Бироздан сўнг журналистлар чиқиб кетишди.

30 йил муқаддам мен билан талабалар ҳаракатида қатнашганларнинг барчаси ўзини сиёсатга урган, биргина мен хусусий корхонада ишлашни танлаган эдим. Ўшанда мен иқтисодиётни жонлантиргач, давлатнинг барқарор асоси яратилгачгина сиёсий фаолиятни бошлаш мумкин, деб ўйлагандим. Даромади аҳоли жон бошига 80 долларга тенг бўлган, халқи ўзига иш топа олмайдиган қолоқ мамлакат учун аҳолига қўшимча иш ўринлари яратиш сиёсатдан кўра долзарброқ ва муҳимроқ эканлигига амин эдим. Мамлакатимизни ҳозирги даражага олиб чиққан асосий куч — бу сиёсат эмас, балки айнан иқтисодиёт эканлигини бугунги кунда ҳеч ким инкор қилмаса керак.

Мен Сибирь ёки Хитойда хизмат сафари билан бўлганимда Корея ярим оролининг янги келажагини кўз олдимга келтирдим. Қаттиқ совуқда, зим-зиё Сибирь тунларида мен Шимолни Корея компанияларидан, қолаверса, Корея халқи келажагидан ажратиб бўлмаслигини аниқ ҳис этдим.

Шунда Корея Республикасининг келажаги айнан унинг сиёсати билан белгиланадиган давр келди, деб ўйладим. Шу пайтга қадар иқтисодиётдан кейин иккинчи ўринда бўлиб келган сиёсат эски негизларидан воз кечмаса, ўзгармаса ва янада юқори босқичга кўтарилмаса, Кореянинг келажаги истиқболли бўла олмаслиги очиқ-ойдин эди. Майли, кучим унча кўп бўлмасада, лекин ўзимнинг аниқ вазифам бор. Мен Корея сиёсатини соғломлаштирувчи малҳамни топишим лозимлигини тушуниб етдим. Компаниядаги фаолиятим давомида орттирган тажрибаларимни сиёсатда қўллаш вақти келди.

Кейинги 30 йил давомида ўзгармай келган Корея сиёсати марказлашишдан кескин воз кечиш ва глобаллашув даврида бугунги куннинг соат сайин ўзгариб бораётган воқелигига жавоб бера олмай қолди.

Эндиликда сиёсат бошқарув эмас, балки келажакдан олдин юривчи менежмент бўлиши лозим, деган қарорга келдим.

1992 йил 3 январда мен «Хендэ» корпорациясини тарк этдим.

Агар бу ўпирилиш бўлса, мен хонавайрон бўламан

1991 йилнинг ёзида, компания президенти Чонгнинг сиёсат билан шуғуллана бошлаши ҳақидаги миш-мишлар авж олган паллада у «Халқ руҳи ҳаракати штаби» номли носий ташкилот тузиш ҳақидаги қарорини эълон қилди. Ушбу ташкилотни тузишда Чонг ўзининг кенг кўламдаги алоқаларидан фойдаланишни режалаштирган эди. Президент менинг номимни ҳам ташкилот асосчилари қаторига киртишини айтганида мен оқибатини ўйламай рози бўлдим. Президент Чонгнинг мақсади нима эканлигини яхши билмасдим ва кардинал Ким Су Хван, пастор Хан Ген Джик ва бошқаларни маслаҳатчилар сифатида тайинлашни маслаҳат бердим.

Президент Чонг бу таклифимга рози бўлди ва кейинроқ уларнинг ҳаммаси билан бирма-бир учрашганлигини, улар рози бўлишганини айтди. Аммо эртасига шундай деб қолди:

— Мамлакат учун ишлаш керак бўлса, буни мен ўзим қилишим лозим. Бу борада биргина «халқ руҳи ҳаракати» билан кифояланиб бўлмайди.

Натижада штаб тузилмай қолиб кетди.

Мен унинг «ўзим қилишим лозим» деган гапларини тўлиқ тушунмадим. Мен каби «халқ руҳи ҳаракати»даги кишилар ҳам, унинг котибияти ҳам президент Чонгнинг асл ниятларидан беҳабар эди. Унинг хатти-ҳаракати жуда ғалати кўринарди. Ташқаридан ҳам бу ҳаракатга қизиқиш кучайди. Унинг фаолияти бизнес билан умуман боғлиқ эмаслиги аниқ эди, лекин, бу фаолият бирон-бир партияни молиялаштириш билан боғлиқми ё ўз сиёсий партиясини тузишнинг бошланғич босқичими, ёки бевосита юқори сиёсий лавозимга даввогарлик қилишми, тушуниб бўлмасди.

Декабрь ойига келибгина янги сиёсий партия тузилмаси ҳақидаги масала муҳокама этилаётгани ойдинлаша бошлади. Сиёсий доираларда ва давлат хавфсизлиги хизматида бунга ўта жиддий қарашаётганлиги ҳақида гап-сўзлар тарқалди. Тахминан ўша пайтларда президент Чонг мени ҳузурига чақирди.

— Мен ҳукуматни ҳам барча нарсадан хабардор қилдим.

Демак, янги сиёсий партия ташкил этилади. Вазият шундай эдики, энди ортга қайтишнинг иложи йўқ.

Чонг мендан шу заҳоти жавоб беришимни талаб қилди. Президент Чонгнинг сиёсий ҳаётда иштирок этишигина эмас, унинг ўн тўртинчи сайловларда президентликка номзод сифатида қатнашиши ҳам айнаи ҳақиқат эканлиги ҳақида миш-мишлар юрарди. Бошқача вазиятда Чонг бундай миш-мишлардан норози бўлган бўларди, аммо бу гал мен ҳам унинг ишларида қатнашимни истаётгандек туюларди. Президент Чонгнинг хатти-ҳаракатларидаги бундай ўзгаришлар бўлғуси сиёсий фаолият билан боғлиқ эканлигини тушуниб турардим ва бу мен учун кутилмаган иш эди, чунки бу менинг шахсий режаларимни ўзгартириб юборарди.

— Ли, тезроқ ҳал қил, мустақил номзод бўлиб қатнашасанми ёки менга қўшиласанми?

— Сизнинг сиёсатга кириб келишингиз айнан шу тарзда бўлади, деб ўйламагандим. Бу ҳол вазиятни мураккаблаштиради. Мен сиёсий фаолият билан шуғулланмоқчи эмасман. Мен учун сиёсий пойгада қатнашиш ҳеч қандай маънога эга эмас. Агар сиз мухолиф партия тузсангиз, мен ҳам мухолиф партияга ўтсам, умуман директорлару уларнинг ўринбосарлари ҳам сайловларда қатнашишни хоҳлаб қолсалар, юртимиздаги сиёсий вазият қандай бўлади, «Хендэ» компаниясининг обрўси нима бўлади? Корпорациямизда халқ истеъмоли моллари сотадиган компания йўқ. Бунинг устига, «Хендэ» қурилиш компаниясининг тақдири кўп жиҳатдан ҳукуматга, мамлакат ичидаги давлат буюртмалари ва чет элдаги қурилишларга боғлиқлигини ўзингиз биласиз. Сиёсатдаги нотўғри хатти-ҳаракат буларнинг барини йўққа чиқариши мумкин. Шундай эмасми?

Партия ташкил этишга қатъий қарор қилган ва ўз дастурини оғишмай амалга ошириб келаётган Президент Чонг менинг танқидимни тинглаб, бир лаҳза саросимага тушди ва, шу боисдан бўлса керак, бундай деди:

— Ҳеч бир асоссиз нега ташвишланасан? Агар компания касод бўлса, мен ҳам хонавайрон бўламан. Мен ҳаммаси яхши бўлади, дедимми, демак, шундай бўлади. Нега хавотир оласан?

— Эҳтимол, қонун бўйича бу сизнинг компаниянгиздир, лекин мен, «Хендэ» корпорациясининг бошқа ходимлари қатори, кўнглимнинг тубида ўзимни унинг эгаси деб ҳисоблайман. Ишга кирганимдан то шу кунга қадар компания ҳақида бегонадек фикр юритмаганман, мен уни ўзимники деб ҳисоблаб келганман, унга бутун ҳаётимни бахш этганман ва бутун умр шундай яшаб келдим. Шу боис сизга айнан шу нуқтаи назарга асосланиб гапирмоқдаман.

Ичимдагини тўкиб олгач, юрагим бўшаб қолганини сездим. Бу профессионал бошқарувчи учун маънавий чегара бўлиб, мен компания эгаси ва топ-менежерни ажратиб турувчи енгиб бўлмас тўсиқ мавжудлигини яна бир бор ҳис этдим.

Тўхтатишга уч бор уриниш

Мен президент Чонгни сиёсат билан шуғулланиш фикридан қайтаришим лозим эди. Унинг президент Но Тхэ У ҳузуридаги иқтисодий сиёсат учун масъул шахс билан муносабатлари жуда ёмон эди. Шу сабабли мен унинг сиёсат билан шуғулланишга интилиши ушбу кучларга қарши курашиш истаги билан боғлиқ, деб ўйладим.

Но Тхэ У президентлигининг охири даврида ҳукумат «Хендэ» корпорациясига 160 млрд. вонга тенг жуда катта солиқ солган, бу эса, президент Чонгнинг иззати нафсига текканди. 160 млрд. вонни солиқ сифатида қўш қўллаб топширгандан кўра, бу маблағни сиёсатга йўналтириш оқилона ва самарали бўлур эди. Бундай вазиятда Чонг қандайдир сиёсатчини ёки партияни қўллаб-қувватлайди, деб ўйлагандим. Аммо президент сиёсатда бевосита ўзи иштирок этишга қарор қилди ва бу мен учун асти кутилмаган ҳол бўлди.

— Сиз номзод Ким Енг Самга бошқаларга қараганда алоҳида эътибор бериб, у ҳақда доимо ижобий фикр билдириб келгандингиз. Агар Ким Енг Сам ҳокимият тепасига келса, Но Тхэ Унинг 6-республикасида фарқли равишда ҳақиқий фуқаролик ҳукуматини тузади. Зеро Ким Енг Сам оқил инсон ва ҳеч қандай анъаналарни тан олмайдиган қандайдир ҳарбий маъмуриятга ўхшаб компаниялар ишларига адолатсиз равишда аралашвермайди. Бордию сиз Ким Енг

Самни қўллаб-қувватласангиз, менимча, ўз мақсадингизга етасиз, тўғри эмасми?

Аваллари Ким Енг Сам ҳақида гап кетганда президент Чонг доимо: «У жуда одил инсон», — дер эди. Аммо бу гап президент Чонг менинг ушбу номзодни қўллаб-қувватлаш ҳақидаги фикрларимга умуман қизиқиш билдирмади. Мен эса уни кўндиришга ҳаракат қилавердим.

— Президент Но Тхэ Уга қарши сиёсат билан шуғулланадиган бўлинса, бунинг энг яхши йўли Ким Енг Самни қўллаб-қувватлашдир. Чунки агар сизнинг мададингиз билан Ким Енг Сам президентлик лавозимига сайланса, сиз, хусусий компанияларнинг асосий вакили сифатида, ўз таклифларингизни олға суришингиз мумкин бўлади. Шу тариқа сиз, давлат иқтисодиётига энг кучли таъсир кўрсатадиган корпорациянинг президенти сифатида, давлат ривожига ўзингизнинг салмоқли ҳиссангизни қўшган бўлардингиз.

Президент Чонг бу фикрга кескин рад жавобини берди.

— Бу ҳақда сўзлашдан маъни йўқ. Мен ўзим сиёсат билан шуғулланаман.

Шундан кейин президент Чонг сиёсий партия тузиш учун зарур талбирларни тезлик билан амалга ошира бошлади. Бир неча кундан сўнг мен уни кўндиришга яна уриниб кўрдим. Бу иккинчи уриниш эди.

— Йирик компанияга эгалик қиладиган киши сиз танлаган йўлдан борадиган бўлса, келажакда унинг бошига анчамунча қийинчиликлар тушади. Бундан ташқари, корпорация Корея Республикаси иқтисодиётида катта ўрин тутгани туфайли бу ҳол, пировардида, бутун мамлакат иқтисодиётига ҳам таъсир кўрсатади. Одамлар эса, сизнинг қарорларингиз ва хатти-ҳаракатларингизни давлат иқтисодиётидаги салбий ўзгаришлар билан боғлашади. Сиёсий партия тузишни зарур деб ҳисобласангиз, сайловда мустақил номзод сифатида қатнашинг. Агар сизнинг партиянгиз сайловда ютиб чиқса, ўз атрофингизга ҳозирги раҳбариятдан норози кишиларни тўплашингиз мумкин. Сайлов тугаганидан кейин ҳам янги сиёсий партия тузишга кеч бўлмайди.

Аслида мен сайловдан кейин президент Чонгда партия ташкил этиш имкониятлари бўлмайди, деб умид қилардим. У

жуда шошиларди, шу сабабли мен энг шошилиш масалани ҳал этишни таклиф қилдим, аммо у кўнмасди.

— Бу — пассив иштирокчининг йўли. Мен эса фаол иш юритмоқчиман.

Эртасига мен учинчи таклифимни киритдим.

— Сиёсий партия тузмоқчи бўлсангиз, бир нечта таклифим бор — партияни олдин сиёсат билан умуман шуғулланмаган, софдил, самимий ёшлар асосида ташкил қилинг. Агар шундай қилсангиз, мен сизга яқиндан ёрдам бераман. Дарҳол ижобий натижага эришмасак ҳам, кейинги гал халқнинг қўллаб-қувватлашига сазовор бўлишимиз мумкин. Уриниб кўрса арзийди. Компания ишлаб топган маблағга яхши сиёсатчиларни тарбияласак, шунинг ўзи мавжуд партиялардан ўзиб кетиш имконини беради. Бу янги бирлашманинг фарқли жиҳати саналади. Партиянинг фалсафаси ва сиёсий йўналиши шакллангач, у янгилиги ва софлиги билан эски сиёсатдан ҳориган одамларни ўзига жалб қилади.

Президентнинг жавоби қисқа бўлди.

— Бундай қилиш ярамайди. Сайловда бир нечта ғолиб бўлиши мумкин. Сайловда қайси партия ютганига қараб, ғалаба қозона олмаган, лекин ғалаба қозониш эҳтимоли юқори бўлган одамларни йиғиш керак.

Ўшанда президент Чонг билан суҳбат шу зайлда ўтганди. Бирор нарсани узоқ тушунтирадиган бўлсам, у қисқа жавоб берарди. «Сиёсатда ҳам мен билан бирга бўлиш керак. Шундай эмасми? Сен менинг ортимдан эргашсанг бўлди, гапни кўпайтиришга на ҳожат», — дерди у норози оҳангда. Шу тариқа, менинг қарашларимдан қатъи назар, юзага келган вазиятни ўзгартириб бўлмасди.

Садоқат мантиғи

Чонгни фикридан қайтаришга бўлган учала уриниш ҳам самарасиз бўлди, бинобарин, қарор қабул қилиш вақти яқинлашиб келарди.

Ўша даврда, ноҳақ солинган 160 млрд. вонлик солиқ туфайли «Хендэ» жуда мураккаб вазиятга тушиб қолган эди. Мен ушбу муаммони ҳал этмоқчи бўлдим. Айнан ўша пайтда

президент Чонг менинг олдимга декабрь охирига қадар бир қарорга келиш ҳақида ультиматум қўйди. Бу ҳар қандай ҳолатда ҳам у билан компаниядан кетишни англатарди.

Ҳаммасини синчиклаб ўрганиб чиқиш лозим эли.

Чонг сиёсат билан шуғулланишидан олдин ҳам мен янги йўлдан боришим лозимлиги ҳақида бот-бот ўйлардим. Кўп йиллар олдин «Хендэ»да бошқарувни Чонгнинг ўғиллари ўз қўлига олишига оид махсус дастурни тайёрлаш ишлари бошланган ва кўпгина профессионал менежерлар муқимроқ жойни излашга тушишганди. Мен учун компанияни тарк этиш вақти келганлигини ва менинг кетишим ҳеч қандай бош оғриғисиз ҳал этилишини пайқадим.

Шимолни ўзлаштириш асносида хусусан сиёсатнинг нақадар муҳимлигини тушуниб етдим ва «мен энди адо эта оладиган иш айнан шу», деган фикрга келдим.

Ҳаётимнинг янги босқичи Чонгнинг сиёсий фаолиятда қатнашиши билан тасодифан бир вақтга тўғри келиши иккимиз учун ҳам вазиятни оғирлаштирарди.

Мени ҳаммадан ҳам компания эгаси билан профессионал менежерлар ўртасидаги феодал муносабатлар қийнарди. Чексиз садоқат туфайлигина ҳар қандай вазиятда компания эгасига сўзсиз, кўр-кўрона бўйсунуш анъанаси билан асло келиша олмасдим.

Аминманки, ҳақиқий бошқарувчи компания эгасига қараганда кўпроқ хўжайинлик қилиши лозим. Хўжайин, энг аввало, «ўз ҳаётининг соҳиби» ва «ўз виждонининг соҳиби» бўлмоғи керак. Шундагина ҳар қандай вазиятда ҳам яхши хўжайин бўлиши мумкин.

Агар компания эгаси: «Келинглар, Хитойдаги «Уч дара» тўғони қурилишини зиммамизга оламиз» ёки «хусусий инвестициялар асосида Корея билан Япония ўртасида океан туннель ўтказамиз», — деса, мен, профессионал менежер сифатида, янги лойиҳани албатта қўллаб-қувватлаган бўлардим.

Вазифа қанчалик амалга ошмайдиган бўлиб кўринмасин, агар компания эгаси шунини қаттиқ талаб қилса, бу лойиҳани қабул қилиш ва вазифани қандай қилиб бўлмасин, бажаришдан бошқа илож қолмайди. Мен доимо шундай яшадим,

«Хендэ»нинг мамлакат ичкарасида ва хорижда эришган натижалари бунинг ёрқин далилидир.

Ўн учинчи президент сайловларида менинг Миллий асамблеянинг депутати бўлишим мумкинлиги муҳокама қилинди ва ўзим ҳам бунга қарши эмасдим. Ўшанда «Хендэ»да касаба уюшмалари ва иш берувчилар ўртасида кураш борарди.

Бир куни эрталаб президент Чонг: «Бу менинг охириги илтимосим. Ульсандаги иш билан шуғулланиб, ишчилар ва иш берувчилар ўртасидаги можарони ҳал этиб бер», — деб менга мурожаат қилди. Ўшанда мени Ульсандаги ишчилар ва компания ўртасида тўқнашувлар рўй бераётган «Хендэ» акциядорлик индустриал компаниясининг президенти этиб тайинлашди.

Компания инқирозли вазиятга дуч келди ва мен шахсий режаларимни кейинга қолдирдим. Ўша кундан бошлаб мен Ульсанда иш бошладим, чунки икки ой давомида касаба уюшмаси раҳбарлари билан барча масалаларни ҳал этишим лозим эди.

Лекин сиёсат хусусий бизнесдан кўп жиҳатлари билан фарқ қилади.

Авваламбор, бирон-бир масалани ҳал этиш учун умуминсоний қадриятлар бўлиши зарур. Сиёсатда фалсафа ва тарихни тушуна билиш даркор. Шунингдек, давлат ривожланишининг умумий мақсади, белгиланган мақсад томон олиб борувчи стратегик йўналишлар бўлмоғи лозим.

Ўзим учун шундай қарорга келдим: давлат аҳамиятини фалсафий, тарихий жиҳатдан тушунмай туриб, кўр-кўрона садоқат туфайлигина сиёсат билан шуғулланиш менга ва президент Чонггагина эмас, балки мен яшаётган жамиятга ҳам фойда келтирмайди.

Чонг Джу Енг сиёсий фаолиятда мамлакатдаги энг йирик корпорациянинг раҳбари сифатида эмас, балки ўз мамлакатининг оддий фуқароси сифатида қатнашишини эълон қилганида, қандай йўл тутган бўлардим? Мен уни жуда ёқтирадим, чунки ёшлигида Чонг кўплаб мақтовга арзигулик хислатларга, жумладан, белгиланган мақсадга эришиш иқтидорига, қарорлар қабул қилиш, етакчилик руҳи, оддийлик ва камтарлик каби фазилатларга эга эди.

Аммо 1979 йилдаги «Хендэ» билан «Самсунг» корпорациясига қарашли «Чунганг Ильбо» газетаси ўртасидаги «қаттиқ тўқнашув» ҳаммасидан ҳам эсда қоларли бўлганди. Бу тўқнашув бир корпорациянинг ОАВси рақобатчи компанияга кучли таъсир ўтказа олишини кўрсатди. Қолаверса, «Хендэ» каби қудратли корпорация ҳокимият тепасига келса, қандай салбий таъсир кўрсатишини тасаввур қилиш қийин эмасди. Бу мен Чонг билан биргаликда сиёсатга кириша олмаслигимнинг асосий сабабларидан бири эди.

Мен ўз фикр-мулоҳазаларим билан банд эканман, 1991 йил поёнига етиб қолди. Мен узоқ йиллардан бери биринчи маротаба оилам билан Чеджу оролига дам олгани кетдим.

Кейинчалик, президент Чонг билан ажрашиб, ўз йўлимдан кетганимда, мени кўпчилик профессионал камол топишимга имкон берган кишини қўллаб-қувватламаганликда айблади. Бошқа томондан, мамлакатнинг турли вилоятларидан нотаниш кишилар мен тўғри қарор қабул қилиб, ҳақиқатда жасур ҳаракат қилганимни айтиб, мени қўллаб-қувватлаб телефон қилишар, хат жўнатишарди.

Мен ўз хатти-ҳаракатларим ҳақидаги, у хоҳ ижобий бўлсин, хоҳ салбий бўлсин, мулоҳазаларга изоҳ ҳам бермадим, ўзимни оқлаб ҳам ўтирмадим. Вақт ўтгач ҳаммаси равшанлашади ва жой-жойига тушади, деб ишонардим. Ҳозир ҳам шу фикрдаман.

«Хендэ»даги сўнги вазифа

1992 йил январь ойининг бошларида «Хендэ» қурилиш компаниясининг бош офисида, 500 нафарга яқин ходимлар ҳузурида ишдан кетишим муносабати билан хайрлашув нутқини сўзладим. Унда шундай сўзлар бор эди:

«Ҳурматли ходимлар! Мен бугун 27 йиллик умримни бахшида этган компанияни тарк этаман. Бунинг кўплаб сабаблари бор, лекин мен ҳозир улар ҳақида сўзлашни истамайман. Мен компаниядан виждоним пок ҳолда кетяпман, чунки «Хендэ»да қобилиятли раҳбарлар кўп ва менинг йўқлигимнинг фаолиятига салбий таъсир этмайди. Биз барчамиз — ўзимиз меҳнат қиладиган шу компаниямизнинг эгаларимиз.

Мен ва сизлар барчангиз, шунингдек, кейин келадиган ходимлар, ҳақиқий соҳиблар сифатида шу компанияни яратдик, яратмоқдамиз ва келажакда ҳам яратамиз. Компанияга қалбимизда ҳўжайинмизми ёки қонунанми, бу ерда ишлаймизми ёки тарк этамизми, компаниямиз манфаатларига зид келувчи ҳеч қандай хатти-ҳаракат қилмаслигимиз лозим. Мен ҳам айнан шундай йўл тутаман».

Мен ўз нутқимда компания — ҳар нарсадан муҳим эканлигига урғу бердим. Шу тарзда мен компанияни сиёсий мақсадлар ва манфаатлар йўлида қурбон қилиш мумкин эмаслиги ҳақидаги фикримни юмшоқ қилиб ифодаладим. Бу — компанияни унинг эгасидан ҳам кўра кўпроқ севувчи профессионал раҳбар сифатида, оддий ёлланма ишчиликдан то раҳбариятдаги аҳамияти жиҳатдан иккинчи ўринда турадиган мавқегача ҳеч қандай қариндошчилик алоқаларисиз чиққан киши сифатида «Хендэ»га кўрсатишим мумкин бўлган сўнги хизматим эди.

Компанияни тарк этганимдан кейин бир неча кун ўтгач, президент Чонг Чонгун туманидаги ўз уйида ташкил этган матбуот конференциясида янги сиёсий партия тузилганлигини эълон қилди. Айни маҳалда «Но Тхэ Унинг олтинчи республикаси сиёсатининг молиялаштирилиши тафсилотларини» фош этди. Бу билан «Чонг Джу Енг сиёсати» ни ошкора эълон қилди. Чонг Джу Енг синдроми бутун мамлакатни қамраб ола бошлади.

Бегараз тарк этиш

Одамлар мени «Хендэ»ни тарк этгач, катта мукофот олади, деб ўйлагандилар. Бир газетада, ҳатто, лавозимдан воз кеча туриб, Инчондаги пўлат қуйиш компаниясини менга беришларини талаб қилганлигим ҳақида хабар босилди. Яна «Дэу» компаниясига ўтаётганим ҳақида ҳам миш-мишлар тарқалди.

Бироқ, 1992 йилнинг 3 январиди, «Хендэ»даги лавозимимдан кетганимда, мен 27 йил олдингидек, компанияга энди ишга келганимдагидек «бой» эдим. Расмий танловдан ўтиб ишга кирганимда бўлгани каби, ишдан кетаётганимда ҳам

ходимларни ёллаш қонунига биноан ишдан бўшаш учун рухсатнома олдим. Мен компания ходимларидан биригина эдим, холос. «Хендэ»ни тарк этар эканман, ҳеч қандай мукофот олмаганимдан фахрланардим. Умуман, ҳеч қачон қандайдир бонусларга умид боғламасдим, ҳеч нарса сўрамасликдек ҳаётий қондани мен онамдан мерос қилиб олгандим. Ҳалол бўлишни ва ҳар доим, ҳатто, қаттиқ қашшоқликда ҳам, ўзига ишониш лозимлигини менга айнан онам ўргатганди.

Корпорация раҳбари ходимларни аниқ амалий ҳисоб-китоб билан ёллайди. Одамлар Чонг билан мен худди ота-боладек эканлигимизни айтишганда, бунга жавобан жилмайиб қўя қоламан, холос. Компания фалсафасини билмайдиган кишигагина шундай кўриниши мумкин.

Одамларни ишга шахсий алоқалар асосида, масалан, бир вилоятданлигига ёки бир ўқув юртини тугатганлигига қараб ёллайдиган корпорация эгаси бўлмайди. Ўртача фирмадан йирик корпорацияга айланган «Хендэ» каби компанияда ҳам истисносиз ҳаммани аниқ ҳисоб-китобга кўра ёллашади. Бунда ишга ёллашда шахсий алоқалар ҳеч қандай аҳамиятга эга бўлмайди, шу сабабли ташқаридан қараганда компанияда

«Хендэ» даги ҳамкасблар билан

тошбағир одамлар ишлаётгандек кўринади. Президент Чонг ходимларни ишга олишдаги ўзига хос ёндашуви билан азалдан бошқа раҳбарлардан ажралиб турарди.

Менинг «Хендэ»да бунчалар узоқ ишлаганимнинг боиси жуда оддий. Бошқалар уддалай олмаган ишни яхши эплардим. Компания соҳиби доимо Ли Мён Бак ҳар қандай, ҳатто, энг мураккаб вазифаларни ҳам адо эта олади, деб ўйларди. Бажарган ишларимнинг натижасига кўра, мен компания учун зарур инсон эканлигимни ҳамма биларди.

Мен ҳеч қачон президент Чонг Джу Енг учун ишлайман, демаганман. Аввал ҳам шундай эди, ҳозир ҳам шундай. У ерда сеvimли ишим борлиги мени ушлаб турарди. Агар иш бўлмаганда, компанияда мен ҳам бўлмасдим.

Айнан шу сабабли «Хендэ» билан хайрлашишим мумкинлигига кўзим етди. Кўпгина кишилар амалий муносабатларда инсоний омилларни, бир жойдан эканликларини, бир жойда ўқиганликларини ишга солишга ҳаракат қиладилар. Башарти бундай ёндашув бирор жамиятда тарқалса, бу жамият носоғлом саналади. Компанияларни тарк этаётганларнинг кўпчилиги айнан жамоадаги ғайриинсоний муносабатларни танқид қилишади. Яъни, улар инсоний майллар бўлишини талаб қилишади. Мен эса, компания нимаю унинг эгаси ким эканлигини доимо аниқ тушунардим.

Шу сабабли «Хендэ»дан ҳам, президент Чонгдан ҳам ҳафсалам пир бўлмади.

Келинг, бирга ишлаймиз

— «Хендэ»да ишлагач, нега ҳукмрон партиёга ўтиб кетдингиз?

Кейинги вақтларда бу саволни кўп берадиган бўлиб қолишди. Оддий савол бўлмагани боис унга қисқача жавоб бериш қийин.

1992 йилнинг январида «Хендэ»дан кетишга қарор қилганимда, чет элга бориб бир-икки йил таҳсил олмоқчи эдим. 70-йилларнинг иккинчи ярмидан бошлаб, ҳар гал хорижга чиққанимда, дунёда рўй бераётган ўзгаришларнинг шоҳиди бўлардим. Улар, моҳиятан, сиёсат ўз шаклини бошқарувдан

менежментга ўзгартираётганлигидан иборат эди. Яъни, бу энди давлатни бошқариш эмас, балки давлат менежменти эди. Бу ҳол, айниқса, Сингапур ва Малайзияда ёрқин намоён бўлди. Ҳар қандай сиёсий етакчи биринчи навбатда менежердир. Буни маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тизими ривожланган давлатларда, АҚШ ва Японияда кузатиш мумкин эди. Ҳокимиятнинг марказлашувидан воз кечилгани ҳолда, жаҳонда 20 йил аввал минтақавий менежмент қўллана бошланганди.

Аслида бошқарув ва менежмент ўртасидаги фарқ катта. «Бошқарув»нинг сиёсий шаклида ҳокимият тепасида турган одам ўзини мамлакат эгаси, деб билади. Давлат хизматчиси эса унинг учун функциягина, холос. «Бошқарув»нинг сиёсий тизимида давлат хизматчилари, ўз навбатида, халқни бошқаришади. Аммо менежмент шаклидаги сиёсат бундан тубдан фарқ қилади. Унда, фойдани мижозга, яъни халққа қайтариш мақсадида, биринчи навбатда алоҳида минтақа ёки давлат учун ишлашга ҳаракат қилинади.

Мен янги истиқболли сиёсат билан бевосита жойида танишиш учун хорижга ўқишга йўл олишга тайёргарлик кўраётганимда ҳукмрон партия вакилларида бири кўнғироқ қилиб қолди. У менга минтақавий сайловларда Демократик Либерал Партиядан номзод бўлиб қатнашишни таклиф қилди. Унга шундай жавоб қилдим:

— Мен сиёсий фаолият билан айнан ҳозир шуғулланиш ниятида эмасман. Агар сайловларда қатнашсам, президент Чонг ташкил этган партия билан тўқнашимга тўғри келади. Халқ менинг Чонг билан тўқнашувим ҳақида ОАВ орқали хабар топса, яхши бўлмайди. Катталар ўзларини бундай тутишмайди.

Ушбу суҳбатдан сўнг ҳаммаси тинчиб кетди. Аммо бир қанча вақт ўтгач, эрталаб соат бда ушбу партия вакили менга кўнғироқ қилди ва биз учрашишга келишиб олдик.

— Жаноб Ли, сиз Халқ партияси туфайли минтақавий сайловларда қатнаша олмаслигингизни айтдингиз, у ҳолда партиямиздан номзод сифатида умумдавлат сайловларида қатнашинг. Сиз катта тажрибага эга инсонсиз-ку! Агар келгусида сиёсий фаолият юритиш истагида бўлсангиз, айнан

бизнинг партиямизда бўлишингиз лозим. Чунки умумдават миқёсида бизда бирорта ҳам профессионал менежер йўқ, сиз бизга жуда ҳам зарурсиз.

1992 йил февраль ойининг бошлари. Мен ижтимоий фаолиятни бир-икки йилга тўхтатиб туришни ёки компанияда олган тажрибамни ҳеч қандай танаффуссиз қўлашни танлашим даркор эди. Нимаики қилмай, менинг асосий тамойилларим асло ўзгармайди. Мен, ҳукмрон партияда ҳам, виждонимга қарши бормай, муддаоимга эриша оламан, деган фикрга келдим. Бунинг учун мухолиф партия эмас, айнан ҳукмрон партия мос келарди.

Глобаллашувга биринчи бўлиб айнан бизнесменлар тўқнаш келиши ва уни ҳис этиши. Мен ўша пайтларда бошқарув тарзида бўлган сиёсатда ўз ўрнимга эга бўла оламан, деган қарорга келдим.

Компанияларимиз ўсиб-униши ва бугунги кунда жаҳон миқёсидаги барча корпорациялар билан рақобатлаша олишади. Сиёсатда эса, худди «ўз ботқоғидан нарини кўра олмайдиган қурбақалар жанжали» каби, ҳануз ҳокимият учун кураш давом этмоқда. Танловимни айнан фуқаролик бурчи ҳамда компанияда орттирган тажрибам ва билимимни қўллаган ҳолда бу фарқни қисқартириш истаги белгилаб берди.

1992 йилнинг мартада мен ўша пайтда ҳукмрон партия бўлган Демократик Либерал партиядан Миллий Ассамблеяга депутат этиб сайландим ва янги мақсадлар сари ҳаракат қила бошладим.

* * *

۱۰۰
۱۰۰
۱۰۰

۱۰۰
۱۰۰

۱۰۰
۱۰۰
۱۰۰

*Қашшоқлик ва онам —
менинг устозларим*

Ватан ҳақидаги илк хотираларим — бу Поҳанг бозоридаги ялпи қашшоқлик. Камбағаллик бизнинг оиламиз учун чиганоғига ёпишиб олган шилликқурт каби эди. Йигирмага тўлмагунимча, узоқ йиллар давомида шундай бўлиб келди.

Л И М Ё Н Б А К

Отам ибрати

Корея озодликка эришгандан сўнг, 1945 йилнинг ноябрь ойи. Ниҳоят, саккиз кишидан иборат оиламиз ватанга қайтиш учун Осакада кўч-кўронини йиғиштирди. Отам, онам, опам Кви Сун, акам Санг Ин, иккинчи акам Санг Дик, иккинчи опам Кви Э, мен ва синглим Кви Бун — барчамиз Симоносеки портида Пусанга борадиган йўловчи кемага чиқдик. Биз Японияда, мангу хўрлик ва соғинчлар маконида катта қийинчиликлар билан тўплаган нарсамизнинг ҳаммаси — озгина пул, униқиб кетган кийимлар, энг зарур ашёларни олиб кетмоқда эдик. Бизнинг бор мол-мулкимиз шугина эди.

Кемада одамлар белгиланганидан кўп эди: ҳамма бири-бирига тиқилиб, чайқалишдан қийналар, лекин, шунга қарамай, шод, ҳаяжонда эдик. Бу ҳаммамиз соғинганимиз — ватанга қайтиш йўли эди. Энг асосийси — биз бегона юртда йўқ бўлиб кетмадик, соғ-саломат уйга қайтаётгандик.

Аммо, ҳаяжон ва бахтдан маст корейслар билан тўла бу кема Цусима ороли яқинида чўкиб кетди. Охир-оқибат барча одамлар қутқариб олинди, лекин юклари ва жамғармалари кемага қўшилиб денгиз тубига фарқ бўлди. Биз ватанга қуруқ қўл билан қайтдик.

Корея қирғоқларига илк бор қадам қўйганимда тўрт ёшда эдим. Ҳалокатга учраган кема ҳақида ҳеч нарсани эслай олмаман. Ватан ҳақидаги илк хотираларим — бу Поханг бозоридаги ялпи қашшоқлик. Бизни, бахтиёр бўлиб омон қолганларни она ер шундай кутиб олди. Камбағаллик бизнинг оиламиз учун чиғаноғига ёпишиб олган шиллиққурт каби эди. Йигирмага тўлмагунимча узоқ йиллар давомида шундай бўлиб келди.

Отам (Ли Чунг У) Кенгсангбукдо вилоятининг марказий шаҳри — Похангдан 12 км шимолроқдаги Хингхе шаҳрининг Доксонг қишлоғида деҳқон оиласида, уч ўғилнинг кенжаси бўлиб дунёга келганди. Бир парча ер икки катта

акага мерос бўлиб ўтган, отам эса ёшлик чоғларидаёқ туғилган жойларини тарк этиб, жаҳонгашталиқ қилган. Унинг тақдири ҳам япон мустамлакаси даврида ватанидан айрилган кўплаб ёшларнинг тақдири каби кечган. Элма-эл кезар экан, отам буқа, сигир, чўчқа парваришлашни ўрганади ва шу билан тирикчилик қилади.

Охир-оқибат, отам иш қидириб дўстлари билан Японияга жўнайди, у ерда, Осакадан унчалик узоқ бўлмаган жойда фермага ишга ёлланади. У чўпонлик қилади: мол-қолга қарайди, эрта тонгда туриб сигир соғади, ем тайёрлайди. Табиийки, отамнинг Япониядаги ҳаёти тугилиб ўсган жойидагига қараганда оғирроқ ва қийинроқ кечган, лекин у сабр билан ишлашда давом этган. Натижада бирмунча пул тўплай олган.

Японияда жойлашиб олгач, Кореяга келади ва шу ерда оила куради. Банъяволь — ҳозирги Тэгу шаҳрида яшовчи Чеоиласидан бўлган қизга уйланади.

Тўйдан бир оз вақт ўтгач, келин-куёвлар Японияга қайтишади ва ўша ерда, мусофирчиликда олти нафар фарзандни дунёга келтириб, тарбия қилишади. Кичик укам Санг Пиль ватанга қайтганларидан сўнг туғилган.

Кореяга қайтгач, отам қийинчилик билан иш топади. 1950 йил 25 июнь — фуқаролик уруши бошлангунга қадар ўша жойда ишлайди. Бу Тонгджи тижорат катта мактаби фонди директори ўринбосарининг фермаси эди. Иш унчалик осон эмасди, бироқ отамнинг характери ва тажрибасини ҳисобга олсак, унга бозорда пул топишдан кўра кўпроқ мос келарди. Отам хулқ-атвориға кўра ҳақиқий зодагон эди, конфуцийча анъаналар ва қадриятлар унинг қон-қонига сингиб кетганди. У ака-укалар ва барча оила аъзолари ўртасидаги яхши муносабатлар ҳақида сўзлар, катталар билан қандай муомала қилиш, қандай таъзим қилишни ўргатарди. Булар бари бизларнинг характеримиз шаклланишига катта таъсир кўрсатди.

Аслида, камбағал оилада бир-бирига ҳурматни сақлаб туриш осон эмас. Одатда, бундай ҳолатларда қондошлиқ алоқалари болаларни калтаклаш, отанинг ичкиликка муккасидан кетиши, қийинчиликлар олдида ожизлик туфайли оилавий ҳаётдан воз кечишдан иборат бўлиб қолади. Аммо, ҳатто,

шундай шароитда ҳам отам бизнинг олдимизда ўз обрў-этиборини сақлаб қола олди.

У фермада ишлаган чоғларида каттагина оиламиз нисбатан хотиржам яшади. Аммо 1950 йил 25 июнда уруш бошлангач, бу оила кулбасидан асар ҳам қолмади. Нактонг дарёси мудофаа чизигининг энг шарқий нуқтасида жойлашган Поханг Шимол ва Жануб қўшинлари ўртасидаги қақшатқич жанглар майдонига айланди. Шимолликлар бу шаҳарни эгаллагач, оиламиз Хингхедаги қадрдон ерларда яширинди, отам эса, мол-ҳолни сақлаб қолиш учун, фермани тарк этмади. Хўжайини бу жойларни аллақачон тарк этган бўлса-да, отам молларни шундоқ ташлаб кета олмади. Фронт чизиги Шимолга қараб сурилди, оиламиз Похангга қайтиб келганда, отам аллақачон ишсиз қолганди.

Мен ҳам паст синфларда ўқиган пайтларимданоқ «ишлай» бошлагандим. Менинг ишим бутун вақтимни Поханг яқинидаги, Енгдок, Хингхе, Анканг, Гокканг бозорларида ўтказишдан, баланд бўйли, қадди-қомаги келишган отамнинг ортидан қадам-бақадам юришдан иборат эди.

Ўшанда отам Шимолдан қочиб ўтган бир одамнинг маслаҳати билан мато сота бошлади. Бундай савдода даромад ўлчовдан уриб қолишга боғлиқ эди. Шимолдан келган мато сотувчи отамга шойи сотаётганда бироз кам ўлчашни маслаҳат беради. Бундай иш қоидасига кўра, «қолган лахтак сийловга бериб юбориларди». Бу ҳийла бўлиб, озроқ мато совға қилинаётгандай бўларди.

Отам ҳеч қачон бундай қилмасди. У қанча керак бўлса, шунча ўлчарди, бир оз қўшиб ҳам қўярди. У матони одамларга қарзга ҳам берар, бироқ уларнинг на исмини, на манзилини сўрарди. У харидор қандай кийимдалигинигина ёзиб қўярди, шу сабабли, агар пулни келтиришмаса, қарздорни топиб бўлмасди. Отам ҳалол ва оққўнгил инсон эди.

Бир пайтлар, ёшлигида у черковга қатнаган, аммо 28 ёшида пастор билан қаттиқ тортишиб қолади ва шундан кейин ибодатга бормаи қўяди. Одамлар шукроначилик кунларида қишлоқ черковига пул эҳсон қилишдан ташқари, ҳосилдан ҳам улуш ажратишарди. Отамнинг пастор билан тортишиб қолишига руҳонийнинг ибодат чоғида фақат эҳсон

олиб келган кишилар ҳаққигагина дуо қилиши сабаб бўлганди.

— Нега сиз фақат эҳсон олиб келганнинггина ҳаққига дуо қиласиз? Аслида эҳсон қилишни истаган, аммо олиб келишга қурби етмаганлар ҳаққига дуо қилиш керак-ку?

Отам Исонинг муҳаббатини қўйиб, тамагирлик қилган пасторни кечира олмаганди. Шундай бўлса-да, у оиласи черковга боришига тўсқинлик қилмасди. Онамиз ўз эътиқо-дида собит эканлигини ҳам ҳеч қачон юзига солмаганди.

Бозорда матони ҳалол сотган ва пастор билан тортишиб қолган отамнинг мисолида мен виждони пок инсон ҳеч қачон ҳуқуқбузарлик қилмаслигини тушундим. Шахсий инсоф-лиликнинг ички қонуни жуда содда мантиққа асосланган бўлса-да, катта кучга эга эди.

Кўп йиллар ўтгач, отам яна черковга қатнай бошлади. Унга катта черковлар ёқмас, шу сабабли кичик бир черковга қатнар, ўзининг озгина мулкидан эҳсон қилиб, қўлидан келганча ёрдам берарди. У пастор билан дўстлашиб қолди ва у билан тез-тез корейсча шашка ўйнардди. Ушбу черковда чўқинтирилганидан сўнг бир ҳафта ўтгач, у хотиржам вафот этди.

Ёз кунларидан бирида пайдо бўлган ҳарбий самолёт

Фуқаролик урушидан кейинги даврларда Поханг чириган балиқ ҳиди анқиб турадиган кичкинагина, ифлос денгиз порти эди. Онам бозорнинг чеккасида ерга картон ёзиб, мева сотарди. Тўрт-беш ёшларимдан шу бозорда тентирардим, онамга майда-чуйда ишларда ёрдам берардим.

Мен мактабга қатнашим билан фуқаролик уруши бошланди, ўша даврлар хотирамда бир умрга муҳрланиб қолган. Чунки ўшанда опам Кви Э ва укам Санг Пиль кўз ўнгимда ҳалок бўлишган.

Отам фермада ишларди, биз эса Хингхеда, амакимнинг уйдан паноҳ топдик. Дим ва зерикарли ёз куни эди. Куннинг биринчи ярмида куёш ҳали борлиқни қиздириб улгур-

маган. Опам Кви Э йиғлаётган укамни (у Похангга қайтганимиздан кейин туғилганди) опичлаб, овутиш учун ҳовлига олиб чиқди. Бир пайт самолётнинг яқинлашаётгани эшитилди, кейин чидаб бўлмайдиган даражада шунақанги қаттиқ гумбурлаш янгради-ки, бамисоли тунука томга муштдек-муштдек дўл ёққандек эди.

Қанча вақт ўтганини билмайман. Аммо бошимни кўтарганимда самолёт кўринмасди. Опам ва укам қани? Қариндошларимиз ваҳима билан уйдан ташқарига отилишди ва даҳшатли манзаранинг гувоҳи бўлишди. Опам ва укам ҳовлининг ўртасида ерда ётишар, елка ва юзларидан қон оқар, таналари куйиб кетганди...

Уларни кўриб онам ҳушидан кетай деди. Лекин болалар ҳали тирик эканликларини кўриб, тоғ томон югуриб кетди. Шувоқ юлиб келиб, туйди-да, опам ва укамнинг баданига суртди. Уруш айна авж олган маҳал, қашшоқликда бирор-бир дори топишнинг имкони йўқ эди.

Катталар, ўтган тунда қишлоққа шимолликлар келиб, бутун қишлоқ аҳлини ўққа тутганликлари ҳақида америкалик аскарлар хабар беришганини эслаб, оғир хўрсинишарди.

Қишлоқ марказида жанг ҳали ҳам давом этарди, шу боис онам оиламизни хавфсиз жойга олиб кетди. Онам ҳар ёқда бомбалар портлаётган бундай хавфли жойда буткул ёлғиз эди, у юролмай қолган, оғир аҳволдаги болалари ҳаётини сақлаб қолишга ҳаракат қиларди. Унинг астойдил қилган дуоларига қарамай, опам ва укам икки ойгина яшашди ва қаттиқ азобда вафот этишди.

Опам ва укамнинг аянчли кўриниши, уларни парвариш-лаётган бахтсиз онам ҳали ҳануз кўз олдимдан кетмайди. Ўшандан буён уруш ва мамлакатнинг парчаланиши мен учун мавҳум тушунча бўлмай қолди, асло. Ихтилоф ва Жануб ҳамда Шимолнинг бўлиниши мен учун, биринчи навбатда, ҳалок бўлган опам ва укам билан боғлиқ.

Ҳаво ҳужуми оқибатида уларнинг фожиали ҳалок бўлиши келажакда, «Хендэ» компанияси президенти бўлган давримда, мени Шимолни, собиқ Совет Иттифоқи ва Хитойни ўзлаштиришга ундаган асосий руҳий омил бўлган эди. Урушга сабаб бўлган турли мафкуравий тўсиқларни енгиб ўтар-

канман, нима қилиб бўлмасин, сиёсий режимлар — мафкуралар тўқнашуви туфайли юз берадиган ҳар қандай фожиаларнинг олдини олиш лозим, деган қатъий қарорга келдим.

Қўли узун бола

Уруш вақтида отам ишидан айрилгач, тоғ ёнбағрида, бозорга яқин жойлашган уйга кўчиб ўтдик. Биз яшаган жой япон ибодатхонасининг вайронаси эди, шу сабабли уни душманлар ибодатхонаси деб атагандилар. Ҳатто ошхона ҳам бўлмаган битта хонада 15 оила бирга турарди. Булар қашшоқлик чегарасида яшаётган, бир кунлик бўлса-да иш топилса, ўзларини омадли санайдиган одамлар эди. Хона эртадан тунгача сўқинишларга, очликдан қийналганларнинг йиғисига, ўлимолди ингранишларга тўла эди.

Фақат бизнинг оиламиз тинч яшарди. Чунки ҳар биримиз тирик қолиш учун ўз ишимиз билан шуғулланардик. Лекин ҳатто озиқ-овқат учун пул топиш ҳам машаққат эди.

Ўшанда ароқ тайёрлаганда қоладиган дон қолдиқлари ягона таомимиз эди — улар энг арзон овқат саналарди. Аслида бу буғдойдан алкоғолли ичимлик сиқиб олингач, қоладиган дон туппаси эди. Мени, уйнинг кичиги сифатида, ҳар куни икки мартадан ароқ заводига югуртиришарди. Биз кунига фақат икки марта овқатланардик, буғланиб кетмаган алкоғоль туфайли доим юзим қип-қизил бўлиб юардим.

Балки шунинг учундир, компанияда ишлаган пайтларимдаги байрам зиёфатларида энг «чидамли» саналардим, зеро болалигимдан тоблангандим-да! Менимча, бу оиламизнинг қашшоқлигидан менга теккан «мерос» эди.

Мактабимга егулик бериб юборишларини орзу ҳам қилмасдим. Тушлик танаффусда, бошқа болалар уйларида олиб келган егуликларини ейишаётганда, крандан оқиб турган сув билан очликни қондирардим. Бошидан ўтказмаган киши бунинг нималигини ҳис этмайди. Қанчалик кўп сув ичмасин, очлик барибир тарк этмаслигини ҳам бошидан кечирган кишигина тасаввур қила олади. Отам Японияда, фермада ишлаган вақтида топган пулининг бир қисмини юртига, акасига жўнатар, қолган қисмини эса Японияга

чақириб олган жияни (амакиваччам)нинг ўқишига сарфларди. Аммо ватанга қайтиб келганида, ўзининг болалари мактабга қатнай бошлагач, уларни ўқитиш учун отамнинг пули йўқ эди.

Мактабда мени уйга, ота-онамдан ўқиш учун пул олиб келгани ҳайдаб юборган пайтлари кўп бўларди. Бундай пайтларда мен унчалик узоқда бўлмаган тоғларга чиқиб, айланиб юрардим ва қайтиб келиб, шундай дердим:

— Уйдагилар яна биров кутиб туришингизни сўрадилар, албатта тўлар эканлар.

Ўзим эса уйда мутлақо пул йўқлигини жуда яхши билардим.

Бошланғич мактабнинг юқори синфларида ўқиб юрганнимда мен уриниб кўрмаган бирорта ҳам иш қолмаганди. Гугуртчўпга олтингугурт суртиб сотардим, ҳарбийлар ротаси яқинидаги темир тўсиқ ортида денгиз карамидан ўрама қилиб сотардим, гўёки буғдой унидан қилинган «гуруч қулча» сотганим учун аскарлардан калтак ердим. Оч-наҳор юриш одатий ҳол эди, аммо оч ҳолда ҳам, бориб-келишга тўрт соат вақт кетса-да, мактабга яёв борардим. Кичкина бўлсам-да, ўрта мактабдаёқ соғлигимга путур етиб бўлганди.

Ўрта мактабнинг биринчи синфига борганимда касалга чалиндим ва тўрт ой ётиб қолдим. У пайтда шифохонага бориш имконимиз йўқ эди, шу сабабли нима билан оғриганимни ҳалигача билмайман, лекин, ҳар қалай, касалликнинг боиси ёмон озикланиш бўлса керак. Бироқ ёш, ўсиб келаётган организм туфайли дардни енгдим ва, олислигига қарамай, мактабга қатнай бошладим.

Эҳтимол, бўйим пастлигининг сабаби ҳам шундандир. Мен оилада энг паст бўйли эдим. Оиламиздаги барча эркаклар баланд бўйли, бошқаларга қараганда бир бош баланд эдилар. Отам, катта акам, иккинчи акам — ҳаммаларининг бўйлари бир метру саксон сантиметр атрофида бўлиб, фақат мен пакана — атиги бир метру етмиш уч сантиметр эдим.

Аммо қўлларим бошқаларникидан тахминан 10 сантиметрча узун. Болалигимда касал бўлиб қолмаганимда, ўсиб, акаларим каби бўйчан бўлармидим. Аммо, алҳол, мен «қўли узун бола» бўлиб қолдим.

Бировлардан таом ола кўрма

Онам томондан қариндошларимиз христианликни анча олдин қабул қилишганди. Онам (Че Тхэ Вон) Кенджу вилоятидан чиққан, конфуцийлик анъаналарига қатъий амал қиладиган Ли оиласига келин бўлиб тушди. Аммо турмушга чиққанидан кейин ҳам ўз этиқоди билан яшади ва бунинг учун қариндошлардан тез-тез танбеҳ эшитарди. Аммо онам бўлмаганда, бизнинг катта оиламиз бундай қашшоқликда омон қолмаган бўларди.

Онам ҳам бўйчан бўлиб, юзи озғин, кўзлари доим чақнаб турарди. Ўзининг айтишича, бошланғич мактабдагина ўқиган экан. Аммо уни битирганми-йўқми, номаълум, эҳтимол, ўқишни охиригача етказмаган бўлса керак. Маълумот олмаган бўлса-да, унинг хотираси бошқаларникидан яхшироқ эди, у қариндошларникида қачон маърака бўлишини, туғилган кунларни, яқинларимизнинг манзилларини, қўшнилари-ларнинг байрамларини доимо эсда тутарди.

Оиламиз учун кун тонгги соат 4 дан бошланарди: онам ҳаммамизни уйғотиб, тонгги ибодатга олиб борарди. Онамнинг дуолари ўзига хос бўларди. Аввал мамлакат ва жамиятда тинчлик, осойишталик бўлишини сўраб дуо қиларди, сўнг худодан қариндошлари ва яқинлари учун соғлиқ-саломатлик тиларди. Кейин қўшниларга бахт-саодат тилаб қоларди. Уларнинг ҳар бирини, бемори борми, касод бўлгани борми, уришиб қолгани борми, номма-ном зикр этиб чиқарди ва Исо Масихга байъат қилишни уларнинг ҳам кўнгилларига солишини сўрарди.

Шундан кейингина болаларига навбат келарди. Лекин онам ҳеч қачон ўзининг ҳаққига дуо қилмасди. Турмушимиз қанчалик машаққатли бўлмасин, ўзгалар унинг учун биринчи ўринда турарди. Фарзандлари, ака-ука ва опа-сингиллари ҳаққига узундан-узоқ дуо қилар, менинг ҳаққимга эса, охирида, доимо бир хил дуо қиларди.

— Илоҳим, Санг Ин яхши инсон бўлиб етишсин, ўқишини яхши тугатиб олсин, Санг Дик яқинда имтиҳон топширади, имтиҳонларни ёруғ юз билан топшириб олсин... Илоҳим, Мён Бак соғ-саломат бўлсин.

Менинг ҳаққимга қилинган қисқа дуо менинг оиладаги мавқеимни акс эттирарди. Отам Тонгджи тижорат юқори мактаби фонди директорининг ўринбосари фермасида ишлагани туфайли, катта ва ўртанча акам шу мактабни тамомладилар. Болалигидан фаҳм-фаросатли бўлган, ишнинг кўзини биладиган каттаимиз уйни эрта тарк этганди. Жуда қобилиятли бўлган ўртанча акам Сеулга кетган ва ўзини илм олишга бағишлаган эди. Мен, кенжатой эса, Похангда қолдим ва акамнинг ўқиши учун пул топишда ота-онамга ёрдам бердим.

Тонгги ибодат мен учун азоб эди, чунки ишдан жуда чарчаб келардим. Мудраб ўгириб, нукул ухлаб қолардим, ўз исмимни эшитганимдагина уйғониб кетардим.

Яқинларга беминнат хизмат қилиш тонгги ибодатдан ҳам қийинроқ бўларди. Мактабдан кейин ҳориб-чарчаб бозорга, онамнинг олдига борганимда, у менга «буйруқ» бера бошларди.

— Мён Бак, бугун ёғ сотувчи катта қизини турмушга чиқармоқда. Бориб қарашиб юбор.

— Улар бизга қариндош ҳам эмас-ку...

— Қўшнилар қариндошдан ҳам яқинроқ бўлади. Тезроқ бора қол.

Мен йўлга тушарканман, онам кетимдан бақриб қоларди.

— У ерда ҳеч нима ея кўрма! Агар таом берсалар ҳам олмагин. Тушундингми?

Юқори мактабни тамомлаганимча мен одамови эдим. Бошида онамнинг танишларга ёрдамлашиш ҳақидаги «буйруқ»ларини бажариш жуда қийин кечарди. Мен ҳамма ишни индамай бажарардим — ошхонада қарашардим, сув олардим, овқат таширдим, иш тугагудек бўлса, уйга қайтардим. Мен, қийинчилик билан, фақат: «Ёрдамлашгани келдим» ёки «Иш тугади, уйга кетаман», — дердим.

Бу гапларни айтишни ўрганиш қанчалик қийин бўлса, лаззатли таомдан воз кечиш ҳам шунчалик машаққатли бўларди. Ҳеч ким кўрмаётганда бир луқма таомни лўққа ютиб юбориш ҳам мумкин эди, аммо мен доим онамнинг сўзларини ёдда тутардим. Меҳмондорчилик тугаб, менга ҳам егулик туғиб беришаётганда, майли, ўзим емасам ҳам онамга,

акаларим ва синглимга олиб бораман, деб ўйлардим, лекин ўша заҳоти онаминг сўзларини эслаб, ҳеч нарса олмасдим. Кўшнилар норози бўлиб: «Мунча кеккаяди, биров овқат берса-ю, у бош тортса», — дейишарди.

Бундай ҳолатлар кўп такрорланарди, онам овқат олишдан нега қайтарганлигини кейинчаликкина тушуниб етдим. Беғараз ёрдам инсонга ўз қадрини билиш туйғусини бахш этар экан.

«Мён Бакнинг оиласи бошқача. Улар камбағал бўлса-да, болалари ўз қадрини асло ерга уришмайди. Ота-оналари уларни тўғри тарбия қилишган», — дейишарди кўшнилар биз ҳақимизда ҳурмат билан.

Ибодат ва ўзгаларга ёрдам бериш — бу иккиси мен доимо қийинчилик билан адо этадиган ишлар эди. Лекин бу мен учун яхши мактаб бўлди, унинг моҳияти, ҳатто, камбағал ва ўқимаган одамлар ҳам, эвазига ҳеч нарса олмасдан, яқинларига, ҳатто бойларга ҳам ёрдам беришлари мумкинлигида эди.

Агар камбағал киши бир умр бойнинг ёрдамига умид боғласа, у тоабад камбағал бўлиб қолади. Шу тариқа, биз, болаларда киши билмас ички куч ўсиб борди ва айнан шу нарса камбағалликни енгишга ёрдам берди. Оқила онамининг ҳаёт сабоқлари нақадар муҳим бўлганини йиллар ўтгачгина тушуниб етдим.

Юқори мактабга киришдаги можаро

Похангдаги ўрта мактабни тугатаётганимда оилавий аҳволимиз ниҳоятда танг эди. Катта акам ҳарбий хизматга чақирилди, ўртанчамиз Тонгджи юқори мактабини аъло баҳолар билан битириб, таълим учун пул тўланмайдиган Корея ҳарбий академиясига ўқишга кирди. Бироқ кейин у касал бўлиб қолиб, академияни ташлашга тўғри келди ва университетга киришга тайёрлана бошлади.

Оиламиз иккинчи акамга умид боғлаган эди. У Сеулда ўқирди ва унга бизга қараганда осон эмасди. Ота-онамиз унга бироз бўлса ҳам ёрдам бериш учун, белни янада маҳкамроқ боғлаб, янада кўпроқ ишлашларига тўғри келарди.

Мен уларнинг эътиборларидан четда эдим, албатта. Ўрта мактабнинг 3-синфида ўқиётганимда тўрт ой касал бўлиб уйда ётиб қолганимда шифохона ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди. Оиламизнинг аҳолини яхши билганим учун юқори мактабда ҳеч қачон ўқимасам керак, деб ўйлардим.

Ўрта мактабни тугатишим арафасида ўқитувчим мен билан ўқишни давом эттириш ҳақида суҳбатлашди. Одатда, Поханг ўрта мактабининг аълочи ўқувчилари Кенгбук вилоятининг энг яхши юқори мактабига ўқигани борардилар. Мен ўзлаштириш бўйича синфда иккинчи ўринда эдим, шу боис синф раҳбарим мени ҳам шу мактабга боради, деб ишонарди. Шу сабаб у мендан ота-онам у билан суҳбатлашгани келишларини сўради.

Бу пайтларда онам мева сотмай қўйган, турли шаклдаги ловияли кулча нонлар ёпиб, бозор чеккасида сотишни бошлаган эди. Тайёргарликни талаб қилмайдиган ишнинг ўзи йўқ. Кулча ёпиш учун хамир қориш, олов ёқиш, ловиядан қайла тайёрлаш керак бўларди... Мен онамга зувала ясашда қарашардим, мактабга кетганимда эса, ўзи ёпиб, бир ўзи сотарди. Шу сабабли мактабга бориб келишга вақт топа олмасди. Ўша пайтда унинг асосий дарди иккинчи акамнинг ўқиши учун пул йиғиш эди ва у яқинларига бу ҳақда сўзлар экан, доим оғир хўрсиниб қўяр эди.

Шундай бўлса-да, мен синф раҳбарим чақираётганлигини барибир айтдим. Онам бир дақиқа ишини тўхтатди ва хаёл билан бир нуқтага тикилиб қолди.

— Сени юқори мактабга юборишни шароитимиз кўтармаслигини ўзинг яхши биласан-ку. Агар аканг университетга кира олмаса, унда ўйлаб кўришимиз мумкин... Сен ўқишни жуда ҳам истаётган бўлсанг, алоқа юқори

Ўқувчи Ли Мён Бак сурати

мактабига боришинг мумкин, у ерда ўқиш бепул. Лекин унда мен ёрдамчисиз қоламан. Биласан-ку, мен бир ўзим ишлай олмайман.

Мен шундай жавоб кутгандим, аммо бундай қатъий сўзлардан кўзларим ёшланди. Шу пайтгача акаларимнинг эски мактаб формаларини кияр эдим, энди бўлса, яна ўшалар деб юқори мактабга бора олмайман... Ўшанда мен ҳамма балолар учун акаларимни ва қашшоқликни айблардим.

Оиламиздаги вазият ҳақида сўзлаб берганимда, синф раҳбарим бунга йўл қўя олмаслигини айтди.

— Сеулнинг энг яхши юқори мактабига бўлмаса ҳам, Кенгбукдаги мактабга албатта борасан, деб ўйлардим. Минг афсус! Бирор йўлини топса бўлмайдами? Похангда Тонгджи кечки тижорат юқори мактаби борлигини биласанми? Ҳеч бўлмаса ўшанга бор. Ҳозир сен буни тушунмайсан, лекин кейинчалик сенга юқори мактабни тугатганлигинг ҳақидаги диплом жуда керак бўлади.

Мен синф раҳбаримнинг фикрларини онамга етказдим, аммо у қарорида қатъий эди.

— Сен ишлаб пул топишинг, акангга ёрдам беришинг керак. Савдо орқасидан ҳам яхши яшаш мумкин.

Синф раҳбари ва онам ўртасидаги бу зиддият узоқ давом этди. Уларнинг гапларини бир-бирига етказаётган менга эса янада қийин эди. Онам ўз фикрини ўзгартирмас, ҳатто кечки мактабда ҳам ўқиш учун пул тўлаш кераклигини айтарди. Аммо ўқитувчим ҳам таслим бўладиганлардан эмасди.

— Кириш имтиҳонларида энг юқори балл тўплаган ўқувчиларга ўқиш бепул бўлади. Сен буни эплайсан.

Ниҳоят онам синф раҳбарининг охириги таклифига, пул тўланмаслиги учунгина, рози бўлди.

— Унда келишиб олайлик. Мен сенга мактабга қатнашга рухсат бераман, аммо агар ўқишга пул тўлаш керак бўлиб қолса, шу заҳоти мактабдан чиқариб оламан.

Мен юқори мактабда таълимга пул зарур бўлмаслиги шarti билан ўқидим. Охир-оқибат уни битирдим. Чунки қаторасига 3 йил давомида мен ҳам кундузги, ҳам кечки бўлимларда ўқийдиган барча ўқувчилар орасида энг яхши баҳолар олгандим.

Қишда сомон шляпа кийган бола

Кечки юқори мактабда ўқиган кезларим онамга уй ишларида фақат мен ва синглим Кви Бун ёрдам бера олардик. Мен юқори синф ўқувчиси эдим ва катталар билан баробар ишлай олардим. Ўрта мактабда ўқиб юрганимда қилганим — денгиз карамидан ўрама сотиш мен учун осон бўлиб қолди. Қайси фасл эканлигига қараб, гуручдан қилинган ширинликлар, музқаймоқ, қишда эса гуруч бодроқ сотар эдим.

Юқори мактабга ўқишга кирганимда онам кулча ёпиш аппарати ёнига гуруч бодроқ аппаратини ҳам ўрнатди ва иккаласини тайёрлаб сота бошлади. Харидорлар эрталабдан келишар, қўл-қўлга тегмай ишлаганимиздан терга ботардим, пешонамдан оққан тер қурумга аралашиб, юзимда қоп-қора из қолдирарди.

Мен бодроқни мактаб формасида сотардим. Чунки бошқа кийимим ҳам йўқ эди, бунинг устига ишдан сўнг тўғри ўқишга кетишга тўғри келарди. Биз қизлар юқори мактабига олиб борадиган кўча ёнида савдо қилардик. Ҳар куни, қизлар ўтаётиб менга қарашганда, уялганимдан қип-қизариб кетардим.

Қизлар менга, мактаб формасига ва юзимдан оқётган қора терга, бодроқ ясашимга истеҳзо билан қарашарди ва мен уялганимдан ерга кириб кетай дердим. Мен жуда мағрур ва одамови эдим. Бунинг устига, расталик даврида эдим. Мен учун камбағалликдан қутулишдан ҳам кўра ўзга жинс олдида довдирашдан халос бўлиш қийинроқ эди.

Охир-оқибат, мен қаердандир сомон шляпа топиб келдим ва уни кўзимгача бостириб олиб, гуруч қовурадиган бўлдим. Ҳар гал шу шляпани кийганимда онам менга:

— Қишда ҳам сомон шляпа киясанми? — деб тегажоқлик қиларди.

Уйдан қочишим ва онам дуоси

Юқори мактабнинг иккинчи синфида мен «мустақиллик»ка эришмоқчи бўлдим. Барибир кўп ишлашга тўғри келарди, шунинг учун мен кўпроқ пул тўланадиган иш топ-

моқчи эдим. Албатта, бунинг асосий сабабларидан бири қизларнинг масхараомуз қарашлари билан қутулиш эди. Кундузи ҳўл мева олар эдим-да, кечкурун, мактабдан қайтганимдан кейин, уларни аравада кинотеатрга олиб бориб, кинодан чиққанларга сотардим.

Янги иш бошлашимга онам осонлик билан розилик берди. Меваларни олиб ялтиратиб артардим. Карбид лампа сотиб олдим. Кинотеатр олдидаги гавжум қўчага чиқар эканман, қандай бўлар экан, деб бироз ҳаяжонландим, лекин барибир маҳсулотимдан фахрланардим. Мевалар карбид лампа ёруғида жуда чиройли кўринарди.

Пул топиш доимо қийин кечади. Мевалар савдоси бирда фойда келтирса, бирда зарар келтирарди. Чунки бунда энг муҳими вақт ва нархни тўғри белгилай олиш эди. Агар бошида жуда қимматга сота бошласанг, савдонинг охирига бориб кўп мева ортиб қолар ва уни сув текинга бериб юборишга тўғри келарди. Бу ўзига хос «олий математика» бўлиб, унда сотувчининг нархи ва харидорнинг имкониятлари мос келиши керак эди.

Мева сота бошлаганимдан бироз вақт ўтгач, ёз охириларида ёмғир майдалаб ёға бошлади. Маълумки, ёмғир савдога халал беради.

Менинг сўнгги умидим анча кеч, охириги киносеансдан чиқадиганлардан эди. Чиқаверишда туриб одамларни кулар эдим. Тўсатдан орқаси билан юриб келган машина, аравами сезмай туртиб юборди. Мевалар ерга сочилди. Тарвузлар ёрилди.

Ерда эмаклар меваларни йиғиштирар эканман, ортимдан сўкиш эшитдим.

— Нима қияпсан ўзи, итвачча! Аравангни нега бу ерга қўйдинг, йўлни машина ўтолмайдиган қилиб тўсиб қўйибсан-ку?! Йўлни мева сотишинг учун куриб қўйишибдими? Тартибли иш қилсанг бўлмайдими?

Мен қўрққанимдан машина эгасидан узр сўрадим. Машина кетгач газабим келди. Ахир менинг айбим умуман йўқ эди-да! Бу бойваччанинг олдида бир лаҳза ожизлик қилганим учун ўзимдан нафратланиб кетдим. Камбағаллигинг учунгина тилинг қисик бўлиши қанчалик адолатсиз-

лик-а, деб ўйладим. Мени тушкунлик ва ғазаб қамраб олди.

— Бундай яшашдан нима маъно? Юқори мактабни битирдим ҳам дейлик, кейин нима қиламан? Яхшиси бирон жойга қочиб кетаман!

Чўнтагимда бор пулни ҳисоблаб кўрдим. Сеулга етиб олиш учун етарли эди. Кўз ёшларимни артиб, йўл четидаги овқат сотиладиган чодирга кирдим. Йўлга тушишдан олдин бироз ичиб олмоқчи эдим.

— Хола, менга бир шиша соджу (гуруч ароғи) ва газак беринг! — бақирдим.

— Сен ҳали мактабда ўқийсанку... Сенга мумкин эмас!

Мактаб формасида мевалар сотаётганимни кўрган аёл ҳайрон бўлиб, қайта сўради.

— Тезроқ ичишга беринг, нега гапни кўпайтирасиз? Хавотир олманг, пулини тўлайман. Гап шундами?

Мен жуда аччиқланаётгандим. Лекин аёл менга ичкилик беришга шошмасди. Бир неча сония ўтди. Буюртирганимни кутар эканман, миямдан бир фикр ўтди.

— Мева сотаётганимга қанча бўлибди-ю, онамга бирор марта ҳам тотиб кўргани бермабман.

Улгуржи бозордан мева олиб келганимда онам уларни ялтираши учун аргар ва ўзича: «Қандай чиройли. Кўринишидан жуда ширинга ўхшайди», — дер эди. Мен эса, савдоларимизда «ҳисоб-китоб» алоҳида бўлгани сабабли, кўпроқ пул топиш мақсадида унинг гапини эшитмаганга олардим.

Онам ҳар тонг менинг ҳаққимга дуо қиларди. Менинг ҳаққимга бошқа болаларига нисбатан қисқароқ дуо қилсада, ҳар қалай ҳар тонг дуони қанда қилмасди.

— Умуман олганда, бугун кетишим шартми? Онамга ҳеч бўлмаса эзилган меваларни бераман, тўйиб еб олсин, эртага кетарман. Бир кун кейин кетсам ҳеч нарса қилмайди.

Меваларни аравага йиғдим-да, уйга қайтдим. Онам уйда эди.

— Ойи, дада, мевадан енглар, бугун кўп қолиб кетди.

Онам пачоқ бўлган аравани, ёрилган тарвузларни кўрди ва менинг ҳаддан ортиқ қувноқ овозимдан ҳаммасини тундунди, лекин ҳеч нарса демай, одеялга ўраниб ухлашга ётди.

Мен ҳам ухлагани ётдим, лекин хаёлимга уйдан қочишдан бошқа ҳеч нарса келмасди.

Эртасига тонгда онам ҳар доимгидек дуо қиларди. Лекин ўша куни менинг ҳаққимга жуда самимий ва узун дуо қилди. Афтидан, онам туни билан ухламай чиққан эди.

— Парвардигор, Мён Бакни тўғри йўлга бошла, саломатлигини мустаҳкам қил. Ишларига ўзинг кушойиш бер...

Онамнинг бу хос дуоסי қалбимни эзиб юборди. «Онам мен ҳақимда қаттиқ қайғурар экан», — деб ўйладим. Мен ҳам хурсанд, ҳам ҳайрон ва миннатдор эдим. Уйдан қочишни эса бир ой кейинга қолдирдим. Шу тарзда мен ҳаммаси жой-жойига тушгунча, бу ишни бир неча марта ортга сурдим. Она дуосининг кучи шу тариқа намоён бўлди. Башарти у бўлмаганда, яна чодирдаги аёл ичкиликни менга тезроқ берганда, поездга ўтириб Сеулга кетиб қолган бўлардим.

Похангнинг қашшоқ туманидан Итэвон кулбаларига

Кечки мактабдаги ўқишим давомида мен бир дўст орттирдим, ундан жуда миннатдорман ва асло унутмайман. Унинг исми Янг Дже Вон бўлиб, мактабга бирга қатнардик. Кундузи у кичик бир фермада ишларди. Ишдан кейин эса, мактабга бораётганда мени чақириб кетарди.

Уларнинг уйларида бир хўроз ва ҳар куни тухум қилдиган иккита товукдан иборат кичкина хўжалик бор эди. Дже Вон доим тухумлардан биттасини яширинча менга келтириб берарди. У озиқ моддалар етишмаслиги туфайли ҳушимдан кетиб қолишимдан хавотир олса керак-да, чунки мен фақат битта гуруч қайнатмаси билан тирикчилик қилардим.

Бу тухумлар менга куч бахш этди ва мен улғайиш давридан омон ўтиб олдим. У пайтларда тухум жуда қиммат эди, бир нечта тухумни йиғиб сотилса, яхшигина пул жамғарса бўларди. Камбағаллигидан мактабда тушлик қилиши учун болаларига егулик тайёрлаб бера олмайдиган оилалар кўп бўларди, агар бола мактабга қовурилган тухум олиб келса, бу унинг бой оиладан эканлигини англатарди.

Дўстимнинг иккита товуқ нега кунига биттадан тухум қилаётганлигини ҳеч тушуна олмаётган ота-онаси унинг ёлғонини фош этмагунча, бир неча ой тухум еб юрдим.

Мактабни битиргач, бизнинг йўлларимиз ажралди ва шу бўйи дўстимдан қарзимни уза олмадим. Лекин Дже Вонни доимо миннатдорчилик билан эслайман.

Менга маълум бўлишича, у ҳам университетни қийинчилик тортиб тугатган, бирмунча ташвишларни бошдан кечирган, лекин ўзини тутиб олиб, ҳозир бахтли ҳаёт кечираётган экан. Агар кун келиб унга менинг кўмагим керак бўлиб қолса, кўмакка доим тайёрман.

Мен учинчи, битирувчи синфга ўтганимда онам жиддий гап айтди. Ўртанча акамга ёрдам бергани Сеулга кўчиб боришини билдирди. Мен ва синглим эса, мактабни битирганимча, Похангда қолишимиз керак эди. Ота-онам Сеулда бир амаллаб ўрнашиб олиш учун эски ибодатхонадаги кулбамизни ва бутун хўжалигимизни сотишди. Кейин мен билан синглим учун кичкинагина хона топиб беришди-да, ёрдам бериб туришни ваъда қилиб, Сеулга жўнаб кетишди.

Мен синглим билан Похангда қолдик, ҳаётимиз жуда аянчли эди. Онам ҳар ойда гуруч учун пул жўнатарди. Пул етмасди, албатта. Шу боис гуруч ҳам бир ойга етмас, биз гуручни суюқ қилиб қайнатардик ва сувини ичиб егандек бўлардик. Шунинг учун доимо оч-наҳор юрардик. Синглим очликка чидай олмасди ва бир куни, яхшиси ўн кун тўйиб еб олиб, кейин йигирма кун оч юриш керак, деганди. Лекин мен бундай қилсак, ўлиб қолишимизни тушунардим.

Биз қоғоз олдик-да, 30 та хатжилд ясадик. Мен гуручни тенг миқдорда хатжилдларга тақсимлаб чиқдим-да, синглимга кунига фақат битта хатжилддаги гуручни қайнатишни буюрдим. Ҳалигача у менга гамгин табассум билан: «Сен жуда қаттиққўл эдинг. Ҳатто сендан қочиб кетмоқчи ҳам бўлгандим», — дейди. Лекин у пайтларда, ундай шароитда кулишнинг иложи йўқ эди.

Сал нарида қишлоқ хўжалиги билан шуғулланадиган амаким яшарди, лекин ундан ёрдам олмасдик. Мен тоғдан ўтин териб келиб, ёриб, сотардим, яна нималарнидир сотишга ҳаракат қилардим, бироқ қашшоқликни енгишнинг иложи йўқ эди.

1959 йилнинг декабрида, мактабни битирганлик ҳақидаги дипломлар топширилишидан олдин, синглим билан поездга ўтириб Сеулга йўл олдик. Ўқишни аъло баҳолар билан тугатганим учун, мени мактаб фонди ҳисобидан тақдирлашлари лозим эди, лекин шароитимиз кутишга имкон бермас, тақдирлаш маросимида қатнашиш учун Похангга қайтиб келгани менда пул ҳам йўқ эди. Шу сабабли менинг ўрнимга ёрлик ва дипломни олишни дўстим Ким Чанг Дэдан илтимос қилдим.

Сеулга кетаётганимда қалбим бўм-бўш эди. Похангда ўтган 19 йилим жуда қийин кечганди, лекин Сеулга борганимдан кейин нима ҳам ўзгарарди, деб ўйлардим. Ота-онам ҳали ҳам ўрнашиб олганлари йўқ. Сеулда мени Похангдагига қараганда яхши томонга ўзгаришлар кутмоқда, деб ўйлашга ҳаракат қилардим, лекин умидларим зўр эмасди.

Ота-онам Итэвондаги кулбаларидан бирида бир хонада яшашар ва бозорда сабзавот сотишарди. Ҳаммаси Похангдаги каби эди.

Лекин менинг бўш вақтим ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ эди. Чунки Похангдаги каби тайинли иш йўқ, иш бошлаш учун пул ҳам йўқ эди. Шу сабабли тез-тез метрода у бошидан бу бошигача айланиб юрардим, баъзан Енгдингодан Миаригача яёв кезиб, Сеул бўйлаб сайр қилардим.

Бироқ, нега айнан Донгсунг, Аннам ёки Синчон талабалар туманларида тез-тез бўлардим, билмайман. Ҳар гал форма кийган талабаларни кўрганимда, юрагим ҳаприқиб кетарди. У жойларни: «Қандай тирик қолишимни ўйлашим керак бўлганда, бу ерда нима қилиб юрибман», — деган сўзлар билан тарк этардим.

Мен юқори мактабнинг иккинчи синфида ўқиб юрган кезларимда акам жўнатган откриткани сақлаб қўйганман.

«Мён Бак, ҳеч қачон таслим бўлмагин ва университетдан бош тортмагин. Кечки мактабда ўқишингга қарамай, агар ҳаракат қилсанг, университетга кира оласан».

Лекин ўшанда асосий вазифа омон қолиш эди, бинобарин, мен қачон ва қандай қилиб «ҳаракат қилишим» кераклигини билмасдим.

Бир куни, Самгакджидан Итэвонга пиёда кетаётганимда, миямга аҳмоқона фикр келиб қолди.

— Бир вақтлар ўқитувчим юқори мактабни тугатганлигим ҳақидаги диплом ўрта мактабни тугатганлик ҳақидаги дипломдан кўра кўпроқ асқотишини айтганди. Демак, университетга киришга ҳаракат қилиб кўрсам дуруст бўлса керак. Ҳеч бўлмаса, имтиҳонларни топшириб кўраман. Агар кира олсам, ўқишни давом этгирмасам ҳам, менда тугалланмаган олий маълумот бўлади».

Аслида бу дон-кихотчасига фикр юритиш эди. Баҳор келди, Похангдан дўстим Ким Чанг Дэ келди. У кириш имтиҳонларига тайёрланиш учун Сеулда бир хонани ижарага олди. Шу заҳоти, университетга киришга бирга тайёрланиш учун, унинг олдига кўчиб ўтдим. Лекин мен қайси китобдан тайёрланиш кераклиги ҳақида тасаввурга ҳам эга эмасдим. Яқинда келган Чанг Дэ ҳам ҳеч нарса билмасди.

Похангдаги ўрта мактабда бирга ўқиган синфдошимни топдим. У Кенги юқори мактабини тамомлаб, яқинда Сеул Давлат Университетининг ҳуқуқшунослик факультетига кирганди. Мен аҳволимни айтиб бергандим, у ўша заҳоти жавоб берди:

— Университетга ҳаракат қилиясанми? Университетга истаган кишининг ҳаммаси ҳам киравермайди. Юқори мактабни битиргач эса, университет ҳақида орзу қилмасанг ҳам бўлади.

Шунда мен ундан ҳеч бўлмаса ўзи тайёрланган китобларини бериб туришини сўрадим. Лекин танишим мени ё тушунмади ёки тушунишни истамади. Мен куруқ қўл билан қайтдим. Бироқ синфдошимдан хафа бўлмадим. Унинг огоҳлантириши ҳақиқатга тўлиқ мувофиқ келарди, у менинг аҳволимни яхши биларди. Лекин менинг мақсадим университетни тугатиш эмас, шунчаки кириш эди.

Чонгечондаги эски китоблар дўконида тасодифан орттирган ёрдамчим

— Чонгечондаги эски китоблар дўконида арзонга дарсликлар сотиб олса бўлади.

Кўшнилари бу гапни эшитиб, пул йиға бошладим. Итэвон бозорида ишлаб, катта маблағ — ўн минг хван тўладим. Шу пул билан Чонгечонга отландим. «ОЎЮга кириш учун дарсликлар сотилади» деб ёзиб қўйилган кичкинагина дўконни топдим. Дўкон соҳиби кўринишидан 40 ёшдан биров ошган киши эди. Мен қишлоқдан келганимни ва имтиҳонларга тайёрланиш учун китоблар сотиб олмоқчи эканлигимни айтдим. У қандай китоблар кераклигини сўради.

— Гап шундаки, мен қайси китоблар бўйича тайёрланишим кераклигини билмайман.

Дўкондор менга ачиниш билан боқди.

— Гуманитар фанларми ёки табиийми?

Гуманитарми ёки табиийми? Бундай сўзларни мен биринчи бор эшитмоқда эдим, бироқ мен тижорат юқори мактабини битиргандим, акам ҳам университетда тижорат факультетида ўқирди, шунинг учун ишонч билан дедим:

— Мен тижорат факультетига кирмоқчиман.

— Ундай бўлса, демак, гуманитар йўналиш экан. Қайси университетга кирмоқчисан?

— Менга фарқи йўқ, истаганимга кириш учун керакли бўладиган китоблардан беринг.

Дўкондор менга ҳайрон бўлиб қаради ва лиқ тўла жавонлардан китоб танлай бошлади. Бир нечта жилдни танлаб олди ва чўтга ташлаб ҳисоблади.

— Ўттиз минг хван. Сенга жуда арзонга беряпман.

— Нима қилсам экан? Менда бор-йўғи ўн минг...

— Йигитча, банд одам билан ўйинчоқ ўйнаяпсанми? Жуда галати экансан-ку...

Дўкондорнинг жаҳли чиқиб, сўкина бошлади. Сўкиниш тобора кучайиб борарди, мен чидаб тура олмадим ва мингирлаб, аста дедим:

— Мен университетда ўқишни хоҳлайман дедимми? Шунчаки имтиҳон топширмоқчиман, деб айтдим....

Бу гапни эшитиб дўкондор бадтар тутақиб кетди.

— Нима дединг!?! Жинни бўлиб қолибсан. Қани, қайтарчи, нима дединг?!

Мен айтганимни бошидан қайтардим.

— Борган сари гапингни тушунмаяпман. Университетда ўқишни истамасанг, имтиҳонларни топшириб нима қиласан?

Мен ўзимни оқлашда давом этардим. Агар дўкондорни тинчитмасам, дўкончадан соғ чиқмайман деб ўйлардим. Гапларимни тинглаб бўлиб, дўкондор китобларни қайтариб жойига қўйди ва бошқаларини танлай бошлади.

— Шу китоблар бўйича тайёрлансанг, университетга кира оласан. Ёнингда бор пулни бер-да, китобларни олавер. Қолганини кейин берасан.

Мен дўкондорнинг тезда ўзгариб қолган хатти-ҳаракатидан довдираб қолдим, лекин у елкамга туртди.

— Айниб қолмасимдан, тезроқ кет, қишлоқи.

Ишонгим келмасди, китобларни бағримга босиб, эшик томонга тисарилдим, кейин оёғимни қўлимга олиб югурдим. Фикридан қайтиб қолса, қувиб ета олмаслиги учун бор кучим билан югурар эдим.

Яхшилаб пўстагимни қоққан дўкондор туфайли дарсликларни қўлга киритдим, лекин тайёрланиш учун вақт кам эди. Эрталаб ва кечкурун бозорда ота-онамга ёрдам берардим, вақт қолса, кириш имтиҳонларига тайёрланардим. Дўкондор арзон-гаровга берган китобларини ўқир эканман, мактабдаги кейинги 3 йилда олган билимларим бутунлай арзимас эканлигини тушуниб етдим. Шу боис жидду жаҳд билан тайёрланардим.

Охир-оқибат, Коре университетининг тижорат факультетига ҳужжат топширдим. Бунгача турли университетлардаги худди шундай факультетга қабул шартлари билан танишиб чиқдим ва охирида айнан шу ерни танладим, чунки бу факультетга кириш учун иккинчи чет тили талаб этилмасди. Бу 1960 йилда бўлганди, Коре университетининг тижорат факультетида менежмент бўлими эндигина ташкил қилинган ва шу сабабли танлов катта бўлиши тахмин қилинаётганди.

Коре университетиди дўстлар билан

Имтиҳонларга жуда оз вақт қолган, лекин мен бозорда ота-онамга ёрдам бермасам бўлмасди. Оғир меҳнатдан шунчалар қаттиқ чарчардимки, кечқурунлари қимирлашга мажолим қолмасди. Имтиҳонгача бир ой қолди, мен кечалари ухلامасдим, ўша пайтларда ўқувчилар орасида кенг тарқалган уйқу қочирадиган дори ичардим. Шунда организмим кўтара олмади ва имтиҳонга уч кун қолганда ётиб қолдим. Уйда менинг тайёргарлигим билан ҳеч ким қизиқмас, шунчаки, имтиҳон топшириб кўра қолсин, деган маънода менга тўсқинлик қилишмасди, холос.

Имтиҳон куни чайқала-чайқала уйдан чиқдим. Инглиз тили ва математикани яхши топширдим. Лекин киришга унчалик умид қилмасдим. Кириш имтиҳонини топширганимнинг ўзидан мамнун бўлган эдим. Шу сабабли имтиҳон натижаларини хотиржам кутардим.

Бироқ ўқишга кирганлар рўйхатида менинг ҳам исмим турарди. Менинг орзуим ушалганди! Мен энди тугалланмаган олий маълумотли эдим. Итэвон бозоридаги танишларим ҳам бундан қувонишар ва ўқиш учун пулинг борми, деб сўрашарди. Мен қулиб жавоб берардим:

— Менга пул керак эмас. Чунки мен ўқишга кирдим, мен энди тугалланмаган олий маълумотлиман.

— Нима деяпсан? Тугалланмаган олий маълумотли бўлиш учун ҳеч бўлмаса бир семестр ўқиб қўйиш керак. Ўқишга кирган эсанг-да, рўйхатдан ўтмаган бўлсанг, кирмаган ҳисобланасан.

Кейинроқ мен ҳақиқатан ҳам шундай эканлигини билдим. Билгач, кўз олдим қоронгулашиб кетди. Чунки олдимда ўқишга киришдан кўра беқиёс машаққатли вазифа турарди. Ўқишга пулни қаердан оламан? Ҳатто, тугалланмаган олий маълумотни ҳам ҳар ким олавермас экан. Бу ишдан воз кечишдан бошқа чорам қолмаганди.

Лекин ҳар қалай иложи топилди. Қандай вазиятда эканлигимдан хабардор танишларим менга иш топиб беришди, бунинг учун улардан чексиз миннатдор эдим. Бу иш — тонг саҳарда, кўчада юришга рухсат берилиши билан ахлат йиғиштириш эди. Яхшилаб ҳаракат қилинса, ўқишга пул йиғиш мумкиндек кўринарди. Бошидаёқ, осон бўлмаса керак, деб гумон қилгандим, дарҳақиқат, иш бор кучимни сўриб оларди.

Ишим аравага ахлатни ортиб, Самгақджи, Хебангчон ва Богвандонг туманлари томонга, Америка ҳарбий базаси ёнидан ўтиб, янада узоқроққа, ташландиқ ергача боришдан иборат эди, ахлатлар ўша ерда тўпланарди. Шундай тарзда олти марта қатнаганимдан сўнг ишим тугарди. Оғир аравани тоққа итариб чиқариш қийин эди, лекин тепаликдан тушириш ундан ҳам қийинроқ ва хавфлироқ эди.

Мен биринчи семестр ҳақини тўлаш учун ишлашни бошлагандим, лекин ахлат йиғиштириш билан иккинчи курсга ҳам ўтиб олдим. Учинчи курсда эса, талабалар уюшмаси президентлигига сайловларда қатнашишга қарор қилдим.

Бундай саломатлик билан армияга олишмайди

1961 йилда, университетга кирган йилим, 16 май ҳарбий тўнтариши содир бўлди. Бир йил олдин 19 апрелда талабалар инқилоби уюштирилган Коре университетида муҳит оғир эди.

Талаба бўлганимдан кейин ҳам ҳаётим айтарли ўзгармади. Эрта тонгда бозорга чиқардим, аравага ахлатни ортиб, акробаглардек чаққонлик билан Итэвон тепаликлари бўйлаб қатнардим. Ўқишдан қайтгандан кейин эса, онамга қарашишим керак эди.

Ўқишга вақт етмасди, фақат тунлари, юмилаёзган кўзимни зўрга очиб дарс тайёрлардим.

Университетда ҳам аҳвол шу. Фақат маърузалар орасида бўш вақтим бўларди. Имкон топдим дегунча китоб ўқирдим ва ўйга толардим. Бошқа талабалар каби ичгани ёки қизлар билан учрашгани вақтим бўлмасди. Бинобарин, дўстларим ҳам йўқ эди.

Иккинчи курсга ўтганимда онам бозорда дўкон сотиб олди. Бу катта ўзгаришларга сабаб бўлди.

Болалигимда, бозорда майда-чуйдалар сотганимда, Похангда онам билан кулча ёки гуруч бодроқ сотганимизда ёхуд кимсасиз кўчаларда мева ортилган аравани итариб юрганимда бутун оиламизнинг орзуси бозорнинг бир чеккасида кичкинагина бўлса ҳам, «ўз дўконимиз» бўлиши эди.

Йўлда, дўконларнинг қаршисида бирон нарса сотаётганимизда сотувчилар бизни ҳайдашар, четга ўтишимизни буюришарди. Шундай лаҳзаларда мен улардан нафратланиб кетардим ва келгусида шу жойларни сотиб олишни орзу қилардим («Хендэ» қурилиш компаниясининг директори бўлганимда шу бозорга бордим, лекин шаҳар тузилиши ўзгарганлиги туфайли ўша дўкон анча илгари йўқ бўлиб кетган экан).

Ва, мана, ниҳоят, менинг орзуим ушалди.

Бироқ дўконли бўлганимиз билан иш камайгани йўқ. Мен ҳолдан тойгунча ишлардим. Ёш бўлсам-да, ҳар куни тонгда, соат 4 да туриб ахлат йиғиштиришга кучим етмай қоларди.

Бир куни армия мен учун нажот бўлади, деган қарорга келдим. Менга армияда шароит анча яхшидек туюлди. Кийим-кечак, ош-нон ва бошпана тўғрисида қайғуришнинг ҳожати йўқ, кўниксанг бўлди, енгил тортасан. Армия — бундай оғир ҳаётдан бироз дам олишнинг ягона имконияти, деб ҳисоблардим.

3-курснинг биринчи семестрини машаққат билан тугатиб, ўз ихтиёрим билан армияга кетдим. Биринчи тунни

Нонсан тайёрлов базасида ўтказдим, эртасига тиббий кўрик бўлди. Ҳамма ундан муваффақиятли ўтди, лекин менинг навбатим келганда ҳарбий врач, баданимга стетоскопини қўйганча, узоқ текширди.

— Сен бу ерга соғлигинг қандайлигини билмай келдингми?

— Мен ҳеч нарсани билмайман.

— Бундай соғлиқ билан армияга олишмайди. Йигирма ёшдаёқ бу аҳволга тушиб қолибсан, қандай ҳаёт кечирдинг ўзи? Батафсил текширувдан ўтиш керак.

Текширувдан кейин бронхларим жуда ҳам кенгайиб кетганини айтишди. Бронхоэктаз деб ташхис қўйишди. Анчадан бери йўталиш кетмас, ҳароратим тез-тез кўтарилиб турар, шундай пайтларда ётиб олгим келарди. Ўшанда бу бронхларнинг кенгайишидан бўлар экан. Аммо муаммо фақат уларда эмасди. Менда яна синусит ҳам бор экан. Ҳарбий врач менга шундай деди:

— Бронхоэктазни бутунлай тузатиб бўлмайди. Кучли зўриқишда ҳарорат баланд кўтарилиб кетади, шунинг учун ҳарбий тайёргарликдан ўта олмайсан. Бунинг устига синуситнинг оғир кўриниши ҳам бор экан. Бундай соғлиқ билан қандай қилиб, армияга бормоқчи бўлдинг, нима, бу ерни сиҳатгоҳ деб ўйладингми?

Ниҳоят, мени яроқсиз деб топишди ва тайёрлов базасидан ортга қайтариб юборишди. Бошқалар ҳар қандай йўллар билан армиядан қутулиб қолишга ҳаракат қилганларида, мен хизматга боришни қанчалик истамай, саломатлигим туфайли қабул қилишмади. Уйга қайтганимда, хавфсизлик ротасидан келиб, армиядан қочмаганмикан, деб текшириб ҳам кетишди.

Сўнг дўстларимнинг ёрдами билан давлат муассасаси қошидаги шифохонага тушдим. Бу шифохонада даволаниш учун деярли пул тўланмасди. Мен камбағаллар учун энг ёмони шифохона билан қамоқ, деган гапнинг маъносини айнан ўшанда тушундим.

Бир куни врачлар беморларни кўришарди. Масъул врач бир гуруҳ амалиётчилар билан бирга эди. У менинг касаллик тарихимни кўриб чиқди-да, ўз фикрини айтди. Шу пайт кўзим

кедиб қолган экан, врачларнинг суҳбатини эшитиб, уйғониб кетдим. Масъул врач айтди:

— Беморга бу дори тўғри келмайди. Унга мана бу (номи-ни инглиз тилида айтди) дорини ёзиб беринглар.

Шунда амалиётчилардан бири деди:

— Бемор жуда камбағал, бу дорини сотиб олишга қурби етмайди.

— Шундайми?

Улар яқинимда ётган бемор ёнига ўтиб кетишди. Мен эса кўзимни очолмасдим. Чунки кўзимни очсам, ҳамма гапни эшитганимни билиб олишар ва мен ноқулай аҳволга тушиб қолардим.

Мен шифохонада биринчи марта ётишим эди, бир ой ичида анча ўзимга келдим ва уйга қайтдим. У ерда олган дориларим эса, арзон бўлса ҳам, катта ёрдам берди.

Қишлоқнинг уриниши

Шифохонадан чиққач, яна университетга қатнаб, эрта-лаблари ахлат йиғиштиришни давом эттирдим. Аммо оила-мизда ўзгаришлар рўй берди. Учинчи курсга ўтганимда акам Сеул давлат университетини тамомлади ва «Колон» компаниясига ишга жойлашди. Ота-онамиз умид боғлаган ўғил ўқишни тугатиб, ишлай бошлади. Итэвон бозорида иш давом этарди, лекин уйдаги шароит анча яхшиланди.

Мамлакатдаги аҳвол тез ўзгарарди. Ҳарбий диктатуранинг шафқатсиз сиёсати туфайли 16 май воқеаларидан кейин талабаларнинг шармандали Корея-Япония саммитига қарши демократик руҳдаги норозилик намоийшлари кучая борди. Саммитга қарши ҳаракат диктатурага қарши ҳаракатга айланиб борарди. 1960 йил 19 апрелдаги талабалар инқилоби вақтида тартибсиз равишда бўлиб ўтган талабалар норозиликлари уюшган тус ола бошлади. Қарши туриш сабаблари, мақсадлари ва моҳияти аниқ белгиланган эди, талабалар алоҳида ҳамжиҳатликни намоийш этардилар.

Талабалар 1964 йил 3 июнь воқеалари чоғида уюшқоқликнинг энг юксак намунасини намоийш этишди. 19 апрель инқилоби каби, айнан 3 июнь кейинги 30 йилдан

ошиқроқ вақт давомидаги демократик ҳаракатнинг бошланиши бўлди.

У пайтларда, талабаларнинг сиёсий фаоллиги кучайган паллада ҳар бир факультетда талабалар уюшмаси президентлигига сайловлар бўлиб ўтарди. Мен ўзим ўқийдиган тижорат факультетида номзодимни кўрсатишга қарор қилдим.

Мен тўғарақларда қатнаша олмасдим, дўстларим йўқ эди. Ҳатто синфдошларим орасида ҳам яқинларим йўқ эди (чунки кечки тижорат юқори мактаби очилганидан сўнг мен университетга биринчи бўлиб киргандим). Мен билан бир вилоятдан келган бир нечта дўстларимгина бор эди. Талабалардан деярли ҳеч ким мени танимасди. Ана шундай шароитда мен талабалар сайловида қатнашдим.

Қолаверса, ўрта ва юқори мактабда ўқиб юрганимда бирор марта ҳам кўпчилик орасида ўз фикримни айтмагандим. Чунки, характеримга кўра, мен тортинчоқ ва одамови эдим. Лекин мени сайловда қатнашишга ундаган асосли сабаб бор эди.

Иккинчи курсда ҳар бир куним ҳаётий шароит билан курашишдан иборат бўлганди. Мен ўқиш ва тирикчилик қилиш учун пул топиш кўйида эрга тонгдан югуриб-елишим лозим эди. Шундай вазиятда университет менинг қарашларимни анча кенгайтди. Миллат, демократия, давлатнинг гуллаб-яшнаши. Мен шу масалалар устида ўйлай бошладим ва эътиборимни шахсий муаммолардан умумий муаммоларга қаратдим. Корея шунчалик камбағал давлат эдики, ишга жойлашган битирувчилар университетларнинг фахри саналарди. Шу мамлакатда туғилган эканман, унга менинг тажрибам, гоёларим ва амалий ишим керак эканлигини тушунардим.

Назаримда, иш ташлашларга чиқадиغان талабаларнинг қарашлари, мақсад ва мантиқлари унчалик аниқ-равшан эмасди. Бир нечта етакчилардан ташқари, кўплаб талабалар учун иш ташлашлар ўзига хос «кўнгилхушлик» эди.

Мен ҳаётнинг шафқатсиз ҳақиқатини бошқа талабаларга қараганда олдинроқ ҳис этгандим, шу боис талабалар ҳаракатига жиддийроқ қарардим. Ўқиш шунчалик қиммат турадиган университетда норозиликлар туфайли ўқишнинг тўхташига йўл қўйиб бўладими? Талабаларнинг иш ташлашлари кўпинча ишсизлар ва уйсизларнинг норозиликлари портла-

ши учун пилик вазифасини ўтарди, холос. Мен, кўпчилик каби, ҳам университетлардаги, ҳам бутун жамиятдаги беқарор вазиятдан ташвишга тушгандим. Бунни катта муаммо деб ҳисоблардим.

Бундан ташқари, ўз одамовилигимдан қутулмоқчи эдим. Ушбу феълимдан қутулиш учун, ўзим ёлғиз бўлган ички дунёимни енгиб ўтишни ният қилгандим. Эркин, очиқ ва фаол бўлишни истагандим.

Мен сайловларда голиб бўлиш учун эмас, балки сайланиш-сайланмаслигимдан қатъи назар унда иштирок этиш учун қатнашдим. Енгилган тақдиримда ҳам кўплаб талабалар мен ҳақимда, менинг ўй-фикрларим ҳақида билиб олган бўлишарди. «Мен энди кечаги Ли Мён Бак эмасман. Янги Ли Мён Бак дунёга келди. Ҳаётимдаги муҳим ўзгариш онини босиб ўтмоқдаман», — шундай ўйлар билан ҳаракатни бошладим.

Номзодлар рўйхатга олингандан кейин қанчалик аянчи аҳволда эканлигимни яна бир бор англадим. Бу бор-йўғи факультет ичидаги сайловлар бўлса ҳам, ижтимоий сайловлар каби эди. Номзоддан муайян машҳурлик, намоён этилган етакчилик хислатлари ва, энг асосийси — тарафдорларнинг қўллаб-қувватлаши ва молиявий манабалар талаб этиларди. Менда бу тўрт омилдан ҳеч бири йўқ эди.

Барибир, ҳеч ким билан маслаҳатлашмай, рўйхатдан ўтдим ва шундан кейингина мен билан бир вилоятдан чиққан дўстларим билан учрашдим. Бир кружка гуруч пивоси устида сайловда қатнашишим ҳақида айтганимда, менга ҳеч ким ишонмади.

— Нима??... Талабалар уюшмаси президенти сайловида қатнашасанми? Ҳали маст бўлмай туриб алжираяпсан.

Менинг сайловда қатнашишимга нима туртки бўлгани ҳақида уларга жиддий сўзлаб бердим, аммо дўстларимни ишонтириш қийин эди. Агар сен бундай ўқишдан қониқмаётган бўлсанг, бунини уйдлашнинг кўплаб бошқа йўллари бор-ку, деб улар мени тарк этишди.

Аммо мен дўстларимнинг бундай муносабатлари туфайли таслим бўлмадим, аксинча, сайловолди кампаниясига пухта тайёрлана бошладим. Иккита номзод бор эди. Мени, шу кунгача ўзининг борлигини ҳам билдирмаган кечки тижорат мактаби битирувчисини — машғулотлар тугаши биланоқ

кўздан йўқоладиган қишлоқини қўллаб-қувватлайдиган ҳеч ким йўқ эди. 3-курс талабалари менга ўта эътиборсизлик билан ёндашдилар. Нутқ сўзлай бошлаганимда эса, қутилмаганда 1- ва 2-курс талабалари мени қўллай бошлашди.

Ўшанда сайловолди кампаниясининг муҳим тадбирларидан бири номзод томонидан ижарага олинган автобусда қуролсизланган ҳудудга саёҳат уюштириш бўларди. Аммо мен, ҳатто гурuch пивосига ҳам пул топа олмайдиган талаба, буни орзу ҳам қила олмасдим.

— Молиявий саховат кўрсатишга имкониятим йўқ. Лекин агар президент бўлсам, университетимиз ҳақиқий университетга ўхшаши, талабалар эса ҳақиқий талабалардек бўлишлари учун барча зарур ишларни амалга ошираман. Ўз фаолиятимни ўқишни истайдиган талабалар ўқий оладиган университет яратиш мақсадларига бағишлайман.

Нутқим баланд овозда бўлмаса-да, лекин самимий ва ҳаққоний эди.

Аввал рақиб томон менга умуман эътибор бермади, бироқ сайловга икки кун қолганда менга одамларини жўнатишди. Булар режаларим ҳақида биринчи бўлиб сўзлаб берганим — мен билан бир вилоятдан келган дўстларим эди. Улар мени ниятидан воз кечади, деб ўйлашганди, лекин сайловолди кампаниясига киришганимни кўриб, жуда ҳайрон бўлишди. Ана шунда, рақиблар лагеридан «махфий элчи» келди.

— Сендан қатнашишдан воз кечишни сўрашди, бунинг эвазига сайловга сарфлаган барча харажатиңни қоплашади. Мён Бак, ютиш учун барибир имкониятиңг йўқ.

— Мен ҳам имкониятим бор, деб ўйламаяпман.

— Унда нега охиригача олиб бормоқчисан? Аллақачон ўзингни танитиб бўлдинг. Пулни олиб бас қилсанг, оқилона иш тутган бўлардинг.

Аммо мен воз кечмадим. Мен сайловга ҳеч нарса сарфламадим, пул сарфлайдиган нарса ҳам йўқ эди. Улар менга виждонимга қарши иш қилишимни таклиф этишди. Баҳс тонг отгунча давом этди. Баъзилар «ютиш имконияти бўлмаган кишига ёрдам беришдан маъно йўқ», деб кетиб қолишди, бир неча киши эса қолиб, охиригача менга кўмак беришди. Улар бор пулларини йиғиб, сигареталар сотиб олдилар ва уларни тарқатиб, менга овоз беришни сўрадилар. Дўстларим-

нинг сигареталари — бу менинг «сайловолди кампаниямни молиялаштирган» ягона нарса эди.

Овоз беришдан кейин овозни санаш натижасини кутдим. қатнашишдан воз кечишни талаб қилганликларини айтмаса, бу сайловдан қатрача ҳам афсусланмадим. Зеро овозлар миқдоридан қатъи назар, мен барибир маънавий жиҳатдан ғалаба қозонгандим — рақибларим таклиф этган «чиркин нафс васвасаси»ни дадиллик билан рад этгандим. Ҳатто мени сайламасалар ҳам, афсусланмасдим.

Лекин овозларни санаб чиқиш натижаларига кўра, мен 40 та овоз ортиқ олиб, ғолиб бўлдим. Шу лаҳзадан бошлаб менинг ҳаётимда катта ўзгаришлар бошланди. Мен янада фаол бўла бошладим ва тақдир таҳдидларига томон дадил қадам ташлардим.

Факультет сайловида ғолиб бўлганимдан сўнг, мен умум-университет миқёсидаги талабалар уюшмаси президенти сайловида қатнашишни истаб қолдим. Аммо у ерда ҳар бир факультетдан депутатларнинг овоз беришлари талаб этиларди. Ўша пайтда улар ҳар бирининг овозига эга бўлиш учун катта маблағ керак бўларди. Бундай вазиятда менинг бу сайловда қатнашишим бефойда эканлиги равшан эди ва мен бор куч-ғайратимни ўз факультетимнинг талабалар уюшмаси президенти сифатида сафарбар этишга қарор қилдим.

3 июндаги иш ташлаш куткучиси

1964 йилда, 4-курсга ўтганимда, талабалик ҳаракати деярли чўққисига чиққанди. Сайловолди кампаниясида иқтисодиётни ривожлантиришга ваъда берган ҳарбий маъмуриятга маблағ керак эди. Шу туфайли ҳукумат Япония билан расмий муносабатларни барқарорлаштиришга шошилди, бу ҳаракат президент Ли Син Ман давридан буён амалга ошириб келинарди.

Корея-Япония муносабатларини тиклаш борасидаги очик сиёсатга қарамай, корейсларнинг Японияни азалдан хуш кўрмаслиги туфайли бу оддий вазифа эмасди. Лекин ҳарбий маъмурият барибир махфий дипломатик музокаралар олиб борди, бу эса шубҳалар янада кучайишига ва аҳолининг норозилигига олиб келди. Ниҳоят, мухолиф партия ва жа-

моат ташкилотлари «Японияга нисбатан шармандали дипломатияга қарши кураш умумхалқ қўмитаси»ни тузишди ва минтақаларни кеза бошлашди.

Шундай норозиликлар бўлиб туришига қарамай, Республикачилар партияси спикери Ким Джонг Пиль 24 март куни музокараларни ниҳоясига етказиш учун Японияга борди, ўшанда Сеул марказида 5 минг талаба кўчаларга чиқди.

Сеул университетида 24 мартда бошланган иш ташлашда қурбонлар бўлди, шундан сўнг норозилик бутун мамлакат бўйлаб ёйилди. 81 нафар талаба яраланди, 288 киши қамоққа олинди. Ўша куни соат 3 да Коре университетида мингтача киши йиғилди, талабалар «Японияга нисбатан шармандали, ноҳолис дипломатияга қарши манифест» қабул қилишди ва кўчаларга чиқишди.

24 мартдаги иш ташлашлар ҳарбий маъмурият томонидан шафқатсизларча бостирилиши туфайли намоёнлар тўхтади, лекин норозилик сақланиб қолди. Шундан кейин уч ой давомида норозилик тadbирлари вақти-вақти билан ўтказиб турилди, бироқ уларнинг мазмуни ўзгарди. Ҳаракат Японияга нисбатан шармандали дипломатияга қарши норозиликлардан «ҳарбий маъмуриятни ағдариш» талабларини қўйишга ўтди.

Бироқ Коре университетида талабалар уюшмаси президенти пассив мавқени тутар, бирор ташкилий хатти-ҳаракатни амалга ошириш машаққат эди. Бу вазиятни муҳокама қилиш учун барча факультетларнинг талабалар президентлари йиғилишди, муҳокамадан сўнг президент ўринбосари вазифасини мен билан ҳуқуқшунослик факультети етакчиси Ли Кенг У иккимизнинг зиммаимизга юклашга қарор қилишди.

Талабалар фикрига кўра, мамлакатлар ўртасидаги миллий зиддиятларни оддий иқтисодий мантиқ билан яширган ҳолда сақлаб туриш мақбул эмасди. Тарихимизни эслайдиган бўлсак, дарҳақиқат, Корея-Япония муносабатларини барқарорлаштириш учун шошилиш ярамасди. Қолаверса, Корея японлар билан махфий музокараларга кўлини чўзиб бормаслиги, балки, албатта, биринчи бўлиб Япония узр сўраб муурожаат қилиши керак эди. Акс ҳолда Корея миллатининг кадр-қимматига путур етган бўлур эди.

Шундай қилиб, ҳарбий маъмурият Корея-Япония муносабатларининг тикланишига ҳаётий заруриятдан келиб чиқиб ёндашарди. Талабалар ва халқнинг аксарияти эса, бунга халқ ва мамлакат тарихидаги ҳал этилмаган масала сифатида қарарди. Шундан келиб чиқилса, ҳарбий маъмуриятнинг қарори шошмашошарлик билан қабул қилинган ва ўйлаб кўрилмаган эди.

Талабалар намоишлари Корея ҳукумати номидан музокара-ларда қатнашаётганларга зарар етказиб қўймасмикан, деб кўп ўйладим. Сиёсий тажрибага эга бўлмаган ҳарбийлар Корея-Япония саммитига бунчалик зўр бериб интилишлари менга ёқмасди. Лекин музокара-лар бошланибдими, бизнинг тарафимиз музокара-ларда талабалар норозилиklarини дастак қилиб, янада самаралироқ натижаларга эришишларини истардим (кейинчалик талабаларнинг вакили сифатида ҳам шу талабни қўйгандим ва ўз фикримни юқори мартабали давлат амалдори-га етказгандим, лекин натижасини била олмадим. Ўшанда 3 июндаги иш ташлашнинг ташаббускорлари «исёнга ундаш» моддаси билан айблангандилар, шу сабабли менинг сўзларим умуман безътибор қолган, деган хулосага келиш мумкин).

Шундай қилиб, менга Коре университети талабалар уюш-маси президентининг ўринбосари вазифаси юкланди ва мен ўз гоёларим билан кенг кўламли талабалар чиқишини тайёр-лашга киришдим. 1964 йил 3 июнь, туш пайтида талабалар-нинг Сеул кўчаларига чиқиши ва Корея-Япония саммитига қарши оммавий намоишда қатнашишлари режалаштирил-ганди. Бу тadbирни ўтказишда давлат хавфсизлиги хизматла-ридан эҳтиёт бўлиш зарур эди, шу сабабли барча иш ўта махфий қилинарди, мен эса воқеаларнинг қоқ марказида эдим.

Режага кўра 3 июнь, туш пайтида 12 минг нафар талаба Сеул кўчаларига чиқишди ва намоишда қатнашишди. Чи-қиш кўлами 19 апрелдаги талабалар инқилобидагидан кам эмасди. Қўрқиб кетган ҳукумат ўша куни кечурун соат 8 дан ҳарбий ҳолат эълон қилди. Полиция воқеаларнинг ташаб-бускорларини аниқлаб, Сеул давлат университетидан Ким Джунг Тхэ, Хен Синг Иль, Ким До Хенни, Коре университе-тидан Ли Мён Бак, Ли Генг У ва Пак Джонг Хунни қамоққа олиш ҳақида ордер берди. Ҳокимиятдан яшириниб юрган узок, машаққатли кунларим бошланди.

Мен ва Ли Генг У (ҳуқуқшунослик факультети президенти) полициядан яшириниб, уйимизга келдик. Менда 3 июнь намоишини тайёрлашда қатнашганларнинг рўйхати тиркалган, «бу ерда айтилганларнинг барчаси сир сақлансин» деб ёзилган ҳужжат бор эди. Агар мени бу ҳужжат билан қўлга олишса, бу барча асосий иштирокчиларни фош этиш билан тенг эди. Мен бу ҳужжатни уйга яшириб қўйдим ва чарчаб, кроссовкамни ечмасдан кроватга чўзилдим.

Кейин, кутганимиздек, уйимизга айғоқчилар келишди, биз эса, девордан ошиб қочиб қолишга улгурдик. Шунда яшириниш учун бошқа жой топишга қарор қилдик. Мен шаҳарда яшириндим ва пешингача акамга, ишхонасига қўнгироқ қилдим. Акам тезда унинг дўстиникига боришимни айтди. Бу унинг курсдоши ва ҳамкасби бўлиб, яқинда уйланган эди. Мен Вонхеро туманидаги ёш келин-куёвлар уйида бир кун ётиб қолдим, сўнг уларни ортиқча ташвишга солмаслик учун жўнаб кетдим. Чунки ҳарбий маъмурият қочоқларни яширганлар ҳам жазоланишини эълон қилганди.

Мен акамнинг дўстининг уйидан чиқиб, Хан дарёси устидаги кўприк бўйлаб кетдим. Акам Пусанда яшириниш мумкинлигини айтганди ва мен мамлакат жануби томон йўл олдим.

Пусангача етиб олиш осон эмасди. Мен поездда кетардим, агар нимадандир шубҳалансам, автобусга чиқиб олардим. Пусанга етиб олгунимча бир неча кун кетди. Лекин Пусанда яширинган уйимда ҳам узоқ қолишим мумкин эмасди. Бир куни уй соҳиби газета билан келди ва:

— Мана, талаба, қараб қўй. Яширган одамларни ҳам жазолашар экан. Айтишга тилим бормаяптию, лекин сени барибир қачондир қўлга олишади. Шунда бизнинг уйимизда яширинганлигинг фош бўлади ва мен ҳам жавоб беришимга тўғри келади. Шундай экан, нима қилишни ўйлаб кўр... — деди.

Бошқа яширинадиган жойим қолмаганди. Пулим ҳам буткул тугаганди. Бу қандай адолатсизлик, деб ўйлардим. Мен нима ёмон иш қилдим?

Уй эгасининг сўзларидан кейин мен, ташвишга тушиб, кўчага, тоза ҳавога чиқдим. Шунда ўта хавфли жиноятчилар расмлари туширилган плакатга кўзим тушди. Яқинроқ бориб плакатдаги фотосуратларни кўриб чиқа бошладим. У ерда, жиноятчилар билан бир қаторда менинг ҳам суратим бор

эди. Яъни мен оғир жиноят қилганлар билан тенглаштирил-
гандим. Оёқларим бўшашиб кетди. Шу заҳоти акамга қўнғи-
роқ қилдим. Акам мендан жуда хавотирда эди. Нима қилмоқ-
чи эканлигимни сўради.

— Уларнинг олдига ўзим бораман. Аммо бу айбига иқроп
бўлиш дегани эмас.

— Агар айбингга иқроп бўлсанг, жазо енгиллашади, де-
йишяпти. Шаҳар полициясида бизнинг вилоятдан келган та-
нишим ишлайди. Шунча қийналганинг етади, Сеулга қайт-
гин-да, унинг хузурига бор.

— Ака, менинг тан оладиган айбим йўқ. Қандай жиноят
қилибман? Шунчаки уларнинг олдига ўзим бораман.

— Ҳа, тўғри қарорга келибсан. Лекин эҳтиёт бўл, йўлда
тутиб олишмасин.

Сеулга қайтиш Пусанга қочиб кетишдан ҳам қийинроқ
бўлди. Тузоққа тушмаслик керак эди. Охир-оқибат акамнинг
ўша таниши билан учрашдим, шундан сўнг шаҳар полиция-
сига «ташриф буюрдим». Лекин кейинроқ билсам, у таниш
одам мени қўлга олган айгоқчи сифатида қайд қилинган,
ҳатто мен туфайли мукофот ҳам олган экан.

Полицияга келганимда, у ердагилар 3 июнь намойишини
қаерда ўтказишимизни билибгина қолмай, балки қўлларида
ташкилий ишларда бизга ёрдам берганларнинг батафсил
рўйхати ҳам борлигидан ҳайрон қолдим. Талабалар уюшмаси
орасида марказий ахборот идорасидан «қулоқ» бўлганлигини
бир қанча вақт ўтгач билдим. 10 йил ўтгач, ўша одам махсус
хизмат ходими бўлганлигини эшитдим.

Мен қайта туғилган Содэмун қамоғи

Менинг тергов ишларим Пильдонг туманидаги пойтахт
мудофаа бошқармасига қарашли ҳарбий департаментда ўтка-
зилди. Ўша пайтда, ҳарбий вазиятда сўроқлар қийноқдек ўтка-
зилганини айтиш лозим. Ҳеч нарса айтмаётганимни кўриб,
терговчи қўлидан келганча дўқ-пўписа қилди. Ухлашга эса
умуман имкон бермасдилар.

— Сени гапиришга мажбур қилишнинг ҳар хил йўллари
бор. Биз сени музлаткичга тиқиб қўйишимиз мумкин,

бўйнингга тош боғлаб Инчонда денгизга улоқтиришимиз мумкин. Умуман, нариги дунёга равона қилишимиз мумкин, бунинг ҳеч қийин жойи йўқ. Агар гўёки бахтсиз ҳодисадан ўлиб кетгинг келмаса, яхшиликча гапир, аблаҳ.

Лекин мен барибир жим эдим. Чунки ўртоқларимиз билан берган аҳдимизда туришим керак эди. Терговчи, вақтни бекор ўтказгиси келмади шекилли, намойиш ўтказилиши режалаштирилган жойлар рўйхати ва иштирокчилар рўйхатини қўлимга тутқазди. Бу уларнинг жосуси берган маълумотлар эди.

Тергов тугади. Суд муҳокамаси кетаётган даврда ҳарбий ҳолат бекор қилинди ва тугал қарор чиқариш ҳуқуқи фуқаролик судига ўтказилди. Лекин бу — жазо енгиллашади, дегани эмасди. Мени 5 йилга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм қилишди, бошқа «ташаббускор»лар ҳам шунча муддат олишди, бизни Содэмун қамоғига олиб кетишди.

3 июнь иши бўйича айбланганлардан фақат Пак Джонг Хунгина яшириниб қолди, қолган барча — Ким Джунг Тхэ, Хен Синг Иль, Ким До Хен, Ли Генг У ва мен оддий қамоқ камераларига ташландик. Камералардаги «оқсоқоллар» бизларни жиноятчилар сифатида қабул қилишмади. Жиноятчиларнинг ўзлари эса, диктатурага қарши кураш сабабли қамалган талабаларга яхши муносабатда бўлишди.

Мени қамашган камерада зўрлаганлик, қотиллик, қаллоблик, ўғрилик ва бошқа оғир жиноятлари учун ҳукм қилинганлар бор эди. Бўш вақтларда улар ўз «қаҳрамонликлари» ҳақида ҳикоя қилиб берардилар.

Ҳибсга олинган талабалар қамоқни яна бир кураш майдонига айлантиришди ва очлик эълон қилишди. Демократик ҳаракатнинг курашувчанлик руҳи қамоқда янада мустаҳкамланди. Судга муҳолиф партиялар сиёсатчилари, дин арбоблари, юристлар, маданият вакиллари келишар, талабалар ҳам қаттиқ қўллаб-қувватлашарди. Афтидан, биз қаҳрамонга айлангандик.

Дарҳақиқат, диктатурага қарши курашаётган жамоат арбоблари биздан қаҳрамонлар ясашгани ва, фурсатдан фойдаланиб, сиёсий вазиятни ўзгартириш ниятларини яширишмасди. Бизни руҳлантириб туриш учун қамоққа, ҳатто, машҳур сиёсатчилар, собиқ президент Юн Бо Сон ва бошқалар

ҳам келишарди. Қамоқдаги талабалар жамиятнинг бундай мададини табиий деб ҳисоблашарди.

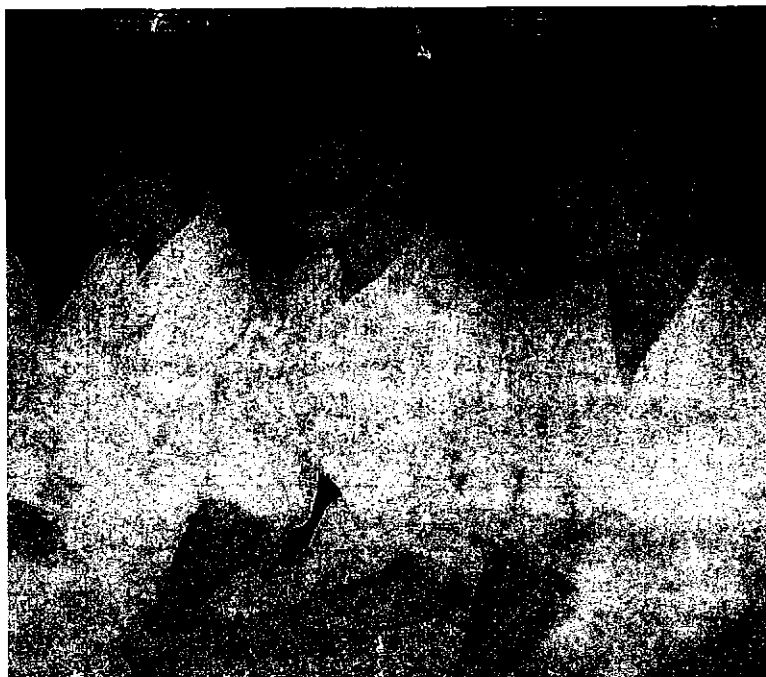
Лекин мен ўзимизни шу қамоқда жон берган ватанпарварлар ва мустақиллик учун курашганларга таққослашга арзигулик ҳеч нарса қилмаганимизни жуда яхши билардим. Ҳукуматнинг шармандали дипломатиясига қарши норозилик ўтган даврлардаги курашчиларнинг ишлари олдида ҳеч нарса эмасди. Зеро мамлакатни танқид қиладиганларнинг барчаси ҳам ватанпарвар эмас. Бу ўз ватанини севадиган ёш авлоднинг мажбурияти эди, холос. Бу ўзини миллий қаҳрамон даражасига кўтаришга арзимасди.

Қамоқда бунинг барини мулоҳаза қилиб кўриб, нима қилишим лозимлигини тушундим. Мен факультет талабалар уюшмасининг президенти ёхуд университет уюшмаси президентининг ўринбосари бўлган пайтимда эътиборсиз қолдирган ўқишимга бор кучимни бера бошладим. Мен кўп китоб ўқидим, улар ичида соҳамга тааллуқли эмаслари ҳам бор эди, кўп фикр юритдим. Ўтган 20 йилим, яшаган эмас, шунчаки кун кечирган даврларим ҳақида мулоҳаза қилдим, инсон ва жамиятнинг вазифаси ҳақида тафаккур қилдим.

Қамоқда менда, аслида, шу пайтгача бўлмаган «озодлик» пайдо бўлди. Шу боис омадим келди, деб ҳисобладим.

Қамоқда мен оптимистга айландим. Бунга қадар менинг ҳаётим чидаб бўлмас аҳволда эди, «тубанликда» ҳаёт кечираман, деб ўйлардим. Тушкунлик мени асло тарк этмайди, деган фикрда эдим.

Аммо қамоққа тушгач, пессимизм ва оптимизм — нисбий тушунчалар эканлигини англадим. Қуйида туриб, ўзини юқорироқдагилар билан тинмай солиштираверадиган киши — пессимист. Ўз мавқеини бошқа кўпчилиликни кига қараганда юқорироқ деб санайдиган киши эса — оптимист. Агар қамоқдаги ҳаётга озод киши нуқтаи назаридан қаралса, ҳеч қандай умид йўқдек туюлади. Лекин қатл қилишга олиб кетилаётган киши учун бундай ҳаёт мусаффо ва самимий кўринади. Мен ҳар куни ўзимдан беш қадам нарида девор бўйлаб юриб, қатлгача қолган кунларини санаётган маҳбусларни кузатиб, ўзимнинг ўтмишга муносабатимни ўзгартира олдим — тушкунликдан чиқиб, уни қадрлай бошладим.

1964 йил 3 июндаги талабалар намоёниши бўйича иш кўриладиган судда

Яна инсонда омон қолишнинг чексиз имконияти жо қилинганлигини ўзимда синаб кўрдим. Дастлабки кунларда, эрталаб ювиниш учун бериладиган бир неча томчи сув билан ҳатто кўлимни ҳам юва олмасдим. Лекин бир ой ҳам ўтмай, бу сувни ювинишга бемалол етказа оладиган бўлдим.

Овқатимиз бир неча дона нўхати бўлган арпа бўтқаси эди, бу менга ҳақиқий таҳқирлаш бўлиб кўринарди. Лекин бир неча кун нўхатсиз бўтқа беришди. Ўшанда бадантарбия қиларканман (бир кунда бадантарбия учун 10 дақиқа вақт бериларди), менда умуман куч қолмаганлигини ҳис этдим. Ҳаёт учун бир томчи сув ва бир дона нўхат ҳам шунчалик қадри экан. Ўшанда мен инсон омон қолиши учун унчалик кўп нарса керак эмаслигини тушундим.

Шундан сўнг, «саломатликни сақлаш учун» куч берувчи воситаларни ҳали-ҳануз бирор марта ҳам ичмадим. «Саломат-

лик учун фойдали» ниманидир ейишдек ҳашаматни ўзимга эп кўрмадим. Чунки агар бунда ҳаддан ошиб кетилса, табиат қонунлари бузилади ва, одатда, аксинча бўлади — саломатликка путур етади.

Қамоқда талабалар ҳаракатининг чегараларини ўзим учун қатъий белгилаб олдим. Талабалар ҳаракати самимий интилиш асосида юзага келадиган иш бўлиб қолиши керак. Лекин уни амалга оширишга ҳаракат қилинса, бу кўнгилсизликларга олиб келиши мумкин. Албатта, талабаларнинг ҳар қандай масалани кўтариб чиқишга ҳаққи бор, лекин уни ҳал этиш — бу бутунлай бошқа масала.

Қамоқда талабалар ҳаракати касбга айланмаслиги кераклигини тушундим. Мен талабалар норозиликларини сиёсатчи бўлиш учун «тажриба» сифатида қабул қила олмасдим.

Балки, талабалар ҳаракати ва катта авлод ўртасида вазифаларнинг тақсимланиши ҳақидаги қарашларим идеалистик бўлиб, реал ҳаётдан анча йироқдир. Лекин ҳар доим ҳам идеализм нореал эмас.

Ота-оналарнинг фарзандлар билан суҳбати энг яхши мисол бўла олади. Ота-она ва болалар ўзаро суҳбатлашмайдиган оила бахтсиздир. Болалари қулоқ солмайдиган ота-оналар ҳам бахтсиз. Шунингдек, ота-онаси зуғум қиладиган болалар ҳам бахтсиз. Аммо суҳбат кўнгилдан эмас, шунчаки, гаплашиб ўтириш учун ўтказиладиган оилани ҳам бахтли деб бўлмайди. Мулоқот фарзанд — фарзандлигича, ота-она эса — ота-оналигича қолган ҳолларда, улар ўртасида ҳурмат ва ишонч бўлгандагина рўй беради. Менинг ёшлигимда жамиятда «ҳақиқий оталар» унчалик кўп бўлмаганди.

Мени 1964 йилнинг июнида олиб келишган Содэмуно қамоғидаги ҳаёт ўша йилнинг октябридаёқ якуни топди. Олий судда 2 йиллик қамоқ жазоси 3 йилга шартли равишда озод қилиш билан алмаштирилди. Озодликка чиқдим ва бу қисқа муддат ичида машҳур бўлиб кетганимни билдим. Қўлга олиш, ҳибс, суд, қамоқ — булар ҳақида ҳар гал газеталарда хабар бериларди.

Шундай ҳам бўлганди. Онам томонидан қариндошларимиз Банъяволда, Тэгудан сал нарида яшапди, мева етиштиришарди. Биз жуда қашшоқ бўлганимиз боис уларникига кам борардик. Улардан ҳам ҳеч қандай хат-хабар йўқ эди. Тўсат-

дан шу қариндошларимиз менга бир қути олма жўнатишди. Лекин бу эмас, балки қутидаги манзил кўпроқ ёдимда қолди.

«Сеул шаҳри. Енгсан тумани. Ли Мён Бакка».

Кейинроқ маълум бўлишича, улар газетада мен ҳақимда мақолани ўқишгач, менга раҳмлари келган ва, манзилиминизни билишмаса-да, олма жўнатишган. Улар Похангдан кўчиб кетганиминизни, Сеулда, Енгсан туманидами-ей яшашимизнигина билишарди, холос. Шунинг учун ҳам: «Сеул, Енгсан, Ли Мён Бакка» деб ёзиб юборишган. Мен шунчалик машҳур эдимки, олмали қути айланиб-айланиб бўлса-да, Хечанг туманидаги хароба кулбамизгача етиб борди.

Онаизор

Университетда ўқишим тиклангач, «тажрибам»ни ҳисобга олиб, битирув имтиҳонларисиз ҳам ўқишни тугаллашим мумкинлигини айтишди. Мен бундан миннатдор бўлдим, албатта, лекин университетнинг дардисар талабадан тезроқ қутулиш сиёсати кўнглимга ўтирмади. Менга бундай муносабатда бўлишларига йўл қўя олмасдим. Қолаверса, қамоқда ихтисосим бўйича кўп тайёрлангандим.

Менга йўқ жойдан баҳо қўйиб бериш керакмаслигини айтдим, ҳар бир профессорнинг олдига бориб, имтиҳон топширишимни билдирдим. Университетдагилар, ўз-ўзидан қўйилаётган баҳодан бош тортаётган талабани биринчи бор кўраётганликларини айтиб, ҳайрон қолишарди. Ўқитувчилар мени деб имтиҳон саволларини қайта тузишга, имтиҳон олишга, ишни текшириб вақтларини йўқотишга мажбур бўлишарди, лекин ҳеч қайсилари аччиқланганликларини кўрсатишмади. Профессорларнинг хоналарига қатнаб имтиҳон топширардим. Таъбир жоиз бўлса, қамоқда мен имтиҳонларга тайёрлангандим ва шу боис баҳолар ҳам яхши бўларди.

Талабалар уюшмаси президентлигига сайловлар, 3 июнь воқеалари, қочоқлик ва қамоқдаги даврим — бу йил мен жуда кўп воқеаларни бошимдан кечирдим ва ўзимни қанотлари пайдо бўлган ғумбақдек ҳис қилдим.

Уйимизда ҳам ўзгаришлар бўлганди. 4-курсга ўтишим билан иккинчи акам Хечангда икки хонали кичикроқ уй топди

ва Итэвондаги каталак хонадаги ҳаётимиз яқунига етди. Ҳаётимдаги асосий таянчим бўлган онам, эндиликда ўзим оёққа тура олишимга кўзи етганидан бўлса керак, мустақил яшашимга ижозат беришга қарор қилди. Япониядан қайтганидан кейинги ўтган 20 йил давомида онамнинг бирор кўни ҳам тинч ўтмаганди ва бу унинг саломатлигига путур етказганди. Агар онам мен армияда ўтганимдек, тиббий кўриқдан ўтганида, унга қандай ташхис қўйилган бўларди? Унинг бутун организми заифлашган, айниқса, доимий ғам-ташвишлар ва оғир меҳнат туфайли юраги касал эди.

Онам мени кўргани қамоққа бир мартагина келди. Бу 1964 йил сентябрь ойининг охирларида эди. Мен онамга маҳбус кийимида кўрина олмасдим, у шусиз ҳам кенжа ўглини қамаганларидан сиқилиб юрарди. Қамоқхона нозирдан фуқаро кийимини кийишга рухсат олдим ва учрашув хонасига чиқдим.

Онам оппоқ мотам кийимида эди. Унда бошқа кийим ҳам бўлиши керак эди, нега айнан шундай кийинди экан? Шу кийимни киймаса, юрагим бунчалар эзилмаган бўларди. Бемор онам эса, зўр бериб ўзини соғлом кўрсатишга уринарди. Мен ўзимни қўярга жой тополмай қолдим. У менинг ўсган соқолимга, кейин кўзларимга боқди.

— Мён Бак, мен сендан маъни чиқмайди, деб ўйлардим. Лекин, аслида сен ҳаммадан яхшисан. Ҳозир ҳам сен тўғри иш қилдинг деб ўйлайман. Доим эътиқодинг буюрган ишни қилгин, мен эса, сенинг ҳаққингга дуо қиламан.

Учрашувда онам менга фақат шу сўзларнигина айтганди. У менинг тарафимни биринчи марта олиши эди. Ўртамизга оғир, ҳатто, қамоқнинг панжараларидан ҳам оғирроқ сукунат чўқди. Лекин бу сукунат ўғилга нисбатан ишончга, шунингдек, самимий миннатдорчилик туйғусига лиммо-лим тўла эди. Онам менга яна бир бор боқди ва индамай ортга ўгирилди.

— Яна вақтларинг бор.

Қамоқхона нозирини яна 5 дақиқа қолганини хабар қилди, унга она ва ўғилнинг учрашуви жуда қуруқ кўриндими ёки бизга раҳми келдими, билмадим.

— Дийдорини кўрганимнинг ўзи етади.

Онам шундай инсон эди.

Болагимда қариндошларникига ёрдамлашгани боришга мажбурлаганида узоқ тушунтириб ўтирмасди. Қисқа ва аниқ буйруқнинг ўзи етарли бўларди. Аммо учрашувда онамга ҳам ўз ҳиссиётларини тийиб туриш қийин бўлгандир. Агар қамоқдаги ўғлига яна бироз қараганида йиғлаб юборган бўларди. Шу учрашувдан кейин унинг «эътиқодинг буюрган ишни қил» деган сўзларини бир умр эслаб қолдим.

Қамоқдан чиққаннимда онам оғир касал эди. Аҳволи тобора ёмонлашарди. Онам етти фарзандни дунёга келтирди, иккитасидан жудо бўлди, кенжасини ҳам йўқотишига бир баҳя қолди ва, афтидан, мени озод қилишгачина хотиржам бўлди.

Аввал айтганимдек, барчамизни оёққа тургазмагунча онам бир дақиқа ҳам тинчимасди; у ўзи учун ҳеч қачон вақт ва пул сарфламасди; унинг ўзиники бўлган ҳеч нарса йўқ эди — ўша йилнинг 15 декабрида онам вафот этди. Бу воқеа ўртанча акам Иmun туманидан уй сотиб олишга шартнома тузганидан кейиноқ рўй берди.

Онам «ўз уйи»га эга бўлиш орзуси ушалган лаҳзада жон берди. Отам ва онам ватанга қайтишда кема ҳалокатида тиррик қолишди, оилалари учун Поханг ва Итэвон бозорларида ишлаб, барча нарсадан воз кечишди. Онамнинг бегона уйдаги ўлими қанчалар қайғули эди! Онамнинг руҳи арши аълога кўтарилаётганида барча қариндошлар йиғлашди, янги уйга кўчган кунимиз ҳам ҳамма йиғлади.

Фарзандлар ўйидаги она ва отам ўйидаги рафиқа — бу бутунлай бошқача сиймолардир. Отам қолган умрини Кенги вилоятидаги Ичон шаҳрида ўтказди. Катта акам унинг учун кичикроқ хўжалик сотиб олиб берди. У ерга кўчиб ўтиши билан онамнинг қабрини ҳам ўша ёққа кўчириб олиб борди. Қабр тошидаги битикни ҳам ўзи ёзди:

«Ҳаёт азобларини адоғига етказсанг-да, фарзандларинг камолини кўриш сенга насиб қилмади. Энди бу ерда ором олмоқдасан. Ҳаёт лаззатини сенсиз тотаётганим учун мени маъзур тут».

Отам 1981 йилда, мен «Хендэ» курилиш компаниясининг директори бўлган пайтимда вафот этди. У ҳам, онам каби, декабрь ойида дунёдан ўтди.

Л

М

Б

Е

А

И

Н

К

Ушда ўйқўқиларни Забт этиш

*Пичоқни юзим олдида сермашиди, сўнг мени
тепа боиллашди. Бироқ сейфнинг калит-
ларини барибир бермадим.*

*Бунга йўл қўя олмаслигимни ўйлаб, кам-
ситилишдан қутулиб қолиш инстинкти
туфайли тишимни тишимга қаттиқ бос-
дим.*

Л И М Ё Н Б А К

Ишга киришда сусткашлик қилмаслик даркор

Мен қамокдан чиқдим, қўлимда дипломим бор, шунга қарамай озод инсон эмасдим. «Исёнга ундаш»да айбланиб қамалганим боис, акамнинг Имун туманидаги уйидан 2 км дан олисроққа борадиган бўлсам, ҳар гал бу ҳақда маҳаллий полиция участкасига хабар беришим керак эди.

Содэмун қамоғида ўтирарканман, «сиёсий ҳаракатни касб қилиб олиш» ниятидан воз кечиб, ихтисосим — иқтисодиёт бўйича ўқишга эътиборни кучайтиргандим. Чунки ўша пайтда иқтисодиёт мен учун сиёсатдан кўра зарурроқ вазифа, деган хулосага келгандим.

У пайтларда Корея шундай аҳволда эдики, ҳатто обрўли университетни тугаллагандан кейин ҳам иш топиб бўлмасди. Кўчада ишсизлар тўлиб ётар, шу сабабли аҳоли жон бошига йиллик даромад атиги 80 доллар бўлган қолоқ мамлакатга, энг аввало, «иш ўринлари» керак эди. Бу муаммони сиёсат эмас, балки иқтисодиёт ҳал эта оларди. Сиёсат билан давлатнинг иқтисодий асослари барқарор бўлгандан кейин ҳам шуғулланса кеч бўлмайди, деган қарорга келдим.

Мен университетни тамомлаб, ишга жойлашиш учун бир неча марта имтиҳон топширдим, лекин ҳар гал ҳужжатлар текширилганда ёки суҳбатда «йиқилардим». Мен озод эмасдим ва ҳеч қаерда ишлай олмасдим. Талабалар ҳаракатида бирга қатнашган дўстларим сиёсат билан шуғуллана бошладилар. Кўнглим бўм-бўш, худди саҳрода танҳо яшаётгандек эдим. «Ўтмишдаги тажрибам», аниқроғи, давлатнинг ўзи менинг келажак сари йўлимга тўғаноқлик қиларди. Кўринмас қўл ёқамдан маҳкам тутиб олган, бундан даҳшатга тушардим.

Ишга жойлаша олмаганимдан тушкунликка тушганимда тўсатдан университетдагилар иш топишга ёрдам беришди. Бу Тэгудаги кичкина тўқимачилик фирмаси эди. Бу ерда узоқ қолиб бўлмасди, лекин, ҳар ҳолда, меҳнат фаолиятини бошлашга арзигулик тайинли иш эди. Университетдагилар, агар вилоятга кетсам, махсус хизматлар жонимга тегишмаслиги-

ни айтишди. Ўқитувчиларим мен ҳақимда қайғурганларидан миннатдор эдим.

Шундай қилиб, мен Сеул аталмиш улкан қамоқдан қутулдим. Афтидан, тўқимачилик фирмасида Сеулнинг обрўли университети битирувчисини биринчи бор ишга олишганди, шу сабабли менинг қатъий белгиланган ишим йўқ эди. Ўша ерда Поҳангдан келган дўстим яшарди ва мен вақтинча уникида яшаб туришга қарор қилдим.

— Ли, фирмада ишлаб юрганингда менинг ўғлим билан ҳам шуғуллан...

Ишга кирганимнинг тўртинчи куни директор мени ҳузурга чорлади ва уларнинг оилавий репетитори бўлишимни сўради. Шундагина мен бу компанияга вилоятдан чиққан ва яхши маълумотга эга малакали ишчи нега кераклигини тушундим.

Амаллаб тирикчилик қилиш учун бу маънавий жиҳатдан ҳам, жисмоний жиҳатдан ҳам қийин иш эмасди. Лекин бу Содэмун қамоғида ўтирганимдаёқ жойланишни орзу қилганим «компания» эмасди, асло. Бу ерда ишлаб туриб, давлат ва жамият тараққиётига қандай ҳисса қўшиб бўларди? Менинг бу ердаги аҳволимни талабалар ҳаракатидаги ўртоқларим кўриб қолишса, нима дейишарди?

Улар билан учрашиб қолсам, бошимни кўтара олмаган бўлардим. Кўнглим хижил бўлиб, бир ой шу ишда ишладим, аммо барибир Тэгуни тарк этдим.

Сеулга қайтгач, келажагим ҳақида ташвишланиб юрганымда тасодифан газетада кичкинагина эълонни ўқиб қолдим ва у эътиборимни жалб этди.

«Чет элдаги қурилиш ишларига ишчилар таклиф қилинади».

Бу «Хендэ» қурилиш компаниясининг эълони эди, улар Таиландда ишлаш учун ишчилар таклиф қилишарди. У вақтда ушбу қурилиш компанияси ҳақида деярли ҳеч нарса билмасдим, фақат қандайдир унчалик катта бўлмаган «Хендэ» қурилиш компанияси Либерал партия ҳукмронлиги даврида ўсиш сурьатлари бўйича Кореянинг бешта асосий қурилиш компаниясидан ўзиб кетгани ва жадал ўсиб бораётгани ҳақида миш-мишлар қулоғимга чалинганди.

Бу реклама мени компаниянинг кўлами туфайли эмас, иш чет элда эканлиги билан жалб қилди. Ўша вақтларда хорижга чиқиш имконияти фақат чет элда ўқиш учун давлат стипендиясини олган талабаларга, давлат хизматчиларига ва бошқа алоҳида ҳоллардагина бериладиган имтиёз саналарди. Мамлакатда 60-йилларда юзага келган вазият кўплаб ёшларни чет элга юзланишга мажбур қиларди.

Кореяда менга жой йўқ эди, шу сабабли четга чиқиб кетиш — қутулишнинг ягона йўли эди. Шарт-шароитлари қандай бўлмасин, менга «ишлагани» имкон берсалар, бу мен учун нажот эди. Мен, худди сеҳрлангандек, «чет элда иш» деган сўзлар кетидан эргашиб бордим.

1965 йилнинг май ойида «Хендэ» курилиш компаниясига ишга киришга ҳужжатлар топширдим. Ўша пайтда, такрор айтаман, ҳатто обрўли университетни битиргандан кейин ҳам ҳеч қандай иш топиб бўлмасди. Бу ерда эса, хорижда ишлашга таклиф қилинмоқда эди, шу сабабли суҳбатга келган одамлар сон-саноқсиз эди. «Ёш ишсизлар» тўдаси ичида жамиятнинг ҳақиқий аҳволини янада яхшироқ тушунган ҳолда, ўзимнинг имтиҳон билетимни олдим.

Биринчи босқич — ёзма имтиҳонни яхши топширдим. Ўта олармиканман, ўта олсам ҳам четга чиқа олармиканман, қачон мenden бу «қамоқ кишанлари»ни олиб ташлашар экан? Ана шундай кечинмалар билан бир ҳафтани ўтказдим, лекин ҳеч қандай хабар йўқ эди ва ҳафсалам пир бўлиб, умидимни узиб қўйдим.

Лекин менга «кадрлар бўлими бошлиғи билан учрашув» ҳақидаги хабар ёзилган телеграмма келиб қолди. Агар мен ёзма имтиҳондан ўтган бўлсам, менга шунчаки суҳбат ўтказиладиган сана ва жойни хабар қилишлари керак эди. Бу ерда эса шахсан кадрлар бўлими бошлиғи билан учрашув, деб ёзилган! Афтидан, тақдирнинг кўринмас қўллари яна ўзининг тўрини тортаётгани.

«Хендэ» курилиш компаниясининг кадрлар бўлими бошлиғи менинг ҳужжатларимни бироз афсусланиш билан қўлига олди.

— Ёзма имтиҳон натижалари жуда яхши, лекин... сиз олдин талабалар ҳаракатида қатнашган экансиз. Ҳозирча

раҳбарият бундан беҳабар, лекин мен уларни бу ҳақда хабардор қилишим лозим. Бу вазиятдан қутулишнинг бирор йўли йўқми?

Кейин билсам, бўлим бошлиғи мен битирган ОўЮда ўқиган экан. Шу боис у бошиданоқ менга меҳр билан ёндашди.

Мен бирон нима ўйлаб топишга ҳаракат қилишимни айтдим, лекин нима қилиш мумкинлиги ҳақида умуман тушунчага эга эмасдим. Ҳеч қаерга бориб, ҳеч кимдан сўраб бўлмасди. Бу ҳақда иккинчи акамга сўзлаб бердим. Ўша пайтда акам давлат корпорацияси директорининг оиласида репетитор бўлиб ишларди ва у мен учун директорнинг шахсий тавсияномасини ундириб берди. Акам у оилада катта ишонч қозонгани сабабли бу ишни уддалади. Лекин, кўринишидан, ҳатто бундай тавсиянома ҳам менга ёрдам бера олмайдигандай эди.

Шунда таваккалига иш қилиш лозим, деган қарорга келдим. Уйга келиб мактуб ёздим. У президент Пак Чонг Хига аталган эди. Мен талабалар ҳаракатида қатнашганимда ниётларим холис бўлганлиги ҳақида ёздим, ҳозирги аҳволимни батафсил ёритдим ва менинг жамиятга ихтиёрий суратда хизмат қилишимга тўсқинлик қилаётгани учун ҳукуматни қаттиқ танқид қилдим.

Бир неча кундан кейин президент аппаратидагилар мен билан боғланишди. Бу жамоатчилик билан алоқалар бўйича масъул котиб Ли Нак Сон эди. Бошида у холис кишига ўхшаб кўринди. Лекин менинг кучли мулоҳазаларим унга таъсир кўрсатмади. У ўз қарашларида қатъий эди.

— Давлат режимига қарши чиққан кишиларда кейинчалик муаммолар туғилиши адолатдан эмасми? Нима ҳам қилардик, лекин бу талабалар ҳаракатида энди иштирок этмоқчи бўлганлар учун яхшигина сабоқ бўлади.

Лекин бироздан сўнг, менга раҳми келди, шекилли, Ли Нак Сон бир таклифни айтди.

— Давлат тизимида ишлашни ёки чет элда ўқиб келишни хоҳлайсанми? Мен сенга ёрдам беришим мумкин. Бошқа ҳар хил имкониятлар бор, хусусий корхонада нима қиласан?

Мен давлат муассасасида ишлашни ҳам, чет элда ўқишни ҳам истамаслигимни қатъий айтдим. Чунки мен қачонлардир «душманам» бўлган ҳукуматдан бу «эҳсон»ни ололмасдим. Бу мен томондан ожизлик бўлур эди. Менинг маънавий принципларим бундай қилишга йўл қўймасди. Мен ўз норозилигимни билдирдим ва ҳукумат нега хусусий компанияда ишлашимга тўсқинлик қилаётганини тушунмаётганлигимни айтдим. Кетишидан олдин шундай дедим:

— Агар давлат ўз кучи билан ишлашни истаётган кишининг йўлида ҳар гал ана шундай тўғаноқ бўлаверса, у бундай фуқаролар олдида тоабад қарздор бўлиб қолади.

Кейинчалик мен бу сўзларимни унутиб юбордим. «Хендэ» қурилиш компанияси раҳбари бўлганимда Ли Нак Сон солиқ агентлигининг директори эди. Бир куни у билан тасодифан учрашиб қолдик ва у менинг сўзларимни эслаб, шундай деди:

— Жаноб Ли, кетар чоғимда айтган сўзларингиз менга қаттиқ таъсир қилганди. Шу даражада таъсир қилгандики, президент аппаратида маслаҳатчилар мажлиси ташкил этилди ва унинг хулосаси асосида сизга, ҳеч қандай ижтимоий ҳаракатларда иштирок этмаслигингиз шарти билан, «Хендэ»да ишлашга рұхсат берилди.

Ҳозир ўйлаб қаралса, менинг сўзларим кўпол кўринар. Лекин, мени тинглагани учун Ли Нак Сондан миннатдорман. Ҳар гал бу ҳодиса ҳақида эслар эканман, беихтиёр юзимга табассум югуради.

Қурилиш — бу бунёдкорлик

Ахийри, кўплаб қийинчиликлардан сўнг, 1965 йилининг июнь ойида «Хендэ» компаниясининг Муге туманидаги, олдин «Мунхва Ильбо» газетаси таҳририяти жойлашган жойдаги бош офисида суҳбатдан ўтдим.

Суҳбатда олти киши: директор Чонг Джу Енг, тижорат бўлими бошлиғи Ли Чун Рим, ўринбосар Квон Ги Тэ ва бошқалар иштирок этишди. Директор Чонг марказда, «Хендэ» қурилиш компанияси» деган ёзувли иш кийимида ўтирарди. У компания директоридан кўра кўпроқ ҳарбий рота-

нинг командирига ўхшаб кетарди, қаттиққўл ва ўзига ишонган кишидек кўринарди.

Мен ўзимни таништирдим, шундан сўнг директор Чонг маълумотномамни ўқиди, кейин кўзимга тик қараб сўради:

— Нима деб ўйлайсан, қурилиш — бу нима?

Бу мен кутмаган савол эди. Лекин жавоб ўз-ўзидан қуйилиб келди.

— Менимча, қурилиш — бу бунёдкорлик.

— Нега?

— Чунки ҳеч нарсадан нимадир яратилади.

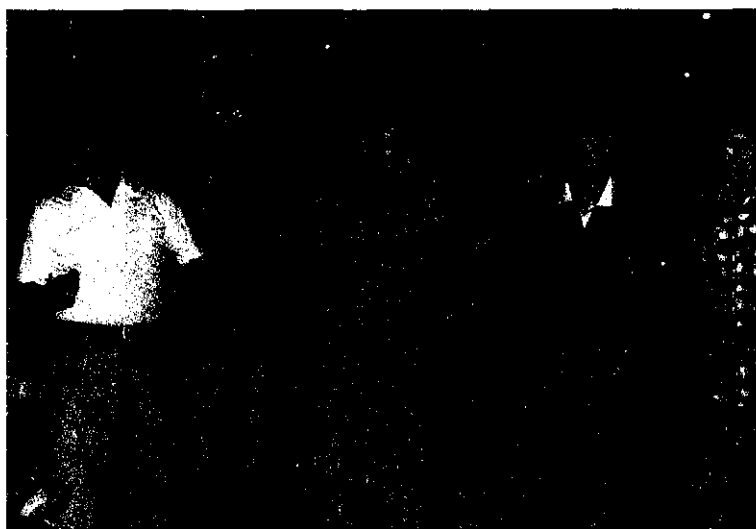
— Яхши гапираяпсан.

Директор Чонг табассум қилди. Лекин ҳамма ҳам унинг қувончига шерик бўлмади.

— Бизнинг давримизда чиройли сўзлайдиганлар кўп.

Улар менга яна бир қанча саволлар беришди. Афтидан, уларнинг бари менинг «исёнкор» ўтмишимдан хабардор эдилар, лекин бу ҳақда эсламадилар.

Сухбат натижасини кутар эканман, ёзма имтиҳондан кейингидан ҳам кучлироқ ҳаяжонланар эдим. Мен ишга ҳам

Янги ходимлар учун уюштирилган кечада

маънавий, ҳам жисмоний жиҳатдан тайёр эдим, лекин дунё буни қабул қилмасди. Шу сабабли мен кетишим керак. Бу эса энг қулай имконият эди.

Менга Чонг Джу Енг деган киши ёқиб қолди, у дадил ва талабчан кўринди, у менинг «қурилиш — бу бунёдкорлик» деган жавобимга жилмайиб қўйди. Бу киши билан ишлаб, кўп нарсага эришиш мумкинлигини кўнглим сезарди ва бу мени руҳлантирарди. Бошқа томондан эса, президент аппарати вакили билан учрашув натижаларидан чўчиб турардим. Уларнинг тўсқинликларига нисбатан норозилигимни билган ҳукумат менга нисбатан озгина бўлса ҳам юмшармикан?

«1 июлдан ишга чиқилсин». Бир ҳафтадан кейин мен бош офисдаги қурилишни назорат қилиш бўлимига ишга кирганим ҳақида хабар олдим. У ерда сентябргача, уч ой ишладим.

Бошқалар аввал ўқиб, кейин биринчи бор ишга кирсалар, мен бошланғич мактабдан бошлабоқ ишлар эдим. Бозорда отам билан матолар сотишдан бошлаб, турли шакллардаги кулчалар, гуруч бодроқ, гугурт, аравада мева сотганим, ниҳоят, ахлат йиғиштирганим — мен қилмаган иш йўқдек эди. Шу сабабли, агар фақат юқори мактабдан бошлаб ҳисоблаганда ҳам, мен ўн йилдан ортиқ стажга эга ёш ишчи эдим. Шу сабабли компаниядаги иш менга биринчи иш бўлиб кўринмасди, шунчаки бошқа турдаги янги ишни бошладим, деб ўйлардим.

Лекин компанияга келганимда ғалати ҳолни кузатдим. Компанияда қоғозбозлик авжида эди. Энг оддий мисол: иш кунни тугаб, ҳамма иш бажариб бўлинганда ҳам ходимлар уйларига кетмай, бошлиқнинг муносабатини кузатишарди. Бу ўша пайтларда жамиятимизда кенг тарқалган одатий ҳол бўлса-да, мен учун ғайриоддий кўринарди.

Мен бунга узоқ чидай олмадим. Тез орада мен ходимларга саволномалар тарқатдим. Қоғозбозлик туфайли компанияда ишнинг секин бориши ва самарасизлиги ҳақидаги фикрларини йиғдим. Табиийки, кўпчилик ўзгартиришлар киритиш лозим, дея фикр билдирди. Сўровнома натижаларини раҳбариятга топширдим. Ушбу воқеадан кейин мен билан эҳтиёт бўлиш кераклигини айтишди. Бунда, албатта, менинг талабалар ҳаракатида қатнашганлигим ҳисобга олинганди.

«Хендэ»га ишга кирганимдан кейин қилган дастлабки ишим — раҳбариятга ёқишга интилмастик бўлди. Агар мен, давлатга қарши исёнга ундаганлиги учун судланган шахс, махсус хизматдагиларга этиборлироқ бўлганимда эди, ўзимни ҳаммадан ҳам кўра босикроқ тутишим ва, албатта, раҳбариятга энг одобли ходим бўлиб кўринишим лозим эди. Лекин, шубҳасиз, янги жамоада ҳам мен яна муаммоли шахсга айландим. Мен компания тузилмасининг оғиркарвонлиги сабаби ҳақида ўйлар эдим. Менинг кутилмаган хатти-ҳаракатларимда маънавий жиҳатдан танқидга сабаб бўладиган ҳеч нарса кузатилмасди. Мени ошкора айблайдиган одамлар ҳам йўқ эди.

Суҳбатдан кейин директор Чонгни биринчи бор ўша йилнинг ёзида, янги ходимларнинг Кангриндаги тажриба орттириши вақтида кўрдим. Бир йил олдин бу тадбир Маллипода ўтказилганди, лекин биз ишга келгандан кейин Кангринда ўтказила бошланди ва бу анъана ҳозирга қадар сақланиб қолди.

Биз расман ишга олинган иккинчи гуруҳ ходимлар эдик. Бир йил олдин ўн нафарга яқин олий маълумотли кишини ишга олишганди, биз иш бошлаган йили эса нақ 28 нафар шундай киши ишга кирганди. Айнан ўша йили компанияга яхши маълумотли бунча кўп ходим ишга олинганди. Балки шунинг учундир, Кангринда ҳамма, директордан тортиб ходимларгача, ҳаяжонда эди.

Бу «қабул маросими» эди, унда компания соҳиби Чонг ўз ходимлари билан биринчи бор учрашарди, ҳеч қандай расмиятчиликларсиз суҳбатлашар, ичишар, қўшиқлар айтар, миллий кураш тури — сирим бўйича мусобақа ўтказарди. Бу тадбир «Хендэ»нинг бирдамлиги ва яқдиллигини тасдиқлаш учун ташкил этиларди.

Кангринда ходимлар биринчи кунданоқ денгиз бўйидаги биргаликда дам олишдан қувончга тўлардилар. Директор Чонг ходимлар билан танишиб, улар билан турли спорт ўйинлари ўйнардди. Охирги кечада гулхан ёқилди ва директор биз билан ўтираркан, деди:

— Келинглар, тун бўйи ичамиз. Эрақак киши бу борада саботли бўлиши керак. Осмонда ой кўринмай қолгунча ичамиз.

Директор Чонг соджу куйилган стаканни кўтарди. Гулхан атрофида ўтирган ҳамма ходимларга ароқ қуйилди. Бир неча стакандан ичгандик, ўрганмаганлар маст бўлиб қолиб, аҳмоқона сўзлар айтишни, қумга думалашни бошладилар.

— Ким маст бўлиб қолган бўлса, кетинглар. Биз эса ичишни давом эттирамиз.

Давра торайиб борарди, лекин директор Чонг умуман маст эмасдек кўринарди. Фақат беш киши қолдик. Янада тезроқ қуя бошлашди. Кейин тўрт киши: директор Чонг, мен, кейинчалик Гуамга ишга юборилган ва ўша ерда қолиб кетган жаноб Ли ва яна бир муҳандис қолдик.

— Ҳақиқий эркак кишининг қалби мана шу денгиздан ҳам кенгроқ бўлиши керак.

Чонгнинг овози аввалгидек жарангли эди. Шунда муҳандис кетди ва биз учаламиз қолдик. Мен ҳозирча ҳушёр эдим. Мен ичишни хуш кўрмасдим, лекин кўп ичиб ҳушимни йўқотиб қўйган вақтим бўлмаганди. Мен бироз асабийлашардим. Директор Чонг билан учрашув бошида-ноқ мени ҳаяжонга солаётганди. Ой деярли кўринмай қолди ва тонг ота бошлади. Шу вақт директор Чонг ўрнидан кўзгалди.

— Мен кетишим керак, сизлар ичишда давом этаверинглар.

Жаноб Ли билан мен қолдик, лекин у бошқа ичмас эди. «Ваъда»га вафо қилиш учун мен ой йўқолгунча бир ўзим ичдим. Аммо шу пайт молия бўлимининг ходими ҳаяжонланганча югуриб келиб, бақирди.

— Директор жароҳатланди!

Биз директорнинг хонасига югуриб бордик, лекин у ердаги ходимлар хавотир оладиган ҳеч нарса бўлмаганлигини ва, яхшиси, бориб улашимиз кераклигини айтишди.

Эртасига директор Чонг юзини қўли билан тўсиб юрди. Тонгда, хонасига кетаётганида темир тўрга қоқилиб кетиб, йиқилиб тушган ва юзи жароҳатланганди. Жароҳат лабининг тепасида эди. Директор Чонг бизга деди:

— Кеча йиқилиб тушдим, бироз жароҳатландим, бу ерда даволаниб бўлмайди, шу сабабли Сеулга кетишим керак. Сизлар билан охиригача бирга бўлолмаслигимдан қаттиқ афсус-

даман. Лекин бу ерда яхшилаб қувнаб олишингиз учун сизларга яна бир кун бераман.

Ҳозир ҳам, агар яхшилаб қарасангиз, президент Чонгда ўша пайдан қолган чандиқни кўришингиз мумкин.

Бошлиқ ва эндигина ишга олинган ходим ўртасидаги можаро

Октябрь ойи бошида мен қурилиш объектидаги бухгалтерияда ишлай бошладим. Бу Джинхадаги тўртинчи ўғит заводи қурилиши эди. Қурилиш объекти — бу улкан оркестр кабидир. Унинг бошлиғи эса гўё ушбу оркестрнинг дирижёри саналади. Джинхадаги тўртинчи ўғит заводининг бошлиғи «Хендэ» қурилиш компаниясининг ёш жиҳатдан энг катта муҳандиси эди. Катта авлодга мансуб ҳамма муҳандислар каби у ҳам университетда тизимли таълим олмаган, лекин япон мустамлакаси даврида қурилиш соҳасида яхшигина тажриба тўплаганди, яъни у «қурилиш оқсоқоли» эди.

Бошлиқ эргалаб соат 4 да турар ва муҳандислар ҳамда ишчиларни уйғотарди.

— Ҳозирги ёшларга нима бўлган-а... бунча узоқ ухласа, пул топиб бўладими?

Унинг ҳамма иши шу зайлда эди. Айниқса, у университет битирувчиларини ёқтирмасди: «она сути оғзидан кетмаган ёшлар китобда ёзилганини билади, холос». Улар қаторида, албатта, мен ҳам бор эдим.

Ишчиларга бўнак тарқатиш бухгалтер сифатида менинг асосий вазифам эди. Одатда, бўнакни кечки соат бешдан кейин берардим. Кун бўйи иш билан банд бўлган ишчилар фақат кечки пайт, бўш вақт топганларида бўнак ҳақида эслардилар ва олдимга келардилар. Мен эса, уларга қулай бўлиши учун, барча чораларни кўрардим. Ана шу, менимча, бошлиғимизга ёқмасди.

— Сен, бухгалтер, нега бўнак пулини кечки бешдан кейин берасан? Сен банкда кечки бешдан кейин пул беришганини қачон кўргансан?

Бу оддий қайсарлик эди. Чунки банк — бошқа, қурилиш объекти — бошқа эди. Ахир бу ишчилар иш кунининг ўрта-сида ишларини ташлаб, бўнак олгани навбатда туришлари кераклигини англатади-ку? Аммо мен қаршилиқ қила олмасдим. Чунки бошлиқнинг сўзи, аслида, қонун эди.

Бир неча кундан кейин бошлиқ олдимга бўнак учун келди, соат бешдан ошган эди.

— Мен сизга пул бера олмайман.

— Ие, нега?

Бошлиқ қулоқларига ишонмай, ҳайрон бўлиб қайта сўради. Қурилиш объектидаги энг катта бошлиққа қарши гапириш, яна компанияга ишга кирганига ярим йил ҳам бўлмаган ёш ходим-а!

— Мен билан ҳазиллашма, тезроқ бер. Шошилинч равишда керак.

— Биласиз-ку, кечки бешдан кейин нақд пул бериш тақиқланган.

— Биладан, лекин мен бошлиқман.

— Ўзингиз белгилаган қондани ўзингиз бузсангиз, унга ҳеч ким амал қилмай қўяди. Шу боис сизга бўнак бера олмайман.

— Менга қара, эсинг жойидами ўзи? Ўйлаб гапираяпсанми? Ахир менга пуллар иш бўйича керак. Бу жуда муҳим иш.

— Компания қондаларига риюя қилиш ҳам жуда муҳим ҳисобланади.

— Қизиқмисан? Йўқ, бунинг қилаётган ишини қаранглар...

Бошлиқ ҳеч нарса қила олмай, қуруқ қўл билан қайтиб кетди. Мен кейинчалик аламини олишига тайёр эдим. Лекин у менга қарши бирор иш қилмади. Аксинча, банкка боришим керак бўлганда машинасида олиб бориб қўйиб, кейин ўз иши билан жўнаб кетарди. Умуман, менга яхшироқ муносабатда бўладиган бўлиб қолди. Бир куни, мени банкка олиб кетаётиб, шундай деди:

— Ли, қачондир сен компаниямизда катта одам бўласан.

Бу гапни кейинги гал бўнак пулини индамай беришим учун айтяпти, деб ўйладим ўзимча. Лекин келгусида бошлиқ бирор марта ҳам бешдан кейин бўнакни сўраб келмади.

Таиланддаги ҳодиса

— Ли Таиланддаги қурилишга жўнайди. Тезда бош офисга келсин.

Декабрь ойининг бошларида, Джинхдаги қурилишда ишлаб юрганимда, директор Чонг қўнғироқ қилди. Джинхдаги қурилиш объекти мен учун яхши мактаб бўлди. Ўша пайтларда Кореяда завод қуриш тажрибасига эга компаниялар йўқ эди ва нафақат мен, балки барча илчилар ҳам қурилишда ўз хатоларимиздан ўрганиб тажриба орттирардик. Ўшанда мен чет элда ишлашга танлангандим. Менга, янги келган ходимга омад кулиб боқди. Мен компанияга айнан шу мақсадда кирган эдим, лекин имконият кутганимдан ҳам олдин келиб қолди.

Бу Таиланд жанубидаги, Малайзия билан чегарадан сал нарида, Диэ туманидаги Патани ва Наративат номли икки шаҳарни боғловчи, узунлиги 98 км бўлган икки томонлама магистрал бўлиб, Корея учун чет элдаги дастлабки қурилиш эди. Халқаро Тикланиш ва Тараққиёт Банки (ХТГБ) кредити асосида Таиланд ҳукумати буюртма берган ушбу қурилиш бўйича 1965 йилнинг 30 сентябрида тендер ўтказилганди. Фарбий Германия, Япония, Франция, Италия, Нидерландия, жами 16 мамлакатдан 29 та компания қатнашган ушбу тендерда «Хендэ» қурилиш компанияси ғолиб чиққанди.

Тендернинг умумий суммаси 5 млн. 220 минг АҚШ долларини ташкил этар, ўша пайтда бу компаниямизнинг йиллик даромадига тенг эди. Шу сабабли «Хендэ» ютиб чиқиш учун зўр бериб курашди.

Таиланддаги қурилиш объекти Сеулдаги бош офисга қараганда мураккаброқ тузилмага эга эди. Директорнинг муҳандислик ишлари бўйича ўринбосари Ли Ен Суль ва компания бошқарувчиларидан бири — Квон Ги Тэ доим Таиландда бўлиб, объектни бошқаришарди. Шунингдек, объектга бош бошқарувчилар ва техник ходимлар юборилганди. Мен бу объектда кичик ходим — бухгалтер эдим. Бевосита бухгалтерия бўлими бошлиғига бўйсунардим, у эса — объект бошқаруви бошлиғига бўйсунарди. Ушбу объектда ишлаганлар-

нинг барчаси кейинчалик «Хендэ»нинг етакчи мутахассислари бўлишди.

Бу лойиҳа Корея учун шунчаки чет элдаги дастлабки қурилиш объекти эмас, балки мамлакат тарихида биринчи бор корейлик мутахассисларнинг хорижий бозорга чиқишлари эди. Ўшанда йирик компаниялар ҳам уддасидан чиқа олмаган ишни кичкинагина «Хендэ» компанияси биринчи бўлиб бажарганди. «Хендэ»нинг бутунги кундаги мавқеи айнан ана шундай қатъият ва ўзлаштириш руҳи туфайли таъминланди.

Мен ҳозир ҳам Наративатга етиб борганимизда Таиланд вакили сўзлаган нутқни эслайман:

«Япония Иккинчи жаҳон уруши даврида юртимизга қурол билан, одамларимизни қириш учун келганди. Корея Республикаси эса жиҳозлар билан, еримизда йўл қуриш мақсадида ташриф буюрди. Корея уруши авж олганда биз Кореяга ёрдамга боргандик, мана энди Корея бизга ёрдамга келди. Мен сизларни самимий қутлайман».

Қурилиш тугаллангач, бу тарихий лойиҳадан эсдалик сифатида хотира ёдгорлиги ўрнатилди ва унга мазкур сўзлар туширилди. Бу тош ҳали ҳам сақланиб турибди.

Қурилиш 1966 йилнинг 7 январида бошланганди. Лекин Корея учун хориждаги дастлабки қурилиш бўлган бу объект лойиҳасининг ишлари режа бўйича кетмаётганди. Чунки бу йўналишда ҳали ҳеч қандай тажриба йўқ эди, иш фақат ғайрат-шижоат асосида борарди. Патани-Наративат магистрали қурилиши халқаро стандартларга жавоб бериши керак эди. Лекин у даврда Кореяда тезюар магистрал сўзининг ўзи ҳаммага ҳам таниш эмасди. Нафақат тегишли жиҳозлар, балки магистрал қуриш бўйича мутахассислар ҳам йўқ эди.

Ўзимиз билан олиб келган жиҳозлар шу даражада эски эдики, америкалик бир мутахассис: «Агар бу қурилиш беш йил ичида тугаса, шляпамни еб ташлайман», — деганди. Жиҳозларимиз тез-тез бузилиб, ишдан чиқарди. Қурилишни бошқариш ҳам шу зайлда эди. Ҳеч ким, бошлиқми ёки кичик бухгалтерми, объектни комплекс ва тизимли равишда бошқара олмасди.

Ишчи кучидан тежаш учун Таиланддан ишчилар ёллагандик, лекин тилни тушунмаслик туфайли низолар ва

тушунмовчиликлар келиб чиқарди. Биринчи йил режалаштирилган харажатларнинг 70 фоизи сарфланган бўлиб, қурилиш фақат 30 фоизга битган эди. Бундан ташқари, халқаро жанжал биз учун энг катта муаммо эмасди. Компания касод бўлиш ёқасига келиб қолган ва бизнинг келажагимиз ушбу лойиҳага боғлиқ эди.

Сейф билан боғлиқ воқеа ўша мураккаб вазиятни акс эттиради, шунингдек, у мен «Хендэ» компаниясида узоқ муддат қолиб кетганлигимнинг ҳам сабаби бўлди.

Бу воқеа низоли вазият авж нуқтасига чиққан кечалардан бирида рўй берди. Мен офисда бухгалтерлик ҳисобларини тўлдириб ўтирардим. Бу пайтда офисда Таиландда ёлланган иккита бухгалтерия ходимигина қолганди.

Тўсатдан дераза ортидан қандайдир шовқин эшитилди. Мен нима бўлаётганлигини билиш учун қарагандим, таиландлик бухгалтер шошиб гапириб қолди:

— Жаноб Ли, бу ердан тезроқ қоч.

Мен таиландлик ишчилар исён кўтаришди, деб ўйладим, лекин яхшилаб қарагач, билдимки, бу корейс ишчиларининг тўполонлари эди. Улар жанговар ханжарлар билан

Хориждаги қурилиш объектини кўриш чоғида

компаниянинг барча мулкани вайрон қилиб ташлашганди. Бу ҳақиқий исён эди. Объект бошлиқлари гап нимадалигини билиб, тезда машиналарга ўтиришди-да, жўнаб қолишди. «Босқинчи»лар қўлида корейслардан бир ўзим қолдим. Таиландликлар эса, аксинча, кўпчилик эди.

Исённинг сабаби Кореядан жўнашимиздан анча олдинги воқеаларга бориб тақаларди. Сеулда техника бўйича усталар кераклиги ҳақида эълон берилди, кейин маълум бўлишича, ишга олинганлар Инчондаги мафиячилар гуруҳи аъзолари экан. Чет элдаги қурилиш объектида ишлаш кўпгина имтиёзлар берарди. Улар шу имтиёзларни қўлга киритиш учун номига ишга кирган эканлар. Объектда таиландлик ишчилар кўп норозилик билдирардилар, лекин исён айнан корейслар орасида содир бўлди.

Босқинчилар тўдасининг асосий нишони айнан мен ўтирган офис эди. Аммо мен қочиб кета олмасдим — улар хонамни ўраб олишганди. Қочишга уринганимда ҳам, улар, барибир, мени тутиб олишарди. Қолаверса, қочиб кетган тақдиримда сейф ва бухгалтерлик ҳисоби китоби нима бўларди? Мен офисда қолишга қарор қилдим.

Босқинчилар йўлларида учраган барча нарсани синдириб, қийқирганча хонамга яқинлашиб келишарди. Охири лаҳзагача олишган таиландликлар ҳам, яқинлашаётган тўданинг шовқинини эшитиб, қочиб қолишди ва хонада бир ўзим қолдим.

Хона эшиги тарақлаганча очилди. Ичкарига ўн бештача киши бостириб кирди. Улардан гупилаб ичкилик ҳиди келиб турибди. Маст босқинчилар пичоқ ва таёқлар билан қуролланиб олган, ҳаммаси ғазабнок, оғир нафас олишарди. Улардан ҳар нарсани кутса бўларди.

Бир ўзим эканлигимни кўрибми, улар биров ҳовурдан тушишди. Тўсатдан биттаси сейф олдидаги столимга ханжарини санчди.

- Яхшиликча сейфнинг калитини бер.
- Бермайман.
- Нима, ўлгинг келяптими?

Пичоқни юзим олдида сермашди. Бир-икки қадам ортга тисарилдим ва ёлкам билан деворга суяндим. Улар мени масхаралаб кулишарди.

— Сени қараю! Калитни бермоқчи эмасмисан? Қани, кўрамиз...

У ханжарни бўйнимдан сал чапроққа, деворга санчди. Бошимни ўнг томонга ўгирдим. Кўз олдим қоронғулашиб кетди. Кейинги гал пичоқ ўнг томонимдан учиб ўтди. Яна беихтиёр бошимни чапга бурдим.

«Шу зайлда ўлиб кетсам керак».

Кўзимни юмиб олдим. Энди қимирламасдим. Кўз олдимдан марҳум онам, ака-опаларим бир-бир ўтишди.

Бир оёғим гўрда бўлиб турган пайтда, бир кўнглим, калитни уларга бериб қўя қолсаммикан, деб ўйладим. Аслида сейфда фақат майда пуллар бор эди. Бундай вазиятда сейфни очганимда ҳам мени ҳеч ким айбламасди. Лекин мен барибир, бундай қилмадим. Бу қарорим компания учун эмасди — ўшанда ўз мажбуриятларим ҳақида ўйлашга ҳам улгурмадим, бу шунчаки камситилишдан қочишга бўлган инстинктив истак эди. Бунга йўл қўя олмайман, деб ўйладим ва тишимни тишимга қаттиқ босдим.

— Ха-ха-ха, у кўзини юмиб олди-ку! Юмуқ кўз билан қизиқ эмас. Эй, кўзингни оч.

Кўзимни очдим.

— Энди сейфни ҳам оч.

Улар таҳдидларига бўйсунмаётганимни кўриб, ўзим сейфни очишимни буюрдилар. Мен сейф томон бир неча қадам ташладим. Кейин эса уни, худди қимматбаҳо хазинадек, маҳкам кучоқлаб олдим.

— Бўпти, уни йўқ қилинглар.

Бир нечта қўл ёқамдан ушлади. Сейф билан бирга полга қуладим, уни танам билан тўсиб олдим. Мени тепа бошлашди. Мен қўлим билан қутини эмас, қути тимсолида ўз гуруримни ҳимоя қилардим. Мени ҳар томондан янада шафқатсизлик билан ура бошлашди. Мен эса хазинамни янада қаттиқроқ кучардим.

Шунда полиция машинасининг сиренаси янгради. Кескин тормоз овози эшитилди ва босқинчилар қочиб қолишди. Полиция билан бирга хонага кириб келган ходимлар мени полда, сейф ёнида ётганимни кўришди ва бир муддат жим қолишди.

Кейин бу ҳодисадан Бангкокдаги офисдагилар ва Сеулдаги бош офисдагилар хабар топиши.

— Бухгалтер Ли Мён Бак ўлим хавфи остида ҳам босқинчиларга сейфни очишларига йўл қўймапти.

— У бир ўзи бутун бошли тўдага қарши чиқибди. Кўзлари қисик бўлса ҳам, жасур йигитга ўхшайди, азамат.

Ёш ходим воқеаси қахрамон тўғрисидаги афсонага айланиб кетди. Бироқ ҳозир ҳам, ўшанда унчалик катта воқеа рўй бермаганди, деб ўйлайман. Чунки мен нимаики қилган бўлсам, бурч ёки оқилона қарор асосида эмас, балки ўзимнинг ғуруримни сақлаб қолиш учунгина қилгандим.

Демак, бир ўзинг ҳамма пулни чўнтагинга урибсанда?

Таиланддаги магистрални қуриш чоғида муаммолар чиқиб турар ва директор Чонг Джу Енг объектга тез-тез келиб турарди. Чонг бутун объектни айланиб чиқар, сўнг ўз хонасида хаёлга чўмарди. Иш соат 6 да бошланар, Чонг бешдан кеч турмасди. Мен эса, ҳаммадан барвақт турардим.

Онамнинг тонгги ибодатлари туфайли болалигимдан барвақт туришга одатлангандим. Мактабда, университетда ўқиган кезларим доим бир хил вақтда уйғонардим. Бу ерда, Таиланддаги қурилишда ҳам соат 4 дан кеч турмасдим. Анчадан бери бир кунда тўрт соат ухлашга ўрганиб қолганман, ҳозир ҳам, одатим бўйича, бирда ётаман ва эрталаб 5 да тураман.

Таиланддаги қурилиш объектида тонгги икки соатгина менинг шахсий вақтим эди. Эрталаблари ўқирдим, инглиз тили билан шуғулланардим. Бўш вақтим кам эди, лекин мен ундан жуда самарали фойдаланардим.

Бир куни директор Чонг, ҳар доимгидек, эрталаб барвақт объектни айланиб чиқди, кейин хонамга кириб ёнимга ўтирди.

— Ли, ҳар куни эрталаб нималар билан бунчалик ҳафсала билан шуғулланасан?

— Бу компаниянинг эмас, менинг шахсий ишларим.

— Қандай шахсий ишларинг бор экан?

— Китоб ўқийман. Кундузи умуман вақтим бўлмайди.

— Наҳотки?

Ўша суҳбатдан сўнг ярим йил ўтди, директор Чонг объектга бир неча кунга келди. Қурилиш бошланганига бир ярим йил бўлганди. Ўша кунни тонгда мен китоб ўқимай, Чонг келишини кутиб ўтирдим. У келгач, узоқ ўйлаган нарсам ҳақида сўрадим.

— Жаноб Чонг, бу қурилиш катта даромад келтирадими?

— Нега буни сўраяпсан?

— Мен бор-йўғи кичик бухгалтерман, бутун лойиҳа тўғрисида тасаввурга эга эмасман, бутун жараёни ялпи баҳолай олмайман, лекин тахминларимга кўра, қурилиш зиён келтиради. Мени вақт ўтган сайин зиён ошиб бораётгани хавотирга соляпти. Сиз бундан хабардормисиз?

— Йўқ, сен ниманидир нотўғри тушунгансан. Бу лойиҳа даромад келтиради. Бу ҳақда мен мунтазам ҳисобот олиб турибман.

Тез орада директор Чонг Кореяга жўнаб кетди. Мен тахминларим тўғри эканлигига ишонардим, шу сабабли барча зарур материалларни тўпладим. Ҳисоб-китоб қилдим, муаммоли масалаларни таҳлил қилдим, кейин бухгалтерия бўлими бошлиғи ва объект бошқаруви бошлиғи олдида ҳисобот бердим. Бу зиён келтирадиган қурилиш эканлиги шубҳасиз эди. Барча ходимлар буни хаёлларига ҳам келтирмай, чет элдаги қурилишга катта завқ-шавқ билан қарардилар. Агар аҳвол шу тарзда давом этса, вазият ҳалокатли бўлиши мумкинлигини тушунардим. Мен бу ҳақда раҳбариятга айтдим, лекин улар менинг хавотиримга умуман эътибор беришмайди. Бу муносабат мен ўзимни тобе ходимдек тутишим; бировнинг ишига бурнимни суқмаслигим кераклигини англатарди.

Аммо мен фикримдан қайтмадим. Ҳар учрашганда бўлим бошлиғи ва объект бошлиғига зарарнинг миқдори ҳақида эслатиб турдим.

Ҳисоботларимга доимо ишончсизлик билан қараб келган объект бошлиғи мени хузурига чақирди. Дастлаб бу маълумотларни қаердан олганимни сўради.

— Қурилишда ҳамма нарса киши кўз олдида. Лойиҳа қиймати белгиланган, фақат харажатлар қанчалигини аниқлаш лозим. Кореядан келтирилаётган материалларнинг умумий ҳажмини билмас эдим, Бангкокдаги офисдан маълумот

олдим. Лойиҳа зиён келтираётгани шу маълумотларнинг ўзидан маълум бўлди, агар мен билмайдиган харажатлар ҳам бўлса, зарар бундан-да каттароқ бўлади.

— Бу ҳужжатларни менга бер. Агар лойиҳанинг зиён келтириши маълум бўлса, бу объектдаги вазиятни издан чиқариши мумкин, шунинг учун бу ҳақда ҳозирча ҳеч кимга оғиз очмагин.

Кейинроқ маълум бўлишича, бошқарув бошлиғи ҳисоботни, худди ўзи тайёрлагандек, шошилинч суратда директор Чонгга юборибди. Бу гал директор Чонг аввалги бошқинчилар воқеасидагидан кўра тезроқ етиб келди. Бош офисдан инспекторлар гуруҳи келиб, объектни остин-устун қилиб ташлашди. Директор Чонг қурилишда кимдир катта миқдордаги пулни чўнтагига урган, деб шубҳаланарди. Шу сабабли текширув бухгалтерия ходимларидан бошланди.

Бухгалтерия ҳисоби китоблари ва бошқа ҳужжатларни юк машинасига ортидилар-да, Бангкокка олиб кетдилар. Кейин бошқарув бошлиғини, бўлим бошлиғини ва мени меҳмонхоналардан бирига юбордилар. Сеулдан келган инспекторлар 10 кун ҳужжатларни ўрганишди, лекин пуллар қай тарзда йўқолганлигини аниқлай олишмади. Директор Чонг лол эди. Дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, зиённинг ҳажми компаниянинг йиллик товар айланмасига тенг эди.

Инспекторларнинг текширувлари тугаши билан Чонг бошқарув бошлиғи, бўлим бошлиғи ва мени навбатма-навбат ўз ҳузурига чақирди ва ўзи текшира бошлади. Директор билан суҳбатдан кейин бошқарув ва бўлим бошлиқлари менга шунақанги хотиржам ва қониқиш билан боқдиларки, худди Чонг уларнинг бор гуноҳларидан кечгандек эди. Менинг навбатим келди ва мен негадир ҳаяжонландим.

Эшикни очиб, хонага кирдим, директор Чонг мен билан юмшоқ оҳангда гаплаша бошлади.

— Ли, менинг тажрибамда кўплаб лойиҳалар бўлган, турли хил вазиятларга йўлиққанман. Лекин бу лойиҳа зиён бўлиб чиқди, гап нимадалигини тушуна олмаяпман. Кимдир катта маблағни ўзлаштирганлиги аниқ. Мен сенга бутунлай ишонман. Айт-чи, улардан қайси бири: бошқарув бошлиғими ёки бўлим бошлиғими? Ёки бошқа бировми?

— Мен объектдаги харажатларга жавобгар шахсман. Қурилишдаги барча пуллар фақат мен имзолаганимдан кейингина сарфланади. Шу сабабли мен компания пулларини ҳеч ким ўзлаштирмаганлигига ишонаман. Бундан мендан яшириб қилишнинг ҳам иложи йўқ. Зиён ўғирлаш натижасида эмас, балки тендернинг нархи асоссиз камайтирилганлиги натижасида, тажриба ва технологиялар етарли бўлмаганлиги сабабли юзага келган, деб ўйлайман. Қурилиш лойиҳасининг қиймати объектив белгиланмаган, харажатлар эса шунақанги катта бўлганки, охир-оқибат буларнинг барчаси мана шундай натижага олиб келган.

Директор Чонг менга тикилиб қаради.

— Демак, сен бир ўзинг ҳамма пулларни чўнтагингга урибсан-да?

— Мен бу ишни қила оладиган ҳолатда эмасман. Эсингиздами, йўқми, билмадим, бир неча ой илгари мен сиздан, бу қурилиш фойда келтирадимми ёки йўқми, деб сўрагандим. Ўшанда сиз лойиҳа сўзсиз фойдали, дегандингиз ва бу ҳақда мунтазам равишда ҳисобот олиб туришингизни айтгандингиз. Лекин мен барибир шубҳаланишга жазм этдим ва ишларни таҳлил қилиб, ҳисобот тайёрладим ҳамда бир неча марта ўз натижаларим ҳақида бошқарув бошлиғига хабар бердим.

— Наҳотки? Бошқарув бошлиғига сен маълумот берганидинг?

— Ҳа. Маълумотлар топишга ҳаракат қилиб, ҳисоб-китоб қилиб кўрдим.

— Вой аблаҳей, демак, қўл остидаги ходимнинг ҳисоботини олибди-ю, ўзи тайёрлаган бўлиб жўнатибди-да. Ярамас!

Директор Чонг бу сўзларни ўзига ўзи айтгандай бўлди, кейин сўради:

— Демак, сен бошқарув бошлиғи ҳам, бўлим бошлиғи ҳам ҳеч нарса ўғирлашмаган, деб ўйлайсанми?

— Ҳа.

— Қизиқ... бошқарув бошлиғи бўлим бошлиғи билан сени айбдор деди, бўлим бошлиғи эса бор айбни бошқарув бошлиғи билан сенга ағдарди. Сен бўлсанг, ҳеч қайсингиз пулни ўзлаштирмаганлигингиз ҳақида шунчалик ишонч билан айт-япсан.

— ...

Шунда кўз олдимда улар иккисининг айёрона боқиши намоён бўлди. Менинг айтадиган гапим йўқ эди.

— Яхши. Боргин-да, кутиб тур.

Мен хонамга қайтдим, бўлим бошлиғи ва бошқарув бошлиғи шу заҳоти сўроққа тутишди:

— Хўш, Ли, нима дединг?

— Ҳеч қандай янги гап йўқ. Зарарлар ходимларнинг пул ўғирлаганларидан эмас, ногўри ҳисоб-китоблар туфайли рўй берган, деб айтдим.

— Ростданми? ... Баракалла.

Ўша куни кечқурун инспекторлар гуруҳи якуний хулоса чиқаришди. Биз учаламиз, эҳтимолий жиноятчилар сифатида, натижаларни кутмай ухлаб қолдик.

Эрталаб соат 7 да телефон жиринглади. Бангкокдаги бўлим раҳбарларидан бири экан, бир ўзим ресторанга тушишимни сўради. Қолган иккиси текширув давом этаётган экан, деган қарорга келдилар.

Мен меҳмонхона ресторанига тушдим ва директор Чонгнинг бир ўзи ўтирганини кўриб ҳайрон қолдим.

У мени ўтиришга таклиф қилди, қаердан эканлигимни, ота-онам кимлигини суриштирди, кейин ўзим учун нонушта буюртиришимни сўради.

— Хавотир олманг. Мен хонада бошқалар билан овқатланиб оламан.

— Йўқ, улар хонада ўзлари нонушта қилиб олишади.

Чонг билан бирга нонушта қилишдан ўзга иложим қолмади.

Директор, инглизча гапирмаса-да, ҳеч қандай қийинчиликсиз нонушта буюртирганига қойил қолдим. Мен ундан текширув натижалари ҳақида сўрай олмадим, нонушта асабий муҳитда ўтди. Сўнг директор Чонг кутилмаганда таклиф қилиб қолди:

— Ли, шу лойиҳа масъулиятини бўйнингга ололасанми?

— Нимани назарда тутаёписиз?

— Бошқарув бошлиғи ва бўлим бошлиғи бугун бош офисга қайтадилар. Уларнинг вазифаларини сен бажарсанг, деяпман.

— Лекин бундай ҳолатларда бошқа бошқарув бошлиғи ва бўлим бошлиғи келиши керак-ку.

— Бунга асло зарурат йўқ. Сен бир ўзинг барчасини элайсан. Улар бўлса, ҳақиқий ярамаслар экан! Оддий ходимдан балтар... Кореяга борасан-да, бирга ишлайдиган ходимларни ўзинг танлаб оласан.

Мен узоқ вақт рози бўлмай турдим. Чунки бу қоидадан ҳаддан ташқари четланиш эди. Мен нафақат ўзимнинг профессионал тажрибам ва қобилиятим юзасидан, балки компаниядаги тартибнинг бузилишидан ҳам ташвишга тушгандим.

Бундай қоидадан четланишлар ҳар гал — мени бўлим бошлиғи, директор ўринбосари, директор қилиб тайинлаганларида рўй берди. Ташқаридан бу кўз кўрмаган истисно бўлиб туюлиши мумкин эди, лекин директор Чонг учун бу доимо ўйлаб келинган қарор эди. Чонгнинг компания бошқарувчиси сифатидаги ижобий хусусиятларидан бири ходимлар масаласига прогрессив ёндашиши эди — у ходимнинг қобилиятини, у ёки бу вазифани эшлай олиш-олмаслигинигина ҳисобга оларди, тажрибаси ёки ёшига эътибор бермасди.

Катта зарар келтирган магистрал қурилиши ниҳоясига етмоқда эди. Лойиҳанинг охириги босқичида ишлаш тажрибали бошлиқ учун ҳам жуда қийин кечарди. Ҳозир эса ушбу ишни компанияга яқиндагина келган одамга топширишганди. Директор тез қарор қабул қилди ва уни амалга оширишга шунчалик тез киришди.

Ўша кунни эрталаб меҳмонхонада кадрлар бўйича буйруқ чиқарилди: «Бошқарув ва бўлим бошлиқлари Кореяга қайтдилар, ходим Ли Мён Бак эса, бир неча кундан кейин янги ишчиларни танлаб олиш учун Кореяга кетади, сўнг объектга қайтиб келади». Мен Кореяга раҳбариятдан чамаси ўн беш кунлар кейинроқ жўнадим ва Сеулда менинг собиқ бошлиқларим компаниядан ҳайдалганликларини эшитдим.

Сеулдаги бош офисда учта ёш ходимни танлаб олиб, объектга қайтиб келдим. У ерда эндиликда бошқарув бошлиғи ва бўлим бошлиғи вазифаларини бир ўзим бажара бошладим. Компания қоидаларига биноан, бир оддий ходим бошқасига бўйсунishi мумкин эмасди. Шунинг учун мени тезлик билан менежер лавозимига кўтаришди. Мен бу лавозимга компанияда икки йил ҳам ишламай эришдим.

Кечаси мақияж қилинглр

Қурилиш лойиҳаси яқунланди, лекин зиён тахмин қилинганидан ҳам зиёд бўлди. Агар шундан кейин Корея Вьетнам урушида қатнашмаганида, «Хендэ» қурилиш компанияси узоқ муддат ўз ресурсларини тиклай олмаган бўларди. «Хендэ» Таиландда қўрилган зиёни Вьетнамдаги қурилиш лойиҳаси эвазига қоплади. Бундан ташқари, Таиланддан янги буюртма олиб, яна бир муҳим ишга тайёрланаётганди. Сеул — Пусан магистрали қурилишидан кейин эса, компания нималарга қодир эканлигини бутун дунёга намоиш этди ва бу Таиланддаги муваффақиятсизликни босиб кетди.

Сеул — Пусан магистрали қурилиши лойиҳаси завқ-шавқ ва катта умидлар билан бошланди, у ҳақда «мамлакат тарихида император Тангун томонидан давлат барпо қилинганидан кейинги энг муҳим воқеа» сифатида сўзлардилар. Аслида бу каттаоғиз лойиҳа бўлиб, унда президент Пак Чон Хининг мамлакатнинг «иқтисодиётдаги қон айланишини бошлаб берадиган асосий венасини қуриш лозим»лиги ҳақидаги ишончи билан директор Чонг Джу Енгнинг «қўлимиздан ҳамма иш келиши»га қатъий аминлиги ўз аксини топди.

Биринчи босқичда ҳукумат ушбу лойиҳани амалга ошириш учун ХТТБ кредитига буюртма берди. Халқаро банкдан экспертлар гуруҳи келди. Улар Сеул ва Пусан оралиғидаги ҳар бир участкада бир ҳафтадан бўлиб, қанча автобус, юк машиналари, жиплар ўтишини ҳисоблаб чиқишди. Мутахассислар «Корея Республикаси яна бир неча йил бундай магистралга муҳтож бўлмайди. Мавжуд йўллارни бироз таъмирлаш кифоя», деган хулосага келдилар.

Лекин ҳукумат бу ғоядан воз кечмади ва бюджети жами 40 млрд. вон бўлган магистрал қурилиши режасини қабул қилди. «Хендэ» қурилиш компанияси эса буни амалга ошириш мумкин эканлигини тасдиқлади. Сеул — Пусан магистрали қурилиши лойиҳаси компания ва мамлакатнинг янги тарихи дебочаси бўлди, унда мутлақ ишонч ва қатъий ирода биринчи ўринга қўйилган эди.

Ўшанда мухалиф партиялар ва баъзи ҳукумат амалдорлари қаттиқ норозиликлар билан чиқишганди. «Чосон сулоласи-

нинг императори Тэвонгун Кенгбок қасрини қуришга инти-
либ мағлубиятга учраганидек, президент Пак Чон Хи ҳам
Сеул — Пусан магистрали қурилишидан ҳеч нарса чиқара
олмайди», — бу лойиҳага қаршилик қилаётганларнинг гапи эди.

Ўша пайтларда Кореяда тезюар магистрални деярли ҳеч
ким кўрмаганди. Шу сабабли уни қуриш бўйича «Хендэ»
тажрибаси, шубҳасиз, йўл қурилиши тармоғининг ривожла-
нишига катта ҳисса бўлди. Қурилган магистралнинг юк та-
шишдаги аҳамияти бебаҳо эди. Магистрал Кореянинг индус-
трлашувини жадаллаштирди ва мамлакатнинг муваффақият-
ли иқтисодий тараққиётига хизмаг қилди.

Узоқ муддатли инвестиция лойиҳалари етишмаслиги ту-
файли кўплаб муаммолар юзага келаётган ҳозирги вақтда,
ўша пайтдаги раҳбариятнинг узоқни кўра билгани ва ирода-
сини юқори баҳолаш мумкин.

1968 йил 21 январда қуролланган коммунистлар прези-
дент саройигача боришганда мамлакатда юзага келган фав-
қулудда вазиятга қарамай, Сеул — Пусан магистралини қу-
риш лойиҳасини амалга ошириш давом этаверди. Сеул —
Сувон қисмининг синов тариқасида қуриб кўргач, «Хендэ»
компанияси магистралнинг учдан бир қисмини қуриб битка-
зишни ўз зиммасига олди.

1968 йил мартда Таиланддаги лойиҳа бўйича ишлар ту-
габ, мен Кореяга қайтдим. Шунда директор Чонг мени Со-
бинго туманида жойлашган оғир техника бошқармаси бўли-
ми бошлиғи этиб тайинлади.

Мен эсанкираб қолдим. Қийин, зиён келтирадиган ло-
йиҳада ишлаган бўлсам ҳам, ҳар ҳолда, лойиҳа яқунланди.
Чет элда 3 йил ишладим, шу боис бош офисдаги бошқарув
бўлимига ёки бухгалтерияга ишга тайинлашса керак, деб
ўйлагандим. Менинг юқори лавозимни эгаллашимга шубҳа
билан қараган ходимлар ҳам ҳеч нарсани тушунишмади.

«Ли Мён Бак роса тез ўсаётганди, ҳаммаси тутабди шекил-
ли», деган гаплар тарқалди.

Оғир техника бошқармаси олий маълумотли ходимнинг
ўрни эмасди. У ерда асосан объектларда вақтинчалик бўш
бўлиб қолган ишчилар ишлашарди, у ерга жўнатилиш қув-
финга тенг эди.

Бошида анча сиқилдим, лекин кейин бошқача фикр юрита бошладим. Таиланддаги қурилиш объектини эсладим. Сеул — Пусан магистрали лойиҳасининг муваффақияти, биринчи навбатда, ишлатилаётган техниканинг сифатига боғлиқ эди. Кредитга олинган замонавий техника хориждан импорт қилиниб, қурилиш объектига магистрал орқали олиб келинарди. Оғир техника бошқармаси эндиликда Кореяда хизмат қилган 8-Америка армияси ташлаб юборган темир-терсақларни таъмирловчи устахона эмасди. Бошқарма Сеул — Пусан магистрали қурилишининг муҳим бўғини эди.

«Агар қурилиш компаниясида юқори мавқени эгалламоқчи бўлсанг, оғир техникани яхши тушунмоғинг керак. Университет битирувчисида бевосита техника билан ишлаш имконияти умуман бўлмайди. Айнан шу бўлинмага тайинланишимнинг сабаби ҳам, эҳтимол, шунда бўлса керак. Бориб, яхшилаб ўрганиш керак».

Ҳамкасбларимнинг ҳамдардлиги ва ачинишига эътибор бермай, Собингодаги бошқармага ишга чиқдим. Мен бевосита объект бошлиғига бўйсунардим, янги лавозимим эса бошқарма бўлим бошлиғи, деб аталарди. У ерда, катта муҳандислар ва техника бўйича мутахассислар орасида йигирма йилдан ошиқ ишлаб қўйган қўлаб катта ёшли кишилар бор эди. Улар Чонг билан «Хендэ» қурилиш компанияси яратилишидан ҳам олдин, унинг автомобилларни таъмирлаш бўйича «Адо хизматлар заводи» бўлган вақтлардан буён ишлаб келаётган эски ходимлар эдилар. Уларни «оқсоқоллар гуруҳи» деб аташар ва улар «биринчи рақамли директор» деб ном чиқарган тижорат директори Ким Енг Джуга бўйсунитарди. Заводда ишни мана шу «оқсоқоллар гуруҳи» вакилларидаги эскирган тушунчаларни тўғрилашдан бошладим. Оғир ускуналар билан ишлаган одамлар эҳтиёт қисмларга оид атамаларни билишмасди ва япон тилидан кириб қолган сўзларни қўлашарди. Бу ҳол шу даражада эдики, раҳбар бўлиб ишлаётган университет битирувчиси билан ходимлар бир-бирларини тушунмай қолишарди. Табиийки, «оқсоқол»лардан бири «диф»ни бер деганда бошқа ходим уни тушунмасди. Натижада оқсоқоллар норози бўлишарди. Уларнинг «диф»лари — бу дифференциал узатгич эди.

Мен барча техник ва маъмурий ходимларни йиғиб, шундай дедим:

— Ҳозир биз 8-Америка армиясининг металл чиқиндиларини эмас, бевосита хориждан келтириляётган техникани ишлатяпмиз. АҚШдан кундан-кунга кўпроқ деталларни буюртма қилишга тўғри келмоқда, лекин дифференциални «диф» деб юрсангиз, сизни ким тушунади? Деталнинг аниқ номини билибгина қолмай, унинг тегишли рақамларини ҳам билиш керак. Фақат номидангина деталнинг стандартлари ва ишлаб чиқарувчисини аниқлаб бўлмайди. Шунинг учун деталь керак бўлганда албатта уни қўлланмадан топинг ва буюртма бераётганда рақамини айтинг. Башарти аввалгидек «дифни бер» десангиз, ҳеч нарса ололмайсиз.

Шундан кейин муҳандислар аста-секин ёш ходимларга тушуниб муносабатда бўла бошладилар, улардан деталларнинг рақамлари ва тўғри номланишини билиб олардилар. Оқсоқоллар орасида иш маромига туша бошлаганини сезиб, ишимни давом эттиравердим. Сеул — Пусан магистрالي қурилиши учун ишляётган оғир техника бошқармаси уруш пайтларидаги қуролсозлик заводидан ҳам тезкор ишлаши лозим эди. Бунинг учун қатъий қоидалар ва ишга эътиборни тўлиқ жамлаш керак эди.

Мен иш куни бошланишини эрталаб 7 дан 6 га кўчирдим. Агар бунинг ҳозирги ишчилар ёки касаба уюшмаси раҳбарлари эшитсалар, ғазабдан ранглари бўзариб кетган бўларди. Эрталаб соат 6 да, жинси ва ёшидан қатъи назар, ҳамма стадионга йиғиларди. 10 дақиқа эрталабки бадантарбия ўтказиларди, кейин 20 дақиқа давомида бутун Собинго заводи айланиб чиқиларди. Бу чора ҳамма ишга тўлиқ тайёр бўлиб олиши учун керак эди.

Ҳатто танаффусларда ҳам гуруҳ-гуруҳ бўлиб тўпланиш ва корейс картаси — хвату ўйнаш тақиқланарди. Мен бошқармага эндигина келганимда, «оқсоқоллар» бунинг ўзларининг ҳуқуқлари деб билишар ва бўш вақтларида хвату, корейс шашкаси, шарқ шахмати ўйнашарди. Ҳатто шанба куни кеч-қурун ҳам ишхона ҳудудида тартибнинг бузилишига йўл қўймас эдим.

Катгалар секин-аста янги тартибга кўникдилар, тўғри, «тақдирни қара-ю: ёш болага бўйсуниб, азоб тортсак-а», деб минғирлаб қўйишлар ҳам бўлди. Лекин аёл ходимлар зўр бериб қаршилик қилардилар.

— Биз, аёллар эрталаб 6 да ишга чиқишимиз жуда қийин. Эркаклар юзини ювса бўлди, бизга эса, бўяниб олишимиз учун камида 30 дақиқа кетади. Ишга эркаклардан ярим соат кейин чиқишга рухсат беринг.

Лекин мен сўзимда қатъий эдим.

— Эркаклар 9—10 гача ишлашади, аёллар эса, одатда 7-8 даёқ уйларига қайтишади. Шундай экан, кечқурун, бўш вақтингиз бўлганида, макияж қилиб олинг-да, ётиб ухланг. Эрталаб бўлса, тишингизни ювасизу эркаклар билан баробар ишни бошлайверасиз.

Афтидан, аёллар менинг гапларимни эшитиб, ҳайратдан бир оғиз ҳам жавоб қайтармай, қайтиб кетишди. Албатта, бундай ҳолатни ҳозир тасаввур ҳам қилиб бўлмайди, лекин бизнинг авлод қашшоқликни айнан шу тарзда енгди.

Президент аппаратининг бульдозер билан эзиб ташланган кўрсатмаси

Сеул — Пусан магистрали қурилиши ғайри одатий тартибда амалга оширилаётганди. Моҳиятан, бу ҳақиқий уруш эди. Агар бу урушда президент Пак Чон Хи бош қўмондон бўлса, директор Чонг Джу Енг тунги операция қўмондони эди. Заводда мен иш кунини бир соат олдин бошлашни жорий қилганим учун ишчиларнинг норозилиги тинмаётганди. Аммо биз бадантарбия қилаётган пайтда Сеул — Пусан магистрали бутун қурилиши давомида, 400 км дан ошиқ масофада бульдозерлар бор кучи билан гуриллар, директор Чонг эса, Сувондан ўтиб, ўзининг жипида Тэджон жанубидаги Тангдже туннелига қараб кетаётган бўларди.

Қурилиш тугагач, ушбу магистрал «жаҳондаги энг қисқа муддатда ва энг кам сарф-харажат билан қурилган магистрал» деб аталди. 80-йилларнинг бошларига қадар у мамлакатимиз иқтисодиётида энг катта аҳамиятга эга бўлиб келди.

Албатта, кейинчалик бундай «блицкриг» услубидаги қурилишнинг «ҳақини тўлаш»га тўғри келди: магистрални таъмирлаш ва кенгайтириш ишлари ўтказилди. Лекин директор Чонг қурилиш чоғида намоёниш этган ташаббускорлик фақат ҳурматга лойиқ. У йўл бўйида йиғма каравотда устига қалин жун рўмол ташлаб ухлар, ҳақиқий прораблардек ишларди.

Ҳозир баъзилар Сеул — Пусан магистрални Япония ёки Германиядаги магистраллар билан солиштириб, танқид қиладилар. Аммо агар технологияларнинг ўша пайтдаги ҳолатида Германиядаги каби магистрал қурганимизда, унинг битишига 10 йилдан ошиқ вақт кетган бўларди. Ўша даврнинг технологиялари ва бюджетини ҳисобга олсак, бу мамлакатимиз тарихидаги энг яхши қурилиш асари бўлган эди.

Сеул — Пусан магистралининг қурилиши бутун корейс қурилиш тармоғи учун ҳам ўтиш нуқтаси бўлди. Ўшанда қурилиш техникаси ишлатиладиган давр энди бошланаётганди. Оғир техника бошқармасининг аҳамияти кундан-кунга ошиб борарди. Чунки техника тез етказиб берилмаса, «уруш» олиб бориш имконсиз эди.

Директор Чонг кунига бир неча маротаба қўнғироқ қилар, ускунани тезроқ таъмирлашимизни талаб қиларди. Бошқарма бошлиғи, муҳандислик бўлими бошлиғи бор бўлса-да, айнан мени изларди. Директор ҳамма номларни, характеристикаларни, деталларни билар эди, мен, бўлим бошлиғи эса, оғир техника ҳақида деярли ҳеч нарсани билмасдим. Шу сабабли телефондаги суҳбатимиз қисқа бўларди.

— Қаерида қандай носозлик бор экан? Нега таъмирлаш бунча узоққа чўзиляпти?

Жавоб бера олмасдим.

— Фирт анқов! Ҳеч нарсани билмайсан, шунинг учун ҳам иш тўхтаб ётибди.

Телефон қўнғироқлари билангина иш битмасди. Баъзан директор коржомада келар, ҳаммамизни сўкиб, заводни бошига кўгарар ва жўнаб кетарди. У доим буйруқ берарди ва объектда иш техниканинг йўқлиги туфайли тўхтаб турган бўлса, оғир техника бошқармасидагилар нима иш билан машғул эканлар, деб ҳеч тушуна олмасди.

Ўша куни мен яна директор учун нишон бўлдим. Шу куни таъмирлашни ўз вақтида тугаллаб бера олмадим ва Чонг яна бир бор таъзимни берди. Мен D8 бульдозери типдаги HD16 бульдозерини бутунлай қисмларга ажратиб ташладим. Бунга ҳеч ким жим қараб тура олмасди, чунки мен бекор турган техникани эмас, енгилгина таъмирлаб, тезда объектга жўнатиш керак бўлган машинани сочиб ташлагандим.

Техник қўлланишни ўқиб, барча деталларнинг номланишини ва характеристикасини ўрганиб чиқдим. Кейин техникани қайта йиғдим. Шу тариқа қурилишдаги энг зарур техника — бульдозернинг бутун тузилишини, функциясини, ҳамма деталларини тушуниб олдим ва менда бошқа техникани ҳам тушуна олишимга ишонч уйғонди.

Эртасига Чонг яна пўстагимни қоқди.

— Ишни бир неча соатдан кейин тугатамиз.

— Нега бунчалик кеч қоляпсизлар?

— Машинани бутунлай сочиб ташлаб, янгидан йиғдик, шунинг учун таъмирлашни фақат бугун эрталаб бошладик.

— Нима? Яхши ишлаётган машинани ҳам сочинларми? Ким бунга жавоб беради? Ким бунга йўл қўйди?

— Буни мен қилдим.

Директор гапиришга сўз тополмади, балки гап нимадалигини тушунгандир, ҳар ҳолда бошқа савол бермади, шунчаки «иложи борича тезроқ жўнатгин», деди. Шу билан телефондаги суҳбатимиз тугади.

Бульдозерни сочиб, бошқатдан йиққанимнинг сабаби — директорнинг мени соҳани билмасликда айблашларига бошқа чидай олмаслигим эди. Техника ҳақида ҳамма нарсани билиб олгачгина муҳандисликни забт этиш мумкин эди. Аммо янада кучлироқ сабаб шунда эдики, мен ишнинг ортидан эргашадиган, иш мени эзадиган, мени кишанбанд қиладиган вазиятга тоқат қила олмасдим. Ишни ўзимга бўйсундириш учун мен бульдозерни сочиб кўрдим.

Бульдозерни «жиловлаб олганим»дан кейингина уни бошқара олардим.

Собинго заводининг ёнида таркибий материал (бетон) ишлаб чиқариш бўйича энг катта қурилиш заводи жойлашганди. Табиийки, бу завод мамлакатдаги энг катта истеъмол-

чи билан шартнома тузганди. Биз ягона фаолият соҳаси ўзаро боғлаб турувчи икки компания эдик.

Аммо ушбу заводдаги чанг туфайли ишлаб чиқариш низолари юзага келарди. Чунки чанг техниканинг асосий душманидир. Шу сабабли Собинго бошқармаси бунга қарши курашишга мажбур эди. Қурилиш заводидагилар бундан беҳабар бўлиши мумкин эмасди. Улар чанг чиқарилишини чекловчи қурилма ўрнатишга ваъда берган бўлсалар-да, бажармадилар.

Мен қурилиш заводидаги масъул шахсга қўнғироқ қилдим. Қурилмани ўрнатишлари лозим бўлган сўнги муддат келганди. Аммо ўша куни кечқурунгача улардан хат-хабар бўлмади. Бунинг устига у ерда тунда ҳам қандайдир ишлар борарди. Уларга қўнғироқ қилдим ва қатъий дедим:

— Агар қурилма ўрнатмасанглар, завод ишини тўхтатамиз, дегандинглар, аммо, аксинча, кунига 24 соат ишлаяпсиз. Нима сабабдан техникани ҳатто кечаси йиғишимизга ҳам йўл қўймаяпсиз?

Заводдагилар ҳам бўш келмасдилар.

— Президент аппарати товар бетон аралашмасини етказиб беришни сўради, шунинг учун завод кунига 24 соат тинимсиз ишлашига тўғри келмоқда.

— Бу заводингизнинг ва президент аппаратининг муаммоси, лекин сиз берган ваъдангизни бажаришингиз керак.

— Агар президент буйруқ берган бўлса, биринчи навбатда уни бажаришимиз лозим. «Хендэ» эса кутиб туради.

Мен сўнги бор огоҳлантирдим.

— Икки соат ичида ҳеч нарса қилмасангиз, қатъий чора кўраман.

— Қайтарамиз, бу президент маҳкамасининг кўрсатмаси... Билганингизни қилинг.

2 соат ўтгач, кечқурун 8 да ҳеч қандай ўзгариш рўй бермади. Мен қурилиш завоидига бордим.

— Соат 12 га қадар кутаман. Агар ваъдангизни бажармасангиз, заводингизнинг ишини тўхтатиб қўяман.

Аммо эртасига эрталабгача заводдан қўнғироқ қилишмади. Шунда бульдозерга ўтирдим-да, қурилиш завоидига бордим. Қурилиш завоидига борадиган юк машиналари қатнайди-

ган йўлда катта чуқур қазиб қўйдим. Натижада завод ишини давом эттира олмай қолди. Завод раҳбарлари президент маҳкамасига қўнғироқ қилиб, вазиятни тушунтиришди, айти маҳалда йўлни қайта тиклаб беришни талаб қилиб бошқармамининг бошлигини излашди. Шунда менга президент апаратидан қўнғироқ қилишди.

— Йўлнинг қайта тикланиши қурилиш заводи хатти-ҳаракатларига боғлиқ. Шунинг учун уларга мурожаат қилинг. Қурилиш заводи бизга берган ваъдасини бажармади, шу боис йўлни тўсиб қўйдим. Бунинг президент маҳкамасига умуман алоқаси йўқ. Мен сизларга таркибий материал қанчалик муҳимлигини билмайман, лекин агар бизнинг техникаларимиз тўғри ишламаса, бу магистрал қурилишидаги катта тўхташларга сабаб бўлади.

Президент маҳкамасидагилар мени кўрқита олишмади ва гўшакни илиб қўя қолишди. Аммо тез орада полиция етиб келди. Менга дағдаға қила бошлади, лекин мен таслим бўлмадим. Бутун кун шундай ўтди. Кечқурун қурилиш заводидан келишди ва тиз чўкиб ялина бошлашди.

— Аввал чанга қарши бир нечта вақтинчалик қурилма ўрнатамиз, кейинроқ рисоладагидек қилиб тўғрилаймиз.

Шунда мен қурилиш заводига кираверишни қайта тиклаб бердим, аммо шу пайт «Хендэ» бош офисидан қўнғироқ қилишди.

— Бош офиснинг кўрсатмасисиз бундай қилишга қандай ҳақдинг сизди?

— Сабаби оддий. Менинг жавобгарлигим остидаги иш бевосита жойида, иложи борича тез ҳал этилиши лозим. Агар бу ҳақда бош офис хабардор бўлганида президент апаратига нима деб жавоб қилардинглар?

Менга ортиқ ҳеч нарса дейишмади. Шу тариқа ҳаммаси тезда ҳал бўлди, чунки президент маҳкамасидаги масъул «Хендэ»нинг бош офисига эмас, оғир техника бошқармасига қўнғироқ қилганди. Айтишларича, бу можаро ҳал бўлгач, президент маҳкамасидан «Хендэ» бош офисига қўнғироқ қилиб:

— Оғир техника бошқармасида бўлим бошлиғи бўлиб ким ишлайди? Бундай қилишга қандай ҳақдингиз сизди? — деб сўрашибди.

«Хендэ» томонидагилар баҳона тўқиб юборибдилар.

— У қондасида ёзилганидек ишлашни талаб қиладиган янги бўлим бошлиғи, ҳали тажрибаси бўлмагани учун шундай қилибди. Уни тушуниб, кечиришингизни сўраймиз.

Директор рафиқасининг илтимоси

Директор Чонгнинг қўл остида кўплаб одамлар ишлайди, лекин маълум вақтдан бошлаб у Ли Мён Бак исмини тез-тез тилга оладиган бўлиб қолди. Бу одат тусига кирди. Агар бош офисда ёки объектда бирор ҳодиса рўй берса, Чонг «Ли Мён Бакка қўнғироқ қилинглр» деб, биринчи навбатда мени излашга тушарди.

Баъзан директор қурилиш объектидаги бошқарувчига ёки бошқа ходимларга қўнғироқ қилмоқчи бўлар, лекин, одати-га кўра менинг телефоним рақамини терарди. Гўшакни олсам, директор тушунарсиз гапларни гапирарди.

— Жаноб директор, алоқада Ли Мён Бак.

— Нима? Ким?

— Оғир техника бошқармаси бўлим бошлиғи.

— Сен у ерда нима қиляяпсан?

— Бу оғир техника бошқармаси. Сиз рақамни хато терган бўлсангиз керак.

— Шундайми? Тушунарли.

Бироздан сўнг яна қўнғироқ бўларди. Директор менга кундузи ҳам, кечаси ҳам қўнғироқ қиларди, шунчалик кўп қўнғироқ қилардики, охир-оқибат директорнинг рафиқаси Бен Джун Сок ҳам мени таниб қолди.

Бир куни у заводимизга келди.

— Сиз бўлим бошлиғи Ли бўласизми? Сизни жуда яхши ишчи деб эшитдим.

Директорнинг рафиқаси ичкарига кирмади, ҳовлида, машинасининг олдида мени кутиб турди. Кейин уялинқираб менга сариқ хатжилд тутқазди.

— Бу нима?

— Резюме. Жаноб Ли, мен олдингизга илтимос билан келдим. Қанчалик қийин эканлигини билсам-да, рад эта

олмадим. Чунки бу туғилиб ўсган қишлоғимдаги эски танишларимизнинг ўғли ҳақидаги илтимос. Бу жуда муҳим, шунинг учун мени тушунинг.

— Директор рози бўлдимиз?

— Директор рози бўлса, бу ерга келиб нима қилардим. Ўзингиз биласиз-ку, унга бу ҳақда гапириш бефойда.

— Мен бу ерга шахсий ишлар билан эмас, балки фақат компаниянинг иши билан шуғулланаман. Шу сабабли директорнинг рухсатисиз ҳеч нарса қила олмайман. Бу ҳақда директорга айтиб кўринг, хоҳласангиз ўзим айтаман.

— Йўқ, бу бўлмайди. Эрим бу ҳақда билмаслиги керак.

— Унда ҳеч нарса чиқмайди.

— Йўқ бўлса йўқ-да.

Директорнинг рафиқаси жўнаб кетди.

У пайтларда ишга жойлашиш шу қадар қийин эдики, директорнинг рафиқасини ишга жойлаштириб қўйиш ҳақидаги илтимослар билан кўмиб ташлашганди. Балки рад этиш қийин бўлган ҳоллар ҳам учрагандир. Шунда директорнинг рафиқаси ўз танишини оғир техника бошқармасига муҳандис қилиб жойлаштиришни сўраб, рад этишмас, деган умидда астойдил илтимос билан келганди.

Лекин мен соғлом фикрлар эдим. Компанияга зарур бўлгандагина ишга одам оламыз деган қоидадан ҳеч қачон четга чиқмагандим. Бу нафақат директорнинг рафиқасига, балки вилоятимиздан келган барча танишларимиз ва қариндошларимизга ҳам тааллуқли эди.

Принципларим ва ҳагги-ҳаракатимнинг қатъийлигидан одамлар оғир техника бошқармаси бўлим бошлиғи кўпол ва қаттиққўл, унда инсонийликдан асар ҳам йўқ, дейишарди.

Бу миш-мишлар тутун каби «Хендэ»дан ташқарига ҳам ёйилиб кетди ва Колон компаниясида ишлайдиган акамга ҳам етиб борди. Бир куни кечқурун у мени олдига чақирди.

— Қоидалар ва тартибга қатъий амал қилиб ишлаш яхши. Ёш ходим бўлганимда шундай ишлаш керак, лекин каттароқ лавозимга кўтарилгач, оқилона мурса йўлини тутиш керак. Агар бу лавозимда ана шундай қатъий ва талабчанлик билан ишлашни давом эттирсанг, компания бошқарувчиси лавозимига етиб бора олмайсан. Тушунсанг-чи, бо-

лаликдан орамизда энг кўп қийналган сенсан. Яхши яшагин дейман...

Акамнинг сўзларидан менга қанчалар раҳми келаётгани билиниб турарди. Лекин мен шундай жавоб бердим.

— Мен ҳозир ҳамма қоидалар ва принципларга амал қилувчи оддий ходимдек ишляпман. Агар ходимлар ўз ваколатларини ошириб юборишса, бу бутун компаниянинг беқарорлигига олиб келади. Агар мен компания бошқарувчиси бўла олсам, юмшоққўнгил бўларман. Лекин мен ҳеч қачон бу ҳақда алоҳида ўйлаб кўрмаганман.

Ҳар қандай ходимнинг орзуси — компания бошқарувчиси бўлиш. Лекин менда бундай мақсад йўқ эди. Шунчаки, мен ҳар куни ва ҳар соатда бор кучимни сарфлашни истардим.

Бизникидек йирик компания қандай қилиб уй сотиш билан шуғулланади?

Мен профессионал жиҳатдан жуда тез ўсдим. Кадрлар даражаси умумий равишда оширилганда, менинг мартабам ҳар гал кўтарилиб борарди, лекин баъзан бунинг ўзим ҳам билмасдим. Шу тарзда, тахминан бир йил ичида бўлим бошлиғидан бошқарма бошлиғи ўринбосари, кейин эса, бошқарма бошлиғи лавозимига кўтарилдим. Кўтарилишим ҳақида фақат бир марта, компания директори этиб тайинлашларидан олдин билдим, холос. Директор Чонг мен билан ҳеч қачон маслаҳатлашмас, одатда, менга янги мажбуриятлар юклар ва лавозимимни ҳам кўтариб кўярди.

Анъанавий тартиб ва қоидаларни четлаб ўтиб, ёш ва тажрибасиз ходимни лавозимда кўтаришаётганлигининг биттагина сабаби бор эди — бирор ишни Ли Мён Бакка топширсалар, у албатта бажара олишига ишонардилар. Лекин бу ишни у бўлим бошлиғи лавозимида турганда топшириб бўлмасди. Шунинг учун уни бошқарма бошлиғи ўринбосари лавозимига кўтариш керак эди. Бошқарма бошлиғи лавозимига кўтарганларида ҳам шундай бўлганди, директор ўринбосари мартабаси ҳам худди шу сабаб туфайли берилганди.

Афтидан, директор мени оғир техника бошқармасига ишга тайинлаганидаёқ, мени у ерда бош масъул шахс қилишни режалаштирган эди. Бу қарор ҳам Таиланддаги қурилиш объектидаги ишлар учун бутун жавобгарликни менга, ёш ходимга юклаб қўйганида бўлганидаги каби эди. Шу сабабли ҳар имкон туғилганда у менинг лавозимимни оширар, агар бундай лавозим бўлмаса, уни ўзи очарди.

Шу тарзда атиги 5 йил ичида директор ўринбосари бўлдим. Балки, бу — компания соҳибининг ўғлиям, қариндошиям бўлмаган оддий ходим хизмат пиллапоясидан шунчалик тез кўтирилишининг мислсиз кўрсаткичидир.

Бу воқеа мен оғир техника заводида бошқарма бошлиғининг ўринбосари лавозимида ишлаётганимда содир бўлди.

Собинго туманидаги муҳит «Хендэ» қурилиш компаниясининг оғир техника заводи ва бетон ишлаб чиқарувчи қурилиш заводи чиқараётган чанг туфайли аянчли эди. Бундан ташқари, Собинго Хан дарёси бўйидаги яшил ҳудуд бўлиб, уни кейинчалик қулай турар жой мавзеига айлантириш мумкин эди.

У пайтларда уй-жой қуриш бизнесини кичик ва ўрта қурилиш корхоналари бошлаган эдилар, лекин «Хендэ» каби йирик қурилиш компаниялари учун бу соҳа бегона эди. Заводимиздан сал нарида аллақачон турар жой мавзеи қурила бошлаганди, Хан дарёси бўйида давлат хизматчилари учун кўп хонадонли уйлар ва бошқа турар жойлар қурилганди. Ўша ерда, хусусий кўп хонадонли уйлар оммавий қурилиши бошланишидан олдин, Ханянг компанияси ўз хонадонлари моделларининг намоёйишини ўтказди.

Мен бу моделларни кўриб чиқдим. Аёллар унга катта қизиқиш билан қарашди. Сеулда келажакда қурилажак турар жойлар намуналари айнан шу ерда кўрсатилгани ва ҳаётга татбиқ этилаётганлигидан ҳаяжонда ва ташвишда эдим. Шу билан бирга, янги хонадон соҳибларининг барча шовқин ва чанг чиқараётган корхонамизни ҳамда қурилиш заводини бошқа жойга кўчириш ҳақидаги талаблари тобора баландроқ янграётган эди. Албатта, ҳукумат аралашувига қандайдир йўл билан тўсқинлик қилиш мумкин эди, лекин фуқароларнинг тўла асосга эга шикоятларини эътиборга олмай бўлмасди.

Бу худуддан бутунлай кетиш ўрнига уйлар қуриш билан шуғулланса ҳам бўлади-ку, деган фикр хаёлимга келди. Директор Чонг билан учрашганда бу таклифимни айтдим.

— Менимча, келажакда турар жой қуриш сердаромад соҳа бўлади. Балки, «Хендэ» компанияси фаолият қўламини кенгайтириши маъқулдир?

Чонгнинг юзида «қандай сафсата бу» дегандек ҳайратланиш акс этди.

— Нима? Биз уй қурамизми? Қанақа турар жой, эсинг жойидами?

— Завод атрофидаги худуд турар жой мавзеига айланмоқда. Аҳолининг норозиликлари туфайли барибир келажакда заводнинг ишлашига имкон қолмайди. Заводни Кванак туманига кўчирамиз...

— Барибир, хонадонлар қуриш... Бу ишни бошласак, устимиздан кула бошлашади.

Директорнинг фикрича, «Хендэ» қурилиш компанияси фақат Сеул — Пусан магистрали, ўғитлар заводи ёки «Уч дара» тўғони каби тарихда қоладиган стратегик объектлар қуриши лозим эди, мабодо бинолар курса ҳам, қаёқдаги бетонли кўп хонадонли уйлар, бошқа сўзлар билан айтганда, гугурт қутилари эмас, балки йирик, оламшумул бинолар бўлиши керак эди. Бундай паст даражага тушишга Чонгнинг гурури йўл қўймасди.

— 132 минг кв. метрли худуднинг ярмида заводни қолдирсак-да, қолганига уйлар курсак нима бўлади? Аҳолининг норозилиги ҳам камаярди, биз ҳам янги лойиҳа бўйича аҳволни ўрганардик. Яъни, бир ўқ билан иккита қуённи урган бўлардик.

— Лекин бу «Хендэ» қурилиш компанияси-ку...

— Агар «Хендэ» компанияси обрўси ҳақида қайғураётган бўлсангиз, кўп хонадонли уйлар қурилиши учун бошқа компания ташкил қилиш мумкин.

Шундай қилиб, «Корея шаҳар тараққиёти» акциядорлик компанияси ташкил этилди. Кейинчалик бу компаниянинг айланмаси 1 трлн. 500 млрд. дан зиёдни ташкил қилди ва у корпорациядаги энг юқори даромадли компаниялардан бирига айланди.

Бошқарма бошлиғи этиб тайинланганимдан кейин 6 ой ўтди. Ушанда мен 28 ёшда эдим, «Хендэ»га ишга кирганимнинг бешинчи йили эди. Бир кунни бош офиснинг бошқарув бўлимидан заводга «Кортина» автомобилени юборишди. Бу «Хендэ» компаниясида ишлаб чиқарилган автомобиль эди.

— Машинани кимга юбордингиз?

— Сизни директор ўринбосари этиб тайинлашди-ку, эшитмадингизми?

— Кимни тайинлашди?

— Кимни бўларди, сизни-да. Ростдан ҳам хабарингиз йўқми?

— Тайинлаш ҳақида буйруқ қачон чиқди?

— Уч кун олдин.

Кўп ўтмай заводни тарк этишимга тўғри келишини тундирдим. Оддий ходим эканлигимда директор Чонг бошқарма бошлиғи вазифасини топширди. Бошқарма бошлиғи лавози-мида эканлигимда директор ўринбосари ёки ижрочи директор мажбуриятларини юклади. Энди эса у мени директор ўринбосари этиб тайинлабди, демак, албатта ижрочи директор ёки янада юқориқоқ мавқедаги менежернинг вазифасини юклайди. Лекин заводдаги бош масъулнинг вазифаси директор ўринбосари мартабасига мос келмасди. Бу эса, лавозимим яна ўзгаришини англатарди. Директор ўринбосари лавозими ва менга юборилган «Кортина» автомобили айнан шундан далолат берар эди.

Шу тариқа, кўпчилик мен учун таназзул маскани бўлади, деб ўйлаган оғир техника бошқармаси мен учун қабр эмас, балки муваффақиятлар сари йўл бошланадиган нуқта бўлди.

Д

М

Б

Е

А

И

Н

К

Ўттинч беш ёшли директор

“Бу Ли Мён Бак, эҳтимол, корпорация президенти Чонгнинг қариндошидир?”

“Йўқ, айтишларича, уни президент Пак Чон Хи қўллармиш”.

Президент Чонг бундай миш-мишларни эшитиб, куларди.

“Ахир, мен сенга қачондир мансаб берганманми? Сен ўзинг ўсдинг”.

Л И М Ё Н Б А К

Истаганингча йигла

1970-йилларнинг боши, «Хендэ» корпорацияси тузилмаси қор уюми каби ўсиб борарди. Компанияларнинг фаолияти учун ташқи муҳит жадал ўзгариб турарди. Бу туб ўзгаришларни амалга ошириш лозим бўлган босқич эди. Зеро «Хендэ Моторз»ни, Ульсандаги кемасозлик заводини, Тянянгдаги цемент заводини ва бошқа бўлимларни қамраб олувчи корпорацияни эски тузилма ва назорат тизими асосида бошқаришнинг иложи қолмаган эди.

Компанияни қайта ташкил этиш кадрлар масаласини ҳал этиш билан бошланиб, шу билан якунланади. Айниқса, ўрта-миёна компаниянинг йирик компанияга айланишида шундай бўлади. 70-йилларда «Хендэ» корпорацияси Кореянинг бошқа тез ривожланаётган компаниялари каби, кекса ходимларни ишдан озод қилиб, бошқарув лавозимларига интилувчан ёш ходимларни тайинлади. Табиийки, ҳар қандай ўзгаришлар одамлар учун оғриқли кечади. Қурилиш компаниясининг корпорацияга айланиши менинг мансабда ўсишимга ҳам таъсир этди: мен директор ўринбосари, кейинроқ тижорат бўйича, сўнг ижрочи директор, кейин эса директорнинг биринчи ўринбосари лавозимига кўтарилдим.

1972 йилда корпорация бошқаруви учун масъул бўлган тижорат бўйича директор этиб тайинландим. Бу ишга директор ўринбосари лавозимига кўтарилганимдан ва бош офисга ишга келганимдан кейин 2 йил ўтгач тайинландим. Менинг олдимга компанияни мустақамлаш учун янги лойиҳаларни олға суриш ва келгусида барқарор ўсишни таъминлаш учун унинг бошқарув тузилмасини ўзгартириш вазифаси қўйилганди.

Янги лавозимда даставвал эътиборимни бошқарувни оқилона, йўлга қўйишга қаратдим. Олдимга иккита асосий вазифани қўйдим: бошқарувни яхшилаш орқали компаниянинг кенг қўламда ўсишинигина эмас, балки рентабелликнинг ошишини ҳам таъминлаш, шунингдек, меҳнат самарадорлигини ошириш учун тузилмани ўзгартириш. Сўнг бюд-

жетни бошқаришнинг янги тизимини жорий этиш, қобилиятли кадрлар танлаш, оғир техникани назорат қилиш қоидаларини яратиш ва тузилмани ислоҳ қилишга оид бошқа режаларни амалга ошириш вазифаси турарди.

Мен бошқарувни оқилона йўлга қўйиш сиёсатини дадил илгари сура бордим, бу эса жамоадагиларнинг гашига тегди. Бюджетни назорат қилиш бўлимларигина эмас, объектлардаги ходимлар ҳам бундан норози бўлишди.

— Бу тижорат директори Лини, ёш бўлса ҳам юқори лавозимга тайинладилар, энди у ўзидан бошқани менсимай қўйди.

— Балки у компания пулларини ўзиники деб ўйлар?

Биринчи фикр ҳақиқатга тўғри келмасди, лекин иккинчиси рост эди. Мен доимо компания пуллари — бу шунчаки корхона ёки Чонг Джу Еннинг эмас, балки менинг ўзимнинг пулларим деб ўйлардим. Чунки мен доимо ўзимни ўз ишимнинг ва компаниянинг хўжайини деб ҳисоблардим.

1974 йил январда кадрларни умумий кўтаришда мени ижрочи директор этиб, кейинги йили эса — директорнинг биринчи ўринбосари этиб тайинладилар. Бу 1965 йилда, ишга кираётганимда «қурилиш — бу бунёдкорлик» деб айтганимга роппа-роса ўн йил тўлганда рўй берди. Менинг профессионал жиҳатдан жадал ўсишим бошқарув лавозимларида фақат ёш ва тажриба жиҳатидан катта ходимларгина бўлиб келган жамиятда истисноли ҳолат бўлди. Бу ҳол одамларда шубҳа уйғотиши табиий эди, албатта.

— Бу Ли Мён Бак, эҳтимол, корпорация президенти Чонгнинг қариндошидир? Агар қариндош бўлмаса, у ҳақда қандайдир муҳим нарсани билса керак.

— Йўқ, айтишларича, Ли Мён Бакни президент Пак Чон Хининг ўзи қўллармиш.

Бундай миш-мишлар компания ичидагина тарқалмаганди. Менинг мансаб пиллапоясидан юқорилашим оммавий ахборот воситаларида тез-тез ёритиларди. Компания оддий ходимининг юксалиши тарихи аҳоли орасида кенг муҳокама қилинадиган мавзуга айланди. Бундай миш-мишлар ҳақида президент Чонг кулиб: «Ахир мен сенга қачондир мансаб берганманми? Сен ўзинг ўсдинг. Одамлар буни бил-

майдилар ва бўлмагур гапларни гапириб юрадилар», — деб айтарди.

Хизмат пиллапоясидан қандай қилиб бунчалик тез кўтарилиш мумкин, деган саволга бир газетага интервьюда шундай деб жавоб бергандим:

— Мен президент Чонгга, унинг қобилиятли кадрлар танлашдаги жасурлиги ва донолиги учун ҳурмат изҳор этаман, холос, чунки бу ҳолларда у ходимларнинг қобилиятигагина таянарди ва эҳтимол тутилган хавф-хатарларни жуда яхши билиб турарди.

Лавозимни оширишганидан хурсандчиликни биринчи ёки иккинчи бор мансабингни кўтаришганда ҳис этасан. Ҳар йили, яна ўзинг беҳабар лавозимингни ошираверишса, навбатдаги кўтарилиш ҳеч қандай шодлик келтирмайди. Лекин 1974 йил январида мени директорнинг биринчи ўринбосари этиб тайинлашганда, ҳиссиётимни жиловлай олмагандим. Янги лавозимга тайинланганим ҳақида буйруқ чиққач, ичкилик сотиб олдим-да, эски кадрдонимникига йўл олдим. Мен ҳамшаҳрим Чанг Дэникига бордим. У юқори мактабни тугатгач, Сеулдан ижарага хона олганида, ўшанда, келажакдан ноумид бўлиб, кўчаларда мақсадсиз тентираб юрган, ҳеч бўлмаса тугалланмаган олий маълумотли бўлиб олиш керак, деб ўйлаган кезларим унинг уйига кўп қатнаганман. Дўстимни кўрмаганимга қанча бўлди! Чанг Дэ Ханянг университетининг техника факультетини тугатиб, ишлар эди.

— Газетада ўқидим, директор ўринбосари бўлибсанми?

— Ҳа, бугун буйруқ чиқди.

— Табриклайман, бунинг шарафига ичиш керак.

Тун бўйи ичдик. Ичкилик шунча йиллар давомида мушт бўлиб тугилиб ётган қалбимни очиб юборди. Ахийри йиғлаб юбордим. Улғайганимдан кейин бировнинг олдида биринчи бор йиғлашим эди. Похангдаги болалик давримни ва марҳума онамни эсладим. Онагинам! Онамни эслар эканман, ўзимни йиғидан тия олмагандим.

— Мён Бак, истаганингча йиғла. Ёш бўла туриб, ўз кучинг билан директорнинг биринчи ўринбосари бўлдинг. Не жафоларни тортмадинг. Сен жуда оққўнчилсан, биламан. Жуда кучлиларгина омон қоладиган бундай рақобатда бошқаларнинг кучи етмайдиган ишларни қилдинг. Йиғлайвер, иста-

ганингча йиғла бугун, юрагингни бўшат. Йиғлайвер, Мён Бак, йиғлайвер.

1974 йил январь ойининг бошидаги ўша тунда узоқ йиғладим.

Сен директор бўласан

Корея қурилиш саноатининг Яқин Шарққа кириб бориши 1974 йилда бошланди. Таиландда «Хендэ» томонидан магистрал қурилганидан кейин қурилиш саноати ривожланиш томон силжиди. Кореянинг Вьетнам урушидаги иштирокидан кейин мутахассислар чет эллардаги янги лойиҳаларга эътибор қарата бошладилар. 70-йилларнинг бошида, Вьетнамдаги уруш ниҳоясига етиб бораётганида, қурилиш компаниялари кейинчалик, 1973 йилдаги нефть инқирозининг манбаи бўлган Яқин Шарқни танладилар.

Нефть инқирози ҳақида сўз кетганда, ҳозирги авлод ўша пайтдаги вазиятни тасаввур қилиши қийин бўлади. Бой давлатлар хом ашё нархларини истаганча бошқарган «ресурслар миллатчилиги» сиёсати бир галлон нефтнинг нархи 20 центдан 28 долларга кўтарилиб кетишига олиб келди. Бу 23 баробардан зиёд ўсиш деганидир. Табиийки, бир томчи ҳам нефти бўлмаган бизнинг маълакатимиз учун бу катта зарба бўлди. Олтин захиралари минимумга тушиб қолган, давлат банкротлик чегарасида эди.

«Хендэ» қурилиш компанияси ва Яқин Шарқ бозорига чиққан бошқа компаниялар ишлаб топилган нефть долларлари билан ўша инқироз вақтида Корея иқтисодиётини том маънода қутқариб қолдилар. Кечаю кундуз, 40 даража иссиқда саҳрода ишлаган техник ишчилар ва муҳандислар индустриалаштириш даврида ҳақиқий ватанпарварга айландилар. Буни ҳеч қачон унутмаслик керак.

Лекин Кореянинг ҳамма компаниялари ҳам аввал бошданок Яқин Шарқ бозорига интилмадилар. Уларнинг аксарияти бу ўзлаштиришга қарши турдилар, ҳатто жадал ривожланаётган компанияларда ҳам Яқин Шарқ бўйича қизгин баҳслар борарди.

«Хендэ»да ҳам аҳвол худди шундай эди. Президент Чонг Джу Енг ва мен Яқин Шарқ бозорига чиқиш учун тинмай

йўл излардик. Эрондаги Бандар-Аббос кemasозлик корхонаси учун тайёргарлик марказини қуришга оид 8 млн. долларлик буюртма тушганда, умуман олганда, раҳбарият ичида норозиликлар бўлмаганди. Лекин бир йил ўтгач, 1975 йилда Басрадаги араб кemasозлик корхонаси бўйича 150 млн. долларлик тендер эълон қилинганида, компаниянинг ушбу лойиҳада иштироки бўйича баҳслар, ҳатто, жанжалгача борди.

Чет элдаги лойиҳалар бўйича директор Чонг Ин Енг (Чонг Джу Енгнинг укаси) қарши чиқди. Бу — компания учун ҳаддан ташқари кенг қамровли лойиҳа, деган фикрни билдирди у. Дарҳақиқат, қурилиш муваффақиятсиз яқун топиши мумкинлигини кўрсатувчи омиллар бор эди. Қолаверса, баъзи қурилиш компаниялари, тажриба ва билим етишмаслиги туфайли Яқин Шарқдаги қурилишларни зиён кўриб тугатгандилар. Тендер муддати яқинлашгани сайин бу масала юзасидан баҳслар янада кескинлашди. Охири ҳақиқий тўполон бошланди. Дастлабки ҳисоб-китоблар тайёрланганидан кейин компания президенти Чонг тендер ҳужжатларини топширишни тезлатаётганда директор Чонг Ин Енг бунга турли йўллар билан тўсқинлик қилди.

Охир-оқибатда, «Хендэ» дунёнинг энг яхши қурилиш компаниялари орасида бўлиб ўтган тендерда ютиб чиқди ва Басрадаги араб кemasозлик корхонасини қуриш унга топширилди. 1975 йил октябрида қурилиш бошланди, лойиҳа режадагидан тезроқ амалга оширилди ва 1977 йилнинг октябрида лойиҳа яқунланди. Конструкторлик ишларига «жуда яхши» деб баҳо берилди.

Басрадаги араб кemasозлик корхонасининг қурилиши Яқин Шарқдаги қурилишлар кескин кўпайган даврга тўғри келди. Ўша пайтларда Корея компаниялари учун қурилиш ишларига буюртмалар суммаси йилига 10 млрд. доллардан зиёдни ташкил қиларди.

Ушбу гуллаб-яшнаш даврининг асосий тимсоли Ал-Жубайл саноат порти лойиҳаси бўлди. Бу портнинг қурилиши нафақат «Хендэ» компанияси, балки умуман Корея иқтисодиёти тарихидаги энг муҳим воқеа бўлди. Порт қисмининг темир конструкцияси блок тарзида Ульсандаги кemasозлик корхонасида (кейинчалик «Хендэ Хэви Индастриз» деб ном-

ланди) тайёрланди, уни баржага ортиб, Араб ярим оролига олиб борилди. Бундай кутилмаган конструкторлик ечими жаҳон қурилиш саноатини лол қолдирди.

«Хендэ» компаниясининг Яқин Шарқдаги лойиҳаси муваффақиятли амалга оширилганди, бу компанияда ўзига нисбатан ишончнинг мустаҳкамланишига ва бажарилган ишлар билан фахрланишга имкон берди. Ишга «сиёсат» аралашмагунча «Хендэ» учун ҳеч қандай тўсиқ йўқ эди. Аммо директор Чонг Ин Енг ўз лавозимидан кетганидан сўнг бошқарув доираларида катта ўзгаришлар рўй берди.

Араб кemasозлик корхонаси қурилиши юзасидан ака-укалар ўртасида бўлиб ўтган тўқнашув уларнинг ажралиши билан яқунланди. Директор Чонг Ин Енг «Хендэ Янгхенг» компаниясига кетди. Унинг кетганлигининг оқибатлари бир муддат сезилиб турди. Кўпгина ходимлар Чонг Ин Енг кетидан «Хендэ Янгхенг»га ўтиб кетишди. Шунда Кореядаги лойиҳалар бўйича директор Чо Сонг Гин ҳам компаниядан кетмоқчи, деган миш-мишлар тарқалди.

Бир кун корпорация президенти Чонг мени Квангхва-мундаги офисига чақирди. Иш вақти тугаб, кун кеч бўлиб қолганди. Чонг жиддий кўринарди, афтидан, муҳим қарорга келганди.

— Компаниядаги бошқарувчиларни алмаштириш керакми-кан, нима деб ўйлайсан?

Бундай кадрлар алмашинуви бўлиши муқаррар эди. У ўз режалари ҳақида гапиришини кутардим.

— Мен Чон Габ Вон ва Ким Джу Синни тижорат директорлари этиб тайинламоқчиман, бундан ташқари, Ким Джу Синга объектлар бўйича бошлиқ вазифасини ҳам юкламоқчиман. Нима деб ўйлайсан?

Бу маслаҳат эмас, шунчаки хабардор қилиб қўйиш эди.

— Яна бир гап, директор Чо ҳақида ҳеч нарса эшитмадингми?

Мен ўзимни ҳеч нарса эшитмаганга солдим. Чунки ҳеч қандай расмий хабар бўлмаганди.

— Ли...

— Эшитаман?

— Йўқ, ҳеч нарса. Кетишинг мумкин.

Чонг нимадир демоқчи бўлдию, лекин айтмади. Ўша куни нима демоқчи бўлгани кейинроқ, 1977 йилнинг бошида, директорларнинг йиллик йиғилиши арафасида маълум бўлди. Ўшанда Чонг мени хонасига чақирди. Менга узоқ тикилиб турди ва деди:

— Директор Чонг ва Чо компаниядан кетишди, энди ким директор бўлади?

У гапни узоқдан бошлади. Чонг муҳим нарса ҳақда гапирмоқчи бўлса, одатига кўра, бошқа нарсадан гап бошларди.

— Сен директор бўласан.

Ҳайрон қолмай иложим йўқ эди.

— Жаноб президент, директор бўлиб ишлаш учун ҳозирча тажрибам етарли эмас.

— Бошқа ҳеч кимга топшира олмайман. Квон Ги Тэ (чет элдаги лойиҳалар бўйича директор ўринбосари) — муҳандис, бошқарувни унчалик қойиллата олмайди. Укам Се Енг автомобиллар билан ишляпти, бошқа укам Сун Енг бўлса — цемент билан банд...

— Лекин менга ҳали эрталиқ қилади. Менга қараганда узоқроқ ишлаган ходимлар кўп-ку.

— Унда менга муқобил номзодларни айт. Нега ёш бўлсанг ҳам орзу-ҳаваслик эмассан?

Чонг ўз фикрида туриб олди. Афтидан, у аллақачон бир қарорга келиб бўлганди. Қолаверса, бу қарорга бир кунда келмаганди. Унинг фикрини ўзгартириш қийин бўларди. Мен астойдил рад этардим, чунки қобилият ва ишонч билан ҳамма ишни ҳам ҳал қилиб бўлавермайди. Кореядаги халқаро обрўга эга энг йирик компания — «Хендэ» қурилиш компаниясининг директори бўлишга жуда ёшлиқ қилардим.

— Қурилиш компанияси нима дегани? Қурилиш компанияси — комплекс бизнес. Қурилишда иши юришган одам ҳар нарсада муваффақият қозонади. Лекин одамларни бошқариш — бу ҳаёт. Шу пайтгача бу ҳақда ўйлаб кўрмагандим. Қурилиш ишларини амалга ошириб, даромад олинса бўлди, деб ўйлардим. Аслида бундай эмас экан. Кейинги пайтларда мен одамларни тўғри бошқариш қанчалик муҳим эканлигини янада чуқурроқ тушунмоқдаман.

«Хендэ Хэви Индастриз»даги ишчилар билан қийинчиликлар ва Яқин Шарқдаги объектда рўй берган чиқишлар Чонгни одамларни бошқара билиш устида бош қотиришга мажбур қилганди.

— Ли, сен одамлар билан яхши тил топишасан, деб ўйлайман. Мен учун, йўқ, «Хендэ» қурилиш компанияси ҳурмати учун, директор бўл.

Мен билан лавозимимни кўтариш юзасидан биринчи марта маслаҳатлашилиши эди. Бу мен шу пайтгача қилиб келган ишимга нисбатан бутунлай бошқа даражадаги иш эди. Бу муҳим танлаш эди, бунга «Хендэ» қурилиш компаниясининггина эмас, бутун корпорациянинг тақдири боғлиқ эди. Чонг ана шу ҳақда қаттиқ қайғуарди.

Бир неча кундан кейин директорлар кенгашида мен директор этиб, Кореядаги ишлар бўйича масъул этиб тайинландим. Лекин ишга чиқа олмадим. Шунчалик хижолатда эдимки, бошимни кўтариб юра олмасдим. Мени директор ўринбосари этиб тайинлашганда қанча гап-сўз бўлганди, бу гал нима бўларкин?

— Ўттиз беш ёшли йигит директор бўлди. Биз, кексалар, энди бўлим бошлиғи лавозимида ишлаймизми?

— Компаниямиз Ли Мён Бакнинг юксалиши учун ишлайдими?

— Ли Мён Бак директор ҳақида қандайдир муҳим нарсани билади.

— Айтишларича, уни президент Пак Чон Хининг ўзи қўллар экан.

Бундай гаплар нафақат компанияда, балки бизнес-жамиятда ва, ҳатто, оддий одамлар орасида ҳам юрарди.

Аслида бу жуда мураккаб вазият эди, чунки катта ёшдаги ходимлар ва ҳамкасблар билан ишлаш керак эди. Ишга чиқишга ҳеч юрагим дов бермай, уйда ўтирардим, табриклар кўнғироқ қилаётганларнинг кети узилмасди. Газета, телерадиокомпания, журналлар мухбирлари интервью беришни сўрашарди. Баъзилари уйга ҳам келишди. Ўзим тушиб қолган вазият ҳақида хотиржам ўйлаб олишга имкон беришмасди.

Шунда рафиқам билан Похангдаги кадрдон ерларга жўнаб кетдим. У ерга, ҳатто, юқори мактабда диплом беришганда

ҳам бора олмагандим. Қашшоқ болалигим ўтган бу ерларга фақат 15 йилдан кейин қайтдим. Енгиль кўрфазида мовий денгиз уфқига боқар эканман, тақдирдан қочмасликка қарор қилдим. Ҳеч нарса боғлиқ бўлмайдиган директор бўлмаслик тўғрисида ўзимга ўзим сўз бердим. Лекин ўшанда олдимда қандай қийинчиликлар турганини ва менга асло осон бўлмаслигини хаёлимга ҳам келтирмагандим.

Рақобат

— Афтидан, президент Чонг шошқалоқлик билан қарор қабул қилибди. Мамлакатнинг энг йирик компанияларидан бири бўлган «Хендэ» қурилиш компанияси директори лавозимига қирққа чиқмаган кишини тайинлаш... компания анча ўсди, шунинг учун ҳеч нарсадан кўрқмайди. Бир йил ўтсин, бу тайинлаш ҳалокатга олиб боради.

Турли одамлар менинг тайинланишим ҳақида салбий фикрлар билдирардилар. Амалий доираларда менинг профессионал жиҳатдан жадал ўсишимдан хавотирланишарди.

Лекин айнан ўша йили «Хендэ» корпорацияси профессионал эътирофнинг энг чўққисига чиқди. Ўша пайтларда «Самсунг» корпорацияси Корея ишбилармонлар ҳамжамиятида биринчи ўринни мустаҳкам эгаллаб келарди. Бошқа бирор-бир компания «Самсунг»дан ўзиб кетиши мумкинлигини тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Лекин Яқин Шарқдаги вазият кучлар жойлашувини ўзгартириб юборди. «Хендэ» Яқин Шарқдаги қурилиш соҳасидаги қулай вазиятдан фойдаланиб қолди, «Самсунг» эса бу ишни қила олмади. «Хендэ» «Самсунг»дан ўзиб кетгани шунчаки компания рейтингининг ўзгарганлиги эмасди. Давомли нефть инқирози туфайли 1973 йилдан кейин олтин захиралари 30 млн. долларгача қисқарди, мамлакат банкротлик чегарасига бориб қолди. Бундай инқирозни енгишда мамлакатга айнан қурилиш саноати ёрдам берди — ушбу саноат корхоналари чет эл бозорларига дадил чиқиб борарди. Бу ўзлаштиришда «Хендэ» ҳаммадан олдинда эди.

«Хендэ» компанияси «Самсунг»дан нафақат ташқи кўрсаткичлар бўйича, балки мамлакат иқтисодиётига қўшган

ҳиссаси даражаси бўйича ҳам ўзиб кетганида улар ўртасидаги рақобат янада кескинлашди.

Ўша йилнинг охирларида мени кадрларни бошқариш давлат комиссияси ташкил этган семинарда сўзлашга таклиф қилишди. Мен мамнуният билан рози бўлдим. Суюдаги академия марказида турли корхоналарнинг раҳбарлари ва кадрлар масаласи бўйича масъуллари йиғилишди. Иштирокчилар «Хендэ» қурилиш компаниясини бошқариш топширилган ёш директорга самимий қизиқиш ва синчковлик билан қарашарди.

«Ўзингиз биласиз, мен ёшман, ҳали қирққа ҳам тўлганим йўқ. Мен тинмай ўқийман, ўрганаман, чунки тажрибам етишмайди. Амалий доираларнинг кўплаб вакиллари мен директор лавозимига тайинланганимдан кейин «Хендэ» корпорацияси қийинчиликларга дуч келади, деб қайғуришганди».

Компаниянинг давлат иқтисодиётини ривожлантиришга қўшаётган ҳиссасининг миқёси ва унинг ўсиш суръати ҳақида мисоллар келтиргач, осонгина касод бўлиши мумкин бўлган компания, охир-оқибат, етакчи мавқега чиқиб олди, деб қўшимча қилдим.

«Президент Чонг Джу Енгнинг мени тайинлаш ҳақидаги қарори мени ёқтириб қолганидан ёки тасодифлар туфайли бўлган эмасди. Менимча, бу қарор давр талабига мос эди. Иқтисодиётимиз халқаро ёрдам олиш босқичларидан ўтди ва эндиликда, жадал иқтисодий ўсиш ва глобаллашув даврида, биз зарурий тузилмавий ўзгаришларни амалга оширишимиз лозим. Тузилмадаги ўзгаришлар эса профессионал бошқарувчиларни тайинлашдан бошланади. Ҳозир компания эгалари ҳамма нарсани бир ўзи ҳал қилиш ва бажариш заруриятидан халос бўлмоқдалар, корхона ривожланиши юқори даражада профессионал жамоа томонидан амалга ошириладиган даврга етиб келдик. Ўйлайманки, президент Чонг томонидан тайинланишим замирида айнан шу қарашлар ётади. Компаниямиз келажаги ҳақидаги ҳар қандай хавотирланишлар асоссиз эканлигини исботлайман, деб ишонаман».

Гулдурос қарсақлар янгради. Ўзгаришларни интиқлик билан кутаётган турли компаниялар раҳбарлари ва юқори мартабали ходимлари фикримга тўлиқ қўшилишарди.

«Самсунг» корпорацияси билан рақобат «Чунганг Ильбо» газетасининг «Хендэ» билан тўқнашишига олиб келди. 1979 йилнинг майида «Чунганг Ильбо»нинг биринчи саҳифасида «Хендэ» компаниясининг Кимпо аэропорти ер ости йўлини қуришдаги инсофсизлиги» номли мақола чоп этилди. Шунингдек, газетада «Хендэ Хэви Индастриз»нинг «Онсан комплексида нефть сақлаш танкерини қуришдаги виждонсизлиги» мақоласи ҳам чиқарилди. Бу мақолалардан «Хендэ» корпорациясининг иши бутунлай пала-партиш экан, деган таассурот уйғонарди.

Биз расмий норозилик билдирдик, лекин бу иш ҳеч ҳал бўлай демасди. «Хендэ» газетада эълон бериш орқали тўхматни рад этишга уриниб кўрди. Биз барча босма нашрларга 5 устунли мақолага буюртма бердик, уларда «Чунганг Ильбо» президенти Хонг Джин Ги қаттиқ танқид қилинарди.

Шунда «Самсунг»дагилар бизга қарши очиқ уруш эълон қилишди. Эрталабки мажлисда корпорациянинг барча бўлинмалари ходимларига «Хендэ» билан уруш сабаблари» номи остида таъшиқот мақоласи берилган варақалар тарқатилди. Бизда эса, бу масалага корпорация президенти Чонг, мен, режалаштириш ва корпорацияни бошқариш бошлиғи, ижрочи директор Сонг Ун Джегина жавоб берардик, бошқа раҳбарлар бу масалада иштирок этиш ваколатига эга эмасдилар.

Биз газеталарда эълонлар жойлаштирдик ва вазиятдан чиқиш учун шундай шарт қўйдик: «Самсунг» корпорацияси президенти Ли Бенг Чоль шахсан узр сўраши лозим. Аммо президент Ли осонгина таслим бўладиган кишилардан эмасди. Қолаверса, бу унинг иззати нафсига тегарди.

Бу шиддатли кураш давлат хавфсизлиги ва фавқулодда вазиятлар комиссиясигача етиб борди. Шунда мени бошқарма бошлиғи, миллий хавфсизлик масалалари бўйича бош қўмондон суҳбатга чақирди. Эрталаб соат 10 да ижрочи директор Сонг билан бирга келдик. Бош қўмондон Квон:

— Иккала душман томон ярашиши керак. «Самсунг» ҳам «Хендэ»га бошқа тажовуз қилмайди, деди.

— «Самсунг» «Хендэ»га тажовуз қилмаслиги нега сизнинг комиссиянгизда билдириляпти? Бу гапни президент Ли Бенг Чоль айтишини истаймиз.

— Ўз сўзи ва хатти-ҳаракати учун жавобгарлик иккала томоннинг ҳам зиммасида бўлиши даркор. Нега бу ҳақда албатта президент Ли Бенг Чоль айтиши керак?

— Чунки бошқалар энди ҳужум қилмайди, деб қанча айтса ҳам, агар бу одам хоҳласа, барибир, билганидан қолмайди. Зеро «Самсунг»да президент Лидан бўлак ўз сўзи ва қилмиши учун жавоб бера оладиган одам йўқ.

Бош қўмондон Квоннинг жаҳли чиқди ва овозини баландлатди.

— Балки бас қилармиз? Бу машмашадан сизга нима наф?

— Корея иқтисодиёти ва ахборот бозори учун бу ишда ким ҳақ, ким ноҳақ эканлигини аниқлаб олиш ва, ниҳоят, ваъда берилиши лозим. Агар корпорация ОАВдан рақобатчини янчиб ташлаш учун қурол сифатида фойдаланадиган бўлса, бундай ҳаракатлардан кўриладиган зарар катта бўлади. Қурилишдаги кичик муаммо газетанинг биринчи саҳифасида энг муҳим янгилик сифатида берилиши мумкинми? Бу масалани, ҳеч бўлмаса, мамлакат ахборот нашрларининг келажаги учун, ҳал этиш керак.

Мен шундай бообруё бошқарма бошлиғи, миллий хавфсизлик масалалари бўйича бош қўмондонга норозилик билдирардим, шунда ижрочи директор Сонг, гапимни тўхтатиш учун, оёғимни босди. Шундай эздики, оғриқдан оёғим зирқираб кетди. Сонгни жеркиб бердим.

— Сонг, нега оёғимни босасан? Мен борини айтяпман. Яна бир бор айтаманки, агар жаноб Ли компаниямиз президенти олдида узр сўрамаса, эълонларимиз чоп этилади.

— Лекин президент Ли Бенг Чоль ҳозир Кореяда эмас. У қандай қилиб узр сўрайди?

— Нималар деяпсиз? Ҳаммага маълум, у Кореяда.

— У Японияга соат 12 да учиб кетди.

Соатимга қарадим, соат ҳали 12 бўлмаганди.

— Ҳали 12 бўлмабди, нега Японияга учиб кетди, деяпсиз?

— Ишқилиб, у Японияга учиб кетаяпти. Шу билан гапни бас қиламиз, шундай қилинглarki, бу қарама-қаршилиқ бошқа такрорланмасин. Ўз хатти-ҳаракатларингизни яхшилаб ўйлаб кўринг ва охирида мурасага келинглар.

— Лекин бу — уларнинг муаммолари!

Офисга қайтганимда «Самсунг» корпорацияси президенти ўринбосари Ли Гон Хи қўнғироқ қилди.

— Олдингизга «Донгянг» телерадиокомпаниясидан Ким Док По боради, у билан суҳбатлашсангиз жуда миннатдор бўлар эдим.

— Ким Док По ким эканлигини билмайман, ҳар ҳолда у мавжуд муаммони муҳокама қиладиган шахс эмас.

— Ким Док По — компаниямизнинг вакили. У тегишли мартабага эга ва компания ишлари учун жавобгардир.

Биз энди президент Ли Бенг Чолнинг шахсан ўзи узр сўрасин, деб оёқ тираб тура олмасдик. Унинг Япониядан қайтиб келишини талаб қила олмаймиз-ку! «Самсунг»нинг таклифини қабул қилиб, эртасига эрталаб соат 5 да ўта махфий шароитда, Чосон меҳмонхонасида «Самсунг» томонидан «Чунганг Ильбо» президенти Хонг Джин Ги, «Донгянг» эшиттиришлар директори Ким Док По, биз томонимиздан — президент Чонг Джу Енг ва мен учрашдик.

— Қурилиш шундай жараёнки, бетон сувоқдан кейин ёриқлар пайдо бўлиши мумкин. Ёриқлар пайдо бўлса, уларни тузатиш йўллари ҳам бор. Исталган қурилиш объектини олишингиз мумкин, ҳеч қаерда бусиз иш битмайди. Агар бундай тафсилотлар газетада ёзилаверса, бундай қурилиш нуқсонлари ҳақида алоҳида газета очилса ҳам, жой етмай қолади. Агар Онсандаги муаммо ҳақида гапирадиган бўлсак...

Учрашув бошланишиданоқ президент Чонг, ўзига хос бўлган шошқалоқлик билан, журналистлар қурилиш нималиги ҳақида тасаввурга ҳам эга эмасликлари ҳақида, шундай экан, пала-партишлик ҳақида қандай қилиб ёзишлари мумкинлиги ва бошқалар ҳақида гапира кетди, лекин шу жойда президент Хонг Джин Ги унинг гапини бўлди.

— Президент Чонг, мен техника масалаларида ҳеч нарсани тушунмайман, ҳатто сизнинг изоҳларингизни эшитгандан кейин ҳам. Қолаверса, биз бу ерга бунинг учун йилгилганимиз йўқ-ку.

Муҳит кескинлашиб борарди. Шунда мен аралашдим.

— Мен президент Чонгга ҳамроҳлик қилиб келдим, шу сабабли фикр билдиришга ҳаққим йўқлигини биламан. Ле-

кин агар президент Чонг ва президент Хонг Джин Ги қарши бўлмасалар, икки оғиз гапирсам.

Чонг жим эди, бу унинг розилигини англатарди.

— Корпорация ОАВга эгалик қилишини кўпчилик танқид қилади, лекин мен, аксинча, бу ёмон эмас, деган фикрдаман. Чунки агар ОАВ «Самсунг»га тегишли бўлса, у бошқа компанияни яхши тушунадиган босма нашр бўлади. Аммо «Самсунг» оммавий ахборот воситаси компаниялар обрўсига бошқаларга қараганда кўпроқ салбий таъсир кўрсатмоқда. Чунки анчадан бери газета оммавий ахборот воситаси бўлмай, «Самсунг» учун манипуляция кулолига айланиб қолди. Президент Чонг айтиб ўтганидек, мутахассис мақолангизда келтирилган қурилиш муаммоларини асослаб бериши мумкин. Қизиқ, шунга била туриб, ушбу мақолани биринчи саҳифага қўйган газетани муштарийлар қандай баҳолашар экан? Агар сиз, президент Хонг, бу маълумотни беришда адолатни тикламоқчи бўлсангиз, узр сўрашингиз керак.

Президент Хонг сўзларимни диққат билан эшитди, қаддини ростлади ва ҳурмат юзасидан бош ирғаб қўйди.

— Директор Ли ҳақда мен фақат эшитган эдим, бугун биринчи бор кўриб турибман. Сизнинг айтган гапларингиз тўғри ва асослидир. ОАВ вакили сифатида мен сиздан кўп нарса ўргансам бўлади.

Мен президент Чонг масалани тушунтиришни техник томондан бошлади, мен эса шунчаки ОАВ ўзини қандай тутиши кераклиги ҳақида фикр билдирдим, деб жавоб қилдим. Чунки менга билдирилган мақтов президент Чонг мавқеини тушириши мумкин эди.

Президент Хонг Джин Ги бу ишда унинг хатоси бўлганлигини айтди ва яна бир бош ирғаб қўйди.

Шунда суҳбат бошидан буён индамай ўтирган директор Ким Док По гапира бошлади.

— Ҳозир мамлакатда мураккаб вазият. Икки компания мамлакатдан ташқарида ҳам оёққа туриб олиши учун бирига ёрдам бериши керак. Ҳукумат ҳам, халқ ҳам икки компаниянинг ўзаро курашини салбий қабул қилади. Агар иккиси бир-бирига ён бериб, можаро тинчгина ҳал бўлса, яхши бўларди.

Шу тарзда ярашилди.

Ушбу воқеадан кейин мамлакатдаги иккита энг йирик корпорация жанжални бас қилишди. Президентлар Чон ва Ли эса, бир йўлдан бораётган ишбилармон доиралар етакчилари сифатида, вақти-вақти билан учрашиб, суҳбатлашиб турдилар.

Бироқ компаниялар ўртасидаги соғлом рақобат давом этаверди. Компанияларнинг барча ходимлари рақобатчи томоннинг йил якунлари бўйича кўрсаткичлари — товар айланмаси, мулки, соф фойдаси кабиларни катта қизиқиш билан кузатиб борарди.

Келгусида «Хендэ» электрон техника ва яримўтказгичлар бозорига чиқди, «Самсунг» эса қурилиш ва кемасозликка қўл урди. Яқинда «Самсунг» автомобиль бизнесини ҳам ўзлаштиришни бошлади, афтидан, рақобат яна давом этади.

Икки корпорациянинг рақобати баъзан фуқароларда нозилик уйғотарди. Лекин бу рақобатни ижобий баҳолаш ҳам мумкин, чунки у 90-йилларда, шиддатли иқтисодий кураш даврида компанияларнинг ва, давлатнинг ўзининг ҳам, рақобатбардошлигини кучайтирди.

Маошга ишловчи директор ва корпорация президентининг ўғли

Президентнинг Лондондаги филиалда ишлаётган тўнғич ўғли Чонг Монг Пиль 1980-йилларнинг бошида Сеулга келди ва чет элдаги лойиҳалар бўйича ижрочи директор лавозимига тайинланди.

Улкан корпорация меросхўри билан маошга ишлаётган, Чонг оиласи билан қариндош бўлмаган директорнинг ўзаро муносабатлари мураккаб кечди. Президентнинг ўғли мендан ёш жиҳатдан катта эди, лекин лавозимга кўра мен унинг директори эдим.

Корпорацияда жуда кўп бўлинмалар бор эди ва, истаса, президентнинг катта ўғли билан профессионал бошқарувчи ўртасидаги ихтилофни четлаб ўтиш мумкин эди. Лекин президент Чонг бундан бир мақсадни кўзлаганди.

Бу мақсад Чонг учун қанчалик муҳим эканлиги номаълум, лекин бундай вазиятга тушиб қолган ижрочи директор учун осон эмасди. Меросхўрнинг укалари ўшандаёқ алоҳида компанияларни бошқаришарди.

Компанияда юқори лавозимларни эгаллаган одамлар учун президентнинг ўғли билан менинг ораимизда ишлаш жуда оғир эканлигини кейинроқ билдим. Бир куни катга ходимлардан бири олдимга келди ва эҳтиёткорлик билан гап бошлади.

— Шу пайтгача айтиш қийин бўлган, ҳеч ким айта олмаётган гапни компания манфаатини кўзлаб сизга айтишга қарор қилдим. Ижрочи директор этиб тайинланганидан кейин Чонг Монг Пиль сиз имзолаган барча ҳужжатларни тутиб қоляпти. Бирор ишни қилмасликни буюрсангиз, у ходимлардан нега шу иш қилинмаганлигини сўраяпти-да, бажаришни буюраяпти. Шу сабабли ходимларга жуда қийин бўляпти.

— Нега бу ҳақда энди айтяпсиз?

— Чунки сизнинг характерингизни биламан. Ижрочи директор эса — президент Чонгнинг тўнғич ўғли. Бу воқеа тўфайли қандайдир кўнгилсизлик рўй берса, нима бўлади?

— Бу ҳақда хавотир олишга ўрин йўқ. Мен ҳеч кимга суҳбатимиз ҳақида айтиб ўтирмайман. Хабардор қилганингиз учун раҳмат.

Эртасига ижрочи директор Чонгни хонамга чақирдим. Ёлланган директор уни, корпорация президентининг ўғлини ўз хонасига чақираётганидан Чонг норози бўлди ва, шунинг учун бўлса керак, тезда чиқа қолмади. Мен суҳбатни тўғри, айбловларсиз бошладим.

— Жаноб Чонг Монг Пиль, мен ҳозир шахсий масалалар хусусида гапирмоқчи эмасман. Буни «Хендэ» қурилиш компанияси директори Ли Мён Бак ва ушбу компания ижрочи директорининг расмий суҳбати деб ҳисобланг. Эшитдимки, сиз тез-тез мен бажараётган ишни шубҳа остига қўяр экансиз, лекин бу компанияда тартибсизликка олиб келади. Мен аниқ билмайману, лекин ходимларга ҳам ишлаш қийин бўлса керак, чунки уларга ҳам менинг, ҳам сизнинг хатти-ҳаракатларимизни ҳисобга олишга тўғри келади. Шу сабабли компанияда ишлар талаб даражасида кетмаяпти. Сиз яқинда ало-

ҳида компаниянинг раҳбари этиб тайинланишингизни, келажакда эса корпорация президенти бўлишингизни яхши биламан. Ҳозир мен билан шунчаки вақтинча ишлашингизга тўғри келаётганлигини тушунаман. Демак, сиз келажакда корпорация раҳбари бўласиз, лекин ҳозирча шу компаниянинг ижрочи директорисиз, бинобарин, марҳамат қилиб, менинг кўрсатмаларимга амал қилинг. Агар менга бўйсунгани истамасангиз, президент Чонгга айтинг, у сизни бошқа бўлинмага ўтказсин.

Мени ҳайрон қолдирган томони — ижрочи директор Чонг Монг Пиль гапимни бўлмай, диққат билан эшитиб ўтирди.

— Мен сиздан ёш жиҳатдан кичикман. Лекин ишлаган йилларим бўйича қаралса, мен сиз билан эмас, отангиз билан бир авлодданман. Сиз корпорация ишларига жавоб берадиган даврингизда мен, отангиз билан бир авлодга мансуб бошқа одамлар каби, компанияда бўлмайман. Ёшимга қарамай, отангиз билан бир авлоддан эканлигимни тушунишингизни ва буни асло эсдан чиқармаслигингизни сўрайман. Сизнинг келгуси хатти-ҳаракатларингиз фақат ўзингизга боғлиқ.

— Мен ҳаммасини яхши тушундим.

Ижрочи директор Чонг менинг сўзларимга қўшилди. Хонамдан чиқаётганида унинг юз ифодаси хонамга кирган пайтидагидан умуман бошқача эди.

Бир қанча вақт ўтди, ишдаги қийинчиликлар ҳақида айтган ходимни чақирдим ва кейинги пайтларда ишлар қандай кетаётганлигини сўрадим.

— Жуда қизиқ. Ижрочи директор сизнинг ишингизга яқиндан кўмаклаша бошлади. Агар олдин: «Директорнинг имзоси керак эмас. Мен қўл қўйдимми, бажаринг», — деган бўлса, энди директор имзоси албатта керак, деяпти. Бундай ўзгаришлар қандай қилиб рўй берганлигини тушуна олмай қолдим. Ўртангизда нимадир содир бўлдимми?

— Мен ижрочи директор Чонг билан учрашмадим. Афтидан, у янги келганида ишнинг моҳияти нимадалигини тушуна олмаган бўлса керак. Менинг билишимча, Чонг ишларни ўзибўларчиликка солмайдиган инсон, у ҳамма нарсани тушуниб олибди. Ижрочи директорга иш фаолиятида ёрдам беринглр.

Ижрочи директор Чонг учун қисқача бошқарув курси тугаллангач, у Инчондаги пўлаг қуйиш компаниясининг директори этиб тайинланди.

У иш бошлаганида иштиёқ билан ишлар, бизнесда қобилиятли эканлигини намойиш этарди. Аммо бир кун, Ульсандан Сеулга хизмат сафаридан қайтаётганида автоҳалокатга учради ва вафот этди. У тунни Ульсанда ўтказса ҳам бўларди, лекин ишга шошилганидан тунда йўлга чиққанди ва бахтсизлик содир бўлди. Бу воқеа у эндигина бошқарувдаги қобилиятини намойиш эта бошлаганида рўй берди.

Президент Чонгга бу қайғули хабарни етказишганда у АҚШда эди. У дафн маросимига келмади, тўнғич ўғли ёруғ дунёни тарк этишига қарай олмасди. Дафн маросимини ўзим бошқардим.

Ижрочи директор Чонг билан суҳбатимни шу пайтгача ҳеч ким билмасди. Бу ҳақда биринчи бор шу китобда ёздим.

Апкуджонг туманида «Хендэ» хонадонларига талабнинг кескин ортиши

Мевали дарахтга тош отилади, дейдилар. Компания сотиш ҳажми бўйича биринчи ўринни олганидан кейин кўплаб қийинчиликлар рўй берди.

1978 йилнинг 6 июлида, президент Пак Чонг Хи учинчи муддатга сайланганидан кейин, обрўли газеталардан бирининг биринчи саҳифасида «Хендэ» хонадонларининг имтиёзли тақсимоли бўйича иш» мақоласи чоп этилди.

Ўша куни биринчи саҳифада «Хендэ» хонадонлари билан содир бўлган воқеа ҳақида маълумот берилган бўлиб, иккинчи ва учинчи саҳифалардан шу мавзуга оид материаллар жой олганди. Президентнинг қайта сайланганлиги ҳақидаги кичкина мақола биринчи саҳифанинг бурчагида чоп этилганди. Қандайдир компания туфайли президент ҳақидаги янгиликнинг пастга тушиб кетганлиги ҳақиқатда нотўғри бўлганди. Ҳамма «Хендэ»ни танқид қилар, мен эса ўзимни ривоятлардаги ноҳақ тошбўрон қилинган аёл каби ҳис этардим.

Бу воқеа сиёсат ва иқтисодийнинг корпорациялар иштирокида қўшилиб кетишига қарши аҳоли нафрати ва норозилигини кўзгади. Бу ҳаракат ҳокимият тепасида абадий қоладигандек кўринаётган ҳарбий ҳукуматга қарши норозилик билан боғлиқ эди. Қўрқиб кетган ҳукумат эпчил ва чаққон ҳаракат қилди. У халқ ғазабини корпорациялар томонига буриб юбориш учун бор чораларни кўрди. Бунинг учун энг қулай нишон «Хендэ» компаниясининг иши бўлди ва оддий аҳолининг президентнинг учинчи муддатга қайта сайланиши билан боғлиқ қаҳру ғазоби компания устига ёғилди.

Шу заҳоти текширув бошланди, натижада кўплаб давлат амалдорлари, банк ва ОАВ ходимлари қамалди ёки қўлга олинди. Бу одамлар ашаддий танқидга нишон бўлишди ва, охир-оқибат, ўз лавозимларидан кетишларига тўғри келди, баъзи катта авлод санъат арбоблари обрўсига доғ тушди. «Хендэ»га келадиган бўлсак, президент Чонгнинг иккинчи ўғли, «Корея шаҳар тараққиёти» акциядорлик компанияси директори Чонг Монг Гу ва компания тижорат директори Ким Санг Джин қамоққа олинишди. Бу воқеадан кўп ўтмай «Корея шаҳар тараққиёти» компанияси фаолиятини тўхта-тиш ҳақида буйруқ чиқди.

Бизга нисбатан бундай қақшатқич зарба берилишига сабаб бўлган бу иш қандай эди?

1975 йилдан бошлаб, мен директор ўринбосари бўлганимдан кейин, «Хендэ» қурилиш компанияси Апкудзон туманидаги ташландиқ ерни олиб, кенг кўламда кўпхонадонлик уйлар қуришга киришди. Бундан аввал, Собингода ишлаб юрган пайтларимданоқ, мен ушбу қурилиш бизнесини илгари сургандим ва Апкудзондаги «Хендэ» хонадонларига катта умид боғлагандим.

Ўша пайтга қадар хонадонлардан асосан аҳолининг камбағал қатламлари фойдалангандилар ва одамлар тасаввурида улар ҳақида «яшашга жойи йўқлар учун коммунал уй» деган фикр шаклланганди. Аммо мутлақо ҳаётий режа бор эди, уни амалга ошириш учун эскича қарашларни тугатиб, қулай хонадонларда юксак даражада ҳаёт кечиришга доир тушунчани киритиш лозим бўларди. Натижада «Корея шаҳар та-

раққиёти» шўъба корхонаси ташкил этилди, қурилиш ишларига эса «Хендэ» жавобгар эди.

Бу хонадонларнинг нархи қандай бўлади? Шунга мувофиқ, харидорларнинг имконияти-чи? Бу масалалар бизни хавотирга солмай қўймасди. Уйлар сотилиши ҳақида эълон берилганди, лекин хоҳловчилар кам эди. Афтидан, бунинг сабаби ўша пайтларда қурилишлар атрофи тўсилмасди — одамлар қурилишдан чанг кўтарилиб, қизил лой сачраётганини кўп кузатишар, шу сабабли кўзларига даҳшатли махлуқлардек кўринган, сўппайган кўпхонадонли уйларга чўчиброқ қарашарди.

Хонадон савдоси суст кетарди, қўл қовуштириб ўтириш эса ярамасди. Биринчи бадал ҳар йили бўлақларга бўлиб тўлашга ўзгартирилди. Лекин бу ҳам иш бермади, шу сабабли йирик суммали кредитлаш тартиби соддалаштирилди. Бу ҳам харидорларни жалб қила олмади. Айна маҳалда, жамиятда юқори мартабага эга одамлар биринчи бадалнинг тўлалигини фойдалироқ қилиб ўзгартиришни талаб этишди.

Дастлаб президент Чонг ва мен бундай талабларга эътибор бермасликка ҳаракат қилдик. Лекин кейинроқ, агар

Сеулда кўпхонадонли уйлар қурилишининг бошланиши маросимида

жамиятда катта салмоққа эга шундай одамлар уйларимизга кўчиб келишса, бу бошқалар учун энг самарали реклама бўлади, деган фикрга келдик. Янада қулайроқ шароитлар таклиф қила бошладик. Бу хонадонларга ҳамкорликдаги ишлар бўйича барча танишларимизни: давлат хизматчилари, ОАВ ходимларини жойлаштиришга қарор қилинди. Президент Чонг эса, хонадонларни санъат ва илм-фан оламидаги танишларига таклиф қилди. Улар бари миннатдор эди. Маълум вақтга қадар ҳеч қандай муаммо бўлмади.

Портлаш кейин содир бўлди. Тўсатдан хонадонларга талаб кескин ўсди ва 1—2 йил ичида хонадонлар анча қимматга сотила бошланди. Шунда гўёки хонадон ололмай қолганлар Апкуджонг туманидаги «Хендэ» хонадонларини назарда тутган ҳолда, «хонадонларнинг алоҳида қулай шартлар асосида тақсимланиши» масаласини кўтариб чиқишди. Шунда харидорлар йўқлиги туфайли савдони йўлга қўйиш тадбири «танлаб олинганлар учун алоҳида имтиёз»га айланди.

Мана шунда, халқ ўз ғазабини компанияга тўкиб солиши учун, ҳукумат ушбу «имтиёз»ни қўлидан келганча шиширишга ҳаракат қилди.

Ҳукуматнинг «Корея шаҳар тараққиёти» компаниясини тугатиш тўғрисида»ги қароридан сўнг қурилиш вазири Син Хенг Сик президент Чонгни ҳузурига чақирди. Шу ерда вазир «хато»га йўл қўйди. У президент Чонгга бошқа бирор масъул шахсни эмас, айнан «Ли Мён Бакни бирга олиб келинг», деб айтди.

Етказилган жароҳат ва қарши ҳужум

— Ли Мён Бакни ишдан бўшатинг ёки бошқа бўлинмага ўтказиб юборинг. Мен қурилиш вазири эканман, у директор лавозимида бўлмаслиги лозим. Акс ҳолда «Хендэ» катта муаммоларга дуч келади.

1976 йилда «Хендэ» Кореянинг бошқа қурилиш компанияси — «Юльсан»дан ўзиб кетиб, Саудия Арабистонидаги Ал-Жубайл қурилиши бўйича тендерда ютиб чиққанда, қури-

лиш вазири Син Хенг Сик президент Чонгни чақириб таҳдид қилганди. Мен вазир Син учун кўзга тушган чўп бўлиб қолганимнинг ҳам сабаби бор эди.

Яқин Шарқ қурилиш бозорини ўзлаштиришнинг дастлабки даврида қурилиш вазири Ким Джэ Гю ўнтагача буюртмалар олиши мумкин бўлган қурилиш компаниялари сонини камайтирди. Бу чора ушбу бозорга ҳаддан ортиқ фаоллик билан кириб боришнинг салбий оқибатлари олдини олиш мақсадида атайин қилинган эди. Лекин вазир Ким Марказий ахборот идорасига ишга ўтди, Республикачилар партиясининг машҳур сиёсатчиси Син Хенг Сик вазир лавозимини эгаллади ва мансабга ўтириши билан Яқин Шарқда ишлаш учун борадиган компаниялар сонини яна 30 тагача оширди.

Агар бу иш компаниялар имкониятларига мувофиқ бўлганда, жуда зўр бўлар эди: ҳамма пул ишлаб топиб, мамлакатга олиб келарди. Аммо гап шунда эдики, Яқин Шарқда ишлаётган компаниялар орасида ҳатто мамлакатнинг ичкарасида ҳам қурилишни ишониб бўлмайдиганлари бор эди. «Юльсан» қурилиш компанияси шундайлардан эди.

Қурилиш вазирлигидаги очиқ мажлисда мен ушбу муаммони қайд этдим.

— Мен, Яқин Шарқда анчадан буён ишлайдиган компания вакили сифатида, жаноб вазирни огоҳлантирмоқчиман. Мен бошқа компанияларнинг Яқин Шарққа чиқишларига қаршилик қилмайман. Лекин чет элда ишлашга тайёргарлик кўраётган янги компаниялар орасида ҳатто мамлакат ичкарасида ҳам қурилиш ишларини олиб бора олмайдиганлари мавжуд. Булар фақат номигина бор фирмалардир. Сиз уларни юбормоқчисиз, лекин мамлакатнинг халқаро миқёсда ёмонотлиқ бўлишига ким жавоб беради?

Вазир менга жаҳл билан жавоб берди:

— Ҳозир Яқин Шарқда қурилишлар авжига чиққан. Бундай қулай вазиятда, мамлакатга кўпроқ валюта келтиришлари учун ҳукумат имкон қадар кўпроқ компанияларни чет элга юборишни режалаштирган. Сизга эса, директор Ли, ҳақлигига биргина ўзингиз ишонадиган бундай мулоҳазалар билдирмасликни маслаҳат бераман.

Мен яна бир бор бошқа компанияларнинг халқаро бозорга чиқишларига тўсқинлик қилмаслигимни айтдим. Чет элдаги лойиҳалар бошқармаси бошлиғига шундай дедим:

— Мен қарши бўлганимни албатта ёзиб қўйинг. Тасоди-фий компаниялар мамлакат иқтисодиётига салбий таъсир кўрсата бошлагач, чет элдаги қурилишлар биз учун бошог-риқ бўлганида — ана ўшанда менинг сўзларим эсингизга тушади.

Менинг хавотирларим ҳақиқат бўлиб чиқди. «Хендэ» Ал-Жубайлдаги турар жой қурилиши бўйича йирик лойиҳа тен-дерда иштирок этаётганида «Юльсан» компанияси «қуруқ қўл» билан рақобатлаша бошлади. Бу бошидан охиригача бажариладиган буюртма эди, тендер натижаларига кўра «Хен-дэ» биринчи ўринни, «Юльсан» иккинчи ўринни эгаллади.

Шунда Корея қурилиш вазирлиги «Хендэ»ни демпингда, таклифда ўта паст нархлар беришда гумон қилиб, санкция қўллашга уринди. Мен нархлар асослилиги ҳақида далиллар-ни тез тўпладим. «Хендэ» нархлари демпингли эканлиги эъти-роф этилса, буюртма ўз-ўзидан «Юльсан»га ўтган бўларди. Менга вазир Син ушбу компанияга алоҳида эътибор бераёт-гандек туюларди.

«Юльсан» компаниясининг тендерда қатнашиши ҳақида-ги ҳужжатларни кўриб чиққанда лол бўлиб қолдим. Ҳайрон қолганим шундаки, уларда «Юльсан» Гори АЭСни, Соянг дарёсидаги тўғонни ва бошқа объектларни қуриш ишларини бажарган бўлиб чиқди, ваҳоланки, бу объектларнинг барча-си «Хендэ» компанияси томонидан қурилганди. Мен вазир Синга «бу бўлиши мумкин эмас», деб мурожаат қилдим.

— Бўлар иш бўлибди, нима ҳам қиламиз. Агар бу маса-лани ҳозир кўтарадиган бўлсак, Кореянинг барча компания-ларига зарар етади. Яхшиси буни тилга олмаган маъқул, — деб жавоб қилди вазир.

Қурилиш вазирлиги вақтни чўзаверганидан Саудия Ара-бистони Кореяда баҳолаш тажрибаси етарли бўлмаса керак, деган хулосага келди ва ҳужжатларни текширишни ХТТБ техник мутахассисларига топширди. Ҳужжатларни текширишда ХТТБ мутахассислари олдин бажарилган кўплаб лойиҳалар ҳам «Хендэ», ҳам «Юльсан» компаниялари томонидан

кўрсатилганлигини аниқладилар. ХТТБ «Хендэ» билан Жануби-Шарқий Осиё лойиҳалари бўйича ишлаган, шу сабабли унинг фаолияти билан жуда яхши таниш эди. Тез орада «Юльсан» ҳужжатларида ишончсиз маълумотлар кўрсатилгани исботланди ва бунинг натижасида компания тендердан чиқариб юборилди.

Воқеалар бундай ўзгариб кетганидан кейин қурилиш вазирлиги гўёки «Хендэ» Саудия Арабистонига шикоят қилган, деб таъкидлай бошлади. Шундан бери вазир Син, юмшоқроқ қилиб айтганда, мени ёқтирмай қолганди. Вазир Син мени директор лавозимидан олиб ташлашни талаб қилар экан, Чонг кулар эди. Вазирнинг таҳдидлари унга умуман таъсир қилмаганди.

Президент Чонг ва мен қурилиш вазири хузурига «Корея шаҳар тараққиёти» компаниясини тарқатиб юбориш масаласи бўйича келганимизда вазир Син калондимоғлик билан ўтирарди. «Корея шаҳар тараққиёти» компанияси томонидан йўл қўйилган барча қонунбузарликларни санаб ўтгач, хулоса қилди.

— «Хендэ» корпорацияси ихтиёрий суратда ушбу компанияни тарқатиб юбориши керак. Бу ҳақда бугун соат 5 да бўладиган матбуот конференциясида эълон қиласизлар.

Шундан кейин у бўлимнинг масъул бошлигини чақирди ва президент Чонгга матбуот конференциясининг тайёрланган режасини топширди. Президент Чонг саволлар ёзилган варақни олди ва сўради:

— Бу жаноб вазирнинг фармойишими ёки жаноб президентникими?

— Бу президент кўрсатмаси. У бажарилиши лозим.

Биз чиқа бошлаган ҳам эдик, вазир, ниманидир ўйлаб, менга деди:

— Хўш, директор Ли, сен бу ҳақда нима деб ўйлайсан?

Мен вазирнинг мақсадини, компаниянинг тарқатиб юборилишини эълон қилишга нега мени ҳам чақирганлигини тушундим ва юрагим ғаш бўлди.

— Сиз хулосалар чиқардингиз, президент Чонг рози бўлди. Менинг фикрим билан нима ҳам ўзгарарди? Қолаверса, «Корея шаҳар тараққиёти» компаниясига менинг алоқам йўқ.

— Мен шунчаки сизнинг фикрингизни эшитмоқчиман. Бу сўзлардан кейин барибир ҳеч нарса ўзгармайди.

Вазир мен билан унча мулоим гаплашмаётгани ва бу вазиятдан қониқиш ҳосил қилаётгани сезилиб турарди.

— Агар шуни талаб қилсангиз, майли, ўз фикримни айтаман. Мен компанияни тарқатиб юборишга қаршиман. Чунки компания — бу юридик тузилма. Бу ҳолатда юридик тузилма умуман айбсиздир. Агар кимдир айбдор бўлса, айбдорларни жазолаш керак. Агар ҳар бир хато учун компаниялар тарқатиб юборилаверса, нечта фирма қолади? Ривожланган давлатлардаги 100, 200 йиллик тарихга эга компанияларга қаранг. Агар ҳукумат капиталистик шароитда шундай йўл тутса, ҳеч бўлмаса 10 йил туриб бера оладиган компания бормикан?

Гапимни охирига етказмаган ҳам эдимки, вазир Син жаҳл билан бақирди.

— Ёш директор, сен майданинг кетидан қувиб, йирикни йўқотдинг.

— Мен ҳеч нарса демоқчи эмасдим, ўзингиз фикримни сўрадингиз, шунинг учун гапирдим. Барча нарса сиз ва президент Чонг ўртасида ҳал бўлди. Қанақанги майда нарса кетидан қувибманки, катта нарсани бой берсам?

Вазир ўрнидан шартта турди.

— Соат 5 да вазирликка келинглари ва матбуот конференциясини ўтказинглари.

Қурилиш вазирлигидан чиқиб машинага ўтирганимизда, президент Чонгга дедим:

— Улар бу президент фармойиши дейишяпти, лекин менга ғалати, мантиқсиз туюляпти. Президентнинг қарорлар қабул қилиш бўйича маслаҳатчисининг олдига бориб келаман.

— Айтишди-ку, бу президентнинг кўрсатмаси экан, демак, боришдан фойда йўқ. Сен уни танийсанми?

Қарорлар қабул қилиш бўйича маслаҳатчи Ким Енг Джун эди, келажакда у идоранинг аудит бўйича директори бўлди.

— Мен у билан расман учрашиб, гаплашиб олишим мумкин.

— Бўпти, уриниб кўрамиз, чиқмаган жондан умид.

Мен қабулхонадан қўнғироқ қилдим, маслаҳатчи билан учрашиш осон эмасди. Бироз олдин вазирга айтган гапларимни унга ҳам такрорладим.

— Бундай қарор капитализмнинг иқтисодий мантигига асло тўғри келмайди, деб ўйлайман. Буни қабул қилиб бўлмайди. Сиздан шу ҳақда жаноб президентга хабар беришингизни сўрайман.

Ким Енг Джун иш ёпилганини маълум қилди, лекин саволларимга жавобан бош ирғитиб қўйди.

— Мен даъвоингизнинг моҳиятини тушундим. Лекин ҳозир ҳеч нарса дея олмайман, шунинг учун офисга қайтинг. Қандайдир ўзгаришлар бўлса, хабар берамиз.

Мен компанияга қайтдим ва матбуот конференциясига тайёрлана бошладим. Шунда президент маслаҳатчисидан қўнғироқ бўлиб қолди.

— Бу ҳақда жаноб президентга хабар қилдик ва у ўз қарорини ўзгартирди, компанияни тарқатиб юбориш керак эмас. Тез орада бу ҳақда қурилиш вазирлигига ҳам хабар қилинади. Директор Ли, сиз ютдингиз.

Лекин мен қувонишга ҳам улгурмадим. Чунки шу заҳоти қурилиш вазири қўнғироқ қилди. Бу гал у менга бир ўзим боришимни буюрди.

Вазир ўта ғазабланган эди. У жонсараклик билан бу қандай рўй берганлигини сўради, мен борини айтиб бердим.

— Агар ўзингни шундай тутадиган бўлсанг, бу сенга қимматга тушади.

У шундай деди, лекин ҳаммаси ҳал бўлганди.

«Кичикнинг кетидан қувиб, каттадан айрилиш» иши яқунланди. Шундан сўнг маълум вақт ўтгач, директор Чонг Монг Гу суд қарори билан айбсиз деб топилди ва озод қилинди. Зеро сотиб олишни истовчилар бўлмаганидан кейин, хонадон учун тўловни чўзиб бериш қандай қилиб айб бўлиши мумкин? Айб бўлса ҳам, фақат бироздан кейин талаб кескин ортгани учун шундай бўлди. Бироқ бу воқеа, директор Чонгнинг айбсизлиги тан олинган бўлса ҳам, бутун «Корея шаҳар тараққиёти» компаниясига жароҳат етказди.

Президент Пак Чон Хи билан сўнги учрашув

Менинг президент Пак Чон Хи билан «алоқам» жуда шиширилган эди. Ўша пайтларда жамият менинг профессионал жиҳатдан бундай жадал ўсишимни тушуниши ва қабул қилиши қийин эди. Қолаверса, мен билан бўлган бундай воқеа бошқа бировда такрорланмади. Айнан шунинг учун менинг ўсишимнинг бош сабабини президент билан боғлардилар. Лекин мени президент қўллаб-қувватлагани ҳақидаги миш-мишлар қанчалик ҳақиқатга яқин эканлигини ким, қачон текшириб кўра оларди?

Президент Пак Чон Хи ва Ли Мён Бакнинг қиёфалари қаери биландир ўхшаш эканлиги ҳам миш-мишларнинг тарқалишига сабаб бўларди. Аслида, мен 20 ёшдан энди ўтганимда «кичик Пак» деган лақабим бўларди. Дўстларим мени шундай чақиришганда кулиб: «Мен аллақачон каттаман, нега энди кичик Пак?» — дердим.

Ортимда президент Пак туриши ҳақидаги миш-мишлар тинмас эди. Бунинг сабаби, биринчидан, кўринишимиз ўхшашлиги бўлса, иккинчидан, иккимиз ҳам кўп ишлардик.

Аслида эса, шу одам туфайли мени қамоққа ташлашган ва ишга жойлашишимга тўсқинлик қилишганди. Мен у билан охириги марта 1979 йил 20 октябрда учрашдим, 26 октябрда эса у ҳалок бўлди.

Ўша куни тонгда кутилмаганда менга президент маҳкамасидан кўнғироқ қилишди ва боришимни сўрашди. Учрашув вақти соат 4 этиб белгиланганди, лекин таклиф қилинганларни Седжонг санъат марказига эрталаб 10 да йиғдилар. Атиги йигирматача киши эдик. Орамизда газеталар директорлари, «янги қишлоқ учун ҳаракат» раҳбарлари бор эди. Бизнес доиралар вакиллари — фақат мен. Президент билан суҳбатга турли касб соҳаларидан «халқ вакиллари» таклиф қилинганди.

Учрашув ташкилотчиси президентни кўриқлаш хизмати бошлиғи Ча Джи Чоль эди. Президент аппаратининг одамлари баъзиларимизга хатжилд тутқазишди. Уларда прези-

дентга айтиладиган сўзлар ёзилган варақлар бор эди. Менга ҳам хатжилд беришди, мен ичидагини ўқидим. «Мен, 1964 йил 3 июнь воқеалари стакчиларидан бири сифатида, бугунги талабаларга қараб, улар қанчалик ноҳақ эканликларини тушунаман. Талабаларнинг Пусан ва Масандаги намойишлари уларнинг давлатдаги вазиятни тушунмасликлари натижасида, ёшларга хос енгилтакликлари туфайли содир бўлди. Шу сабабли бунга жиддий ёндашмаслик керак, чунки яқинда ...» Президентга айтиладиган сўзлар шу маромда ёзилганди.

Газеталар директорлари, «янги қишлоқ учун ҳаракат» раҳбарлари ўз варақларини олишган, турган жойларида сўзларни ёдлардилар. Мен жуда ташвишланардим. Чунки ёзилганини ўқиб беришга виждоним йўл қўймасди, зеро мен аслида бундай деб ўйламасдим. Қарши чиқадиган бўлсам, бундан компания қатиқ зарар кўриши мумин эди. Мен вазиятдан қандай чиқишни билмасдим.

Таклиф қилинганлар тушликка кетишганда мен телефон-автомат орқали судья бўлиб ишлайдиган дўстимга қўнғироқ қилдим. У билан маслаҳатлашиб олишни истагандим.

— Агар сўз айтмаслик ҳам мумкин бўлса, мана шу вазиятдан чиқиб кетишнинг йўли бўларди. Лекин уларнинг иззати нафсига тегадиган бўлсанг, шахсан ўзингдан ҳам, компаниянгдан ҳам ўч олишади. Улар ҳозир жуда аламзада бўлиб юришибди.

Бу сўзлар менга асло ёрдам бермади. Тушлик танаффус тугади, ҳамма ўзига тарқатилган сўзларни ёдларди. Сўзлаш тартиби ҳам белгилаб олинди. Дастлаб газета нашриётларидан иккита директор чиқиши керак эди, уларнинг кетидан янги қишлоқ учун ҳаракат раҳбари, ундан кейин мен сўзлайдиган бўлдик. Ҳамма тайёргарлик кўрди ва президент аппаратига йўл олдик.

Президент жуда озгин, чехраси эса қандайдир кечинмалар таъсирида гамгин эди. Биз уни меҳмонлар қабул қилинадиган хонада кўрдик. Қўриқлаш хизмати бошлиғи Ча Джи Чоль президент ортида турар ва имо-ишоралар билан сўзлашни бошлашга ишора қиларди.

Икки нашриёт директорлари ёзиб берилганидек сўзлашди.

Орқамдан муздек тер сизиб ўтди. Ёзилганидек гапира олмаслигимга қатъий ишонардим. Мен бир неча бор ғуруримни ерга урмаслик ҳақида ўзимга ўзим сўз бергандим. Айни маҳалда компанияга ҳам зарар етмайдиган, президентни ҳам хафа қилиб қўймайдиган қилиб қандай гапирсам экан, деб ўйлардим. Асабийлашишдан томоғим қуриб қолди. Президент ортида турган Ча Джи Чоль улкан бўлиб кўринарди.

Янги қишлоқ учун ҳаракат етакчисининг навбати келди. У шунчалик ҳаяжонланардики, худди уй вазифасини ёмон тайёрлаган биринчи синф ўқувчиси каби, сўзларни қийинчилик билан, зўрға, бирма-бир эсларди.

— Мен мамлакатдаги янги қишлоқ учун ҳаракат етакчилари вакили сифатида сўзламоқчиман. Жаноб президент айтганларидек...

Шу ерда у тугилиб қолди. Уч дақиқача вақт ўтди, қария гапини давом эттира олмай қолди. У ҳушидан кетиб қоладигандек эди. Ча Джи Чолнинг юзи оқариб кетди. Аммо шунда президент:

— Ёдлаган нарсангиз эсингиздан чиқдимми? — деди.

Хонада асабий муҳит ҳукмрон эди. Шунда кимдир пиқиллаб кулиб юборди.

— Бўлди, шу ерда тўхтатамиз.

Президент ёдлаб олинган чиқишларни тинглашни бошқа истамаслигини билдирди. Меҳмонларни қабул қилиш хонасидан чиқар экан, у силласи қуригандек кўринди.

У ердаги кечинмалардан ўзимни нақ 10 йилга қаригандек ҳис этдим. Мен янги қишлоқ учун ҳаракатнинг бу раҳбаридан чексиз миннатдор эдим.

Бир неча кун ўтгач, 26 октябрда, содир бўлган воқеалар натижасида президент ҳалок бўлди. Унинг ана шундай асабий руҳда ўтган «халқ билан суҳбати»ни эслар эканман, маслаҳатчиларнинг аҳамияти қанчалик муҳим эканлигини ўйлаб қолдим. Агар улар ўз вазифаларини тўғри бажарганларида, 26 октябрь воқеаларини мутлақо четлаб ўтиш мумкин эди.

Д

М

В

Е

А

И

Н

К

*Ўзга ишонган —
тап тортмайди*

Ойнадаги аксимга боқдим, кўзимда хақиқатан ҳам қон тўпланиб қолган экан. Рўмолчамга тўқ қизил суюқлик томди. Бу қонли кўз ёшлари эди. Авваллари доим буни шунчаки бадий ибора, деб ўйлардим, лекин ҳозир биринчи марта қонли кўз ёшларини кўрдим.

П И М Е Н Е Н Б А Ж

Анойи эмас экансиз

1977 йилда 35 ёшимда «Хендэ» қурилиш компанияси директори бўлганимдан сўнг, мамлакатдаги сиёсий вазият тўсатдан бостириб келган тўфонга ўхшаб қолди. Икки йилдан кейинг 26 октябрда президент Пак Чон Хи ўлдирилди. Ҳарбий режим бекор бўлганидан сўнг, 1980 йилдан бошлаб, президент Чон Ду Хваннинг 5-республикаси, президент Но Тхэ Унинг 6-республикаси даврида мен, тижорат компаниясининг вакили сифатида, моҳиятан ҳукуматга қарши иш юритдим.

26 октябрь воқеасидан кейин «Сеул илиқлиги» деб аталган давр бошланди. Аммо бу илиқлик ҳақиқий илиқликка умуман ўхшамасди. Ана шундай гаройиб «баҳор» кунларининг бирида, кундузи соат ўн бир яримларда Квангхвамундаги хонамга огоҳлантиришларсиз икки киши кириб келди.

— Биз билан юринг.

Ҳеч қандай изоҳсиз улар билан қаергадир боришимни сўрашди.

— Борсангиз биласиз. Шунчаки сиз билан офисдан ташқарида суҳбатлашмоқчимиз.

Уларнинг кетидан биринчи қаватга тушдим, шу ерда ҳалиги иккиси тирсагимдан тутишди. Машинамни чақираман десам, дарҳол мени тўхтатишди.

— Машинангиз керак эмас. Бизнинг машинамизда кетамиз.

Бу қора енгил автомобиль эди. Улар мени орқа ўриндиққа ўртага ўтқазди. Қаерга кетаётганимизни сўрагандим, жавоб беришмади. Саволимни қайтардим.

— Дастлаб Чонгнодаги бўлимга борамиз.

Чонгнога етиб келганимиздан сўнг улар мен билан қўпол муносабатда бўла бошлашди. Ҳеч қандай тушунтиришларсиз камерага ташлашди. Ҳибсга олинишимнинг сабабини билмай, менга жиноятчиға қилгандек муносабатда бўлишларига чидадим. Мен, ҳатто, қаердалигим ҳақида компанияга ҳам хабар бера олмадим.

Камерага қамашганидан сўнг икки соат ўтди, сўнг косада мол гўшtidан шўрва беришди. Очликни қондирганимдан кейин, Чонгно бўлими полициячиси тергов бошқа ерда ўтказилишини аста шипшитди. Шу сабабли компанияга қўнғироқ қилишни маслаҳат берди. У ён-атрофни кузатиб тургунича мен эшик ортидаги, кираверишдаги телефондан қўнғироқ қилиб олдим.

— Бу қандай ташкилотлигини, мени қаерга олиб келганликларини билмайман. Лекин мени тергов қилишар экан. Бундан хабардор бўлишингизни хоҳладим.

Шу пайтгача бу иш узоқ давом этмайди, деб ўйлагандим. Чунки мен ҳеч қандай жиноят қилмаганимни билардим. Улар мени нима қила олардилар?

Бир қанча вақтдан сўнг мени яна қора машинага ўтказишди, биз Намсан тоғи тарафга қараб кетдик, у ерда бошқа автомобилга ўтказишди. Биринчи ва иккинчи машинадаги одамлар, гўёки мени бир-бирларига топширгандек, қоғозга имзо чекишди. Қандай самарасиз ишлашар экан, деган фикр хаёлимдан ўтди.

Мени Миллий қидирув хизматининг Намсан тоғидаги ертўласига олиб тушишди. Шу ердагина қўлга олишларининг сабабини билдим. Уларда корпорация президенти Чонг Джу Енг томонидан учта Ким (мухолифатнинг йирик сиёсатчилари Ким Енг Сам, Ким Дэ Джун ва Ким Джонг Пиль)га молиявий ёрдам берилгани ҳақида маълумот борлигини айтдилар ва мендан бу ҳақда сўзлаб беришимни талаб қилдилар. Тушундимки, уларнинг мақсадлари бу Кимларни қўлга олиш экан. 80-йиллардаги «Сеул илиқлиги» ана шундай эди.

— Мен бу Кимлар билан ҳеч қачон учрашмаганман. Нега айнан мени сўроқ қилаяпсиз?

— Биздаги маълумотларга кўра, сиз сиёсатчиларга молиявий ёрдам кўрсатмагансиз. Лекин бизда президент Чонг ёрдам кўрсатаётгани ҳақида маълумот бор. Биз чолни олиб келиб сўроққа тута олмаймиз. Сиз эса, шубҳасиз, Чонг кимга ва қанча берганлигини биласиз. Шуни айтиб беринг. Ҳозир бу ерда эканлигингизни ҳеч ким билмайди. Билиб қўйинг, шу ҳақда айтиб бермас экансиз, бу ердан чиқиб кета олмайсиз.

— Мен президент Чонг Кимларга молиявий ёрдам кўрсатганлиги ҳақида ҳеч нарса эшитмаганман, у бундай одам эмас. Сизлардаги маълумот нотўғри эканлиги аниқ?

Мен хотиржам жавоб берардим.

— Буни қара, кимни лақиллатмоқчи. Бу ҳақда гапириб бермагунингча ушбу ертўладан чиқмаслигингни биласанми ўзи?

Мен яна ишонч билан инкор эта бошладим. Улар тазйиқни бир муддат тўхтатишди.

— Яхши. Унда мурсага келамиз. Президент Чонг бу одамларга сиёсий мақсадлар учун пул ажратганлигини кўрмагансан ҳам, эшитмагансан ҳам. Шундай деб фараз қилайлик. У ҳолда президент Чонг сиёсий мақсадларда молиявий ёрдам кўрсатиши эҳтимоли борлигини тан олсанг, бўлгани. Аслида ҳам бунинг эҳтимоли бор-ку. Агар ўтмишда бир иш бўлган бўлса, у кейин ҳам албатта такрорланишини ёш болалар ҳам билишади. Акс ҳолда, учта Ким қайси пулларга бундай жўшқин фаолият юритмоқда. Демак, шунигина тан олсанг бас. Агар буниям қилмасанг, бошқа усулларни қўллашимизга тўғри келади.

Терговчи қийноқларга шама қилаётган эди, албатта. Шу тарзда мени кўрқитмоқчи бўларди. Бу жуда ғалати тергов эди, улар фактни эмас, эҳтимоликни тан олишни талаб қилишарди. Лекин эҳтимолик дунёдаги ҳар бир киши учун баробар. Бундай эҳтимолик орқали улар корпорация президентининг қўл-оёғини боғлаб, кейинчалик «Сеул илиқлиги»нинг бош иштирокчилари бўлган уч сиёсатчини қўлга олишмоқчи эди. Янги ҳарбий ҳукуматнинг режаси даҳшатли эди.

Лекин мен бир гапни такрорлардим.

— Сиёсий мақсадлар учун молиявий кўмак нима эканлигини умуман билмайман. Корпорация президенти Чонгнинг президент Пак Чон Хи билан қандай алоқаси бўлганлигидан хабарим йўқ, лекин сиёсатчи Кимларга молиявий ёрдам бермаётганлигини биламан. Қолаверса, «Хендэ» корпорацияси кимнидир сиёсий мақсадларда молиялаштириши умуман мумкин эмас.

Лекин бундай жавоб уларни асло қониқтирмасди. Намсандаги ертўлага мени олиб келишган экан, шундай қилиш

керакки, бу иш мен билан тугасин. «Оддий директор нима- ниям биларди? Президент Чонг сиёсий мақсадлардаги молия- вий ёрдамни исталган бўлинмадан кўрсатиши мумкин эди. Лекин шахсан менга бу ҳақда ҳеч нарса маълум эмас», — десам ҳам бўлаверарди. Шу билан ҳаммаси тугарди. Лекин мен бундай қилсам, кейинги гал «Хендэ»нинг бошқа холи- мини олиб келишлари ва сўроққа тутишлари мумкин эди. Бундай тергов жараёнида эса фактлар ҳар қанақасига бузи- лиши эҳтимолдан холи эмасди. Вақт кетиб борарди ва улар менга тобора кўполроқ муомала қилардилар.

— Бу ярамас бутунлай сурбет бўлиб боряпти. Агар бил- санг, биладан дегин, билмасанг, бўлиши мумкинлигини тасдиқла. Нега оёқ тираб олдинг? Қаердалигингни биласан- ми? Бўпти, бошлаймиз...

— Яна қайтараман, ҳозирги лавозимим туфайли мен компаниядаги кўпгина нарсалардан хабардорман. Лекин, ме- нинг билишимча, президент Чонг ҳам, компания бўлинма- ларидаги бошқа биров ҳам, ҳеч қандай ёрдам кўрсатмаган.

Сўроқ кундузи соат 3 да бошланиб, ярим кечагача да- вом этди, аммо ҳеч қандай натижа бермади. Терговчилар бир муддат ташқарига чиқишди ва қайтиб киришганда кескин ўзгариб қолишганди. Улар энди тажовузкор кўри- нишмас, менга таҳдид қилишмас ва юзларидан табассум балқирди.

— Қулоқ сол, директор Ли. Агар президент Чонг қандай- дир хато қилса ҳам, кексалиги туфайли унга ҳеч нарса қил- майди. Лекин сен — бу бошқа масала. Агар бу ерда сенга нимадир бўлса, бу ҳақда ҳеч ким билмайди. Мутлақ покиза инсон бўларканми? Агар бизга ёрдам бермасанг, кўнгилсиз- ликлардан қочиб қутула олмайсан. Тушунгин, биз бегуноҳ президент Чонгга бирор айбни юклаб, компаниянгизни йўқ қилиб юбормоқчи эмасмиз. Фақат сиёсатчиларга шунча пул қаердан келаётганини аниқламоқчимиз. Биз сени кимнинг- дир устидан чақишга ёки кимнидир сотишга мажбур қилма- япмиз-ку. Сен ана шундай эҳтимол бор, десанг бас. Нега бунчалик қайсарлик қилиб, ўзингни қийнаяпсан?

Таҳдидлар менга таъсир қилмагач, улар сулҳ сиёсатини қўллашаётгани равшан эди. Аммо мен таслим бўлмадим.

— Яна бир марта айтаман. «Хендэ» корпорацияси учта Кимни қўллаб-қувватлаши мумкин эмас ва бундай эҳтимолликнинг ҳам бўлиши мумкин эмас.

— Ҳа... Сиз, Ли, анойи эмас экансиз.

Сўроқ тонга қадар давом этди. Терговчилар яна ташқарига чиқишди, бир қанча вақтдан сўнг қайтиб киришди-да, галстук ва кийимимни тўғрилашимни айтишди. Сўнг мени бинодан олиб чиқиб кетишди. Машинага ўтқозишди ва Пасифик меҳмонхонасига олиб боришди. Катта номерга кирдим, у ерда меҳмонларни кутиб олиш учун алоҳида хона бор эди. У ерда мени, афтидан, жуда юқори мансабни эгаллаган киши кутарди.

— Тун бўйи қийналиб кетган бўлсангиз керак. Қўл остимдагилар одоб қоидаларига амал қилдиларми, йўқми, билмадим.

У бир қатра самимият бўлмаган мулоим сўзларни айтди. Тушундимки, бу охири босқич бўлади.

— Компанияларнинг бошқа вакиллари ҳам бу хонада бўлишди, улар бизга ёрдам беришди ва тинчгина ишларига қайтиб кетишди. Умид қиламанки, сиз ҳам бизга кўмак берасиз ва ишингизга хотиржам кетаверасиз. Лекин агар ёрдам бермасангиз, муаммолар гирдобида қоласиз. Президент Чонг сиёсатчиларга ёрдам бериши ҳақида ҳамма билади. Бошқа компаниялар вакиллари бизга барчасини айтиб беришди. Фақат янада аниқлаштириб олиш учун сиздан ёрдам сўраймиз. Қани, бошланг...

— Олдин ҳам айтдим, бу умуман бўлиши мумкин эмас. Корпорация томонидан молиявий ёрдам кўрсатилишини тасаввур ҳам қила олмайман. Қолаверса, президент Чонг муҳолифатга ёрдам берадиган одам эмас, ҳукмрон партияга бўлса, бу балки мумкин дир.

— Буни қаердан биласиз?

— Менинг лавозимим буни билишни талаб қилади.

— Агар билмасангиз, билмаслигингизни тан олишингиз кифоя. Бу суриштирувнинг сабабини инкор этишга уринишнинг нима кераги бор?

— Мен сизлар асосланаётган сабабни билмайман, фақат билган нарсамнигина айтяпман.

— Ҳа, сиз каби одам билан гаплашиш қийин.

Ҳатто бу бообрў киши ҳам мёндан бирор иш чиқара олмади, шунинг учун бўлса керак, ўйланиб қолди.

— Ҳаммаси шундай бўлса, илож йўқ. Агар сиз айтмоқчи бўлган ҳамма гапларингизни айтиб бўлган бўлсангиз, бу ерга бармоғингизни босинг.

Бу менинг сўзларимнинг матни эди. Мен бош бармоғимни сиёҳ билан ҳўлладим ва изини туширдим. Сўроқ тутаган эди ва, шунинг учун бўлса керак, у мулоимлик билан деди:

— Қўришгунча хайр.

Улар мени яна машинага ўтқазишди ва офисдан сал наридаги йўлга олиб бориб қўйишди. Ишхонада ҳамма ваҳи-мада эди. Директор қаерга йўқолганини кун бўйи ҳеч ким биллолмай, ҳайрон эди. Аммо мен бўлиб ўтган воқеани ҳеч кимга айтиб ўтирмадим. Бунинг сабаби Намсанда ваъда берганимгина эмас, балки бу иш маълум бўлса, компанияга ҳеч қандай фойда келтирмас, балки фақат зарар етказар эди. Шунчаки президент Чонг олдида қисқача ҳисобот бердим.

— Сиёсатчиларни молиялаштириш бўйича шубҳалар бўлди. Мени чақиришди ва идорада сўроққа тутишди, лекин мен жаноб президент ҳам, корпорация бўлинмаларининг бошқа раҳбарлари ҳам сиёсатчиларга молиявий ёрдам кўрсатмаганликларини айтдим ва қайтиб келдим.

Президент Чонг ҳам мёндан бошқа ҳеч нарса сўрамади.

5-республика ҳукмронлигининг дастлабки босқичида «Хендэ» ва янги ҳарбий ҳукуматнинг муносабатлари жуда қалтис эди. Бу — ҳукуматнинг ишбилармон доираларни ўзига бўйсундиришга бўлган шунчаки ҳаракати эмас, балки бутун бизнес ҳамжамиятини қайта ташкил қилишга қаратилган, олдиндан тайёрланган сценарий асосидаги ҳақиқий ҳужум эди. Кейин, 5-республика ҳукмронлик даврининг ўртасида бу муносабатларда «асал ойи» бошланди. Кейинги ёмонлашув эса президент Чонгда қарама-қарши туйғуларни уйғотди: бир томондан, сиёсатдан жуда қаттиқ ҳафсаласи пир бўлган бўлса, бошқа томондан, бу ҳол унда сиёсатда ўзи қатнашиш истганини уйғотди.

Қонли кўзёшлар

«Хендэ» корпорацияси тақдирига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган инқироз янги ҳарбий ҳукуматнинг иқтисодий сиёсати билан боғлиқ бўлиб, бу сиёсат «оғир ва кимё саноатига инвестицияларни назорат қилиш»дан иборат эди. У даврларда давлат хавфсизлиги ва фавқулодда вазиятлар комиссияси учун имконсиз ишнинг ўзи йўқ эди.

Ўша пайтда чет элда таълим олган иқтисодчилар қайтиб келишди. Улар ҳарбий ҳукуматнинг янги иқтисодий сиёсати шаклланишида иштирок этишди ва туб ўзгаришлар зарурлигини таъкидлашди. Чунки, уларнинг фикрларига кўра, Корея иқтисодиётининг ривожланишига оғир ва кимё саноатидаги такрор инвестициялар тўсқинлик қилаётганди. Бу эса, иқтисодий доираларни қайта ташкил қилишга интилаётган ва давлатда янгиликлар қилиш лозимлигини таъкидлаётган янги ҳукумат раҳбарларига таъсир қилди.

Бугун, автомобиль ишлаб чиқариш бўйича бир нечта компаниялар мавжудлиги такрор инвестицияларни ёки давлат ресурсларининг нотўғри ишлатилишини англатади, деб ҳеч ким танқид қилмайди. Иқтисодиёт рақобат тамойили асосида тирик қолади, рақобат эса, мақсадга мувофиқликнинг адолатли қоидаларига таянади. Ривожланган ва қолоқ давлатларнинг фарқи айнан рақобат тамойиллари ва иқтисодий адолат қонунларига қанчалик амал қилинаётгани билан белгиланади.

Лекин атиги 10 йил олдин баъзи олимлар ва иқтисодий соҳа амалдорлари, уларга қўшилиб марказий ҳокимият ҳам, сафсатабозликка берилиб, барча автомобиль ишлаб чиқариш ва йирик машинасозлик заводлари битта корхонага бирлашгандагина, давлат иқтисодиёти ривожланади, деб ҳисоблагандилар.

Оғир ва кимё саноатига инвестицияларни назорат қилиш сиёсатини тушуниш қийин эди. Лекин асосий масала автомобилсозлик ва йирик машинасозликни қандай қилиб ва ниманинг атрофига бирлаштириш кераклиги эди. Хусусан, «Хендэ Моторз», «Дэу Моторз», «Асеа Моторз» (ҳозирги «Киа Моторз») ларни битта компанияга, йирик машинасозликда

«Хендэ» кемасозлик корхонасига вертолётда қилинган ташир

эса, «Окпо Дэу» кемасозлик заводи, «Хендэ Хэви Индастриз» ва Чангвондаги «Хендэ Янгхенг» (ҳозирги «Хангук Хэви Индастриз») ни битта компанияга бирлаштириш ғояси мавжуд эди.

1970-йиллардан кейин бор кучини оғир саноатни ривожлантиришга сарфлаган «Хендэ» корпорацияси автомобилсозлик ёки йирик машинасозликдан воз кечишига йўл қўйиб бўлмасди. Бу ҳал этиб бўлмайдиган муаммо эди. Аслида автомобилсозликка ҳам анча куч сарфланган ва унга катта умидлар боғланганди. Қолаверса, ўшанда «Хендэ Моторз» чет эл бозорларига чиқишга тайёрланаётганди. Компанияларни бирлаштириш ва ёпиш ножоиз эди.

Йирик машинасозликда ҳам аҳвол шундай эди. «Хендэ» АЭСлар учун жиҳозлар ишлаб чиқариш имкониятига эга бўла бошлаганди. Бу соҳадан воз кечиш ядро ва иссиқлик энергетикаси бозорини қўлдан бериш дегани эди. Автомобилсозлик ва йирик машинасозлик «Хендэ» учун асосий соҳалар саналарди. Оғир саноатга инвестицияларни назорат қилиш сиёсати — бу корпорацияни қўлга олиш учун қўйилган тузоққа ўхшарди. Нима бўлса ҳам, янги ҳарбий ҳуку-

матнинг сиёсати оммавий равишда эълон қилинган, танлашгина қолганди, холос.

«Хендэ»да раҳбарлар билан ўтказилган йиғилишдан сўнг президент Чонг Джу Енг автомобилсозликни танлашга қарор қилди. Чунки бу чексиз имкониятларга эга келажак саноати эди. Йирик машинасозлик ҳам жозибалдор соҳа эди, лекин бу беқарор ишлаб чиқариш эди, қолаверса, энергетика учун жиҳозлар ишлаб чиқарилмаса ҳам, АЭС ва ИЭСлар қурилишида қатнашиш имконияти бўлади, деган хулосага келинди. Ишларнинг бугунги кундаги аҳволига қараганда, Чонгнинг қарори тўғри бўлганди.

Корпорация раҳбарларининг бу масала бўйича фикрлари баҳоланганидан ва жамланганидан кейин, мен бир ўзим давлат хавфсизлиги ва фавқулодда вазиятлар комиссиясига бордим. Мен Корея ҳарбий академиясининг 17- ва 18-битирувчилари бўлган икки офицер билан учрашдим. Офицерлар «Хендэ» автомобилсозлик ва йирик машинасозликдан биронтасини танлаб олса бўлди, дейишди.

— Биронтасини танлашдан олдин, умуман, нега танлашимиз кераклигини сўрамоқчийдим. Ҳозирча оғир ва кимё саноатида инвестициялар ҳаддан ташқари йиғилиб қолгандек кўриниши мумкин, лекин вақти келиб улар етарли бўлмай қолади. Натижада, аксинча, иқтисодиёт заифлашиб қоладими, деб қўрқаман. Чунки барча рақобатчи компаниялар биттага жамланганлиги туфайли иқтисодиётнинг энг асосий қонуни — рақобат қонуни йўқолади. Бунинг сабаби «Хендэ» автомобилсозликни ёки йирик машинасозликни бергиси келмаганида эмас. Агар иқтисодиётимизнинг келажаги ҳақида гапирадиган бўлсак, инвестицияларни назорат қилишга уриниш — жиддий хато.

— Қонунларга келадиган бўлсак, бу борада етарлича баҳслар ва муҳокамалар ўтказилди. Шунинг учун энди назариябозликка ҳожат йўқ, «Хендэ» нимани танлаганини айтсангиз бас.

Биринчи кун суҳбат натижасиз тугалланди, ҳамма ўз фикрида қолди. Эртасига яна учрашув бўлди, лекин яна ҳеч қандай ўзгариш рўй бермади. Лекин мен бир хулосага келдим — комиссия вакиллари танловни амалга оширишлари

керак бўлган бошқа компаниялар билан аллақачон қандайдир келишувга эришгандилар ва бу жараёнда фақат бизнинг компаниямиз қатнашмаганди. Комиссия ва бошқа компаниялар «Хендэ» йирик машинасозликни танлайди, деб умид қилгандилар. Улар «Хендэ» учун қарор қабул қилиб бўлишган ва тушунтириш бўйича учрашувларда бизни шунга кўндиришга ҳаракат қилишяпти, деган хулосага келдим.

Комиссияга учинчи бор келганимда, музокараларга масъул офицер борини айтди.

— Менимча, «Хендэ» корпорацияси оғир саноатга катта инвестициялар киритганлигини ва компания хусусиятига айнан шу соҳа мос келишини, шунингдек, қурилиш асосий йўналишлардан бири эканлигини ҳисобга олсак, корпорациянинг келгуси ривожланиши учун йирик машинасозликни танлаш фойдалироқ бўлади.

— «Хендэ» автомобилсозликни афзал билади.

Мен узоқдан бошламай, борини айтиб қўя қолдим. Офицер саросимага тушди. Кейин эса, йирик машинасозликни танлашга ундай бошлади. Мен такроран айтдимки, «Хендэ» аслида бирлаштиришга рози эмас, лекин бу иложсиз экан, корпорация автомобилсозликдан воз кечмайди.

Шунда комиссия вакиллари «Хендэ» йирик машинасозликни танлаши кераклигини тақозо қилувчи ижобий жиҳатларни санай бошладилар. Аммо мен қатъий эдим. Кутилганидек, таҳдидлар ва қўрқитишлар бошланди. Мен, барибир, ўз фикримда қолгандим, шахсий тирғилишлар бошланди.

— Ҳозир қаерда яшайсиз?

— Кангнамда яшайман.

— Хонадондами?

— Йўқ, менда ўзимнинг катта уйим бор.

— Шундайми? Мен эсам, тепалиқда, сув ҳам етарлича чиқмайдиган жойдаги уйда тахминан 43 кв. метрлик кичкина хонадонда яшайман. Сиз роҳатланиб яшаётган пайтингизда биз мамлакатимиз келажаги ҳақида қайғурмоқдамиз. Нега сиз давлат қарорига бунчалик салбий қарайсиз ва унга қўмаклашишни истамайсиз?

Мен бу гапларни индамай тинглаб тура олмасдим.

— Сиз иккаловингиз давлат пулига Корея ҳарбий академиясида ўқиётганингизда, мен ўзим университетда ўқишим учун пул ишлаб топардим. Университетга киргач, ўқишни давом эттириш учун мен Итэвон туманида ҳар тонг ахлат йиғишга мажбур эдим. Сизларни ота-онангиз ўрта ва юқори мактабга юборганларида мен ўқишим учунгина эмас, еб-ичишим учун ҳам пул топишга мажбур эдим. Университетни якунлагач, мен чет элдаги объектларда мамлакатга валюта келтириш учун куну тун ишладим. Сизга маълумми ёки йўқми, 1974 йилда мамлакатнинг олтин захиралари шунчалик камайиб кетгандики, давлат банкротлик остонасида эди. Бу инқирозни Корея қурилиш компаниялари томонидан чет элда ишлаб топилган долларлар эвазига енгил мумкин бўлди. Сиз ўқишни тугатганингизда ва ишлашни бошлаганингизда уруш нималигини билармидингиз? Мен эсам, чет элдаги қурилиш объектларида суткасига 18 соат ишлардим, 4—5 соатдан қўп ухламасдим, бу уруш билан тенг эди.

Буларни эшитган, офицер бамисоли тилдан қолган эди.

— Биз ҳам урушда қатнашганмиз. Вьетнамда.

Истеҳзони зўрга ушлаб қолиб, дедим:

— Сиз ҳарбий бўлганингиз учун ватанпарварсизу, мен, хусусий компанияда ишлаганим учун ватанпарвар эмасман деган ғалати мантиққа асло қўшилмайман. Компания танқид объекти бўлиши мумкин. Лекин бундай муносабат, компаниянинг ҳаттоки ижобий аҳамияти ҳам инкор қилиниши, нотўғри. Сиз тепаликдаги хонадонда яшашингизни айтдингиз. Мен эса, ундан ҳам ёмонроқ шароитда яшаган одамман. «Хендэ» дек йирик қурилиш компаниясининг директори катта уйда яшаса, бунинг нимаси ёмон? Бу уйни менга компания қуриб берди, чунки у ерда чет эллик меҳмонларни қабул қиламан. Агар бунинг нотўғри деб ҳисобласаниз, демак, мен сизнинг даражангиздаги хонадонга кўчиб ўтишим керак эканда? Сизнинг давлат бошқарувидан мақсадингиз шуми? Ҳарбийлар ва давлат хизматчилари мен яшаётган даражада яшашлари учун тезроқ ҳаракат қилиши керак, ўз савий-ҳаракатлари туфайли яхши яшаётган одамларни чеклаш керак эмас. Бундай кайфиятда янги сиёсатни қандай қилиб амалга оширмақчисиз?

— Мен бутунлай бошқа нарсани назарда тутгандим. Компаниялар фақат ўз фойдаларини ўйлайдиган ва умуммамлакат нуқтаи назаридан давлат гуллаб-яшнашига умуман эътибор бермайдигандек туюлганлари учун шундай дегандим.

Ўша куни баҳслар яқунланмади. Мен офисга қайтиб, президент Чонг билан бу масалани муҳокама қилдим ва ягона умумий фикрга келиш учун ортга қайтдим. Аммо вақт ўтган сайин менга янада кучлироқ тазйиқ ўтказа бордилар.

Бир куни кечқурун давлат идорасидаги танишимнинг учрашиш ҳақидаги илтимосини етказишди. Учрашув махфий равишда ўтди. Бу одам ҳарбийлар «ислоҳотлари»га кўмак берар ва учрашганимизда юзидан хавотирланаётгани сезилиб турарди.

— Директор Ли, балки сиз билмассиз, лекин ҳозир давлатимизда фавқулодда вазият эълон қилинган. Агар сиз ўз фикрингизда қайсарлик билан туриб олсангиз, ҳеч нарсани ҳал этиб бўлмайди. Индамай рози бўлинг. Вақт сизнинг зарарингизга ишлаяпти. Эртагаёқ бориб розилигингизни билдингиз. «Хендэ» корпорациясининг тақдири шунга боғлиқ.

Ушбу суҳбатдан кейин бу одамнинг кўнглида нима борлигини тушунишга ҳаракат қилиб, тунги билан ухламай чиқдим, лекин жавоб топа олмадим. Кўринишидан у корпорация ва шахсан менинг ҳақимда астойдил қайғураётганди, лекин бу мени нариги тарафга оғдириб олишнинг ниқобланган услуби бўлиши ҳам мумкин эди. Балки таҳдиднинг юмшоқ шаклидир.

Эртасига амалдорнинг сўзларини Чонгга етказдим.

— Афтидан, бу сўнгги босқич. Нима қиламиз?

Президент Чонг ҳорғин кўринарди. 26 октябрь воқеаларидан кейин «Хендэ» корпорацияси тушиб қолган вазият фавқулодда мураккаб эди, ундан раҳбарнинг жанговар руҳи билангина чиқиб кетиш унчалик осон эмасди.

— Боргин ва яна бир марта келишишга ҳаракат қил. Агар бунга эриша олмасак, рози бўлишга тўғри келади.

Президент Чонг менга муҳрни узатди.

— Жаноб Чонг, нега менга муҳрни бераяпсиз?

— Кўлимиздан нима ҳам келарди, агар вазият шу зайлда кечадиган бўлса, ўзингни айбдор ҳис қилма.

— Агар муҳр қўйиладиган бўлса, буни сиз қилишингиз керак. Бундан ташқари, компания вакили сифатида юборса бўладиган кўплаб одамлар бор.

— Музокараларнинг бошида ўзинг турдинг, ўзинг охирига етказ.

Президент Чонг муҳрини олдим ва комиссияга жўнадим. Аввалгидек, қизгин баҳс бошланиб кетди. Мен фақат бу муаммо юзасидан ўз фикрларимгагина таянишим мумкин эди.

— Автомобилсозлик — бу машинасозлик саноатининг гул-фунчаси. Агар соҳа битта компанияга бирлаштирилса, бу рақобатбардошликнинг сусайишига, экспорт қилишдаги қийинчиликларга олиб келади. Натижада оддий одамлар, солиқ тўловчиларнинг машаққатлари янада ортади. Ҳиндистоннинг тажрибасига қаранг. Бу мамлакатда автомобиль ишлаб чиқариш бўйича фақат битта давлат компанияси бор. У ерда ҳеч қандай технологиялар ишлаб чиқилмайди, бошқарув сифатининг пастлиги туфайли доимо зарар кўрилади. У ерда автомобиллар эски нусхада, уларнинг техник характеристикалари унчалик яхши эмас. Нархи эса жуда баланд. Ишлаб чиқариш кенг кўламли бўлмагани боис, битта автомобиль сотиб олиш учун бир неча ойлаб кутиш керак. Рақобатни йўқотиш ва битта компанияни ташкил этишдан кўриладиган зарар кучини буни ўз бошидан ўтказмаган одам тушуниши қийин. Ҳозир бу такрорий инвестиция бўлиб кўриниши мумкин, чунки иқтисодиётда вазият мураккаб, саноатлаштириш ҳали барқарор суръат касб этгани йўқ, лекин бир оз муддатдан кейин автомобилсозлик мамлакат ичида ҳам, экспортда ҳам энг даромадли соҳага айланади. Яна қайтараман, автомобилсозликни бирлаштириш масаласи қайта кўриб чиқилиши керак.

— Директор Ли, бу қарор чет элда ўқиб келган малакали экспертлар тузган ҳужжатлар асосида қабул қилинган. Ўз фикрингизда шунчалик қаттиқ туриб олар экансиз, айтингчи, сизнинг билим даражангиз қандай?

— Сизнинг экспертларингиз нимага асосланиб бу фикрға келишгани менга қоронгу. Лекин компанияларда ишлаётган профессионалларга мамлакат саноатининг бугунги куни ва

келажаги яхшироқ кўринади. Ягона монопол компанияга асосланган ҳолда рақобат вазияти бутунлай тугатилса, капиталистик иқтисодиёт муваффақиятли бўлади, деган назария ҳеч бир иқтисодиёт дарслигида йўқ. Бошида монопол компания яхши ривожланаётгандек кўринади, лекин вақт ўтгач, бу ҳол тўхтайтиди. Рақобат муҳитида эса, компания чексиз ривожланиши мумкин. Шу сабабли бундай давлатда иқтисодиёт барқарорроқ бўлади. Агар бирлаштиришни талаб қилиб туриб олинадиган бўлса, бугунги кун муаммосини ҳал этиш мумкин, лекин жаҳон бозорига чиқиш иложсиз бўлиб қолади. Бу қарор қанчалик шошқалоқлик ва ўйламасдан иш кўриш натижаси эканлиги ўшанда аниқ бўлади.

— Биз бу ерга маърузангизни эшитгани йиғилганимиз йўқ. Вақт зиқ, шунинг учун рози бўлинг ёки ... билганингизни қилинг.

Куннинг биринчи ярмида бошланган суҳбат кечаси ҳам тугамаган эди. Тундан кейин яна тонг отади, лекин бу билан ҳеч нарса ўзгармайди. Муҳитнинг янада кескинлашгани қолади.

Ниҳоят мен президент Чонгнинг муҳрини чиқардим ва уни стол устига қўйдим.

— Агар ҳаммаси шу даражада ҳал этиб бўлмайдиган экан, давлатнинг режаларига мувофиқ муҳрни уринг. Уни қўлингизга топшираман.

Муҳр ургани кўлим бормасди. Кичик офицер келди ва муҳр урмоқчи бўлди. Лекин шу пайт, менинг хатти-ҳаракатларимни тушуниб қолган масъул офицер тезда стол ёнига келди.

— Тегилмасин!

Бу катта офицер тушунардики, муҳрни мен эмас, улар уришса, бу кейинчалик улар учун бош оғриқ бўлиши мумкин эди. У қўл остидаги одамга буюрди.

— Бўлди, тугатамиз. Афғидан, бу ерда қандай иш кетаётганини у барибир тушунмади.

У менга ғазаб тўла нигоҳ ташлади.

— Кетишим мумкинми?

— Жўна, тўрт томонинг қибла!

— Муҳрни қолдирайми?

— Аҳмоқона муҳрингни ол-да, йўқол.

Комиссиядан чиққанимда ярим тундан ошганди. Квангхва-мундаги офисда фақат президент Чонгнинг хонасида чироқ ёниқ эди. Чонгнинг хонасига кирар эканман, уни табриклардим. У менга узоқ тикилиб қолди.

- Муҳр урдингми?
- Урмадим, мана у.
- Қанақасига бундай бўлди?
- Эртага батафсил айтиб бераман.

Президент Чонг яна менга қаради.

- Кўзингдан қон оқяпти.
- Бўлиши мумкин эмас. Кўзим соғ.
- Қон оқяпти. Бориб ойнага қара.

Ҳожатхонага кираверишдаги ойнадаги аксимга қарасам, кўзимда ҳақиқатан қон тўпланиб қолган экан. Рўмолчамга тўқ қизил суюқлик томди. Бу қонли кўз ёшлари эди. Авваллари доим бу шунчаки бадий ибора, деб ўйлардим, лекин ҳозир биринчи марта қонли кўз ёшларини кўрдим.

Мен бу тўқнашувда ютиш учун қатнашмагандим. Зеро мен комиссия аъзоларига қарши қўйган мантиғим ўша сиёсий вазиятда жуда кулгили кўринган бўларди. Мен эркин рақобат асосидаги соғлом иқтисодиётга бўлган ишончимни ифодалардим ва айнан шу ишончим туфайли бунчалик узоқ туриб бера олдим.

Натижада, бу қизғин тўқнашувдан сўнг, комиссия автомобилсозликни ягона компанияга бирлаштира олмади, масалани кўриб чиқиш учун саноат ва савдо вазирлигига юборишди.

Вазирликда эса бу масала очиқ муҳокама объекти бўлди. Унда президент Чонг бирлаштириш — бу нотўғри, хато қарор эканлигини қатъий эълон қилди, натижада автомобилсозлик саноатининг бирлашиши амалга ошмади. Агар шундай бўлганда, бугунги кунда Корея автомобилсозлиги ҳинд автосаноатидан унчалик фарқ қилмаган бўлар эди.

Янги ҳарбий ҳукумат ва Корея саноатчилари федерацияси раиси

Ҳокимиятга 5-республика келиши билан президент Чон Ду Хван Корея саноатчилари федерацияси тузилмасини ўзгартириш орқали ишбилармон доиралар тизимини ислоҳ қилишни бошлади. Ўша даврда Корея саноатчилари федерацияси Саноат ва савдо вазирлиги қошидаги ташкилот эди ва шу сабабли вазирга бўйсунарди.

Саноат ва савдо вазири Со Сок Джун, президент Чон Ду Хваннинг кўрсатмасига биноан мени шошилишчи изламоқда эди. Бунинг тагида гап борлигини тушундим. Бу пайтларга келиб давлат хавфсизлиги ва фавқулодда вазиятлар комиссиясининг қаттиққўл назорати йўқ эди, лекин мен билан учрашмоқчи бўлган амалдорнинг шамасига қараганда, ҳукуматда, ислоҳотларни амалга ошириш масаласида, «фавқулодда вазият» юзага келганди. Мен шу заҳоти вазир ҳузурига отландим.

— Директор Ли, президент Чонг Корейя саноатчилари федерацияси раиси лавозимидан бўшаши мақсадга мувофиқдир. У лавозимдан тинчгина кетса, янаям яхши. Сизни шундан хабардор қилгани чақиргандим.

— Сабаби нимада?

— Бу масала муҳокама қилинмайди. Бу президентнинг махсус кўрсатмаси. Чонг уч кун ичида ўз ихтиёрига кўра кетиши ҳақида ариза берса яхши бўларди, акс ҳолда...

— Чонг мен ишлаётган корпорациянинг президенти. Масала Корея саноатчилари федерациясида раислик қилиш ҳақида бўлса, ушбу ташкилотда раис ўринбосарлари бор, биринчи навбатда ўшаларга мурожаат қилишингиз керак. Нега буни менга айтяпсиз, мен ахир федерацияда эмас, «Хендэ» да ишлайман-ку? Сиз, жаноб вазир, унга бевосита ўзингиз айтишингиз ҳам мумкин эди.

— Биз бу масалани ўзаро муҳокама қилдик. Чонгга бу ҳақда фақат сизгина борица етказа оласиз, деган фикрга келдик. Бу расмий баёнот.

— Ҳеч бўлмаса сабабини айтинг.

— Ҳокимиятга янги ҳукумат келди, демак, бизнес доираларида ҳам янгилашиш бўлиши керак, шундай эмасми? Янги одамлар керак.

Вазир бизнес доираларининг янги вакили ким бўлишини тўғридан-тўғри айтмади, лекин бу Похангдаги пўлат қуйиш компанияси президенти Пак Тхэ Джун эканлигини фаҳмладим. Шундай бўлса-да, унинг ўрнига ким ўтиришини сўрадим.

— Бу лавозимни ким эгаллайди? Ўзингиз биласиз, Корея саноатчилари федерацияси — бу хусусий бирлашма. Раисни бир томонлама алмаштирадиган бу янги ҳукумат қандай экан?

Афтидан, вазир ҳайрон бўлиб қолди. Ўша пайтда президент Чон Ду Хван қарорларига қарши фикр билдиришни тасаввур ҳам қилиб бўлмасди.

— Сиз шу хабарни етказсангиз бўлди, гапни кўпайтириб нима қиласиз. Бу оддий иш эмас.

Бу иш мураккаблигини бошқалардан кўра яхшироқ билиб турардим.

— Ўзим тушунмаган сўзларни қандай қилиб етказаман? Ўзингиз ўйлаб кўринг...

— Директор Ли, бу ишни муҳокама қилиш ёки тушуниш керак эмас. Шундоқ етказинг.

Офисга қайтдим ва ҳаммасини, борича, президент Чонга етказдим. Воқеаларда бундай бурилиш ясалишини Чонг кутмагани ва шу сабабли у мазкур вазиятни мен билан муҳокама қилиши аниқ эди.

— Ли, сен нима деб ўйлайсан? Агар ўзимизни нотўғри тутадиган бўлсак, компанияга зарар етиб қолиши мумкинми?

— Менимча, энг асосийси бу ҳақда ҳеч кимга айтмаслик ва шунчаки кутиб туриш. Улар уч кун ичида лавозимни бўшатишни буюришди, лекин биз ҳозирча бундай қилмаймиз. Лавозимдан кетсак ҳам, расмий тартибда кетамиз. Бу президент кўрсатмаси дейишяпти, лекин бу аниқ эмас. Президент Чон Ду Хванга ким, қандай хабар етказгани ҳам аниқ эмас. Имкон қадар узоқроқ бардош бериб туриш керак, яқуний қарорни қабул қилишга улгурамиз.

Аслида Корея саноатчилари федерацияси раиси лавозимига Чонг ўз ихтиёри билан ўтирган эмасди. У ушбу лавозимни эгаллашга 1977 йилнинг майида, собиқ раис Ким Енг Ваннинг узоқ кўндиришларидан кейин рози бўлганди. Лекин ўз характериға кўра, президент Чонг бирор ишға қўл урса, уни катта иштиёқ билан қиларди. Қолаверса, бу иш корпорация манфаатлари билан умуман боғланмаганди ва Чонг истаган пайтида ундан воз кечиши мумкин эди. Гап фақат шунда эдики, у лавозимдан ҳеч бир асоссиз, жимгина кета олмасди, бу Чонг учун таҳқирланиш билан тенг эди.

Эртасига мени яна вазир Со Сок Джун чақирди.

— Натижаси қандай?

— Айтганингиздек қилиб етказдим.

— Нима деб жавоб берди?

— У ҳеч нарса демади. Афтидан, президент Чонг ҳозирча ўйлапти.

— Вақт йўқ. Олдига боринг ва яна сўранг.

— Мен борича етказдим. Яна нимани сўрай оламан? Мен унга бу шошилишч эканлигини айтдим. Балки у тез орада қарор қабул қилар.

— Қайтараман, вақт йўқ. Чонгнинг фикрини аниқланг ва бугуноқ хабар беринг.

Компанияға қайтиб келдим ва вазирнинг гапларини етказдим. Шунингдек, ўзимдан ҳар қандай ҳолатда ҳам таслим бўлмаслик кераклигини қўшиб қўйдим. Кўринишидан Чонг ҳам шу фикрда эди ва шунинг учун ишонч билан деди:

— Ҳақсан. Осонгина таслим бўлмаслик керак. Агар ўз муддатимни тугатиб, кейинги сайловларда сайланмасам, бу бошқа гап. Лекин муддатим тугамагунича кетмайман.

Бу бизнинг давлат хавфсизлиги ва фавқулодда вазиятлар комиссияси, қолаверса, бешинчи республика билан биринчи тўқнашувимиз эмасди. Бир қанча низоли вазиятлардан кейин президент Чонг ҳам таслим бўлишни истамасди. Лекин мамлакатдаги сиёсий вазият туфайли ниманидир тахмин қилиш қийин эди. Президент Чонг, бир қарорга келгач, кўзимнинг олдида қўлёзмаларини йиғиштирди, стол устидаги ҳужжатларни тартибға келтирди. Афтидан, уни қўлга олиш учун бошқа сабаб топадилар, деб ўйлади.

— Агар мени қўлга олишса, бу қамоқ дегани. Агар қамашса, ўзим билан китоблар олволаман ва қамоқда инглиз тилини ўрганаман.

Охирги, учинчи кунни менга яна саноат ва савдо вазири қўнғироқ қилди.

— Афтидан, президент Чонг ҳали бир қарорга келгани йўқ. У ушбу вазиятни жуда жиддий ва синчковлик билан ўрганапти. Жаноб вазир, менинг фикрим бундай. Агар президент Чонг ҳеч қандай сабабларсиз истеъфога чиқиши ҳақида ариза берса, бошқалар ҳукумат уни лавозимидан сиқиб чиқариб юборди, деб ўйлайдилар. Ҳукумат хусусий ташкилотнинг масалаларига аралашмоқда, деган фикр шаклланса, яхши бўлмайди. Чонгнинг муддати тугашига бир йилгина қолди, у лавозимидан муддати тугагач кетса нима бўларкин? Шунда бу ҳукумат обрўсига ҳам, бизнес доираларга ҳам, президент Чонгга ҳам зарар етказмасди. Жаноб вазир, юқори доираларга шундай таклиф бериб кўринг.

Мен ўзимнинг фикримни биринчи бўлиб айтдим ва у салбий эди, шу сабабли вазир ҳаяжонланди.

— Энди нима бўлади-а? Ахир бу кимнинг кўрсатмаси эканлигини билмайсизми?

Президент Чонг ўша пайтда у Бош вазир ўринбосари Нам Док У билан учрашувда эканлигини айтди. Бош вазир ўринбосари унга вазир Со Сок Джун мендан етказишни сўраган гапларни айтибди. Турли миш-мишлар тарқала бошлади. Ҳатто федерациянинг кейинги раиси ким бўлиши ҳақида ҳам гаплар бўлди. Душманлар ҳар томондан ўраб олган эдилар. Мен ушбу мураккаб вазиятда президент ўз мавқеида қатъий қолиши лозимлигини маъқуллардим.

Тахминан ўша вақтда президент Чонгга ўз қарашларини президент маъкамасига етказиш имкони туғилди. У ўз қўли билан мактуб ёзди, мен уни етказдим. Мен янги ҳарбий ҳукумат вакиллари билан бири билан учрашдим ва улар қабул қилган қарорнинг нотўғри эканлигини айтиб, шу мактубни бериб қўйишни сўрадим.

— Янги ҳукумат ҳокимиятга келгач, ҳеч қандай сабабларсиз хусусий ташкилотнинг раҳбарини ўзгартириши мумкинми? Ахир бу жамиятда ҳукумат ҳақида ҳам, бизнес доирала-

ри ҳақида ҳам салбий фикр уйғотади-ку. Қолаверса, президент Чонгнинг муддати тугашига атиги бир йил қолган бўлса.

Мен учрашган киши оқил бўлиб чиқди. У менинг сўзларимга қўшилганидан билдимки, бу аслида уларнинг режалари бўлмаган. Президент Чон Ду Хван бу қарорни бошқа қандайдир сабаб билан қабул қилган.

— Бу ерда қандайдир тушунмовчилик бор.

Охир-оқибат президент Чонг ушбу лавозимда ўз муддати-ни тугатди ва шу ўтган муддат давомида унинг бешинчи республика ҳокимияти билан муносабати яхшиланди. Чонг кейинги сайловда Корея саноатчилари федерациясининг раиси этиб қайта сайланди ва бу лавозимда бошқа раислардан узоқроқ ишлади.

Тендердаги тугуриқсиз мағлубият

Бешинчи республика ҳукмронлигининг аввалида ҳукумат энергетика соҳасидаги сиёсатни ўзгартиришга қарор қилди. Лойиҳа тузилган бўлиб, унда асосий эътибор аввалгидек кўмир ва нефтга эмас, балки суюлтирилган табиий газ (СТГ) ни жорий қилиш ва фаол етказиб беришга қаратилганди. Ушбу лойиҳага кўра, Сарик денгиз соҳилидаги Пхентхэк туманида СТТни сақлаш учун йирик қурилмалар қуриш ҳақида қарор қабул қилинди. Бу хавфсизликка алоҳида эътибор бериладиган омборлар қурилиши эди. Газ ҳолатидаги ТГ жуда паст ҳароратда суюлтириларди ва шу ҳолатда ташиларди ҳамда кейинчалик СТГ омборларида худди шундай паст ҳароратда сақланарди. Кореяда ўша пайтда бундай қурилмани лойиҳалаштира ва кура оладиган компания йўқ эди. Шу сабабли ҳукумат корейлик компаниялар билан бирга чет эллик қурилиш компанияларини ҳам бу тендерда иштирок этишга таклиф қилди.

«Хендэ» қурилиш компанияси техник ҳамкорлик қилиш бўйича ушбу соҳадаги дунёдаги энг яхши компания — Франциянинг «Техниқгаз» компанияси билан шартнома тузди. Шубҳасиз, шартномада ҳамкорликдан воз кечишнинг олди-

ни олувчи банд ҳам бор эди. «Хендэ» билан беллашадиган Корея компанияси «Ханянг» бўлиб, у Япониянинг «Марубени» компанияси билан ҳамкорлик қиларди. Танлов натижаларига кўра, «Хендэ» биринчи ўринни, «Ханянг» иккинчи ўринни эгаллади. «Ханянг» ва «Марубени» бўйича хулосада уларда технологиялар даражаси талаб қилинганидек эмаслиги келтирилди. Тендердаги ғалабани биз билан нишонлаш учун «Техникгаз» компанияси директори Франциядан учиб келди.

У юртига қайтиб кетганидан кейин бир неча кун ўтгач, француз компаниясидан хабар келди. Унда «Хендэ» раҳбарияти тезда Францияга етиб келиши илтимос қилинганди. Мен иложи борича тезроқ учиб боришга ҳаракат қилдим.

Учрашув чоғида «Техникгаз» компанияси директори жаноб Тиро тўсатдан Корея ҳукумати кайфиятида ҳеч қандай ўзгариш сезмадингизми, деб сўради.

— Нимани назарда тутаяпсиз?

— Агар «Хендэ» билан ҳамкорлик қила олмасак, нима қиласиз?

— Ҳазилингиз кулгили чиқмади. Жиддий айтадиган бўлсак, компаниянгиз шартномада кўрсатилганидек, барча зарарни қоплайди.

Тиронинг юзидан танг ҳолатда қолганлиги сезилиб турарди. У гапда давом этди.

— Бу бизнинг хоҳишимизга кўра эмас, Корея ҳукумати-нинг кўрсатмасига кўра юз берса-чи, бу ҳолатда ҳам зарарни қоплашимиз керакми?

Фақат шундагина катта муаммолар юзага келганлигини тушундим. Директор Тиро қайтганимдан кейин Корея ҳукумати кайфиятини аниқлаб олишим лозимлигини айтди ва ўз узрини билдирди.

Кореяга қайтгач, Корея давлат электр корпорациясига бордим. Корпорацияда, ҳеч нима бўлмагандек, «Хендэ» билан шартнома қонуний кучга эга эмас деб топилиб, «Ханянг» билан ишлашга қарор қилинганини айтдилар. Ҳайратдан лол қолдим.

— Ахир «Хендэ» лойиҳа учун энг яхши нарх таклиф қилганлигини ўзингиз айтгандингиз-ку! Технологик муаммо-

лар эса, бошқа компанияларда ҳам бор эди. Қандай қилиб тендер «Хангянг»га ўтиб кетди?

— «Хангянг» Франциянинг «Техникгаз» компанияси билан ҳамкорлик қила бошласа, технологиялар юзасидан муаммолар бўлмайди.

Тилим лол эди. Ахир бу воқеа Африкадаги қандайдир қолоқ мамлакатда эмас, энг ривожланган мамлакатларга етиб олган ва дунёдаги энг яхши қурилиш компаниясига эга давлатда содир бўлаётганди-да.

Бу ишни шундай қолдирмаслигимни айтдим ва корпорациядан чиқдим. Шунда менга президент маҳкамасидан иқтисодиёт масалалари бўйича масъул мурожаат қилди ва «Хендэ» қурилиш компанияси бу ишдан четланиши лозим, деб айтди. Яъни, электр корпорациясида нима дейишган бўлса, шуни айтди.

— Сиз ахир шунчаки давлат амалдори эмас, АҚШда докторлик даражасини олган одамсиз, олимсиз... Мен сизни инсон сифатида яхши биламан. Қандай қилиб тендер бўйича бундай адолатсиз қарор қабул қилишингиз мумкин? Ахир бу фақат «Хендэ» қурилиш компаниясининг муаммоси эмас-ку. Хорижий компанияда Корея ҳукумати ҳақида қандай тасаввур пайдо бўлади? Қолаверса, Яқин Шарқда француз компаниялари билан ҳамкорлик қилиш бўйича анчагина тажриба орттирганмиз. Агар ўз юртимизда компанияларга талаб даражасида муносабатда бўлмасалар, чет элда ҳам худди шундай бўлади. Яхшиси тендер натижаларини бекор қилинг. Шундан кейин, агар лозим топсангиз, тендерда такроран қатнашиш учун «Хангянг» ва Франция компанияси иштирокида консорциум тузинг. Шунда мен бу қарорни тушунаман ва қабул қиламан.

Бунга жавобан шундай сўзлар янградик, уларни тушуниш яна ҳам қийинроқ эди.

— Нима, сиз Кореяда бошқа ишлагингиз келмаяптими? Агар бунга рози бўлмасангиз, хаёлингизга ҳам келмаган ишлар рўй беради. Бу ҳақда президент Чонгга етказинг.

Бундан хабар топгач, Чонг президент маҳкамасидаги иқтисодиёт масалалари бўйича масъул билан учрашди, лекин ҳеч нарса ўзгаргани йўқ.

Кейин Франция компаниясидан узр ва илтимослар билан келишди. Кореяда ишлаш ниятида бўлган компания Корея ҳукуматининг «Ханянг» билан ҳамкорлик қилиш ҳақидаги кўрсатмасини рад этиши қийин эди, шу сабабли уларнинг аҳволларини тушунишни «Хендэ»дан илтимос қилдилар.

Аслида, французлар томонидан ҳеч қандай қоидабузарлик бўлмаганди. Шартномани рўкач қилиш мумкин эди, лекин зарар ўрнини қоплашни талаб қилиб бўлмасди, чунки шартноманинг бузилишига Корея ҳукумати сабабчи эди. Ахийри биз чекиндик. Бу ҳеч қандай мантиққа тўғри келмайдиган, тутуриқсиз мағлубият эди.

Енгванг атом электр станцияси туфайли очик уруш

— «Хендэ» қурилиш компанияси директори Ли Мён Бакни қидиряпмиз.

Ушбу эълонни Таиландга учиб кетиш учун Сингапурдаги Чанги халқаро аэропортида ўтирганимда эшитдим. Мен маълумотлар бюросига югуриб бордим ва телефон гўшагини кўтардим. Президент Чонг шошилиб гапирарди.

— Ли, Кореяга иложи борича тезроқ қайт. Атом электр станцияси қурилиши бўйича шартнома бекор қилинди.

— Қандай қилиб?

— Ҳозир бош вазир ўринбосари матбуот конференциясида гапирди. Ишонгинг келмайди. Ишқилиб, тезроқ кел.

Бу воқеа 1987 йилнинг декабрида, бешинчи республика бошқаруви ниҳоясига етаётган ва 13-президент сайловлари кампанияси шиддат билан кетаётганида рўй берди. Ўшанда Корея электр корпорацияси Енгвангдаги АЭСнинг учинчи ва тўртинчи блокларини қуриш бўйича тендер эълон қилганди.

Ўша пайтда мамлакатда атом ва иссиқлик электр станцияларини қуриш тажрибасига эга 6 тагина компания бор эди. Атом станцияларини фақат «Хендэ» ва «Донга» қураётган эди.

Атом электр станцияси иккита қисм: энергия ишлаб чиқарувчи реактордан ва ишлаб чиқарилган энергиядан электр ҳосил қилувчи электр жиҳоздан иборат бўлади.

Кореяда қурилган АЭСлар – Гори 1 ва 2, Вольсонг 1 ва 2 ларда «Хендэ» реактор учун жавобгар, «Донга» эса электр жиҳозлар учун масъул бўлганди. Кейин «Хендэ» қурилиш компанияси Енганг 1 ва 2 қурилишида бу икки босқични бир ўзи бажарди ва Кореядаги АЭСни тўлиқ қуриш бўйича ноу-хауга эга ягона компанияга айланди.

АЭС қуриш тажрибаси ўта муҳим эди. Ҳукумат Енгангдаги АЭСнинг учинчи ва тўртинчи блокларининг «бошидан охиригача» қурилишини режалаштирган эди ва бу тендерда атом электр станциясининг тўлиқ қурилиши тажрибасига эга «Хендэ» компаниясигина қатнашиши мумкин эди. Қурилиш «Хендэ»га эркин шартнома асосида топширилиши идеал вариант бўларди.

Албатта, у пайтда эркин шартнома фақат орзу эди. Бюджет ва ҳисоб-китоблар тўғрисидаги қонунда тегишли модда бўлиб, унга биноан бундай кўламдаги қурилиш бўйича муайян компания билан эркин шартнома тузиш мумкин эмасди. Бу преференцияларнинг олдини олиш мақсадидаги назорат чоралари эди. Аммо, аслида, қурилиш «Хендэ»га эркин шартнома асосида берилмаганлигининг сабаби сиёсатда эди. Киктон нефть компанияси бошқаруви масаласига ҳукумат аралашганидан кейин бешинчи республика раҳбарияти билан президент Чонг ўртасида зиддият юзага келди, шу сабабли «Хендэ» ноқулай вазиятда қолганди.

Аммо ҳукумат АҚШдаги ҳодиса туфайли тўхташга мажбур бўлди. Ўшанда «Три-Майл» атом электр станциясида радиоактив модда сизиб чиқиши сабабли авария рўй берганди ва бутун дунё АЭС хавфсизлиги масаласига эътибор қаратганди. Бу оламшумул муаммони ҳал этиш йўли оддий бўлиб, атом электр станцияларини қуришда тажрибасиз компаниялар қатнашмаслиги лозим эди.

Хусусан, назорат агентлиги жаҳонга номи кетган «Браун Рут» компаниясининг иш савияси талаб даражасида эмаслиги юзасидан қарор чиқаргач, у АҚШнинг Техас штатидаги атом электр станциясини қуришни тўхтатди. Натижада ком-

пания миллиард долларлик зарар кўрди, лойиҳа эса, «Бек-
тель» компаниясига топширилди.

Ўша пайтда бутун дунё эътибори АЭСга қаратилганди,
лекин, барибир, ҳукумат лойиҳани «Хендэ»га бергиси кел-
масди. Шунга қарамай, охир-оқибат, Корея электр корпора-
цияси, қуришда қатнашишнинг янги шартлари ҳақида маъ-
лумотни қўшимча қилган ҳолда, газеталарда тендер ҳақида
эълон берди.

Тақдим этилган ҳужжатларни кўриб чиқишда фақат бир
компания — «Хендэ» ўта олди. Тендернинг иккинчи тури
эълон қилинди, лекин натижаси ўша-ўша эди. Қонунчилик-
ка биноан, тендернинг икки туридан ўтган компания билан,
учинчи тур натижаларига кўра, эркин шартнома тузиларди. У
пайтларда ҳукуматнинг қурилиш билан боғлиқ деярли барча
буюртмаларида сиёсий мақсадларда молиявий кўмак ажра-
тиларди. Ушбу АЭСнинг лойиҳаси, хавфсизлик масалалари
туфайли, мамлакат ичида ҳам, чет элда ҳам барчанинг эъти-
борини жалб қилган бўлиб, унга сиёсий таъсир кўрсатиш-
нинг умуман иложи йўқ эди. Юқори доираларда бу, албатта,
қаттиқ норозилик уйғотганди.

АЭС қурилишининг бошланиши маросимида

Енгванг 3 ва 4 қурилиши шартномаси тасдиқланганидан кейин мен Сингапурга Жануби-Шарқий Осиёдаги қурилиш лойиҳаси масаласи бўйича жўнаб кетдим. Мен йўғимда Кореяда қутилмаган воқеа содир бўлибди. Бош вазир ўринбосари, хавфсизлик идораси бошлиғи ва бошқа юқори мартабали шахслар иштирокидаги мажлисда «Хендэ» билан имзоланган эркин шартнома кўп нуқсонларга эга, деган хулосага келишибди. Шундан сўнг Бош вазир ўринбосари матбуот конференциясини ўтказиб, унда шартнома бекор қилингани ва АЭС қурилиши бўйича янги, такрорий тендер ўтказилиши ҳақида эълон қилибди. Вазият жуда жиддий эди. Аэропортда Чонг билан телефонда суҳбатлашган бўлсам ҳам, Таиланддаги учрашувни бекор қила олмасдим, тендерда такрор иштирок этиш ҳам икки-уч кун вақт оларди. Шу сабабли бу иш унчалик шошилинч эмас, деган фикрга келдим ва режа бўйича Таиландга учиб кетдим.

Мен меҳмонхонага кечаси 2да етиб бордим, энди ухлашга ётгандим, шу заҳоти президент Чонгнинг қўнғироғи уйғотиб юборди. Соат 6 эди.

— Барибир тез келмасанг бўлмайди.

— Ҳукумат билан кураш энди бошланаяпти. Бу ерда, Таиландда, фақат уч кунлик ишим бор. Лекин мен ҳаммасини икки кунда тугатаман ва ўша заҳоти қайтаман. Хавотир олманг.

— Хавотир олманг? Бу нима деганинг?

— Атом электр станциялари масаласи сиёсатга бўйсунмайди. ҳукуматдагилар қандайдир хатога йўл қўйишган. Биз имзолаган эркин шартноманинг қонунийлиги ҳақидаги масалани кўтарсак, ютиб чиқиш имконимиз бор. Мен бу ишни охиригача ўз зиммамга оламан.

Мен буни шундай ишонч билан айтдимки, Чонг қўнди.

— Нимани назарда тутаётганлигингни билмадим, лекин келгунингча кутиб тураман.

Таиланддаги ишларни икки кун ичида якунлаб, Кореяга қайтдим ва Бош вазир ўринбосари Чонг Ин Енг билан учрашдим. «Хендэ» Киктон нефть компаниясини назорат қилиш масалалари туфайли зарар кўрган пайтда у молия вазири эди.

— Қандай қилиб ҳукумат, олдиндан огоҳлантирмасдан, шартномани бир томонлама бекор қила олади? Бу қонуннинг қўпол бузилишидир. Шартнома эркин бўлгани учун шу муаммони кўтарибсиз, аслида ундай эмас. Бу уч босқичли, қаттиқ рақобатга эга тендер бўлди. «Хендэ» барча талабларга мувофиқ келганлиги учун учинчи босқичдан кейин, қонунга биноан, эркин шартнома имзоланган, шундай эмасми?

Адолатли жараён натижасида имзоланган бундай шартноманинг бекор қилиниши қонуннинг ҳукумат томонидан очиқ-ойдин бузилишидир. Ҳукумат ўз қарорини бекор қилиши керак, акс ҳолда биз унинг устидан судга арз қиламиз.

Бош вазир ўринбосари хонасидан чиқаётганимда Корея электр корпорацияси директори Пак Джонг Гини кўриб қолдим.

— Агар сиз Бош вазир ўринбосарининг шартномани бекор қилиш ҳақидаги қарорига рози бўлсангиз, бу ўзингиз тузган шартномаларнинг кучга эга эмаслигини тан олганингиз бўлади. Сиз, жаноб Пак, лойиҳани олдин белгилаб қўйилган режа бўйича, қонуний, ўзингиз имзолаган ҳужжат асосида амалга оширибгина ўзингизнинг ҳақлигингизни исботлай оласиз. Агар бундай қилмасангиз, шартноманинг бузилиши бўйича барча жавобгарликни айнан сиз ўз зиммангизга олишингизга тўғри келади.

Табиийки, электр корпорацияси директори қийин аҳволда қолганди. ОАВда аллақачон шартноманинг бекор қилинганлиги ҳақида хабар беришган ва бу ҳақда президентга ҳам ҳисобот беришганди. Директор мамлакат президентига ҳам маълум қилинган қарорга қарши бора олмасди.

Кейин мен энергетика ва табиий ресурслар вазири Че Чанг Рак билан учрашдим.

— Қонунчиликка тўлиқ мос келувчи қурилиш сиёсий сабабларга кўра бекор қилиниши мумкин эмас. Шартнома сиёсий таъсир остида тузилганда, унинг бекор қилинишига йўл қўйиш мумкин эди, лекин ҳозирги вазият ўта тутуриқсиздир. Ҳукумат қандай мантиққа таянапти?

Вазир Че вазиятни яхши тушунарди. Айтадиган гапи йўқ эди, шунинг учун индамай қўя қолди. Кейин электр корпорацияси директори, норасмий тарзда айтилаётганлиги ҳақида

огоҳлантириб, менга вазир Ченинг гапларини етказди. Унинг сўзларига кўра, вазир Че бу ишда аниқ зиддиятлар борлигига қўшилади, лекин юқори инстанцияда қабул қилинган қарорни муҳокама қилиш вазир учун осон эмас.

Шунда мен яна вазир Че билан учрашдим.

— Ҳеч бўлмаса кўнглингизда менинг мулоҳазаларимга қўшилишингизни истайман. Агар бу мавзуни очиқ муҳокама қиладиган вазият юзага келса, ўз фикрингизни айтишингиз.

Мен вазирни мураккаб аҳволга солиб қўйишни истамасдим. Уни ўзимнинг мулоҳазаларим тўғрилигига ишонтиришга интилардим ва мен бунга эришдим.

Албатта, «Хендэ» қурилиш компанияси матбуот конференциясида айтилган қарорини битта компания деб осонгина ўзгартириб, ҳаммасини яна жой-жойига қўйиб қўя қоладиган ҳукумат билан курашмаётганди.

Шунга қарамай, мен билан учрашувдан кейин электр корпорацияси директори Пак ҳукумат фармойишига амал қилмай, «Хендэ» билан тузилган шартнома мажбуриятларига тўлиқ мувофиқ ҳолда иш кўра бошлади. Корпорация мутахассислари атом электр станцияси қурилишида йўл қўйилган озгина эҳтиётсизлик катта кўламдаги аварияга олиб келиши мумкинлигида яқдил эдилар. Шунда бешинчи республика ҳокимиятидагилар, «Хендэ» шартномаси» ишини тезроқ бир ёқли қилиш мақсадида, директор Пакни лавозимидан озод қилишди. Ваҳоланки, у бошқарув доираларида президент Чон Ду Хван ўқиган Тэгу олий техника мактаби ва Корея ҳарбий академиясининг ягона битирувчиси эди. Афтидан, ҳукумат учун бу шошилиш иш эди.

Электр корпорацияси директори лавозимига Хан Бонг Сунг тайинландилар. Шу тариқа, «Хендэ» билан ҳукумат ўртасидаги муносабат янада кескинлашиб, вазият қалтислашиб борарди. Шунда «Хендэ» компанияси адвокатлар иштирокида даъво аризаси тайёрлади ва бу ҳақда ҳукуматга хабар берди. Ариза Корея электр корпорацияси директори ҳамда энергетика ва табиий ресурслар вазирига қаратилганди. Мен директор Хан Бонг Сунг:

— Жаноб Хан, сиз янги одамсиз, шунинг учун масалани ўрганиб чиқиб, у бўйича мустақил қарор қабул қилинг.

Олдинги директорнинг ҳаракатларини холис нуқтаи назардан баҳолай оласиз, — дедим.

Бошида шартномани бекор қилиш ҳақидаги қарор ҳукумат томонидан қабул қилинган ва, «Хендэ» ҳақ бўлса-да, энди ҳеч нарса қила олмаймиз, деган директор Хан ҳам, ишни батафсил ўрганиб чиққанидан кейин, компаниямиз билан шартноманинг қонунийлигини тан олишга мажбур бўлди. Натижада ҳукумат боши берк кўчага кириб қолди. Ҳар ҳолда мени энергетика ва табиий ресурслар вазири ўз ҳузурига чақирди.

— «Хендэ» ҳукуматнинг обрўсини эътироф этиши керак. Вазият қандай бўлмасин, бекор қилиш ҳақидаги қарорни бекор қилиб бўлмайди. Сизга АЭС қуриш тажрибасига эга «Донга» компанияси билан биргаликда тендерда яна бир марта қатнашишни маслаҳат бераман.

Вазир Ченинг таклифи қоидаларга тўғри келмасди, лекин мен бунга рози бўлдим. Чунки, ҳукуматнинг обрўси ҳақиқатан ҳам шунга боғлиқ эди. Лекин мен бир шарт қўйдим.

— Тендерни умумий сумма бўйича эълон қилмаслик керак. АЭС — жуда муҳим объект, шунинг учун тендерда ҳисоб-китоблар моддалар бўйича тақсимланган ҳолда тақдим этилган бўлиши керак.

Моддалар бўйича ҳисоб-китобли тендерда қатнашиш учун техник таҳлил лозим эди. АЭС қуриш тажрибасига эга бўлмаган компанияда бундай ҳисоб-китобларни тузишнинг иложи йўқ эди. Бу каби тендерда компаниямиз ютиши аниқ эди. Ҳукумат менинг таклифимни қабул қилди. Ўшанда ушбу шартлар билан тендер эълон қилиниши кўп гап-сўзларга сабаб бўлди.

Ниҳоят, Енганг АЭС 3 ва 4 қурилиши бўйича тендерда «Хендэ» қурилиш компанияси ютиб чиқди. Бу битта объектни қуриш ҳуқуқи икки мартаба ютиб олинган жуда ғалати ҳодиса эди. Албатта, расмий манбаларда бу давлатдан йирик буюртма олган компания томонидан анъанавий молиялаш амалга оширилмай, адолатли асосда ўтказилган қурилиш бўлганлиги ҳақидаги маълумот сақланмайди.

Кейинчалик, муҳолиф партия ҳукмрон партиядан кучлироқ бўлган олтинчи республика ҳукмронлиги даврида, электр

корпорациясида давлат текшируви ўтказилди. Текширувнинг асосий объектларидан бири Енгванг АЭС тендери ва қурилиши бўлди. Собиқ директор Пак Джонг Ги ва мени гувоҳлар сифатида Миллий Ассамблеяга чақиринди.

Ассамблеяда АЭС қурилиши муайян компанияга ноқонуний тарзда топширилганлиги ҳақида шубҳаланиш бор эди. Бу текширувдан мақсад «бешинчи республика билан орани очиқ қилиб олиш» жараёнида ноқонуний преференциялар тақдим этилганлигини фош этишдан иборат эди. Гувоҳлик қасамидан кейин менга сўз беришларини сўрадим.

— Миллий Ассамблея аъзолари савол беришларидан олдин АЭС бўйича шартномага хос бўлган баъзи хусусиятлар ҳақида гапириб бермоқчиман.

Мен АЭС қурилишига оид шартноманинг ўзига хос томонлари ҳақида, Гори 1 ва 2 да «Хендэ» АҚШнинг «Вашингтон Хаус» компанияси субпудратчиси сифатида қатнашганлиги, кейин Кореядаги қурилишни мустақил олиб бора оладиган ягона компанияга айлангани ҳақида қисқача сўзлаб бердим. Сўнг ривожланган давлатларда АЭС қуриш учун компания қандай танланиши ҳақида хабар бердим.

— Ривожланган мамлакатларда энг паст нархни таклиф этиб, АЭС қурилиши бўйича тендерда ютиб чиққан компаниялар парламентлар томонидан синчиклаб ўрганилади. Бизда эса, аксинча. Чунки биз хавфсизлик масалаларини етарлича баҳоламаймиз. Кореяда йўл ва АЭС қурилиши бир нарса, деб ўйлайдилар. Йўлни таъмирлаш мумкин, аммо АЭСда авария содир бўлса, тўғрилашнинг умуман иложи йўқ. Фақат, Кореяда, нега тендер одатий тартибда амалга оширилмаган, деган саволни кўтаришадую, лойиҳа АЭС қуриш тажрибасига эга компания томонидан бажарилганлигига эътибор беришмайди.

Менинг тушунтиришимдан кейин Миллий Ассамблея аъзоларидан бирортаси ҳам менга савол бергани йўқ.

«Хендэ» корпорацияси, иккита тендер ва ҳукумат билан очиқ курашдан сўнг, барча қийинчиликларни енгиб, АЭС қурилишини муваффақиятли амалга оширди. Бу муваффақиятга СТГ омборини қуриш тендеригаги мағлубиятдан сўнг эришганимиз учун, у янада қадрли кўринарди. Ўшанда мен

авторитар ҳукумат ўзининг тажовузкор ва бефойда амалдорлари билан нақадар нооқилона эканлигига ортиғи билан ишондим. Шундан кейин доимо қоғозбозликка қарши туришга ҳаракат қилдим.

Биз ютуқлардан эмас, мағлубиятлардан ўрганамиз. Агар ҳаётга шундай нуқтаи назардан қаралса, одамлар ёмонликни яхшилиқдан кўра узоқроқ эсда тутишлари дуруст бўлиб кўрилади.

Ютуқни ёдда сақлаш яхши эмас. Сизнинг ютуғингизни бошқалар эсласин. Лекин инсон ўз мағлубиятларини бир умр эсда сақлаши керак. Зеро агар мағлубиятлар унутиб қўйилса, улар бир кун такрорланиши мумкин.

Бутун жаҳон бўйлаб

Бош вазир Махатхир сўзлай бошлади. Йиғилганлар орасида тез-тез қаттиқ кулгу янграрди. Мен ҳеч нимани тушунмасам-да, кўпчиликка қўшилиб ҳамма билан бирга кулиш керак, деб ўйладим.

Малайзиялик амалдорлардан бири биқинимга аста туртиб қўйди.

“Директор Ли, кимнинг устидан кулаётганингизни биласизми ўзи? У айтяптики, “Хендэ” қурилиш компанияси — бу Алибобо, яъни ўғри. Юртимиздан бу ўғриларни ҳайдаб чиқариш учун иложи борича тезроқ ҳамма нарсани ўрганиб олишингиз керак, деяпти”.

Л И М Ё Н Б А К

Бағдод ҳокими Ваҳоб ва Ироқ бозорига чиқиш

Жубайл саноат порти қурилишига буюртма олинаётганда «Хендэ» директори ва бўлинмасининг бошлиғи Саудия Арабистонида ҳибсга олинди. Бу воқеа маҳаллий қироллик аслзодаларининг бир нечта вакиллари ва ривожланган давлатлардан бирининг йирик компанияси уюштирган фитна оқибатида рўй берди. Ривожланаётган мамлакатлар учун ривожланган давлатлар ҳукмронлик қилаётган халқаро майдонга чиқиш нақадар мураккаб эканлигини ушбу ҳодиса бевосита намоён қилди.

Саудия Арабистони қироллик ҳукумати, расмий судсиз, ходимларга ўзларини оқлаш имконини ҳам бермай, «Хендэ»га 100 млн доллар жарима солди. Шунингдек, компанияни 2 йил давомида ушбу мамлакатдаги қурилиш тендерларида қатнашиш ҳуқуқидан маҳрум этган тақдир қўйди.

«Хендэ»нинг иккита юқори мартабали ходими ҳибсга олингач, компания ушбу масалани ҳал этиш учун барча чораларни ишга солди. Саудия Арабистонидаги директор лавозимига қурилиш вазирлиги қошидаги хорижий қурилишлар акциядорлик компаниясининг директори бўлиб ишлаган Джанг У Джу таклиф қилинди. У чет тилларни яхши биларди ва ўзини энг яхши томондан кўрсатди. «Хендэ»да 10 йилдан зиёд ишлаб, Джанг кўплаб муаммоларга дуч келди (ҳозир у Корея-Америка менежмент институтини бошқаради ва у билан ҳозир ҳам алоқамиз яхши).

Бу муаммоларни ҳал этиш учун биз телефонда тез-тез ва узоқ суҳбатлашардик, бу Саудия Арабистони учун ҳам муҳим масала бўлгани боис, барча гапларимизни яширинча тинглашарди. Шунда биз махфий пароллар ўйлаб топдик ва бутунлай бошқа нарса ҳақида гаплашадиган бўлдик. Масалан, «ҳукумат комплексидаги одам билан учрашдим» дегани ички ишлар вазири билан учрашилганлигини аңлатарди.

Президент Чонг юзага келган вазият туфайли мени у ёққа тез-тез хизмат сафарига жўнатарди. Хорижда икки-уч ойлаб қолиб кетардим, қўлдан келганча ҳаракат қилардим, лекин муаммони ҳеч ҳал қилиб бўлмасди. Натижада биз Саудия Арабистонидан кетишга ва бошқа қурилиш бозорини топишга қарор қилдик.

Саддам Хусайн инқилобидан кейин Ироқ социалистик мамлакатга айланди, шу боис унинг Корея Республикаси билан дипломатик алоқалари йўқ эди. Бинобарин, корейс бизнесменларига виза берилмасди. Хусайн учун энг ҳурматли инсон Ким Ир Сен эди ва, албатта, уни Жанубий корейлик тадбиркорларга нисбатан илиқ муомаллада бўлишга ундовчи ҳеч қандай сабаблар йўқ эди. Шундай бўлса-да, ушбу сиёсий тўсқинликларга қарамай, муқобил бозор қидираётган «Хендэ» қурилиш компанияси учун Ироқ жозибали мамлакат саналарди.

Ироқ ҳукуматининг кенг қўламдаги инвестициявий режалари бор эди. Беш йиллик ривожланиш режасининг учинчи босқичи доирасида, 1976 йилдан 1980 йилга қадар 45 млрд. доллар киритилган эди, тўртинчи босқичда эса, 1985 йилдан бошлаб 75 млрд. доллар киритиш кўзда тутилганди. Бу Яқин Шарқда Саудия Арабистонидан кейинги иккинчи энг йирик бозор эди. Ироқ бозорининг энг жозибали томони шунда эдики, инфратузилмага киритиладиган инвестициялар чекланган Саудия Арабистонидан фарқли равишда, бу ерда ушбу жараён энди бошланганди.

1978 йилнинг мартада «Хендэ» Ироқ бозорига чиқиш учун биринчи «плацдарм»ни яратишнинг уйдасидан чиқди. Директор ўринбосари Чон Гоб Вон раҳбарлик қилаётган Ироқдаги буюртмалар гуруҳи Ироқнинг аҳамияти жиҳатидан иккинчи шаҳри бўлмиш Басра канализация тизимининг биринчи босқичини қуриш бўйича ўтказилган тендерда энг паст нархларни таклиф қилиб, ютиб чиқди. Бу нархлар рақобатлашаётган Европа компаниялариникидан анча паст эди ва шу сабабли голиб бўлишга умид боғлаш мумкин эди. Бу Ироқ бозорига чиқиш учун реал қадам эди.

Ўшанда президент Чонг мамлакат ичидаги компания ишлари билан бандлигимга қарамай, менга топшириқ бер-

ди: «Кореяда иш кўп бўлса ҳам, сен тез-тез чет элларга чиқишингга тўғри келади». Дипломатик алоқалар ўрнатилмаган давлатга кириш ва у ерда муҳандислар ҳамда ишчиларнинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек, қурилиш бошланишидан олдин бошқа масалаларни ҳал этиб олиш мақсадида Ироққа Кувайт орқали ер усти транспортида бордим. Ироқ қарама-қаршилиқлар мамлакати эди. Ироқдан буюртма олган компания директори бўлишимга қарамасдан, бу давлатга киришга расман ҳаққим йўқ эди. Шу сабабли Бағдодга жосуслар ҳақидаги кинофильм қаҳрамони каби кириб бордим.

— Жанубий Корея компанияси бу буюртмани олишга қандай эришди?

Ироқ идораларидан бирининг вакили намоён этган дастлабки муносабат аччиқланиш бўлса, иккинчиси — лойиҳа амалга ошмаслигига ишонч эди.

Бағдодда бўлганимизда Ироқнинг инқилобий ҳукумати билан бирон-бир алоқа боғлашга узоқ вақт ҳаракат қилдик. Зеро бошқа илож ҳам йўқ эди. Бағдоддаги «Мулен Руж» номли кафедра давлат хизматчисидан Ироқ ҳукумати ҳақида маълумот олишга ҳаракат қилиб кўрдик. Тўсатдан олдимизга кўринишидан осийлик бўлган бир аёл келди ва Япониядан эканлигини билдирди.

Мен ҳожатхонага чиқдим ва аёл ҳам, атрофга аланглаб, кетимдан кетди. Йўлкада ҳеч ким йўқлигига амин бўлгач, менга юзланди.

— Кореяданмисиз?

У корейс экан. «Хендэ» дан келган бизнинг гуруҳимиз Ироқ тупроғига инқилобдан кейин қадам қўйган илк корейслар бўлди, деб ўйлаган эдим, бу аёл биздан ҳам олдин келган экан.

— Мен бу ерда ишлаб пул топса бўлади деб эшитиб, чет эллик билан расман турмуш қурдим-да, шу ерга келдим. Агар мен корейс эканлигимни билиб қолсалар, шу заҳоти чиқариб юборадилар. Сизлар қандай қилиб келдингиз?

Томоғимга алланарса тикилгандек эди. Бу заифа аёл мусулмон социалистик мамлакатга бир ўзи, иш қидириб келибди, «Хендэ» қурилиш компанияси эса, Кореядаги энг

йирик компания эди. Шундай бўлса ҳам, бу ёлғиз аёл билан мақсадимиз бир эди — бу ерда доллар ишлаб топиш. Бағдоднинг эски кафесида мен яна бир бор ўз истагимга — Ироқда компания учун муносиб ўрин олишга эришишга аҳд қилдим.

Бир неча кун ўтгач, қандайдир умид бахш этувчи йўлни топишнинг уддасидан чиқдим. Маҳаллий амалдор Бағдод ҳокими Ваҳоб билан учрашиш ҳақида шипшитди. Саддам Ҳусайн ўзи содир этган инқилобни айнан Ваҳобнинг уйида, у ҳали ҳуқуқшунослик факультети талабаси бўлиб юрган чоғида ният қилган эди. Ваҳоб Ироқда ана шундай нуфузли шахс экан. Биз Ироқ ҳақида ҳеч нарса билмасдик, ҳатто инқилобий ҳукумат тепасида ким турганидан ҳам хабаримиз йўқ эди. Кореядаги Америка элчихонасидан ундирилган маълумот энциклопедияларга қўйиладиган мақолалардан катта эмасди.

Ҳоким Ваҳоб билан учрашиш осон эмасди. Учрашув ҳақидаги бир неча илтимосларга қатъий рад жавобини олдим. Лекин мен ҳокимият таржимонидан яна илтимос қилдим.

— Илтимос, ҳеч бўлмаса бир марта учрашмоқчилигимни етказинг. Етказингки, мен Жанубий Корея компаниясининг вакили сифатида эмас, олис шарқ мамлакатидан келган, ёш инқилобчиларга ҳурмати баланд киши сифатида учрашмоқчиман.

Ироқ ҳам Яқин Шарқ мамлакати бўлишига қарамай, қурилиш буюртмаси бўйича маҳаллий агентни ёллаш тизими йўқ эди. Яъни бу «покиза» мамлакат бўлиб, на расмий ва на норасмий поралар амал қиларди. Шу сабабли, бундай покиза ва юксак маънавиятли мамлакат раҳбари билан учрашишнинг ягона йўли «одамгарчилик» билан илтимос қилиш эди.

Ахийри, Ваҳоб розилик билдирди. Учрашувга бор-йўғи 10 дақиқа ажратилганди, ҳокимнинг қабулхонаси содда ва камтарона эди. Ҳоким фуқаролик кийимида бўлса-да, кийими нимаси биландир ҳарбий формани эслатарди, биқинида револьвер осиглиқ эди.

— Сиз бутун умрингизни мамлакатдаги ислоҳотларга бағишлагансиз, деб эшитдим. Менимча, эркак киши учун ҳаётдаги энг катта неъмат ўз ватанига астойдил хизмат қилишдир.

— Ҳа.

Шунда Ваҳоб деди:

— Мен кунига уч-тўрт соат ухлайман. Янги мамлакат барпо этиш йўлида меҳнат қиламан, шунинг учун ҳам менга асло вақт етишмайди. Ҳозир ҳам ўзим учун жуда қимматли бўлган вақтни сиз билан учрашишга ажратдим.

— Мен ҳам шу пайтгача кунига уч-тўрт соатдан кўп ухламадим. Балки иккимизда умумий жиҳатлар анча топилар.

— Сиз хусусий компанияда ишлайсиз-ку, ухлашга ҳам вақт қолмайдиган қилиб ишлашингизнинг сабаби нимада?

Ваҳоб қизиқиш билдирди. Рухсат этилган 10 дақиқа ўтиб кетиб бўлганди.

— Мен жуда камбағал мамлакатда туғилдим. Ҳозир ҳам камбағалликни узил-кесил енгганимиз йўқ. Қашшоқликни енгиш ва мамлакатимизни мустақкамлаш учун туну кун ишладик. Мен компания учун ишлайман, лекин капиталистик давлатда диққат марказида айнан хусусий корхоналар туради, шу сабабли менинг ишим мамлакат ривожланишига хизмат қилади. Шахсан ўзим жуда қашшоқ оилада ўсганман, шунинг учун камбағалликка қарши курашиш нафақат менинг шахсий вазифам, балки давлат олдидаги бурчим ҳамдир. Мен сизнинг мамлакатингизда, камбағалликни енгаётган ва иқтисодиёти ривожланаётган ўз мамлакатим тажрибаси асосида ишламоқчиман. Биз буюртма олдик, лекин қийинчиликлар туфайли ишимиз юришмаяпти. Биз Европа компанияларига ўхшамаймиз. Корейслар ҳалол ва меҳнатсевардирлар. Биз ишга камбағалликни енгиш ниятида бўлган ўртоқларимиз нуқтаи назаридан ёндашамиз. Мен Яқин Шарқда сизнинг юртингиздек покиза ва адолатли мамлакатни биринчи бор кўришим. Шу сабабли мен сизнинг мамлакатингизда ишламоқчиман.

Мени диққат билан тинглар экан, Ваҳоб камаридан револьверни ечиб қўйди ва яқинроқ ўтиришимни айтди. Душман Америкага яқин бўлган мамлакат ҳақидаги ваҳималар аста-секин уни тарк этди. Менинг қурилиш тажрибаси ва «Хендэ» компанияси лойиҳалари ҳақидаги сўзларимни самимийлик билан тинглади. У котибни чақирди ва учрашув чўзилишини айтиб, ҳеч кимни киритмасликни тайинлади.

Охир-оқибат, 10 дақиқага мўлжалланган суҳбатимиз 2 соатга чўзилди. Бизнинг давлатга, ишга муносабатимизда, Яқин Шарқ ва Осиё тарихига нисбатан қарашларимизда, шунингдек, шахсий масалаларда ўхшаш томонлар мавжуд экан. Биз гўё эски дўстлардек бўлиб кетдик. Кейинги ой яна Бағдодга келишимни айтдим ва у билан яна учрашиш мумкинми, деб сўрадим. Бунга жавобан Ваҳоб хурсандчилик билан, кутишини айтди.

— Мен хонангизни безовчи бир нарса олиб келгандим, агар уни шу ерда қолдирсангиз, бу мен учун шараф бўларди.

— Нима экан?

— Котибда қолдиргандим.

Ҳар қандай совғалар тақиқланганди, шу сабабли ўзим билан олиб келган Кобуксон кемасининг моделини котибнинг олдида қолдиргандим. Ваҳоб совғани олиб келишни буюрди.

— Бу тошбақа (кобук) шаклидаги кема модели. 400 йил олдин, Япония бизнинг юртимизни босиб олишга ҳаракат қилганида, машҳур адмирал Ли Сун Син биринчи марта пўлат зирҳли ана шундай кема ясаган эди. Ушбу кема туфайли адмирал Ли кўпсонли япон флотини мағлуб этишга муваффақ бўлди. Агар сиз галаба тимсоли бўлган ушбу Кобуксон кемасини ўзингизда қолдирсангиз, у сизга ишларингизда кўмаклашади.

— Яхши совға.

У Ваҳобга ёқди.

Шу тариқа, адмирал Ли Сун Син томонидан кашф этилган Кобуксон кемаси Бағдоднинг ёш инқилобчиси ёнидан жой олди.

Инқилобий ҳукумат меҳмондўстлигидан фойдаланиб

Ваҳоб билан учрашдим, энди ишдаги мураккабликларни енгишим даркор эди. Бу муҳандислар ва қурувчилар учун виза олиш муаммоси эди. Мен Ваҳоб билан танишиб олган бўлсам-да, муаммолар муаммолигича қолганди.

Мамлакатларимиз орасида расмий дипломатик алоқалар ўрнатилмаган, шу сабабли Ироққа кириш учун корейс ишчилари мураккаб жараёндан ўтишлари: кўшни Кувайтга бориб, у ерда 10 кун, баъзида бир ой виза беришларини кутишлари лозим эди. Бунинг устига, виза гуруҳ учун эмас, ҳар бир ишчи учун алоҳида бериларди, шу сабабли ишчиларни жалб этишнинг аниқ режасини ҳам тузиб бўлмасди. Қурилиш бир маромда бориши учун консуллик керак эди, шу сабабли биз ташқи ишлар вазирлигига сўров жўнатдик, у ердагилар дипломатик алоқаларни ривожлантиришга ва Ироқда консуллик ташкил этилишига ҳали анча борлигини билдирдилар.

Мен Ироққа бордим ва ҳоким Ваҳобдан учрашишни илтимос қилдим. У Бағдод марказидаги овчилар клубида тушда учрашишимизни хабар қилди.

Учрашув жойи вазир ва ундан юқори мартабадаги амалдорлар учун мўлжалланган хос клуб эди. Биз учрашдик, Ваҳоб Кореядаги ишлар ҳақида сўради. Тушлик пайтида Корея иқтисодий модели ҳақида суҳбатлашдик, у тўсатдан:

— Дипломатик жиҳатдан биз Шимолий Корея билан яқинмиз. Бу ерда эҳтиёткорлик билан иш қилишингиз керак. Кўп қийинчиликлар бўлади, — деб айтиб қолди.

У мен учун зарур бўлган мавзуда суҳбатлаша бошлади, мен ҳам ўз муаммоларим ҳақида гапирдим.

— Ҳа, ҳақиқатда муаммолар кўп. Лекин энг асосийси бу эмас, асосийси шундаки, мамлакатингизга тегишли лойиҳа бўйича қурилишни бошлай олмаёпмиз. Ҳатто мен, директор ҳам бу ерга келиш учун Кувайтда уч кун кутишимга тўғри келди. Ишчилар учун эса, бу бир ойдан ортиқ вақтни олади. Юзлаб ишчилар бу ерга вақтида кела олмасалар, қурилишни қандай қилиб бошлаш мумкин? Қандайдир йўлини топиш керак.

— Нима қилиш мумкин?

— Бизга гуруҳ визасини беришни сўраймиз. Бу барча давлатларда ишчилар учун қўллаб келинади.

— Яхши, гуруҳ визаси учун ҳужжатларни тақдим этинг.

Тушликдан сўнг, хайрлашишдан олдин Ваҳоб мени қаттиқ кучди ва:

— Мен яхши дўст топганимдан жуда хурсандман. Биз худди ака-укалардекмиз. Йўқ, биз ҳақиқий ака-укалармиз, — деди.

Ваҳоб адабиётни яхши билар ва жуда кўнгилчан эди. Суҳбат чоғида у Шарқ ва Ғарб адабиёти ҳақида кўп гапирар, адабий ибораларни ишлатишни хуш кўрарди. У бешафқат сиёсий воқеликда яшовчи ёш адабиётчига ўхшаш идеалист эди.

Ваҳоб доимо ўз ваъдасининг устидан чиқарди. Биргаликда тушлик қилган кунимизнинг эртасига у менга кўнғироқ қилди.

— Бизнинг ташқи ишлар вазирлигимизда сизнинг компаниянгиз ишчилари учун махсус имтиёзли шароитлар яратиб беришларини айтишди.

Ваҳобнинг ёрдами туфайли ишчиларимизга гуруҳ визасини бердилар.

Бир ойдан сўнг мен учинчи бор Ироққа келдим ва ҳоким Ваҳобга кўнғироқ қилдим. Учрашув учун баҳона топдим: ўтган гал у мени тушлик билан меҳмон қилганди, энди менинг навбатим эди. Мен Бағдоддаги яхши ресторанда жой буюртириб қўйдим. У иккита дўсти билан келишини айтди.

У билан бирга келган дўстлари турар жой қурилиши ва саноат вазирлари эди. Бу вазирлар, Ваҳоб каби, инқилобий ҳукуматнинг марказий шахслари эди. Улар орасида саноат вазири, айниқса, аҳамиятли одам эди. Ваҳоб уларни таништирди.

— Бу кишилар мен учун акаларимдек. Мамлакатимизда ишлашинг учун уларнинг ёрдами албатта керак бўлади.

Ваҳоб бу гапни худди хаёлимдагини ўқигандек айтганди. Турар жой қурилиши вазири бизнинг лойиҳамиз бўйича бош жавобгар эди. Агар ўзим у билан учрашишга ҳаракат қилсам, билмайман, қанча вақт кетарди. Иккала вазир ҳам менга хайрихоҳлик кўрсатишди. Ўртамизда тезда дўстлик муносабатлари юзага келди. Бу шундай бир инсоний яқинлик эдики, Яқин Шарқдаги бошқа мамлакатлар одамлари билан суҳбатда бунга ҳис этиб бўлмасди. Бундан ҳайрон қолдим.

Саноат вазири «Хендэ» корпорацияси ҳақидаги ҳикоямга, айниқса, электр станция қуриш имкониятларимизга катта қизиқиш билдирди. Икки вазир кетиб, Ваҳоб билан ёлғиз қолганимизда, келгуси ишлар учун мамлакатда консуллик

очиш кераклигини сўзлай бошладим. У ноқулай аҳволда қолди ва мен суҳбатни давом эттириб ўтирмадим.

Яна бир ойдан сўнг мен Бағдодга тўртинчи бор келдим ва эндигина юкларимни меҳмонхонага жойлаб тургандим, менинг келганимни ўз одамлари орқали билган янги дўстларим дарров мен билан боғландилар. Биринчи бўлиб саноат вазири кечки овқатга таклиф қилди. Бир қанча вақт ўтгач, турар жой қурилиши вазири ҳам таклиф қилди. Мен кечки овқат устида учрашишга аллақачон келишиб қўйганимни айтдим, бундан у жуда хафа бўлди.

Мени саноат вазири таклиф қилган ресторан Дажла дарёси қирғоғидаги тепаликда жойлашганди. Бу 400 йиллик тарихга эга чиройли жой эди. У ерга етиб борганимда мени тўрт киши кутарди: саноат вазири, менинг рад жавобимдан хафа бўлган турар жой қурилиши вазири, ҳоким Ваҳоб ва яна бир янги дўст. Ваҳоб келганимни эшитибди, ҳаммалари мени таклиф қилмоқчи бўлишибди-ю, кейин биргаликда ўтиришга қарор қилишибди. Шу ҳақда сўзлаб бергач, менга янги дўстимизни таништирди.

— Бу кон ва енгил саноат вазири. Ўтган гал компаниянгиз электр станциялар қуришда бой тажрибага эгаллиги ҳақида айтгандинг. Бизга электр станциялар жуда керак. Бу масала эса унинг вазирлиги назорати остида, шу сабабли у билан бирга келдик.

Кун сайин Ваҳоб ва унинг дўстларидан кўпроқ миннатдор бўла бошладим. Биз ярим тунга қадар корейсча соджуга ўхшаш ичимлик ичдик, номи ҳам корейсчага ўхшарди. Яқин Шарқликлар тилида бошқа ўхшаш сўзлар ҳам бор экан. Улар ҳам отани «эби», онани «эми» дейишаркан. Айтадиларку, цивилизация Силла империяси даврида араблар билан бирга келган, деб. Ҳақиқатан ҳам, Ироқ ва Корея Илак йўлининг икки четида жойлашган икки мамлакат. Биз қадимги цивилизация ва тарихий тақдиримиз ҳақида очиқ суҳбатлашардик.

— Шу пайтга қадар Япония, Англия, Германия, Франция ва бошқа ривожланган мамлакатлар компаниялари ва ҳукуматлари билан ишлардик. Лекин улар бизнинг ҳақиқий шерикларимиз эмасди. Эндиликда фақат сизлар билан иш-

лашни истаймиз. Келажакда ривожланган мамлакатлар билан ҳалол рақобатда ютиб чиқишингиз учун сизга турли маълумотларни бериб борамиз.

Дажла дарёси бўйидаги ресторанда бўлиб ўтган учрашувнинг эртаси куни кон ва енгил саноат вазири мени таклиф қилди ва учрашув чоғида шуларни айтди.

Ироқ раҳбариятининг ана шундай муносабати туфайли, маълум муддат ўтгач, «Хендэ» қурилиш компанияси катта муваффақиятларга эришди ва қиймати 720 млн. доллар бўлган Ал-Мусаиб ИЭС қурилиши бўйича «бошидан охиригача» буюртма олди. Бу буюртмага Япония компанияси билан бўлган қаттиқ рақобатдан сўнг эришилди. Очигини айтганда, «Хендэ» компаниясида бундай кўламдаги ИЭСни «бошидан охиригача» қуриб топшириш бўйича етарли тажриба йўқ эди. Ироқдагилар ҳам буни тушуниб туришарди.

Аммо бир неча сабаблар туфайли улар давлат лойиҳасини бизга топширишди, бунда «материалларни Япониядан келтиринг, инжиниринг бўйича япон мутахассисларидан ёрдам олинг» дея маслаҳатлар беришди. Асосий сабаб давлатлар учун шуниси манфаатлироқ эканлиги эди. Ироқнинг мағрурлиги ҳам муҳим роль ўйнади, улар калондимоғ ривожланган мамлакатлар олдида ўзларини паст тутишни истамадилар. Шунингдек, албатта, ишнинг боришига менинг ироқлик биродарларим ва дўстларим ҳам таъсир кўрсатишди.

Бундан ташқари, биз турар жой қурилиши вазирлиги билан 820 млн. долларлик Саммара Фаллужа турар жой комплексини «бошидан охиригача» қуриш бўйича шартнома имзоладик. Ироқ ҳукумати «Хендэ» ва Кореянинг бошқа юқори малакали компанияларини ўзининг доимий иқтисодий шерик-компаниялари сифатида танлагани равшан эди. «Хендэ» учун бу бой берилган Саудия Арабистони бозорининг ўрнини арзирли даражада босганди.

Ироқ учун «Пони» пикапи

Бир куни, Ироқда бўлганимда, ҳоким Ваҳоб мени машинага ўтказди ва бир киши билан учраштиришини айтиб, президент саройига олиб кетди.

— Ҳозир биз учрашгани кетаётган киши аслида мамлакатимиз иқтисодий сиёсатининг асосий бошқарувчиси бўлади. Расман у ҳукумат бошлигининг ўринбосари лавозимини эгаллайди, лекин ҳақиқатда у давлатимиздаги иккинчи шахс.

Ироқда, вазирлар маҳкамасидан ташқари, инқилобий қўмига ҳам фаолият юритар ва асосий қарорлар шу ерда қабул қилиниб, муҳим сиёсий режалар тузиларди. Бу қўмитанинг бошлиғи президент ва ҳукумат раҳбари Саддам Ҳусайн эди, ҳукуматни бошқариш билан эса, айнан шу, мени таништириш ваъда қилинган давлатдаги иккинчи шахс шуғулланарди. Ваҳобдан сўрадим:

— Ҳукумат бошлиғи ўринбосарига нима дейиш керак?

— Ўтган гал давлатларимиз ўртасидаги дипломатик алоқалар ҳақида гапирганинг-ку, ана шунини айт.

Ваҳоб доно ва нозиктаб киши эди. Ўтган гал бу ҳақда гапирганимда у ноқулай аҳволга тушиб қолганди ва мен бошқа эслатмай қўйгандим, лекин у ёдидан чиқармай, бу муҳим учрашувни ташкил этибди.

Мен ҳукумат бошлигининг ўринбосари хонасига кирганимда, у ерда телевизион камера турарди. Ўша куни кечки янгиликларда бизнинг учрашувимиз, менинг ҳукумат бошлиғи ўринбосари билан қўл бериб кўришганим берилди. Бир-биримизга назокат билан айтилган сўзлардан кейин ҳукумат бошлигининг ўринбосари суҳбатни бошлади.

— Мен чет эл қурилиш компаниясиинг вакили билан биринчи бор учрашяпман. Эшитишимга қараганда, сиз бизнинг мамлакатимизда ишлашни жуда хоҳлар экансиз. Агар ҳаракат қилсангиз, албатта яхши натижаларга эришасиз, деб ўйлайман.

— Албатта, мен бор куч-ғайратимни сафарбар этаман. Лекин ишимизнинг муваффақиятли кечиши учун сиздан бир нарса ҳақида илтимос қилмоқчиман.

— Нима экан?

— Ҳозир мамлакатимиздан жуда кўп ишчилар келмоқда, келгусида, қурилиш лойиҳасини муваффақиятли яқунлаш учун, янада кўп келади. Аммо мамлакатларимиз ўртасида дипломатик алоқалар ўрнатилмаганлиги туфайли нафақат мамлакатга кириш-чиқишда, балки бевосита ишнинг ўзида ҳам қийинчиликлар юзага келмоқда.

Ҳукумат бошлиғи ўринбосарининг юзи тундлашди. Яқингинада, инқилоб куни билан табриклаш учун Ироққа Шимолий Корея ҳукумати бошлиғининг ўринбосари Пак Сонг Чоль бошчилигида 30 кишилик делегация келган эди. Ўшанда Пак Сонг Чоль Ироқ ҳукуматиغا Жанубий корейлик компаниялар билан ҳамкорлик қилаётганлигидан норозилик билдирганди ва тезда бу фирмаларни чиқариб юборишни талаб қилганди. Шимолий Кореянинг бундай талабига айнан Ваҳоб қарши чиққанди.

— Агар мамлакатингиз компаниялари «Хендэ» қурилиш компанияси ўрнига бу ишларни қила оладиган бўлса, марҳамат, келишсин ва ишни бошлайверишсин. Аммо сизлар бунга қила олмайсизлар-ку. Биз Жанубий корейликлар билан шунчаки ҳамкорлик қиламиз, бу давлатларимиз ўртасидаги муносабатларда бирор ўзгариш рўй берганлигини билдирмайди.

Бу Шимолий Кореяни тинчлантиришнинг ягона усули эди ва бундай мураккаб вазиятда ҳукумат бошлиғи ўринбосарининг муносабати табиий эди. Лекин мен давом эттирдим.

— Мен сиздан мамлакатларимиз ўртасида дипломатик алоқалар ўрнатилишини сўрамаяпман. Биз Ироққа ишлагани келганмиз ва мамлакатингиздаги фаолиятимиз муваффақиятли бўлиши учун сизнинг давлатингизга мақбул келадиган минимал шарт-шароитлар етарли бўлади, деб ўйлаймиз. Мен фақат консулликлар ишини ташкил этиш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилса яхши бўлиши ҳақида гапиряпман.

— Бу масалани яна ўйлаб кўриш керак.

Ҳукумат бошлиғининг ўринбосари томонидан бу жавоб на розилик ва на рад этиш эди. Компаниянинг стратегик вазифаси, дипломатияда бўлгани каби, мавжуд озгина имкониятдан ҳам фойдаланиб қолиш эди. Мен бу масала юза-

сидан Ваҳоб билан маслаҳатлашдим. Бир оз ўйлаб кўриб, у ўз фикрини айтди.

— Бу илтимос бўйича қарор қабул қилиш ҳукуратимиз учун жуда қийин. «Хендэ» қурилиш компанияси ўз миннатдорчилигини қандай билдира олади?

— Биз автомобиллар ишлаб чиқарамиз. Компаниямизда ишлаб чиқарилган 50 дона автомобиль олиб келамиз.

Автомобилларни таклиф қилганимнинг боиси шунда эдики, агар Корея автомобиллари Бағдод йўлида юрса, бу бизнинг иқтисодий ҳамкорлигимизнинг ёрқин тимсоли бўларди.

— Бизда ўзимизнинг энгил машиналаримиз ҳам етарли. Компаниянгизда пикаплар чиқариладими?

— Албатта.

— Ундай бўлса, шунча миқдорда пикаплар жўнатиш. Мен бўлсам, бош консулликлар ташкил қилиш масаласини олға суришга ҳаракат қиламан.

— Раҳмат, биродар. Мен ҳам Ироқда қурилиш ривожланишига бор кучимни бераман.

Шуни ваъда қилиб, Кореяга қайтдим ва мамлакат президенти аппаратига ҳисобот бердим.

— Мен бош консуллик ҳақида илтимос билан мурожаат қилдим, чунки бу ишимиз учун энг кераклисидир. Улар ижобий жавоб беришди. Балки бу келгусида дипломатик алоқалар ўрнатилиши йўлидаги муҳим босқич бўлар.

Мен келгусида дипломатик алоқалар ўрнатилишига атайин урғу бердим, чунки ҳукурат АҚШ билан сиёсий муносабатларни бузмаслик учун пикаплар юборишга рухсат бермаслиги ҳам мумкин эди.

Ҳавотирларга тўла бир ҳафта ўтгач, президент маҳкамасидан автомобилларни юборишга рухсат тегди. Ўша кундан «Хендэ Моторз»нинг алоҳида линиясида «Пони» пикап автомобилнинг такомиллаштирилган махсус моделларини чиқариш бўйича куну тун тинмай ишлай бошлашди. Кейин бу машиналар Кувайтга йўналган кемага ортилди. Автомобилларни топшириш маросими шу даражада тантанали бўлдики, дипломатик алоқаларнинг расмий ўрнатилиши ҳал этилган фактга айланди.

Автомобиллар топширилди ва мен Сеулга қайтдим. Бир кунни олдимга марказий ҳукумат вакилларида бири келди-да:

— Яқинда Ироқ билан дипломатик алоқалар ўрнатилади. ҳукуматимиз Кувейтдаги элчихона орқали мунтазам музокаралар олиб борди ва бу борада яхши истиқболлар кўзга ташланмоқда. Бу асосан ҳукуматнинг расмий каналлари орқали амалга оширилди, шунинг учун бу масалага хусусий компаниялар бошқа аралашмасликлари мақсадга мувофиқ бўлади, — деди.

Ўша пайтларда Шимолий Корея билан расмий алоқалари мавжуд бўлган мамлакат ила дипломатик алоқа ўрнатиш катта «муваффақият» саналарди. Шу сабабли ҳукумат бу муваффақиятни фақат ўзининг меҳнати маҳсули сифатида кўрсатмоқчи эди. Бинобарин, амалдорлар бу масала хусусий компаниялар саъй-ҳаракати туфайли олға силжиганини яширишга ҳаракат қилишди.

Мен уларнинг «ниятларларини» тушунардим.

— Яхши, мен сизни тушундим. Биз мамлакатларимиз ўртасида алоқалар иложи борича тезроқ ўрнатилишини истаймиз ва шу сабабли Ироққа автомобиллар тақдим этдик. Бу фақат бизнинг саъй-ҳаракатларимиз натижаси эмас. Агар дипломатик алоқалар ўрнатилса, бу тўлалигича ҳукуматнинг хизматиدير.

Бир неча кундан кейин Ташқи ишлар вазирлигидан юқори мартабали амалдор менга қўнғироқ қилди ва худди ўша сўзларни такрорлади. Бу иш билан вазирлик шуғулланмоқда, «Хендэ» бошқа аралашмасин, деб айтди.

Аслида, ўйлаб қаралса, мен айтарли ҳеч нарса қилганим йўқ. Мен «Хендэ» ўз фаолиятини меъёрида амалга ошириши учун ҳаракат қилдим. Лекин, барибир, давлат идоралари тўсатдан бу айнан уларнинг хизматлари маҳсули эканлигини таъкидлаб қолганликлари мени ҳайратга солди.

Умуман олганда, бу кимнинг саъй-ҳаракати туфайли амалга ошгани муҳим эмас, асосийси — консуллик муносабатлари ўрнатилди. Шундан сўнг Кореяга менинг дўстларим ва биродарларим — ҳоким Ваҳоб ва саноат вазири таклиф қилиндилар. Улар гордаги Соккурам ибодатхонасида бўлиш-

ди, буюк Буддага хурмат бажо келтиришди, умуман, қадим-ги корейс маданиятига қойил қолишди.

Сўнг корейс амалдорлари Ироққа оқиб боришди. Корея қурилиш саноати эса Яқин Шарқдаги иккинчи махсус бозорда ўз орзусини амалга оширди.

Аммо орзуларнинг рўёбга чиқиши узоқ давом этмади. Янаги, 1979 йилнинг бошларида Эронда Оятулло Ҳумайний раҳбарлигида ислом инқилоби бошланди, 1980 йил сентябридан эса Эрон ва Ироқ ўртасида узоқ чўзилган уруш аланга олди. Шу туфайли Корея компаниялари шунча куч сарфлаганлари — Ироқ қурилиш бозорини шошилишч равишда тарк этишга мажбур бўлишди.

Бағдодни тарк этиш

Эрон — Ироқ уруши нафақат «Хендэ» қурилиш компанияси ишига, балки шахсан ўзимга ҳам таъсир кўрсатди.

Шундай гап бор: жангда ғолиб чиқасану, урушда мағлуб бўласан. Ироққа келганимда мен муваффақият қозондим, лекин Эрон билан Ироқ ўртасидаги уруш туфайли менинг «урушим» мағлубият билан якунланди.

Аслини олганда, компанияда ушбу уруш туфайли ҳали ҳам қийинчиликлар мавжуд. Лекин қачондир Яқин Шарқдаги иккинчи бозор — Ироқда қурилиш авж олади ва бу Корея иқтисодиётига ҳам наф келтиради. Ишонаманки, улар дўст мамлакатни, жумладан, «Хендэ» компаниясини унутмайдилар.

Кореяда навбатдаги миш-мишлар тарқалди: Ироқ лойиҳаси алал-оқибат президент Чонг Джу Енг ва директор Ли Мён Бак ўртасидаги муносабатларнинг ёмонлашувига олиб келганмиш, шу сабабли мен бошқа компанияга ўтиб кетармишман, мени ҳукуматга вазир лавозимига таклиф қилишганмиш, — ишқилиб, одамлар хаёлларига келган гапларни гапириб юришарди.

Бу миш-мишларнинг сабаби нимада эканлиги муҳим эмас, лекин компания зарар кўрдими, жавоб бериш кераклигини шафқатсиз воқелик тақозо қиларди. Уруш бошланганлиги

сабабли қурилиш ҳақини ололмадик, шунинг учун нефть сифатида олишга келишдик. Эҳтимол, президент Чонг режаларимизнинг амалга оширилиши имконсизлиги учун жавобгарлик, ушбу бозорга чиқишни олға сурган киши сифатида, менинг зиммамда, деб ҳисоблар.

Лекин Чонг менинг ҳеч қандай таклифларим юзасидан баҳслашмади ва ҳеч қандай душманлик намоён этмади. Шунчаки ўртамизда совуқлик сезилиб қолди ва биз аввалгидек суҳбатлашмасдик. Муносабатларимиздаги бундай ўзгариш жиддий масала эди.

Муносабатларимиздаги совуқлик сақланиб қолди. Бир куни кечки овқатда бир стол атрофида ўтиришимизга тўғри келди. Мен танийдиган давлат хизматчиси президент Чонг билан таништириб қўйишни сўради ва мен воситачи ролини бажардим.

Бу амалдор Чонг билан алоқаларимиз ёмонлашганлигини билармиди ёки йўқми, лекин тўсатдан деди:

— Жаноб президент, мен директор Ли Мён Бакни жуда ҳурмат қиламан. Унга яхши муносабатда бўлишингизни илтимос қилмоқчи эдим.

Балки буни мазкур учрашувни уюштириб берганим учун миннатдорчилик юзасидан айтгандир, балки менинг раҳбарим, Корея ишбилармон доиралари етакчисига ҳурмат белгиси сифатида гапиргандир. Лекин президентнинг жавоби кутилмаган тарзда бўлди.

— Агар уни ерга ётқизиб, томогидан бўғсангиз ҳам, ўзингиз бахтли бўлмайсиз. Унга алоҳида яхши ёки ёмон муносабатда бўлишнинг ҳеч қандай сабаби йўқ.

Ўшанда мен президентнинг сўзларига кулиб қўя қолдим. Лекин бу сўзлар менинг ёдимда сақланиб қолди. Агар уларни чуқурроқ мулоҳаза қилиб кўрилса, мен ерга ағдарилган эканману, кимдир томоғимни бўғиб, кутиб турган, лекин бу билан бахтли эмас экан. Бошқача талқин қилганда эса, бу сўзларни шундай тушуниш мумкин эди: «бу инсон жуда қаттиққўл ва ақлли, бировнинг яхши муносабатисиз, ўзи ҳаммасини яхши удалайди».

Лекин, бу сўзлар, қачондир президент Чонг менинг йўлимни тўсиши мумкин, деган фикрга олиб келди.

Чонг билан ўртамиздаги кескин муносабатларимиз барибир узоққа чўзилмади ва Ироқда жой-жойига тушди. 1982 йилнинг декабри эди. Биз Чонг билан Ироққа жўнадик, у ерда уруш давом этаётганди. Биз Кувайтдаги аэропортда эски самолётга чиқдик. Бизни тинтув қилибгина қолишмади, балки юкларимизни ўзимиз юкхонага ортишимизга тўғри келди. Аэропорт маъмурияти, агар юкнинг эгаси бўлмаса, демак, у ерда бомба бўлиши мумкин, деб ҳисобларди. Бунинг устига, самолёт шунчалик эски эдики, кўтарилаётганида бир баландлар, бир яна пастлаб учарди. Бундай самолётларда учган корпорация президентлари кўп эмаслигига ишончим комил.

Бағдодга учиб келдик ва эски дўстларимиз билан учрашдик. Улар «Хендэ»га энг яхши шарт-шароитлар яратиб беришни ваъда қилдилар. Шунингдек, биз шундоққина уруш чизигида жойлашган қурилиш объектини кўздан кечирдик. Ҳатто, шундай хавфли жойда ҳам Чонг ҳеч нарсадан қўрқмасди. У хавф-хатарга тик қарарди. Биз қурилиш объектини кўздан кечириб юрганимизда ёнгинамизда ҳақиқий уруш борарди, шу пайтларда Чонгга генералларга хос жасорат сезиларди.

Агар президент Чонгга нимадир ёқмаса, ходимга, «ишдан бўшаш ҳақида ариза ёз», дерди.

Кечкурун, Ироқни тарк этишдан олдин, «Хендэ» қурилиш объекти бўйича барча масъуллар Бағдодда йиғилишди. Уруш бўлишига қарамай, қандайдир ичимлик сотиб олдик. «Хендэ»нинг қирқдан ортиқ ходими тун бўйи ичишди, кўшиқ айтишди ва рақс тушишди.

Мен: келинг, уларнинг барчаларига ишдан бўшаш ҳақидаги аризаларини қайтариб берамиз, дедим. Чонг рози бўлди.

Чонгнинг кайфияти жуда яхши эди. Кетгунимизча, соат 3 га қадар, Чонг ходимлар билан ичишиб ўтирди. Кейинчалик у Бағдодда ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ хурсанд бўлганини бир неча бор айтганди. Эркаклар даврасида ичиб ўтиришнинг ўзгача бир завқи бор эди.

Тонгги соат 4 да Кувайтга машинада жўнадик. Бағдоддан Басрагача 10 соат юриш керак эди ва бу уруш бораётган, энг хавфли ҳудуд эди. Ҳаётимизни хатарга қўйиб, отишмалар бўлаётган саҳро бўйлаб борардик.

Ҳарбий ҳолатдаги Ироқда жойлашган қурилиш объектларини кўздан кечириб чиққач, Чонг билан муносабатимиз одатий ўзанга тушиб олди. Бундай асабий муҳит узоқ давом этиши мумкин эмасди ҳам, чунки иккимизнинг биргаликдаги ишларимиз жуда кўп эди.

Ўн тўрт соатлик уруш

Компания ходими учун музокаралар — бу доимо шиддатли кураш бўлиб, унда турли усуллар қўлланилади. Турли мамлакатлар компаниялари вакиллари билан, Кореядаги сиёсатчилар билан, бошқа одамлар билан кўп баҳслашишга тўғри келган, лекин энергия ишлаб чиқариш қурилмаларини қуриш бўйича Американинг энг йирик компанияси — «Вестинг Хаус» директорининг ўринбосари билан музокаралар урушини ҳануз эсдан чиқара олмайман.

«Вестинг Хаус» ва «Хендэ» қурилиш компаниясининг дастлабки учрашуви пудратчи ва субпудратчи сифатида бўлиб ўтди. 70-йилларнинг бошларида бизнинг қолоқ мамлакатимиз учун атом энергетикасининг устуворлиги зарур иш эди. Аммо атом электр станцияларини қуриш технологиялари бўйича Корея ривожланган давлатларга бутунлай қарам эди. Ўшанда Корея бозорига келган йирик компаниялардан бири «Вестинг Хаус» эди.

Кичик кўламга эга ва технологик даражаси паст бўлган корейс компаниялари учун «Вестинг Хаус» субпудратчиси бўлиш жуда муҳим масала бўлиб, уларнинг келажаги шунга боғлиқ эди. Чунки, обрўдан ташқари, бу улар учун илғор технологияларни ўрганишда яхши имконият берарди.

«Хендэ» қурилиш компанияси «Вестинг Хаус» нинг субпудратчиси бўлиш ва «Донга» компанияси билан биргаликда Кореядаги биринчи АЭС — Гори 1 ва 2 да қатнашишга муваффақ бўлди. Лойиҳа бошида Корея компаниялари фақат ишчи кучи сифатида қатнашди. Бироқ ушбу лойиҳа давомида «Хендэ» кўп нарсаларни ўрганди.

Техник масалаларни муҳокама қилиш учун мен компаниянинг Питсбургдаги бош офисида кўп бўлардим. Дастлаб, мен «Хендэ» директори сифатида компанияга келганимда, улардан бўлим бошлиғи вакил бўлиб чиқарди.

70-йиллар охирида «Вестинг Хаус» хукмронлик қилаётган Корея атом энергетикаси бозори халқаро рақобат майдонига айланди. Чет эл компаниялари, тендерда қатнашар эканлар, субпудратчи сифатида корейс компанияларини жалб этишга ҳаракат қилишарди. Чунки тендер натижалари кўпинча иш қайси корейс компанияси билан биргаликда амалга оширилишига боғлиқ бўларди. Маҳаллий компанияларнинг савияси шу даражада ўсганди.

«Хендэ» қурилиш компанияси шу пайтга қадар «Вестинг Хаус» билан ишлаб келгани боис, келгусида ҳам буюртмалар бўйича у билан ҳамкорлик қилишга қарор берди.

Мен ушбу масалани ҳал этиш учун Питсбургга бордим. Энди учрашувда директор ўринбосари қатнашарди. Чунки америкаликлар, Кореядаги АЭС қурилишига буюртма олиш учун, «Хендэ»га катта эътибор билан қарай бошлагандилар.

«Вестинг Хаус» директорининг айнан шу ўринбосари билан Сеулда узоқ ва мураккаб музокарамиз бўлиб ўтганди.

Бу музокаралар эрталаб 10 да, «Хендэ»нинг бош офисидаги менинг хонамда бошланди. Музокараларнинг мазмуни қуйидагилардан иборат эди: икки компания атом электр станциясининг қурилишида аввалгидек қатнашадилар, лекин бунда Корея томонининг ҳиссаси кўпайиши керак. Бу жуда жиддий музокаралар эди, чунки улар технологияларни топшириш, қурилиш ҳажмлари ва, энг муҳими, фойдани тақсимлаш билан боғлиқ эди.

Унда иштирок этарканман, Франциянинг «Фраматом» компаниясини бот-бот эслардим. Бошида компания «Вестинг Хаус»нинг субпудратчиси бўлганди, лекин, технологияларни ўрганиб, Франциядаги АЭС қурилишларини мустақил амалга ошира бошлади.

Биз тушлик қилмасдан, олти соат давомида музокаралар олиб бордик, аммо келишувга эриша олмадик. «Вестинг Хаус» директорининг ўринбосари барча ваколатларга эга эди, лекин муҳим масалалар юзасидан у бош офис билан маслаҳатлашиб олар ва шундан кейингина қарор қабул қиларди. Кенгашиб олиш вақтида у ходимини чақирар, кейин улар, бош офис билан боғланиш учун, Япониядаги филиалга мурожаат қилишарди.

Биз «Вестинг Хаус» ходимлари Сеулдан бош офисга ҳеч қачон қўнғироқ қилишмаслигини, фақат Япония орқали уланишларини билардик. Улар Сеулдан қилинган барча қўнғироқларни махсус хизматдагилар яширин эшитиб туришади, деб ишонишарди. Шундай ҳам бўлардики, директор ўринбосари музокаралар бошланишидан 2—3 кун олдин раҳбарият билан телефонлашиб олиш учун атайин Японияга борарди.

Музокаралар жараёни саккиз соатдан бери тинимсиз давом этарди, Америка компанияси вакили фақат қора қаҳва ичарди. Афтидан, қаҳва унга куч бағишларди. Менинг эса, оч қоринга қаҳва ичганимдан, жигилдоним қайнар, натижада танамда заифлик сезардим.

Кеч соат бдан кейин котибдан илтимос қилдим.

— Қаҳва тугабди, деб айтинг, арпачой олиб келишсин.

Мен арпачой ичдим ва ўзимни тетикроқ ҳис қилдим. Директор ўринбосари эса, янада чарчаётгандек кўринарди.

Биз кечки овқат емадик, музокараларни давом эттирдик, фақат арпачой ичардик. Соат ўнга яқинлашиб қолганди. Менга америкалик Кореяда кечаси юриш тақиқланганига умид қилиб тургандек кўринди. У юртимизда кўп бўлган, шу сабабли корейслар бу қоидага доим амал қилишларини биларди. Балки у мени яна бир оз чидаб тура олади-ю лекин, ҳар қалай, ҳаракат тўхтатилишига қадар тугатади деб, мўлжал қилган бўлса керак.

Вазият бундай эди: агар музокаралар муваффақиятли яқунланмаса, эртасига бошқа шериклар излашга тўғри келарди. Шу сабабли бу ҳал этувчи лаҳза эди ва компаниямиз учун бу музокараларнинг кечиши борган сари кўпроқ хавотир уйғотарди.

Унинг услуги вақтни чўзишга асосланганлигини тушундим. Мен хонадан чиқдим ва тунги сменадагиларга кўрсатма бердим.

— Музокаралар хонасига тўшаклар олиб келинг.

Бир неча дақиқадан кейин тўшаклар олиб кира бошлашди. Америка компанияси директори ўринбосарининг кўзи косасидан чиқиб кетай деди.

— Булар нима учун?

— Башарти келиша олмасак, тун бўйи ухламасликка тўғри келади. Агар кўчада ҳаракатланиш тақиқланган вақт

бошланса, мен уйимга кета олмайман ва шу ерда ётиб қолишимга тўғри келади. Энди эса, келинг, ҳаммасини хотиржам муҳокама қилиб оламиз.

Афтидан, у ўзини жуда ҳам ноқулай ҳис қилди. У ўз услубидан ҳеч нарса чиқмаслигини тушунди шекилли, ишга жиддий киришди. Фаол ҳаракат қила бошлади. Чунки, кечаси кўчаларда ҳаракатланиш тақиқланишига қадар қолиб кетса, ўзига зарар бўлишини тушуниб етди.

Натижада музокаралар биз кўзлагандек яқунланди. Имзолаётган пайтимизда соат 23 : 50 эди. Бу кураш ўн тўрт соат давом этди.

— Мен бош офисдан келаётганимда шартнома мазмуни бундай эмасди..., — деди «Вестинг Хаус» директорининг ўринбосари норози оҳангда.

Ўшанда мен Апкуджон туманида яшардим. Машинада уйга томон учдим, аммо Хан дарёси устидаги кўприкка етганимда йўллар тўсилган эди. Полиция ва ҳарбийлар машинани ўтгани кўйишмади. Мен автомобилдан тушдим ва дедим:

— Мен «Хендэ» қурилиш компанияси директори Ли Мён Бак бўламан. Эрталабдан то ҳозиргача чет эллик шериклар билан давлат миқёсидаги муҳим музокаралар ўтказганим учун шундай кеч қолиб кетдим. Уйимга етиб олиб, дам олишимга имкон беринглار. Мен жуда чарчадим, тунни полиция участкасида ўтказа олмайман.

— Уйингизга етиб олишингизга қанча вақт керак?

— Апкуджон туманигача беш дақиқа ҳам кетмайди.

— Бораверинг, лекин йўлда тўхтатишса, ўзингиз жавоб берасиз. Яна биз ўтказиб юборганимизни айта кўрманг.

Мен дарё устидан ўтиб, уйга хотиржам етиб олдим.

Бош вазир Махатхир — Малайзиянинг бойлиги

1994 йилнинг феввалида Малайзия бош вазири Муҳаммад Махатхир Кореяга ташриф буюрди. Ташрифнинг уч куни ҳам тинч, расмий тартиботга мувофиқ ўтди.

У Кимхе аэропортига эсон-омон учиб келди, «Хендэ Хэви Индастриз» ва Ульсандаги «Хендэ Моторз»ни, корпорациянинг бошқа бўлимларини кўздан кечирди, компания вакиллари билан учрашди, лойиҳаларни муҳокама қилди ва тинчлик-осойишталик билан юртига қайтиб кетди. Давлат раҳбарларининг Кореяга ортиқча шов-шувсиз, тинчгина келиб-кетиши қўп ҳам рўй бермасди.

Бироқ бу Малайзия бош вазирининг ўз мамлакати иқтисодиёти ривожланишига хизмат қилувчи ҳақиқий дипломатияси эди. Бош вазир расмиятчилик ва шовқин-суронли тадбирлардан йироқ эди.

Мен ишонч билан айта оламанки, бу инсон ўзини келажак сиёсатчиси сифатида кўрсатди. Бош вазир Махатхирда бурч туйғуси, ўз мамлакатига мустақкам ишонч, ҳеч нарсага қарамай, ўз мақсадига эриша билиш қобилияти, шунингдек, ўткир зеҳн бор эди.

Бош вазир билан биринчи марта 70-йилларнинг охирларида учрашгандим. Бизнинг дўстлашганимизга 15 йилдан зиёд бўлганди. Халқаро ҳамжамиятдаги инсоний муносабатлар бу, биринчи навбатда, давлат манфаатлари йўлидаги амалий алоқалардир. Аммо ҳатто шундай шароитларда ҳам оддий инсонларча тушуниш орқали самимий дўстлик пайдо бўлиши мумкин. Мен ва бош вазир Махатхир ўртасидаги муносабатлар айнан шундай эди. Айтиб ўтганимдек, Бағдод ҳокими Ваҳоб билан дўстлигимиз узоқ давом этди, лекин кейинчалик унга уруш тўсқинлик қилди. Ҳар гал Ваҳоб ва ироқлик бошқа дўстларим ҳақида ўйлаганимда чидаб бўлмас ҳасратга ботаман.

Ўша пайтда «Хендэ» компанияси Малайзияда Кеньир тўғонини қураётганди.

Хорижий сафарлар давомида ушбу мамлакатларнинг юқори мартабали амалдорлари ва сиёсатчилари билан учрашиш қурилиш компанияларининг вакиллари учун жуда муҳим иш саналарди. Малайзия бош вазири ўринбосари Махатхир ана шундай амалдорлардан бири эди. Бош вазир ўринбосари — бу давлатдаги иккинчи одам бўлади, лекин амалда Махатхир номигагина бу лавозимни эгаллаб турарди. У ҳеч қачон ўз қарашларидан воз кечмаган ва шу сабабли ҳукмрон партия томонидан лавозимидан туширилган ҳамда мамлакатдан

қочишга мажбур бўлганди. Аммо бош вазир Хусайн, жамоатчилик фикри туфайли, халқни тинчлантириш учунгина уни қайтиб келишга чорлади ва номигагина бош вазир ўринбосари этиб тайинлади. Шу сабабли Махатхирда реал ҳокимият йўқ, бинобарин, айтарли иши ҳам йўқ эди.

У доимо хонасида бир ўзи бўларди. Ҳукумат биносида бўлганимда албатта Махатхирнинг ҳузурига кириб ўтардим. Бу воқеа 1981 йилда, дунёда узунлиги бўйича учинчи ўринда турадиган Пинанг кўпригини қуриш бўйича тендерда қатнашаётганимизда бўлиб ўтганди. Шиддатли рақобатчилик кураши иштирокчилари Франция, Япония ва Корея эди. Япониянинг «Марубени» компанияси мамлакатнинг коррупцияга берилган раҳбарияти билан қандай бўлмасин келишиб олишга ҳаракат қиларди. Мен эса у пайтларда ҳеч ким билан учраша олмасдим.

— Мен сизга умуман ёрдам бера олмайман. Нега менинг олдимга бунчалик кўп келасиз? — деди Махатхир бир неча бор ҳузурига ташриф буюрганимдан кейин.

Пинанг кўпригини қуриш бўйича шартнома имзоланганидан сўнг

— Бош офисга қайтганимда ким билан учрашганлигим юзасидан ҳисобот беришим керак бўлади. Япония компанияси томонидан уюштирилаётган тўсқинликлар туфайли бош вазир билан учраша олмаяпман. Лекин унинг ўринбосари билан учрашдим, десам, бошлиқларим мени мамлакат раҳбарияти билан учрашибди, деб ўйлайдилар.

Шу тарзда ҳазиллашишга ҳаракат қилдим.

— Ундай бўлса, истаган пайтингизда келаверинг. Шу орада менга Корея ҳақида сўзлаб берасиз.

Махатхир табассум қилди. Шундан буён биз тез-тез учрашиб турадиган бўлдик. Гаплашишга мавзулар кўп эди. У Корея Республикаси билан жуда қизиқарди.

Япония мустамлакачилиги даври, озодлик, мамлакатнинг бўлиниши, фуқаролик уруши, ҳарбий ислоҳот ва иқтисодиётнинг барпо этилиши, янги қишлоқ учун ҳаракат, оғир ва кимё саноати муваффақиятлари, мамлакатнинг демократиялашуви ва тез-тез рўй берадиган ҳарбий тўнтаришларнинг салбий таъсири. Махатхир мутахассис сифатида буларнинг барини Корея Республикасининг замонавий тарихи фониди синчковлик билан таҳлил қиларди ва янги қишлоқ учун ҳаракатга алоҳида қизиқиш билдирарди.

— Кореянинг саноатлашуви «янги қишлоқ учун» ҳаракати каби юксак ахлоқий ҳаракатлар туфайли муваффақиятли амалга ошган, деб ўйлайман. Ҳозир Малайзия учун айнан шундай меҳнатсеварлик ва ўз кучига таяниш зарур.

Махатхир узоқ йиллар давомида Буюк Британиянинг мустамлакачилик қонунларига мослашиб қолган халқ онгини ўзгартиришни истарди. Агар халқдаги дангасалик ва бошқаларга ишониб қолиш одати бартараф этилмаса, Малайзияни тараққий топтириб бўлмайди, деб ҳисобларди. Айнан шунинг учун ҳам, у Кореяга бунчалик эътибор билан ёндашарди.

Биз турли масалаларни биргаликда муҳокама этардик. Мен унга бемалол маслаҳатлар бера олардим. Биз, аввало, иқтисодиётни ривожлантириш орқали қашшоқликни йўқотиш мумкин, деган фикрда яқдил эдик.

Кўпинча бирга тушлик қилардик, мамлакат бош вазири ўринбосари ресторанга борганида уни ҳеч ким танимасди.

Ўшанда бизнинг дўстлигимиз Пинанг кўпригини қуриш бўйича халқаро даражадаги лойиҳада ҳал этувчи омил бўлишини на мен ва на Махатхир ўйламагандик.

Малайзияда узунлиги бўйича дунёда учинчи ўринда турувчи (14,5 км) кўприк қурилиши режалаштирилаётгани ҳақида 60-йилларнинг иккинчи ярмида, Таиланддаги тезюрар магистрал қурилиши объектида ишлаётганимда эшитгандим. Ўшанда бизнинг компаниямиз қачондир ушбу кўприкни қуради, деб ҳаёлимга ҳам келирмагандим. Аммо кейинчалик бу орзу рўёбга чиқди.

Бу қиймати 300 млн. долларга тенг бўлган кенг қўламли қурилиш лойиҳаси эди. Малайзия унга катта умидлар боғлаганди, бу ҳақиқатда орзудаги кўприк эди, уни режалаштиришдан қуриб битказишгача йигирма йил кетарди.

Малайзия ҳукумати ушбу кўприкни қуриш орқали икки-та мақсадга эришишни истарди.

Биринчиси, Пинангда сайёҳлик ва саноатни фаол ривожлантиришни бошлаш учун бу оролни мамлакатнинг асосий қисми билан боғлаш. Бу иқтисодий мақсад эди. Орол шунчалик қимматли эдики, Сингапур мустақилликка эришганда Хитой аҳолиси Сингапурнинг ҳозирги ҳудудини эмас, балки айнан Пинанг оролини ўзи учун талаб қилди.

Иккинчи мақсад сиёсий эди. Пинанг оролида иқтисодиёт хитой аҳолиси назорати остида эди. Моҳиятан, бу иккинчи Сингапур эди, фарқи — орол мустақил эмаслигида эди. Шу сабабли Малайзиянинг бош мақсади Пинанг иқтисодиётини қуриладиган кўприк орқали ютиб юбориш эди.

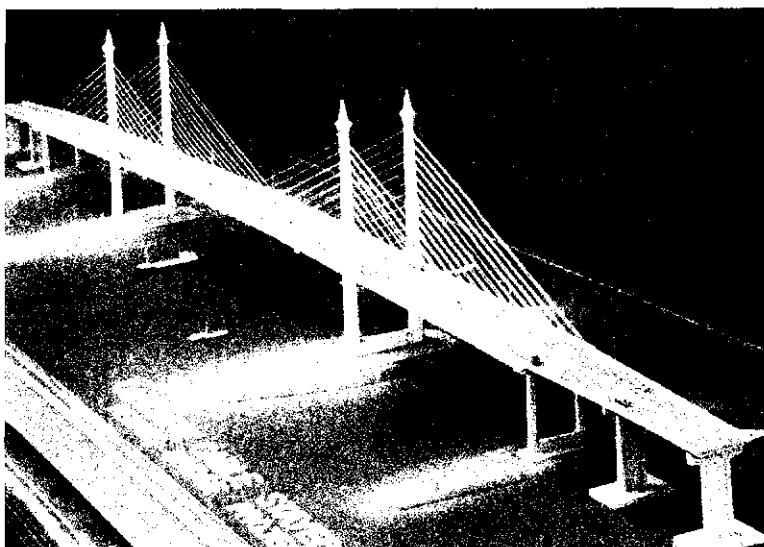
Пинанггача бўлган кўприк қурилиши бўйича тендернинг бошланиши 1981 йилнинг бошига тўғри келди. «Хендэ» қурилиш компанияси, шубҳасиз, бор кучини ушбу лойиҳага ташлади. Эрон ва Ироқдаги йирик қурилишлардан кейин катта йўқотишлар бўлганди, шу сабабли мен ушбу йирик лойиҳанинг бош раҳбари бўлдим.

Тендерда ўн еттита мамлакатдан қирқ битта компания қатнашди. Жаҳондаги энг яхши қурилиш компаниялари лойиҳага катта қизиқиш билан қарашди. Биз нарх жиҳатидан биздан орқада қолаётган Европа компанияларидан йироқроқ турардик ва Япониянинг «Марубени» компаниясига эҳтиёт-

корлик билан муносабатда бўлган ҳолда пухта тайёргарлик олиб борардик. Аммо кутганимиздан фарқли равишда биринчи ўринни Франциянинг «Кампенон Бернар» компанияси, иккинчи ўринни — «Хендэ», учинчи ўринни — Япониянинг «Марубени» компанияси ва тўртинчи ўринни Ғарбий Германиядан бир компания эгаллади.

Танлов натижаларига кўра, охири босқичда тўртта компания иштирок этарди, Ғарбий Германия компанияси иштирок этишдан ўз ихтиёри билан воз кечди. Шу сабабли кураш учта компания ўртасида давом этди. Улкан молиявий имкониятларга ва таниш-билиш алоқаларига эга «Марубени» биз учун ўзиб кетиш қийин бўлган энг асосий рақиб эди.

Лекин, аввало, биринчи ўринда турган «Бернар» компаниясидан ўзиб кетиш керак эди. Кейин «Марубени» билан курашилди. Бизда лойиҳани тугатиш муддати «Бернар»ни кига нисбатан қисқароқ эди. Шунинг учун Малайзиядаги масъулларга мурожаат қилиб, «Бернар» компанияси лойиҳасининг нархи паст бўлса-да, биз лойиҳамизни тезроқ тугатишимиз мумкин ва, натижада, кўприқдан ўтганлик учун тўланадиган ҳақ тезроқ даромал келтиради, ледик.

Пинанг кўприги марказий қисмининг макети

Аммо асосий муаммо Япониялик рақобатчи билан боғлиқ эди. Улар олдинга ўтиб кетиш учун бор куч-ғайратларини сарфлардилар. Бу саъй-ҳаракатлар Япония ҳукумати ва Япония элчихонаси даражасида амалга ошириларди. Япония қудратли молиявий ресурсларга таяниб, Малайзияга кичик фоиз ставкалари билан узоқ муддатли қарз таклиф қилди, шунингдек, «Хендэ» қурилиш лойиҳаларидан етишмовчиликлар топиб, бу маълумотларни тезда ёйиб юборди. «Чунганг Ильбо»даги сифатсиз қурилиш ҳақида 1980 йилда чиққан мақола бунга мисоллардан бири эди.

Малайзияда ўзимнинг ички кечинмаларимни баҳам кўра оладиган ягона одамим бош вазир ўринбосари Махатхир эди. «Марубени» компанияси «Хендэ» бош вазир хонасига, ҳатто, яқинлаша олмаслиги учун барча чораларни кўриб қўйганди.

— Узр, сизга ёрдам бера олмайман.

Махатхир бошқа ҳеч нарса дея олмасди.

Ноилож қолдим. Мен Сеулга қайтдим ва ярим йилдан сўнг яна Малайзияга отландим. Мен ҳеч нарсага умид боғламасдим. 1981 йилнинг баҳорида Малайзияда халқ ғалаёнлари юз берди ва, эшитишимга қараганда, Хусайн ҳукумати беқарор ҳолатда эди. Лекин бош вазир алмашинишини хаёлимга ҳам келтирмагандим.

Мен аэропортдан чиқдим, тўппа-тўғри бориб газета сотиб олдим. Шу заҳоти бош вазир лавозимини Махатхир эгаллаши ҳақидаги мақолага кўзим тушди. Чунки бош вазир Хусайн тўсатдан вафот этганди.

Шу ондаёқ бош вазир ўринбосарининг котиби билан боғландим ва Махатхир билан учрашиш ҳақида илтимос қилдим. Мамлакатда бундай фавқулодда вазият ҳукм сураётганда у мен, хорижий компания вакили билан учрашармикан, деган хавотирда эдим. Лекин Махатхир шу заҳоти мени қабул қилди.

— Мен тезда Сингапурга боришим керак, шунинг учун сизга ҳозир вақт ажрата олмайман, мистер Ли. Лекин аэропортга боришдан олдин кийим алмаштиргани уйга кириб ўтаман. Уйимга боринг ва мени кутиб туринг.

Мен Махатхирнинг уйига келдим, рафиқаси билан бир оз суҳбатлашиб турдим, кейин унинг ўзи келди.

— Газетала сиз ҳақингизда мақола ўқидим, шу гаплар тўғрими? Бош вазир бўласизми?

— Кутиб туриш керак. Мен Сингапурга бориб келаман, шундан кейин ҳаммаси равшанлашади.

Лекин унинг сўзлари дадил эди.

Мен ундан Пинанг кўприги қурилиши бўйича тендернинг якуний босқичи ҳақида сўрамоқчи эдим. Бахтимизга, Хусайн бу масала бўйича якуний қарор қабул қилишга улгурмади. Энди кўприк қурилиши ҳақидаги қарорни Махатхир қабул қилиши лозим эди. Лекин ўша куни ундан бу ҳақда сўрай олмадим.

Мақолада ёзилганидек, ўша куни у партия раҳбари ва шу билан бир вақтда бош вазир этиб сайланди.

Махатхир ўзи узоқ вақт давомида режалаштириб келган инқилобий қадриятларни эълон қилди. Унинг сиёсатининг шиорлари «Шарққа юзланамиз» ва «Покиза ҳукумат» эди. Афғидан, «Шарқ» — бу Корея эди. Давлатнинг асосий мақсадларидан бири, келгусида Кореядан ўзиб кетиш учун, Жанубий Корея тажрибасини ўрганиш эди. Кореялик бизнесмен сифатида мен бундан гурурланардим. Шу билан бирга бу сергак торттирарди ҳам — Махатхир каби етакчи ҳар нарсани удалай оларди.

Янги бош вазир келгач, Пинанг кўприги қурилиши бўйича компанияни танлаш мезонлари ҳам аввалгиларидан ўзгариши табиий эди. Хусусий компаниялар томонидан сиёсий мақсадларда молиялаштирилишни эса тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Махатхир Малайзиянинг коррупция авж олган жамиятидаги, ҳокимиятдаги, давлат хизматчилари ва бизнесдаги туб ўзгаришларни айнан ҳукуматдан бошлаш кераклигига қатъий ишонарди. Бу эса унинг «Покиза ҳукумат» дастурининг мазмунини ташкил қиларди.

Энди мен Махатхирнинг ислохотчи ҳукуматини «Хендэ» таклифининг афзалликларига ишонтиришим керак эди. Ўтган галдаги каби, қурилиш лойиҳасини «Бернар» компаниясига нисбатан тезроқ битказиш иқтисодий жиҳатдан фойдалироқ бўлишини айтдим. «Марубени» хусусида эса, бизнинг лойиҳамиз нархлар бўйича афзалликка эга эканлигини билдирдим.

Япониянинг кредит тақдим этиш бўйича бизга таҳдид солиб турган сўнги чораси Малайзиядаги ислохотлар туфайли рад этилди. Хусайн ҳукумати амалдорларининг таниш-билишчилик алоқаларида ва порахўрликда айбланиб ҳибсга олинishi жараёнида айнан «Марубени» компанияси шубҳа остига олинди ва, кейинроқ, тергов-суриштирув объекти бўлиб қолди. Шундан кейин у буюртмалар олиш ҳуқуқидан маҳрум қилинди.

Бунинг натижасида «Хендэ» қурилиш компанияси тендер голиби бўлди. Махатхир ҳукумати, буюртмани «Хендэ»га бериш орқали «Покиза ҳукумат»нинг асл қиёфасини кўрсатибгина қолмай, Малайзия жамиятига «Шарқ»нинг меҳнат-севарлигини ҳам намоиш этди.

Нима, бош вазирнинг кети бошқаларниқидан каттароқми?

Ҳозир жаҳонда байналмилаллашув ва глобаллашув урф бўлганидек, бир пайтлар бизнесдаги шарқона оқиллик машҳур бўлганди. Аммо байналмилаллашув нега керак бўлганлигини ва у қандай бошланганлигини озчилик билади. Бунинг нима эканлигини мен Пинанг кўпригининг биринчи гиштини қўйиш маросимида тушундим.

Бу объект нафақат Малайзия, балки «Хендэ» қурилиш компанияси учун ҳам катта аҳамиятга эга эди. Чунки кўприк қурилиши тугагач, «Хендэ» довруғи дунёга таралган қурилиш компанияси бўлиб қолди.

1982 йилнинг бошида, дунёдаги энг чиройли кўприкни қуришни бошлаган «Хендэ» илк гиштни қўйиш маросимини дабдаба билан ўтказиш учун «сахна»ни пухталиқ билан тайёрлади. Президент иштирок этадиган ушбу масъулиятли тадбирни тайёрлаш учун Малайзияга корейлик бир гуруҳ мутахассислар келишди.

Баланд сахнанинг ўртасида бош вазир ва унинг рафиқаси учун иккита катта стул қўйиладиган бўлди, ёнидан юқори мартабали шахслар ва меҳмонларга жой ажратилди. Шундай қилинган эдики, агар бош вазир ёнидаги тугма босилса, мушак отилар ва манзара ҳосил қилувчи тутун чиқа бошлар-

ди. Қуёш нуридан асраш учун том қилинди, саҳнага гилам ёзилди.

Тадбирдан бир кун олдин, куннинг биринчи ярмида жойни кўздан кечириш учун котибият бошлиғи ва бош вазирни қўриқлаш хизмати ходими келди. Котибият бошлиғи, саҳнага қараб, жуда ҳайрон қолди. Мен ўзимча, у тадбирга тайёргарликни кўриб лол қолди, деб ўйладим. Лекин у олдимга келиб:

— Бош вазирнинг ўрни сояга қилинган, тадбирда қатнашадиган 5 минг киши-чи? — деб сўради.

Нима қилиш керак? Мен корейчасига ўйлагандим. Кореяда президент ўтирадиган жойгагина алоҳида эътибор қаратилади. Олдий иштирокчиларнинг икки соат қуёш тиги остида туриши одатий ҳол эди-да. Одамлар орасида ҳушдан кетиб қолиш ҳоллари ҳам бўларди. Мен ўзимни ҳеч нарса тушунмаганга солдим. Лекин котибият бошлиғи давом эттирди.

— Ё 5 минг киши учун ҳам соябонни том қилинг ёки бош вазир ўтирадиган жойнинг устидан ҳам олиб ташланг. Биргина бош вазир сояда ўтириши мумкин эмас-ку!

Мен лол қолгандим. Қарангки, халқ ҳақида ўйлайдиган амалдорлар ҳам бўларкан. Биринчи гиштни кўйиш маросимига тайёргарлик кўришда мен Кореяга хос мансабдорга куллуқ қилиш таомилларига амал қилгандим.

Биз бош вазир ўрни устидан соябонни олиб ташлашга қарор қилдик. Чунки 24 соат ичида 5 минг киши учун том қуриш мумкин эмасди. Ҳатто, «Хендэ» ходимларининг малайзиялик ишчилар билан музокараларидан кейин ҳам, 24 соат ичида 6600 кв. метрли соябон қуриш имконсиз, деган ҳулосага келдик. Лекин мен ҳеч қачон осонлик билан енгилмасдим. Тушлик устида бу масалани обдан ўйлаб кўрдим.

— 300 кв. метрли том ёпса бўладими?

Малайзиялик ишчилар «бемалол» деб жавоб беришди.

— Унда йигирмата компания чақирамиз, ҳар қайсиси тахминан 300 квадрат метр майдонга соябон қуради.

Шу заҳоти малайзиялик мутахассисларни чақирдик. Каттароқ ҳудудда иш олиб боришга рози бўлган фирмалар ҳам топилди ва натижада том ёпиш ишларини ўн иккита компания ўзаро бўлишиб олди. Эртасига эргалаб соат 7да қуриш якунланди, тозалаш ишлари эса 8 га бориб тугади. Тахминан

соат 9ларда, маросим бошланишига бир соат қолганда, котибият бошлиғи ва қўриқлаш хизмати келди.

— Директор Ли, буни қандай бажардингиз?

Ҳайратдан котибият бошлигининг огзи очилиб қолди, чунки бутун ҳудуд соябон остида эди. У бош вазир ўрни устидаги томни олиб ташлашади, деб ишонганди, лекин бир кечада 5 минг киши учун соябон қуришларини хаёлига ҳам келтирмаганди. Кўздан кечирар эканлар, ҳаммаси жойида эди.

— Нега бу стуллар бундай катта?

— Бу бош вазир ва унинг рафиқаси учун.

Котибият бошлиғи бошини чайқади ва менга қаради.

— Нима, бош вазирнинг кети бошқаларникига қараганда каттароқми?

Мен бир хил стуллар қўйишни буюрдим ва яна бир бор лол қолдим. Малайзия бизнинг мамлакатимизга қараганда камбағалроқ эди, лекин сиёсий раҳбариятнинг тафаккури бизникидан бир поғона юқори эди. Шунда мен бир кун келиб Малайзия бизга етиб олишини ҳис этдим.

Бош вазир Махатхир сўзини бошлади. У малай тилида сўзлар ва йиғилганлар орасида тез-тез қаттиқ кулгу янграрди. Мен ҳеч нимани тушунмасамда, кўпчиликка қўшилиб, ҳамма билан бирга кулиш керак, деб ўйладим. Чунки қандайдир қизиқарли нарса ҳақида гапиряпти, деб хаёл қилгандим.

Малайзиялик амалдорлардан бири кулаётганимни кўрди ва биқинимга аста туртиб қўйди.

— Директор Ли, кимнинг устидан кулаётганингизни биласизми ўзи?

Мен жим бўлиб қолдим. Шунда у бош вазир ўз нутқида нима ҳақида гапираётганлигини айтиб берди.

— У айтяптики, «Хендэ» компанияси — бу Алибобо, яъни ўғри. Бу компаниянинг ўғридан фарқи йўқ. Шундай экан, юртимиздан бу ўғриларни ҳайдаб чиқариш учун сиз, малайзияликлар иложи борича тезроқ ҳамма нарсани ўрганиб олишингиз керак, деяпти.

Шу тариқа мен бу тантанали маросимда учинчи бор лол қолгандим.

Демак: «Сояда фақат президентгина ўтирмаслиги лозим. Президентнинг стули бошқаларникидан катта бўлмаслиги

даркор. Чет эллик компанияга иш топшириш мумкин, лекин бу лойиҳанинг мақсади аниқ бўлиши керак».

Бундай сиёсий тафаккур — байналмилаллашув натижаси. Зеро раҳбариятда тарих ва жаҳонга нисбатан аниқ қарашлар мавжуд эди, давлатнинг аҳамиятини равшан тушунишганди, шу сабабли давлат амалдорлари ҳам байналмилаллашув жараёнини муваффақиятли ўзлаштиришганди.

Ҳукумат байналмилаллашувни тижорат компаниялари ёки ўз халқидан талаб қилишдан олдин, аввало, ўзи ўзлаштириб олиши кераклигига аминман. Дастлаб раҳбариятнинг ўзи ўзгариши керак. Шунда давлат хизматчилари, ташкилотлар ёппасига ўзгаради. Агар давлат тармоғи покизароқ бўлса, бутун мамлакат ҳам ўзгаради. Мен учун айнан Малайзия бош вазири Махатхир бутун жаҳонга очиқ сиёсий раҳбарият қандай қилиб мамлакат иқтисодиётини самарали эргаштира олиши мумкинлигини дунёга кўрсатган инсон бўлди.

Маркос ва Имельда кураши

Малайзиядаги ғалабадан кейин Филиппинда мағлубиятга учрадик. Пинанг кўприги қурилишида қатнаша олмаган «Марубени» компанияси Филиппиндаги электр узатгич линияларини қуришда биздан ўзиб кетди.

150 млн. долларлик электр узатгич линияларининг қурилиши бўйича халқаро тендер 1985 йилда, Филиппин президенти Маркос рафиқаси Имельда билан мамлакатдан қочиб кетишларидан бир йил олдин ўтказилди. Ривожланаётган мамлакатда ўтказиладиган ҳар бир лойиҳада бўлгани каби, бу ерда ҳам ҳокимият қурилиш бўйича буюртмага аралашди, тўғри, Филиппинда бу жараён бир оз фарқ қиларди.

Фердинанд Маркос ва унинг рафиқаси Имельда. Кўринишидан, улар сиёсий мухолиф бўлишлари мумкин эмасди. Аммо, шундай бўлса-да, президент томонида бир гуруҳ, рафиқаси томонида бошқа гуруҳ турарди. Чет эл компанияси ўзи истаган натижага эришиш учун қайси томонга қўшилиш кераклигини тушуниши қийин эди. Электр узатгич линиялари қурилиши бўйича тендер натижаларига келсак, бунда президентга яқинроқ бўлган «Хендэ» Имельданинг тарафини олган «Марубени» томонидан мағлуб этилди.

Маркос ҳукмронлиги даврида Филиппин қурилиш бозори амалда япониялик компаниялар томонидан монополлаштириб олинган эди. Япония бизнеси мамлакатнинг диктаторлик ҳокимияти билан яқиндан ҳамкорлик қиларди, катта миқдорда қурилиш буюртмаларини бажарган «Марубени» Маркос ҳукумати билан яқин алоқада бўлганлиги ҳақида миш-мишлар юрарди.

Тендернинг биринчи босқичи натижаларига кўра, «Хендэ» биринчи ўринда, «Марубени» эса иккинчи ўринда эди. Сўнгги босқичда рақобат кураши, яна шу икки компания ўртасида худди Пинанг кўприги қурилишида бўлгани каби авж олди. Президент Маркос ҳукуматидаги обрўли шахслар билан бизнинг алоқаларимиз бор эди. «Марубени» эса, аксинча, Имельданинг яқин одамлари билан қалин муносабатда эди. Икки томон ҳам бир-бирларининг аҳволларини жуда яхши биларди. Филиппиндаги давлат хизматчилари эса ўша пайтларда зарур ҳужжатни муайян тўлов эвазига берардилар.

Шу тариқа «Хендэ» ва «Марубени» ўртасидаги тендер учун кураш президент ва унинг рафиқаси ўртасидаги курашга айланиб кетди. Шунингдек, Маркос ҳукумати ва бизнес доиралари ҳам қарама-қарши томонларга бўлинишди. Бошқача айтганда, коррупция кучайган Филиппин раҳбарияти орасида ўлжа учун кураш бошланди.

Ушбу лойиҳа бўйича буюртма олиш учун директорнинг электр бўйича ўринбосари Ю Дже Хван билан Филиппинда беш-олти марта бўлдик, амалдорлар ва сиёсатчилар билан учрашдик. Шунда мен оқилона иш юритмайдиган ҳукумат ўз халқини қандай хўрланишларга олиб келишининг гувоҳи бўлдим. «Покиза» ҳукуматга эга қолоқ мамлакатлар бормикан? Нега кейинги пайтларда диктатуранинг сўнгги кунлари турли мамлакатларда доимо бир хил бўлмоқда? 1985 йилда Филиппинда мен шу саволлар устида ўйланардим.

Қурилиш япон компаниясига ўтиб кетди, бундай натижа юзасидан ҳеч қандай изоҳ берилгани йўқ. Лекин бунда ўзига хос, жуда аниқ мантиқ мавжуд эди.

Лойиҳа юзасидан тугал қарор қабул қилинганда, биз президент Маркосга яқин шахслардан бири билан учрашдик.

— Маркос Имельдага ютқазди. Бошқа сабаблар йўқ, — деди у.

Кейинги, 1986 йил февралда ҳокимият тепасига Акино ҳукумати келди. Ўша йили биз Осиё тараққиёт банкининг Маниладаги бош офисини қуришга буюртма олдик. Дастлабки гиштни қўйиш маросимидан кейин қабул бўлиб ўтди, унда президент Акино ва қуруқликдаги қўшинлар бош қўмондони Рамос менда катта таассурот қолдиришди. Улар ҳам, Маркос ҳукуматига солиштирганда, Малайзиядаги Махатхир каби бутунлай бошқа даражадаги одамлар эдилар.

Қабулда президент Акино қисқача нутқ сўзлади. Барча амалдорлар ва меҳмонлар ўз жойларида аввалдан кутардилар, давлатдаги ҳақиқий ҳокимият эгаси деб аталаётган Рамос эса, бир чеккада камтарлик билан ўтирарди. Президент Акино минбар ёнига келганида унинг мамлакат раҳбари эканлигига ишониш қийин эди. У шунчалик оддий кўринарди. Унга фақат қўриқлаш хизматининг иккита ходими ҳамроҳлик қиларди.

Президент сўздан кейин барча коктейлли бокалларни кўтарди, Акино ёнимга келди ва мен билан саломлашди.

— Президент қўриқчилари бунчалик камлиги ҳеч нарса қилмайдими?— деб сўрадим мен ундан.

Президент Акинонинг турмуш ўртоғи аэропортда ўлдирилганлигини ёдида тутган кишининг бу ҳақда хавотирланиши табиий эди. Президент юзида табассум билан деди:

— Мен сайловларда Филиппинни демократлаштиришга эришиш учун ютиб чиқдим. Бу бутун халқимизнинг орзуси. Башарти Акинога бир нарса бўлса, бу мамлакатда демократлаштириш тугаганлигини аңлатмайди. Ҳозир ким президент бўлишидан қатъи назар, демократлаштириш муқаррар жараёнга айланди. Шундай камбағал мамлакатда биттагина президентнинг ҳаётини асраш учун қўриқчиларга ортиқча харажат қилиш шартми?

Бу тўғридан-тўғри юракка бориб санчилувчи, янгича тарздаги раҳбарга жуда мос сўзлар эди.

Президент Акино нари кетди ва ёнимга генерал Рамос келди.

— Кореядаги фуқаролик уруши вақтида биз мамлакатингизга ёрдамга боргандик. Ўшанда Кореяда аҳоли жон бошига даромад 60 долларни, Филиппинда эса 700 долларни ташкил қиларди. Аммо бугун биз Кореядан ёрдам олишга маж-

бурмиз. Бунинг сабаби битта — сиёсат. Аммо яқинда сиёсат ўз ўзанига қайтади ва мамлакатимиз Кореяга етиб олади.

Мен Рамос билан суҳбатлашар эканман, вақти келиб бу одам Филиппин президенти бўлади, ўша пайтдан бошлаб мамлакатнинг фаол тараққиёти бошланади, деб ўйладим. Тахмин қилганимдек, Акинодан кейин у президент этиб сайланди ва миллий иқтисодиётнинг фаоллик билан барпо этилишига кўмаклашди. Шу тариқа, иккинчи Махатхир пайдо бўлди.

20 йилдан кейин адо этилган ваъдам

Таиланддаги қурилиш объектида бухгалтер бўлиб ишлаганимга деярли 30 йил бўлибди.

Ушбу объектда, прораб бўлиб Че ишларди. У қимматли ходим эди, таиландлик ишчиларни бошқарар ва олий маълумотга эга ўнта ходимнинг ишини қиларди.

У объектда, ўзининг кўрсатмасига қарши чиққан таиландликлар томонидан ўлдирилганди. Кўкрагига олти марта ўқ узгандилар. Аммо у дарҳол жон бермади, Патани шифохонасида бир ой бардош бериб ётди. Ходимлар навбат билан қон топширишар, мен кундузи объектда ишлаб, кечаси унинг олдига борардим. Аммо у кун сайин заифлашиб борарди.

— Сен, бухгалтер Ли, жуда қобилиятлисан. Сен албатта компанияда катта одам бўласан. Агар оила аъзоларимдан биронтаси ёрдам сўраб сенга мурожаат қилса, мени танимаганга олма, уларга бир марта ёрдам бер.

— Келажакда менга нима бўлишини билмайман, лекин барчаларига қўлимдан келганча кўмаклашаман, деб ваъда бераман.

Бу сўзлар унинг васияти бўлиб қолди. Икки кундан кейин у бегона юртда жон таслим қилди.

Шундан кейин 20 йил ўтди. Мен компанияга директор бўлдим. Бир куни менга қандайдир аёл кўнғироқ қилиб қолди ва:

— Мен сизларда Таиланддаги қурилиш объектида прораб бўлиб ишлаган Ченинг рафиқасиман. Агар у ёдингизда бўлса, хузурингизга бораман, унутган бўлсангиз, бормайман, — деди.

Котиб менга ушбу хабарни етказди ва мен келсин, деб айтдим.

Ченинг рафиқаси келди. У вақт ўтганидан сиёҳи оқариб кетган, гижимланган варақни чиқарди.

— Балки мен олдингизга тирик қайтмасман. Бу ерда мен Ли исмли бухгалтер билан танишдим, у жуда қобилиятли ва инсофли инсон. Мен вафот этсаму, ўғлимизни тарбиялашда қийналиб қолсанг, унга ёрдам сўраб фақат бир марта мурожаат қил. Қанчалик қийин бўлмасин, ўғлимизни иложи бориचा ўзинг вояга етказишга ҳаракат қил, лекин жуда ҳам қийналсанг, ўғлимиз юқори мактабни тамомлагач, Лининг олдига бор. Балки у сенга бирон нарса билан ёрдам берар.

Мен Таиланддаги қурилишда қаро терга тушиб югуриб юрган Чени эсладим. Яраланган Че Патанидаги шифохонада кўзимга тик қараганча менга сўнгги илтимосини айтаётгани кўз олдимга келди.

Эри васият қилганидек, аёл ўғлини тарбия қилибди, у юқори саноат мактабини тугатибди. Аммо ҳеч қаерга ишга жойлаша олмасмиш. Шунда аёлнинг ёдига эрининг хати тушиб, менинг олдимга келибди. Шу тариқа, Таиланддан юборилган хат менга 20 йилдан кейин етиб келди.

— Қандай ёрдам беришим мумкин?

— Агар ўғлимни ишга жойлашда ёрдам бериб юборсангиз, жуда ҳам миннатдор бўлардим. У ишга жойлашса ва чет элга кетса қанийди.

— Тапвиш тортманг. Мен сизга ёрдам бераман.

Ченинг аёлига қандай қийинчиликларни енгиб ўтишга тўғри келганлигини ҳеч қандай изоҳларсиз тушуниб турардим. У жуда камбағал ҳаёт кечирибди, лекин ўзига хиёнат қилмабди. Унинг гурурли эканлиги сезилиб турарди. Тўсатдан онамни эсладим.

— Яна бирон нарса керакми?

— Йўқ. Эрим фақат бир нарса ҳақида сўрашимни айтган, шунинг учун бошқа ҳеч нарса сўрай олмайман.

Ченинг рафиқаси илтимос қилганидек, ўғли «Хендэ» қурилиш компаниясига ишга кирди ва тез орада чет элга қурилиш объектига жўнаб кетди. Ченинг рафиқаси шундан кейин бирор марта ҳам кўринмади.

Мен унутолмайдиган инсонлар

Қурилиш объекти жанг майдонига ўхшайди. Йўқдан бор қилиш жараёни доимо хавф-хатар билан боғлиқ. Шу боис бундай сермашаққат жараёнда одамлар ўлими тез-тез содир бўлиб туради. Сеул — Пусан тезюрар магистрали қурилиши чоғида, икки ярим йил ичида 77 нафар киши қурбон бўлди. XX асрнинг 80-йилларида мамлакатдаги ва хориждаги объектларда ҳар йили қарийб 40 нафар киши оламдан ўтарди.

Ҳар сафар Сеул — Пусан магистралидан ўтганимда ёки Яқин Шарқда қудратли электр станцияни ёхуд портни кўрганнимда, ушбу объектлар қурилишида қурбон бўлганларни ёдга оламан. Айнан ўтганлар ёди мени, жамиятни ва умуман бутун мамлакатни қийин дамларда қўллаб-қувватлаб турди. Ўлим — бу барчамиз учун ибрат, ўтганларимиз ёди эса, қувватбахш манбадир.

Ҳамкасбларнинг вафоти доимо фожиа саналади. 1987 йилнинг 29 ноябрида, Мьянма осмонида «Хендэ» қурилиш компаниясининг қарийб 60 нафар ходими ёниб кетганда юрагим қонга тўлганди. Шимолий корейлик жосус Ким Хен Хи томонидан портлатиб юборилган «Кореан Эйр» самолёти йўловчилари асосан Ироқдаги қурилиш объектидаги мураккаб ишни тугатиб қайтаётган кишилар эди.

Улар орасида хотирамда абадий муҳрланиб қолган икки киши бор эди.

Улардан бири чет элдаги энергетика жиҳозлари бўлими бошлиғи, «Хендэ» қурилиш компаниясининг ижрочи директори Ким Док Бонгдир. У менинг тенгдошим эди ва жуда тиришқоқ ходим бўлганди. Мамлакатда АЭС жиҳозлари монтажи бўйича жуда кўп иш қилган ва бу соҳанинг устаси бўлиб кетганди. Биз Ал-Мусаиб ИЭС қурилиши лойиҳаси бўйича Ироққа хизмат сафари билан тез-тез бирга борардик, шу сабабли яқин дўст бўлиб қолгандик.

У бутунлай ишга берилиб кетганлиги сабабли узоқ вақт бўйдоқ юрди. Мен ҳазил аралаш унинг жигига тегиб юрардим ва у ахийри уйланди. Болалари институтда ўқиши керак бўлган ёшга етганда унинг ўғли эндигина бошланғич мактабга қатнай бошлаганди.

1987 йилнинг охирларида ижрочи директор Ким Док Бонг билан Ал-Мусаиб электр станция қурилиши бўйича ишни якунлаётган ва аynи вақтда Ироқ ҳукумати билан бошқа лойиҳа бўйича музокаралар олиб бораётгандик. Уруш авжига чиққан пайтда электр станция ҳар қачонгидан ҳам зарурроқ бўлади, лекин муаммо молия билан боғлиқ эди. Шунда Ким хизмат сафарига бориши кераклигини айтиб қолди.

— Ҳозир Кореяда ҳам иш кўп, сафарни бир ҳафтага қолдириб бўлмайдами?

— Вақтни бой бермаслик керак.

Эртасига у жўнаб кетди. Бир неча кундан сўнг Ким қайтаётгани ҳақида хабар келди, мен унга жавобан: «Агар қайтаётган бўлсанг, бир йўла Лондонга бориб, қурилиш материаллари ҳақида билиб кел», — деб ёзиб юбордим. У: «Олдин Кореяга бориб, кейин Лондонга ўтаман», деб телекс юборганди. Қайтаётганида эса, у ўтирган самолёт Мьянма осмонида портлаб кетди.

Бу ҳақда хабар топгач, Кимнинг уйига бордим. Унинг кичкинагина ўғли «отам хизмат сафарига узоққа кетган ва қачон қайтиши номаълум» деб ўйларди. Рафиқаси эса, эри ўлганига ишонмаслигини ва умумий дафн маросимига бормаслигини айтди. Аммо ҳар қалай боришга қарор қилди. Ҳалок бўлган ходимлар орасида Ким энг юқори лавозимда эди. У дафн маросимига қатнашмаса, бошқа ҳалок бўлганларнинг оила аъзолари нима деб ўйлашади? Шу сабабли у ўзини қўлга олиб дафн маросимига келди.

Ўша куни, дафн маросимида, кўз ёшларимни тийганча, ҳалок бўлган дўстимнинг сурати олдига унинг директор ўринбосари лавозимида кўтарилганлиги ҳақидаги буйруқни кўйдим. Дафн маросимида буйруқни ўқир эканман, худди ўз оила аъзоларим ҳалок бўлишгандек юрагим эзилди.

Иккинчиси Хванг эди. Мен Кванак туманидаги заводда ишлаганимда у йирик жиҳозлар бўйича муҳандис эди ва ўша пайтда «Хендэ»да менга нисбатан кўпроқ ишлаганди. У Ироқда ишларди, бир куни у ердан менга хат ёзганди.

«Мен «Хендэ»да 30 йил ишладим ва бирор марта расмий ходим бўлмаганман, доимо оддий ишчи бўлиб келдим. Менинг орзуим — ҳаётлик чоғимда ўғлим «Хендэ» қурилиш

компаниясининг расмий ёлланган ходими бўлишини кўриш. Ўғлим бу йил университетни тугатади, аммо унинг ёмон отаси бутун умрини ишга бағишлади ва бола билан жиддий шуғулланмади. Шу сабабли, у «Хендэ»даги танловдан ўта олмаса керак, деб ўйлайман. Аммо бутун умрини компанияга бағишлаган мен каби ходим ҳурмати, ўғлимга ёрдам бера олмайсизми? Бу беодоблик эканлигини, бундай илтимос компания қоидаларига тўғри келмаслигини биламан. Бунинг учун узр сўрайман. Лекин, барибир, ёрдам беришингизни астойдил илтимос қиламан».

Юрагим сиқилди. Саҳродан келган бу мактубдан оталик меҳри уфуриб турарди. Албатта, у бутун умрини компанияга бағишлагани ҳам катта аҳамиятга эга бўлди. Унинг ўғлини чақирдим ва компанияга кириш учун имтиҳон топширишини айтдим. Аммо натижа унчалик яхши чиқмади. Мен анкетанинг бошқа пунктларини кўриб чиқдим, у ишга қабул қилиш талабларига мос келарди, мен йигитчани ишга олиш ҳақида буйруқ бердим.

Хвангдан миннатдорчилик мактуби келди.

«Бир умрлик орзуим ушалди. Бундан ташқари, ўғлим ишга киргач, уйланди. Кореяга кўпга бўлмаса ҳам, ўғлимнинг тўйига бориб келмоқчиман. Борганимда албатта ҳузурингизга кирман».

Орзуси ушалди, бахтиёр Хванг ўғлининг тўйига учиб келаётгани, аммо у ҳам Мьянма тепасида ёниб кетган ўша самолётда эди.

Ҳар гал, ушбу ҳалок бўлганлар ҳақида ўйлар эканман, директорнинг, президентнинг ёки бошқа бошқарувчининг ҳақиқий жавобгарлиги қандай, деган саволга жавоб топа олмайман. Уларнинг ўрнига ўзим ўлсам яхшийдим, деб ўйлаган вақтларим ҳам бўлган. Қурбонлар шунчалар кўп, аммо биз ҳаётмиз... Компаниялар ва жамият бу қурбонлар хотирасини доимо ёдда сақласа, яшашга арзигулик дунё юзага келади. Агар ўлим ҳақида эътибор билан ўйламаса, ҳеч қандай компания ёки жамият ҳаётнинг қадрига ета олмайди.

Л

М

Б

Е

А

И

Н

К

*Директор каби фикр
юритиб, бўлим бошлиғи
каби ишга!*

Шундай бошқарма бошлиқлари бўладики, бошида фаҳм-фаросатли ходим бўлиб кўринадилар, аммо кейин янги лавозимга лаяқатсиз бўлиб чиқадилар. Чунки улар асослар ҳақида ўйламай, фақат бошқарувнинг мураккаб техникасини ривожлантиришда муваффақият қозонишга ҳаракат қилганлар. Дастлаб оддий асосларни ўрганиш лозим.

Киши нималарга қодир эканлигини шундагина, мана шу негиз асосидагина бемалол, усталик билан кўрсатиши мумкин.

Л И М Ё Н Б А К

Буни сиздан кўра кўпроқ яшаган биродарингиз сифатида айтяпман

Оғир техника бошқармасида ишлаганимда офисимизга директор Им тез-тез келиб турарди. Бу киши таркибий материал учун тош майдалаб берувчи майдалаш қурилмасига деталлар етказиб берадиган компания вакили эди. Унинг ёши анчага бориб қолган, «Хендэ» қурилиш компанияси эса кўп йиллардан буён унинг фирмаси билан ҳамкорлик қиларди.

Таркибий материал ишлаб чиқариш уззукун тинмай давом этиши керак эди, шу боис баъзан кундузи, баъзан тунда муаммолар тез-тез чиқиб турарди. Шундай ҳолларда директор Имга кечаси соат бирда қўнғироқ қилинса ҳам, у норози бўлмасди, чунки бизга деталларни вақтида етказиб бериш учун кечалари ҳам ишлар эди.

У жуда ҳам камтарин инсон эди. Каттагина заводни бошқарарди, лекин қоровуллар билан ҳам мулоим гаплашар, қўл остидагиларга эса тенгларча муомала қиларди. Албатта, бу унинг бизнеси учун фойдали эди, лекин барча директорлар ҳам бундай ишлай олмайдилар.

Директор Имнинг ўзига хос иш услуби бор эди. У бошқарув ҳудудига кираётганида қоровулхонадагиларга бир қути сигарет берар, бизнинг офисимизга келса, қандайдир совга олиб келарди. Шунинг учун ҳамма, қоровулдан тортиб директорларгача, у билан илиқ муносабатда бўлардилар.

Қоровуллар заводимизга кирадиган машиналарга нисбатан қаттиққўл эдилар. Заводдан қимматбаҳо деталларни олиб чиқиб кетиш ҳолатлари бўлганди, шу сабабли аниқ назорат қилинарди. Аммо Имнинг машинасини ҳеч қандай тўсиқларсиз ўтказиб юборардилар.

Бир куни, куз байрами Чусок муносабати билан директор Им ходимлар учун қўйлақлар олиб келди. Мен бошқарув бўлимига унинг совғаларини йиғишни буюрдим. Кейин уларни директор Имга қайта жўнатиб юбордим. Им қўйлақларни қайтариб олиши билан менга қўнғироқ қилди.

— Жаноб Ли, мен сиз билан албатта учрашишни истардим, лекин иш вақтида эмас. Бу менинг совғаларим бўйича эмас, шунчаки сизга ҳаёт ҳақида гапириб бермоқчиман.

Ўша куни биз шаҳар марказидаги катта дўконнинг ертўласида жойлашган европача ресторанда учрашдик.

— Мен сиз билан деталлар етказиб берувчи сифатида эмас, шунчаки сиздан кўра кўпроқ яшаган катта биродарингиз сифатида гаплашмоқчиман.

Директор бу ерда, ҳозир менга, катта биродар кичигига айтганидек, ҳаёт ҳақида ниманидир сўзлашини ва кейин яна компаниямиз учун деталлар етказиб берувчига айланишини айтиб, огоҳлантириб қўйди.

— Шу қунга қадар «Хендэ» компанияси учун туну кун ишлаб келдим. Айнан «Хендэ» туфайли ҳозир ўзимнинг заводим ва мулким бор. Мен сизнинг одамларингизга бизнесимга ёрдами учун шунчаки, қўлимдан келганича, миннатдорчилик билдиришни истардим. Ҳар гал қоровулхона олди-дан ўтарканман, уларга бир қути сигарет тутаман. Бу ишни

Мутахассислар билан маслаҳатлашув лаҳзаси

уларни ўзимга мойил қилиш учун эмас, уларга нисбатан алоҳида муносабатда эканлигимни кўрсатиш учун қиламан. Аммо сиз келганингиздан кейин қоровулхонада ҳаммаси белгиланган қоидалар бўйича қилинадиган бўлди. Бугун эса, кўйлақларимни қайтариб юборишибди. Бундан мен ноқулай аҳволга тушдим.

Менда у шу кунга қадар ҳеч бир тўсқинликсиз деталлар етказиб бергану, энди эса мен унинг йўлига тўғаноқ бўлдим, у «ҳаёт ҳақида суҳбатлашиш» баҳонасида мени огоҳлантиришга уринмоқда, деган шубҳалар пайдо бўла бошлади. Аслида эса, унинг ҳеч қандай яширин мақсади йўқ эди ва менга нисбатан самимий муносабатда эканлиги сезилиб турарди.

— Сиз жуда совуқ муомалада бўласиз. Тез орада лавозингингни кўтардилар, деб ўйлайман. Аммо бу ҳолатингизда компанияда ҳақиқатан ҳам обрў-эътибор топа оласизми? Албатта, ҳалол ишлаш керак, лекин инсоний муносабатларсиз катта одам бўла олмайсиз. Агар инсон мослашувчан бўлмаса, унинг машинадан фарқи қолмайди.

Унинг сўзларини диққат билан тингларканман, директорнинг рафиқаси илтимосини рад этганимда акам айтган гапларни эсладим. Акам ҳам мослашувчанлик ҳақида гапирганди. Катта мансабларни эгалласам, юмшоққўнғил бўларман, дегандим ўшанда. Булар мен учун зарур ва муҳим маслаҳатлар эди. Ҳақиқатан ҳам, мансаб пиллапоясидан юқори кўтарилганимда — бошқарма бошлиғи, кейин директор ўринбосари, сўнг тижорат директори бўлганимда шундай муаммолар чиқардики, уларни фақат қоидаларга асосланиб ҳал этиб бўлмасди. Шунда мен ҳар гал ушбу маслаҳатларни эслардим, у ёки бу муаммони ҳал этишда тактика ва инсоний мослашувчанликни қоидалар асосида уйғунлаштиришга ҳаркат қилардим.

Корея ва Япониянинг юқори мактаблари жамоалари волейбол ўйнаша, доим корейс ўқувчилари ютишади. Аммо катталар ўртасидаги мусобақаларда Корея жамоаси, одатда, мағлуб бўлади. Бунинг сабаби равшан. Зеро корейлик ўқувчилар ва катта волейболчиларнинг техникаси бир хил даражада. Японияда эса, аксинча, юқори мактабда спортчиларга ўйин

техникаси асосларинигина ўргатишади. Табиийки, таянч билимга эга япон ўқувчилари катталар даражасида техникани эгаллаган бизникиларга ютқозишади.

Аммо муаммо кейин пайдо бўлади. Япония ўсмирлар жамоаси ўйин техникаси асосларини яхшилаб ўзлаштириб, савиясини ошириб боради, масалан, ҳужумнинг турли усулларини чуқур ўрганади. Бизнинг спортчилар эса, юқори даражадаги техникани ўрганишар экан, унинг асосига кам эътибор беришади. Бунинг натижасида, асосларни билмай ўйналгач, нуқсонлар юзага чиқади. Шу сабабли катталар жамоаси Япония жамоасига ютқазади.

Компанияга ишга келадиган ходимлар ҳам шунақа. Корейс волейболчилари сингари иш қилмаслик лозим. Биринчи навбатда, япон спортчилари сингари, асослар мустаҳкам бўлиши учун, таянч қондалардан бошлаш даркор. Янги ходим дарҳол техникани ишга солиши нотўғри. Мансаб пиллапояларидан юқорилаб бораётган ходим, бўлим бошлиғи мослашувчанликни намоён қилса, ақлли бўлиб кўринади. Бироқ, мураккаб техникани эрта эгаллаган катта мактаб волейболчиларидаги каби, тез орада салбий жиҳатлар кўришиб қолиши мумкин.

Шундай бошқарма бошлиқлари бўладики, бошида фаҳм-фаросатли ходим бўлиб кўринади, аммо кейин янги лавозимга лаёқатсиз бўлиб чиқади. Чунки улар асослар ҳақида ўйламай, фақат бошқарувнинг мураккаб техникасини ривожлантиришда муваффақият қозонишга ҳаракат қилганлар.

Шундай экан, олдин оддий асосларни ўрганиш лозим. Киши нималарга қодир эканлигини шундагина, мана шу негиз асосидагина бемалол, усталик билан кўрсатиши мумкин.

Биринчи бўлиб маош олиши лозим бўлган киши

70-йиллар бошларида «Хендэ» Ульсандаги кемасозлик корхонасини куришни бошлади. Бу жуда кенг кўламдаги лойиҳа бўлганлиги сабабли молиявий қийинчиликлар ҳам

мавжуд эди. Хусусий қарзлар олинса ҳам, доимо пул етишмасди. Баъзида шундай инқирозли вазиятлар бўлардики, маошни 4—5 ойлаб тўлаш имконияти бўлмасди.

Раҳбарлар йиғилишида шошилишч таклиф киритдим:

— Ҳозир инқирозли вазият. Ягона йўл — маошни музлатиб қўйиш. Яъни иш ҳақини фақат объектдаги ходимларга ва директор Чонгга бериш, биз, юқори мансабдагиларнинг маошини эса, 3—6 ой ушлаб туриш. Вазият жуда мураккаб. Келинглари, бу инқирозни биргаликда енгишга ҳаракат қиламиз.

Объектдаги ходимларга маошни вақтида тўлашга ҳеч ким қарши эмасди. Аммо «Нега энди директорга бундай алоҳида имтиёз берилади?» деб норози бўлганлар чиқди. Компанияда юқори мансабларни эгаллаб турганлар орасида: «Директорга яхши кўриниш учун шундай деяпти», — деганлар ҳам учради. Кейинроқ, нега энди бош директор эмас, балки қандайдир тижорат директори компаниядаги маошни тақсимляпти, деб раҳбарларнинг рафиқалари норозилик билдирдилар. Мен сабабини тушунтирдим:

— Ҳозир директор Чонг Ульсандаги объектда уззуқун ишламоқда. У уч йиллик ишни бир ярим йилда тутатмоқчи. Мана шунинг учун бизда ҳозиргидек молиявий қийинчиликлар бўляпти. Аммо директор, агар унга ўз вақтида иш ҳақи ўтказилмаса, нима деб ўйлайди? «Молиялаштиришдаги муаммо туфайли», деб ўйлайди ва бу борада қайғура бошлайди. Агар муаммо ҳақида хабар топса ҳам, бу муаммони ҳал этишга ёрдам бермайди. Айнан шундай пайтда биз директорни қўллаб-қувватлашимиз керак. Қурилиш тез фурсатларда якунлансагина, компаниядаги вазият яхшиланади.

Менинг изоҳларимдан кейин барча шубҳалар тарқалиб кетди. Шундай ҳолатда кemasozлик корхонаси қурилиши давом этаверди.

1972 йил 3 августда ҳукумат саноатни қўллаб-қувватлаш чора-тадбирларини кўрди ва хусусий қарзларни музлатиб қўйди. Шундай чоралар туфайли, иқтисодиётни ривожлантиришнинг беш йиллик режаси иккинчи босқичи асосида оғир саноатдаги барча компаниялар капитал етишмовчилигига оид

қийинчиликларни енгишга муваффақ бўлдилар. Хусусий қарзларнинг музлатиб қўйилиши бизнинг компаниямизга ҳам молиявий қийинчиликлардан қутулиш ва кemasозлик корхонаси қурилишини ўз вақтида тугатиш имконини берди. Қуриб битказилган кemasозлик корхонаси — бу ҳозирги «Хендэ Хэви Индастриз»дир.

Компания соҳиби — сенинг рақобатчинг

30 га тўлмай туриб — директор ўринбосари, 40 га чиқмай — директор, 50 га етмасдан — компания президенти... Професионал жиҳатдан бундай жадал ўсишининг сири нимада, деб сўрашганда, нима дейишни билмай қоламан. Ахир мен бунинг устида ҳеч ўйлаб кўрмаганман-да. Менинг у ёки бу лавозимда ва мартабада бўлишим ишнинг муваффақиятли бориши учун зарур эди, бошқа сабаб йўқ. Менинг професионал ўсишим юз фоиз компания эгасининг қарори эди.

Ишга кирганимдан кейин 12 йил ўтгач компания директори бўлдим. Аммо бу 12 йил оддий одамларникидек бўлмаганди. Мен бу йиллар давомида дам олиш кунларисиз, кунига 18 соатлаб ишладим. Демак, бошқаларга қараганда икки баробар кўп ишлабман. Шуни инобатга олсак, мен 24 йилдан кейин директор бўлибман, бу эса, унчалик тез дегани эмас.

Компания эгаси ёки раҳбариятидан лойиҳани назорат қилиш бўйича кўрсатма олинганда, аввало, ишчи кучи, капитал, технологиялар, маълумотлар каби салбий кўрсаткичлар, бошқа заиф томонлар ҳақида гапириш одат тусига кирган. Бу — башарти муваффақиятсизлик юз берса, мутасаддига дастак бўладиган қилиб ҳар эҳтимолга қарши замин яратиб қўйишдир. Агар ҳаммаси муваффақиятли кечса, иш қандай бажарилганлиги хабари берилади, омадсизлик юз барса, «кўрдингизми, бошида нима деган эдим», дейилади.

Аммо мен доимо мақсадни раҳбариятдан кўра юқорироқ қўярдим ва бор кучим билан унга эришишга ҳаракат қилардим. Президент Чонг ҳар гал бирор лойиҳа таклиф қилганда, у ёки бу муаммони ҳал этиш йўналишлари, услублари,

мақсадлари ва кўлами бўйича икки қадам олдинга ўзиб кетардим. Агар у: «Ушбу лойиҳадаги дефицитни йўқотиш йўлини топ», — деса, мен ўз олдимга даромадга эришишни мақсад қилиб кўярдим ва уни амалга оширардим. Бундай ҳолатда даромад — компания эгаси учун қутилмаган фойда бўларди. Мен эса, эришилган ютуқдан маънавий қониқиш ҳосил қилардим. Мен ана шу туйғу учун ишлардим.

Аввал бошдан пастроқ мақсадлар қўйиб, кейин уларга эришганлик билан мақтаниш — компания соҳиби эмаслигининг англатади. Чунки соҳиб ҳеч қачон рақамларга ўралашиб юрмайди, балки эътиборни фақат катта фойда олишга қаратади. У бошқа одамларга эътибор бермайди, балки ишда қаттиқ кураш олиб боради.

Бошқача айтганда, демоқчиманки, рақобатчи сифатида бошқа ходимни эмас, компания эгасини танла. Ўзингни компания соҳиби деб ҳис эт, шундай иш топ ва ғалабага эриш. Компания эгасидан кўра юқорироқ мақсадларни белгила. Президент Чонг инқирозли вазият рўй берганда ҳар гал менга мурожаат қиларди, чунки «Ли Мён Бак компания ҳақида мен каби, балки мендан ҳам кўпроқ, худди ўзиникидек қайғуради», деб ишонарди.

Лавозим ва ҳокимият

— Корея компаниялари жуда ғалати тузилган. Агар юксак мартабали шахс бирор жойга келса, кетидан ҳайдовчиси, ошпаз ва, ҳатто, машинистка ҳам келади.

Корея қурилиш саноати 70-йилларда чет эл бозорларига фаол кириб бораётганида хорижий компаниялардан бирининг вакили шундай фикр билдирганди. Чет эл компаниясининг мансабдор шахси учун машинани ўзи бошқариши ёки машинкада ўзи ҳарф териши одатий ҳол эди. Шу сабабли, ўша ҳайдовчилар ва машинисткаларга нооқилона харажатлар катта бўлган бизнинг компанияларимизнинг рақобатбардошлиги пастроқ бўлганлиги табиий эди. Шунда биз нақадар нотўғри йўлда эканлигимизни тушундим.

Директор лавозимида ишга киришганимдан сўнг раҳбарларга автомобилни мустақил бошқаришни буюрдим. Директорлик пайтимда офисга келишда, уйга қайтишда автомобилни ўзим бошқардим. Иш вақтида машинада юришга тўғри келиб қолса, бунинг учун компания ҳайдовчиси бор эди. Менинг буйруқларимга қарши кўплаб норозиликлар билдирилди. Чунки у пайтда ҳеч бир йирик компанияда раҳбарларни автомобилни ўзлари бошқаришга мажбур қилишмаганди. Аммо менга авторитаризм умуман хос эмасди.

Шу сабабли менинг узоқни кўзлаб берган таклифларим одат тусига кириши учун нақ 10 йил керак бўлди. 80-йилларнинг ўрталаридангина бошқарма бошлиғи даражасидаги давлат хизматчиларига ҳайдовчи хизмат кўрсатмайдиган бўлди.

Шунингдек, мен имзо чектириш жараёнини ўзгартирдим. Чунки ҳужжатларнинг хизмат пиллапояси бўйлаб юқорига секинлик билан берилиши тез ишлашга, бинобарин, компаниянинг рақобатбардошлигига тўсқинлик қиларди. Мен шундай усул танладимки, муайян иш учун масъул ва якуний қарорни қабул қилувчи ходимлар бевосита мулоқот қила оладиган бўлди. Олдин бу мураккаб жараён эди — иш аввал бўлим бошлигидан, бошқарма бошлиғи ўринбосаридан, бошқарма бошлиғидан, директор ўринбосаридан, директорнинг биринчи ўринбосари ва директордан ўтиб, охирида президентга етиб борарди. Лекин кўп ҳолларда бу жараёнда дастлабки режалар ўзгариб кетарди. Бу худди ўнта кишини бир қаторга турғизиб қўйиб, биринчисига бир сўзни айтиб, кейингисига етказишни буюрсангиз, охириги кишига етиб боргунча бутунлай бошқа сўзга айланиб қолишига ўхшарди.

Ҳолати бевосита ишлаб чиққан ва лойиҳани режалаштирган киши у ҳақда бошқалардан яхшироқ билади. Ана шу бирламчи мазмун муҳимдир. Масалани жавобгар шахс билан муҳокама қилиш самаралироқ ва натижалроқ бўлади. Бу вақт нуқтани назардан ҳам фойдалироқдир. Юқоридаги занжирнинг ўртасига бориб лойиҳа мазмуни ўзгарса, бошлан-

гич режа албатта бузилади. Агар компанияда ходимлар: «ёзиб нима қилдим, раҳбарият барибир ўзгартиради» ёки «раҳбариятга етгунига қадар, ҳали-вери қарор қабул қилинмайди», деб ўйлашса, бундай тузилма ҳақиқатда носоғлом бўлиб чиқади.

Кўпинча энг юқори лавозимдаги шахс оддий ходим билан учрашишни ёқтирмайди. Чунки бундай учрашувлар қўл остидагиларнинг кутилмаган хатти-ҳаракатларига ва, бинобарин, улар учун ноқулайликка олиб келиши мумкин. Аммо мен, аксинча, ходимлар билан тез-тез учрашиб турардим. Раҳбар сифатида менга, ўзаро алоқаларимиз самараси ўлароқ, ишнинг тез ва соз битишидан кўра афзал нарса йўқ эди.

Директоримиз тунда ҳам ухламайдими?

Менга чет элдан қўнғироқ қилишганда, ярим тундан ўтган, кечаси соат бир-иккилар бўлса ҳам, жавоб берардим. Менимча, уйда, ҳатто, чет элдаги бўлимдан эрта тонгда қўнғироқ қилишса ҳам, доимо гўшакни кўтарадиган бундай компания бошқарувчиси дунёда бўлмаса керак.

Чет элдан қилинган қўнғироқларга албатта жавоб беришимнинг ўз сабаблари бор эди. Бош офисга иш вақтида тушиш учун ярим кечаси қўнғироқ қилиш ёки тонготарни пойлаш керак бўларди. Чет элдаги иш ҳам шунча вақт тўхтаб қоларди. Агар бош офисда иш вақти тугаганлиги туфайли гўшакни кўтармасалар, бу ишни икки кунга тўхтатиб қўярди. Замонавий дунёда йирик лойиҳанинг келажаги бир неча дақиқа ичида ҳал бўлади, бу ерда эса қанчалаб қимматли вақтни йўқотамиз!

Гўшакни кўтарганимда мен доимо ўта эътиборли бўлишга интилардим. Чет элдаги бўлинмада ҳам ҳозир Кореяда соат неча эканлигини билишар ва агар мен телефонда уйқусираган овозда гаплашсам, бу ҳам етмагандек, эснаб турсам, кейинги гал менга қўнғироқ қилишармиди? Унда: «Ўзи истаган пайтда қўнғироқ қилинлар, дейди-да, лекин мана

бундай кайфиятда гаплашади. Нега унда истаган пайтингизда кўнғироқ қилинг, деган?» — деб айтишарди.

Кутилмаган пайтлардаги кўплаб кўнғироқлардан кейин мен хориждаги ходимлар билан ишчан оҳангда гаплашиш «устаси» бўлиб кетдим. Мен кундузи бўлганидек, хотиржам ва аниқ овозда жавоб берардим ва, албатта, ёзиб борардим.

Ўшанда хорижий бўлимдан ходимлар келганидан кейин «директоримиз ҳеч қачон ухлаймади», деган миш-миш тарқаб кетди. Мен тунда истаган вақтда кўнғироқларга бардам овозда жавоб бера олардим, суҳбатлашиб бўлгач эса, яна қаттиқ ухлаб қолардим.

Бунга онамнинг тонгги ибодатлари туфайли тезда ўргандим, ахир мен бир кунда беш соатдан кўп ухламасдим-да. Мен ҳар кунни бир вақтда — эрталаб соат 5 да тураман. Мен Кореядаги турадиган вақтимни айтмаяпман. Қасрда бўлмай, маҳаллий вақт билан соат 5 да кўзларим ўз-ўзидан очилиб кетади.

Агар машқ қилиб борилса, бунга бемалол эришса бўлади. Мен ҳеч қачон самолётда ухламайман. Чунки агар ухлайдиган бўлсанг, соат минтақасининг ўзгаришига кўникиш қийин бўлади. Одатда, китоб ўқийман. Кўнишимиз билан теннис кортига бораман. Яқин Шарқдаги каби теннис корти бўлмаган қурилиш объектларида эса, тўғри объектка йўл оламан. Агар теннис ўйнаб яхшилаб терласанг, кейин тезда ухлаб қоласан, эрталаб бўлса, белгиланган вақтда, яъни маҳаллий вақт билан соат бешда уйғонасан.

Хорижда мен билан мулоқотда бўлганлар менинг доимо роппа-роса бешда туришимни кўриб, «бу одамни қаранглар-а», дея ҳайрон бўлишарди. Корейс дўстларим: «бирга ичамиз дедию, ўзи бўлса, айёрлик қилиб, умуман ичмабди», — деб бироз хафа ҳам бўлишарди.

Аммо мен чет элга кўнгилхушлик учун эмас, у ерда ишлаётган ходимларга ёрдам бериш учун борардим. Қандай қилиб кечгача ухлаб ёта олардим?

Одамлар менда эрта туриш қобилияти бор деб ўйлайдилар. Аммо бундай эмас. Доимий тажриба ва машқ қилишдан ўзга ҳеч қандай сир йўқ.

Феълингни ишинга мослаштир

Мен университетни эндигина тугатиб, «Хендэ»га ишга кирган янги ходимларга доим бир гапни айтаман:

— Ҳатто талабалар ҳаракати иштирокчилари бўлган эсангиз ҳам, энди сиз кимнидир танқид қила оладиган ҳолатда эмассиз. Энди ўзингиз сиздан ёшроқ авлоднинг танқиди учун нишонга айландингиз. Ёшингиздаги фарқ атиги бир йил бўлса ҳам, бирибир, сиз катта авлодсиз. Университетда ўқиган пайтингиздаги қарашларингиз билан бу дунёда ғалабага эришиш у ёқда турсин, шунчаки ҳаётга мослашиб олишнинг ҳам иложи йўқ. Бироқ, агар сиз ҳар бир нарсага неқбинлик билан ёндашсангиз, чексиз қобилиятни намоён эта оласиз.

Бирор ишни амалга ошираётганингда, ишга қандай ният билан ёндашишинг катта аҳамиятга эга. Амалга оширишнинг иложи йўқ, деб ўйлаётган киши бу иш нега амалга ошмаслигининг кўплаб сабабларини топади. Имкони бор деб ўйлаган киши эса, бир фоиз имкониятга эга бўлса-да, бирибир, белгиланган вазифани бажаришга уриниб кўради.

Бу ишда 1 фоиз ҳам имконият бўлмай, ютқизиш 100 фоиз бўлса ҳам, барибир, бундай уриниш ҳақиқий тажриба бўлади. Олдиндан уринишдан воз кечган киши эса, ҳамма нарсадан қуруқ қолади. Мен буни 50 фоиз билан ноль ўртасидаги фарқ деб ҳисоблайман. Яъни, фарқ жуда катта. Неқбин, фаол бўлиш ва доимо ҳаёт таҳдидларига тик бориш кераклигининг сабаби айнан шундадир.

Янги ходимларга шундай дейман:

— Ўз феълингизни ўзгартиринг. Бирор ишни менинг феълимга тўғри келади ёки келмайди, деманг. Феълингизни ишга мослаштиринг.

Балки, кимдир менинг бу фикрим танани тўшакка мослаштиришга тенг, бу авторитар, ғайриилмий услуб, дер. Аммо айнан шу услуб воқеликка мос келади. Аслида, қурилиш соҳасига менчалик тўғри келмайдиган киши йўқ эди. Мен ўсиб, қашшоқлик билан қурашга киришгунимча ювош, уятчан бола эдим. Аммо ўз ҳаракатларим билан феълимни ўзгар-

тирдим. Талабалар уюшмаси сайловларида қатнашиб, қурилишда ишлаб, очиқ ва дадил бўлишга эришдим. Зеро инсон ўз феълени ўзгартириши мумкин.

Бу дунё сенга ишни феълингга мослаб бермайди. Айниқса, бу ҳол компанияда аниқ ҳис этилади. Катта ҳаётни энди бошлаган ёшлар учун мос иш топиш янада қийин.

Агар феълга мос иш қидирса, инсон ҳеч нарсасиз қолиши мумкин. Орзудаги иш билан бажариш керак бўлган иш ўртасидаги фарқни камайтиришга бесамар урингандан кўра, феълни ўзгартириш афзалроқдир. Бу муқаррар воқелиқдир.

Шунинг учун ҳаётда: «Бизда сизнинг феълингизга мос иш бор. Хуш келибсиз!» деган эълонлар бўлмайди.

Бошлиқ туфайли азоб чекиш

Ёш ходим ишни ўзлаштириб, аввалгидек секин ишласа, бевосита бошлиғи билан ўртада низо чиқа бошлайди. Тўғри, бирга ишлаш жуда осон бўлган бошлиққа ҳам дуч келиш мумкин, бундай ҳолда ўша ходим энг бахтли инсон бўлади. Лекин ўртада муаммо туғилмайдиган бошлиқни топиш феълингга мос иш топишдан ҳам қийинроқ.

Компания ишчиларида руҳий зўриқиш ишнинг ўзи туфайли эмас, балки одамлар билан муносабат туфайли йиғилиб боради. Агар ходим унга тўғри келмайдиган бўлим бошлиғига йўлиқса, профессионал жиҳатдан хизматига яраша баҳо ололмайди. Умуман, хизмат жойида эркак киши учун ёмон бошлиққа дуч келишдан ҳам кўра каттароқ муаммо йўқ.

Аммо агар ходим ўз бошлиғини енгга олмаса, у охири оқибатда муваффақиятга эриша олмайди. Ахир фақат тушунадиган, зийрак бошлиқ билан ишлаш нореал. Бу кўпроқ болалиқдаги орзуларга ўхшаб кетади. Чунки дунёда «ноқулай» бошлиқлар «қулай» бошлиқларга қараганда анча кўп. Бошлиқ билан чиқиша олмай, «Бундай ифлослик ва уятсизликка чидай олмайман» деб ариза ёзиб кетиш бошқа ком-

панияда худди шундай «ифлос ва уятсиз бошлиқ» бўлмаслигига кафолат бермайди.

Агар иш тўғри келмаётган бўлса, «фёьлини мослаштириш» сўзлари ҳар қандай ҳолда ҳам иш беради. Агар ноқулай бошлиққа дуч келиб қолсанг, фёьлингни унга мослаштир. Бутун умр бир бошлиқ билан ишлашнинг иложи йўқ. Доимо бошқа, ундан ҳам баттарига дуч келиш мумкин. Агар инсон ўз фёьлини ўзгартира олса, у ҳар қандай бошлиқ билан ишлай олади.

Агар бошлиқ унчалик қобилиятли бўлмаса, унга энг қобилиятли инсонга ёндашгандек ёндашиш керак. Унинг ўзгаришини кутишдан ёки унинг қарашларини ўзгартиришга интилишдан ҳеч қандай наф йўқ. Ўзга инсонни ўзгартириб бўлмаслигини доимо ёдда тутиш керак. Шундай тушунчага таянсанггина олға ҳаракат қила оласан. Бинобарин, сен вазиятни жиловлашинг ва ўз ишингни хотиржам қилишинг керак.

Агар кишида ўз фёьлини ўзгартириш имкони бўлса, ҳар қандай қийинчиликни, ишни уддалаб, ҳар қанақа одамлар билан тил топишса бўлади. Бир марта қийинчиликдан қочган киши эса, бир умр қочиб юради.

Иш ва вақт устидан ҳукмронлик қил

Мен ҳеч қачон қилинган ишдан афсус чекмайман.

Агар қайта туғилсам, бу ишга янада кўпроқ куч-ғайрат сарфлармидим? Аксарият одамлар, агар улар қайтадан туғилганларида, янада кўпроқ саъй-ҳаракат қилган ва ҳаётларида кўпроқ нарсага эришган бўлишларини айтадилар. Аммо мен бундай деб ўйламайман. Буни бошқатдан қилсам ҳам, менимча, бундан яхшироқ қила олмаган бўлардим. Шу сабабли бажарилган иш борасида афсусланмайман.

Нега бунчалик тиришиб ишлайман? Менимча, бунинг сабаби биз туғилган заминда, яъни Корееда.

Бу ерда туғилиш бор кучини сарфлаб яшашни тақозо қилувчи тақдирга эга бўлиш демакдир. Бу худди бой ва камба-

ғал оилаларда туғилган болалардаги фарққа ўхшайди. Агар инсон юксак ривожланган давлатда туғилса, бор кучини бериб ишламаса ҳам, еб-ичиш, шифохонада даволаниш имконига эга бўлади. Аммо биз яшайдиган мамлакат бундай эмас. Кореяни ажойиб манзаралар мамлакати дейдилар. Аммо, аслида, бу ерда табиий ресурслар йўқ, ҳудудимиз жуда кичкина. Бунинг устига, мамлакат бўлинган. Кам ухлаб кўп ишлаш кераклигининг сабаби айнан мана шунда яширин.

Камбағал ота-онани айблашдан ёмон иш йўқ. Мен ҳаётимда ҳеч қачон камбағал ота-онамни ёки камбағал мамлакатни айбламаганман. Мен бу ерда ғайрат билан ишлаш учун туғилганман, деб ўйлайман, холос. Агар бошқалардек ухласанг ва ишласанг, олдиндагиларга етиб олишинг амри маҳол. Олдиндагиларга қараганда кўпроқ ишлаганингдагина ўшалариникидек турмуш даражасига эришинг мумкин.

Аммо иш баҳона бошқа юмушларни ташлаб қўйиш — бу энди ишга ҳаддан ортиқ берилиб кетиш касаллигидир. Агар киши ҳаддан ортиқ банд эканлигидан ота-онаси билан гаплаша олмаса, оиласига вақт ажратмаса, дўстлар билан учрашмаса, бундай ишлашда нима маъно бор?

Ишнинг устидан ҳукмронлик қилиш — вақт устидан ҳукмронлик қилиш демақдир. Агар бир киши ишни беш соатда битирсаю, бошқаси ўн соатда тугалласа, иккинчиси ишни уддалагани билан вақтни уддалай олмаган бўлади, натижада маглуб саналади. Менга эргашиб, эрта тонгда ишга чиқиб, уйга ярим кечаси қайтиб келадиган одамларни учратдим. Агар бундай ишланадиган бўлса, тез орада касалга чалиниш ҳам мумкин. Шундай бўлардики, қобилиятли ёш ходимни лавозимда кўтаришарди, аммо кейин у ишни уддалай олмай қоларди. Бундай одамлар вақтни енга олмаган бўлишади.

— Сиз шундай бандсизки, спорт билан шуғулланишга ҳам вақтингиз бўлмаса керак? Соғлигингизни қандай кузатиб турасиз?

Бу менга тез-тез бериладиган саволлардан бири, аммо уни унчалик тушунмайман. Айнан жуда банд бўлганим учун

ҳамма нарсага улгураман. Мен ўз ишим ва вақтимнинг эгасиман, шу сабабли ҳафтада икки марта, қанчалик банд бўлмай, теннис ўйнайман. Мумтоз мусиқа эшитиш учун вақт ажратаман, доим, ҳатто хизмат сафарида бўлсам ҳам, болалар билан суҳбатлашишга вақт топаман. Доимо банд киши ҳар доим ҳар нарсага улгуради.

Шунинг учун руҳий зўриқиш ҳам бўлмайди. Ишни ўз-ўзидан бажариб юрсанг, бирор ишни бажаришга мажбур қилишганда руҳий зўриқиш юзага келади. Мен эса, айнан иш тугайли бундай зўриқишни енгдим.

Шанба куни ҳам расмий кийимда

Шанба куни ишга чиққанимда, деярли барча ходимлар истаган кийимида келганларини кўраман. Бунинг сабаби — ҳаммалари иш ҳафтасидан кейин дам олгани борадилар. Ҳатто раҳбарият ҳам яримрасмий кийимда келади.

Менимча, бу нотўғри. Чунки, ишга истаган кийимда келинса, куннинг биринчи ярмида хаёлни тушдан кейинги дам олиш банд қилиб олади ва иш талаб даражасида бўлмайди. Шу сабабли, ҳатто, шанба куни ҳам ходимларни расмий кўринишга қатъий амал қилишга мажбурлайман.

Шанба куни янада жиддийроқ кийининглар.

Шанба куни ишдан кейин бирор ёққа бориш режалаштирилган бўлса, кийимларни ўзи билан олиб бориб, кейин алмаштириб олса бўлади. Бунинг иложи бўлмаса, яхшиси шу куни ишламаган маъқул.

Бу борада АҚШ ва Япония автомобилсозлигидан яхши бир мисол келтирса бўлади. Америкада энг кўп яроқсиз маҳсулот жума куни чиқаркан. Чунки, ишчиларнинг кайфиятлари келгуси дам олиш кунлари иштиёқда кўтаринки бўларкан. Аммо Японияда душанбадан шанбага қадар чиқарилган маҳсулотларнинг сифати бир хил бўлади. Чунки у ерда иш ва дам олиш қатъий ажратилган.

Бир гал Германиядаги инжиниринг компаниясида бўлгандим. У ерда офисда стуллар йўқ эди. Ҳамма йиғиш аппарати

олдида тик туриб ишларди. Куннинг биринчи ва иккинчи қисмида ярим соатдан дам олишга рухсат бериларди, қолган пайт тик туриб ишлаш керак эди. Бундай ходимлар учун дам олиш онлари олтиндан қиммат. Бу ҳол тер тўкиб тоғ тепасига чиққач, дам олгани ўтиришга ўхшайди — у ер бошқа ҳар қандай жойдан кўра салқинроқ ва ёқимлироқ кўринади.

Машаққат билан меҳнат қилмаган киши дам олиш вақтининг, ўз дам олиш кунлари ва таътилининг қадрига етмайди.

Жамоат мулки билан шахсий мулкнинг чегарасини аниқ билгандек, иш ва дам олиш чегарасини ҳам қатъий ажратиб олиш керак. Ишлаётганда, ортиқча нарсалар ҳақида ўйламай, бутун диққатни унга қаратиш керак. Шундагина дам олишнинг ажойиб лаҳзаларидан лаззатланиш мумкин бўлади.

Сурункали гепатитга қарши кураш

Болаликда етарли овқат емаслик туфайли қўли узун бола эканлигим ҳақида кўп эшитишимга тўғри келарди, лекин ишлай бошлаганимдан кейин бирор марта ҳам қаттиқ касал бўлмадим. Балки касал бўлишга вақтим ҳам бўлмагандир: мен иш қидирардим ва ҳаётини вазиятлар билан тинмай курашиб келардим.

Фақат бир марта жиддий касал бўлдим.

Бу 1977 йил ноябрь ойининг охирида, мени директор этиб тайинлашганидан кейин содир бўлди. Қаттиқ ҳорғинлик тарк этмай қўйди. Авваллари бундай ҳолат ҳеч бўлмаганди, шу сабабли Сунчонхянг шифохонасига бордим. Текширувда, менда гепатит борлиги аниқланди ва шошилинич тарзда шифохонага ётиш лозимлигини айтишди. Мен мутлақо тинч бўлишим ва яхши овқатланишим керак бўлиб, даволашнинг бошқа усули йўқ эди.

Ҳаммаси тўсатдан рўй берди, шу сабабли шифокорга қулоқ солишга тўғри келди. Шифохонага жойлашдим, лекин бу ерда ётишга умуман вақтим йўқ, деб ўйладим.

Ўшанда «Хендэ» қурилиш компанияси, Саудия Арабистонидаги муваффақиятсизликдан кейин, ўзи учун янги бозорлар очиши керак эди. Унинг тақдирини шунга боғлиқ эди.

Мен шифохонага ётишга рози бўлдим, лекин, ҳар доимгидек соат 5 да ўрнимдан туриб, офисга кетардим. «Хендэ» қурилиш компаниясининг бош офисида ҳар куни соат 7 да Яқин Шарқ бўйича мажлис ўтказиларди. Соат 7 даги мажлисга қатнашиш учун кечи билан 6 да ишга келиб, телекларни ўқиб чиқиб, вазиятни мулоҳаза қилиб олиш керак бўларди. Иш куни шундай бошланарди. Мажлис, қарорлар қабул қилиш, кетидан иш юзасидан кўрсатмалар бериш, кечки овқат устида чет эллик вакиллар билан учрашув, музокаралар — ярим тунгача бутун кун банд бўлардим. Иш кунини соат 12 да якунлаб, шифохонага қайтардим.

Шу зайл шифохонада бир ҳафта «ётдим», кейин уйга рухсат беришди. Ҳар кеча соат 12 да уйимга ҳамшира келар ва томчидори қуйиб кетарди.

Лекин бу билан ҳорғинлик кетмасди. Уйдагилар ҳам, ишдагилар ҳам менда гепатит борлигини билишмасди. Саломатлигим борган сари ёмонлаша борди.

Кейинги йил 24 февралда Сеул давлат университети қошидаги шифохонага бордим. Мени жигар касалликлари бўйича энг яхши шифокор Ким Джонг Ренг текширди. Текширув натижаларига кўра, GPT ва GOT кўрсаткичи 900 дан ошиб кетганди, яъни менда оғир шаклдаги сурункали гепатит бор экан. Меъёрга кўра 30 дан кам бўлиши керак эди. Шу сабабли бу босқичда ҳорғинлик ҳиссига қарши ёлғиз куч-ғайрат билан курашиб бўлмаслигини айтдилар.

Доктор Ким деди:

— Аҳволингиз жуда оғир. Сиз ишдан бўшашингиз ёки узоқ таътилга чиқишингиз керак. Яъни, аввало яхшилаб дам олишингиз лозим.

— Бунинг иложи йўқ-ку.

— Директор Ли, агар даволанмасангиз, тўсатдан ўлиб қолишингиз мумкин, даволансангиз, яна камида 10 йил яшайсиз. Даволаниб олинг-да, истаганингизча ишланг. Аммо

Директор каби фикр юритиб, бўлим бошлиғи каби ишла!

соғлиқни йўқотсангиз, кейин ҳеч нарса қила олмайсиз. Сизга қайси бири муҳимроқ — ишлашми ёки яшаш? Бир қарорга келинг. Бугуноқ шифохонага ётинг, эртага эса таътилга чиқиш ҳақида компанияга ариза топширасиз.

Мен бошимни чайқадим:

— Сурункали гепатит туфайли таътилга чиққан, дам олган, аммо кейин барибир саратон ёки жигар циррозидан ўлиб кетган кўп одамларни кўрганман. Яхшиси, ишни ташлаб касал бўлиб ўлгандан кўра, ишлаб туриб ўламан. Аммо ҳар қайси ҳолда ҳам, оиламга хабар берманг.

— Унда мен сизни даволамайман. Бундай бемордан воз кечаман.

— Нима қилардик, зоримиз бор, зўримиз йўқ.

Мен шифохонадан ўлимга ҳукм қилингандек чиқдим. Кейин икки ой шифохонага бормадим — вақтим умуман йўқ эди.

Икки ойдан кейин яна доктор Кимнинг олдига келдим. Доктор мени, ўлса ҳам ишда ўлишини, аммо шифохонага ётмаслигини айтган қайсар беморни текшириб кўрди.

— Ёмон томонга ўзгаришлар йўқ. Лекин яхшиланиш ҳам йўқ. Бир оз бўлса ҳам дам олдингизми?

Дам олиш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмасди. Мен ҳатто соғлиғимга ҳам эътибор бера олмагандим. Лекин шундай жавоб бердим.

— Мен эҳтиёт бўламан, ҳаммасини айтганингиздек қиламан. Фақат ишни ташлаб кета олмайман.

— Сизни нима қилса бўлади? Майли, даволашга уришиб кўрамиз. Ишни ташлай олмайман деяпсиз. Яхши. Фақат бир томчи ҳам спиртли ичимлик ичмайсиз.

— Ваъда бераман.

«Ичкиликни енгиш»га уришиб кўриш керак, деб ўйладим. Дарҳақиқат, компанияда ишлаганда ичмаслик мушкул эди. Чунки музокаралар, учрашувлар, муҳокамалар бўларди, бундай тadbирларда ичишдан воз кеча олмасдим. Айтишларича, ҳозир компанияларда бунчалик кўп ичишмаётган экан. Бизнинг давримизда эса ҳамма ичишни яхши кўрарди. Бундан умуман четда қололмасдинг.

Мен ваъдамга амал қилдим ва мабодо бир қултум пиво ичиб қўйсам ҳам, кейин оғзимни совуқ сув билан чайқаб ташлардим. Лекин шунинг баробарида, ичмаслигимни бировга кўрсатмасликка ҳаракат қилардим. Касаллигим ҳақида оила аъзоларимга айтиб бўлишганди, чунки юқиш хавфи бор эди.

Аммо ичмаслик гепатитдан тузалиш дегани эмасди. Вақт ўтгач, ошқозоним ёмон ишлай бошлади, қорним таранг эди. Доимий ҳорғинлик мени жуда қаттиқ қийнади. Тушликкача бир амаллаб чидардим, лекин тушдан сўнг қовоқларим кўрғошин қуйилгандек оғирлашиб, кўзларим юмилиб кетарди. Мажлис ўтказаетганимда ҳар 10 дақиқада туриб, ҳожатхонага борардим.

У ерда муздек сувда ювиниб қайтардим ва мажлисни давом эттиравардим.

Ўзимни шунчалик аҳмоқона тутгандим. Ҳаётимни асрамаганлигим учун ҳар қандай танқидни қабул қилишга тайёрман. Аммо, барибир, касалликнинг сабаби қандай бўлишидан қатъи назар, уни тузатиш тиббиётга эмас, фақат инсоннинг руҳига боғлиқ, деб ўйлайман.

Бир куни ҳалокатдан сўнг мўъжизавий равишда тирик қолган бир бахтсиз инсоннинг сўзларини тинглагандим. У ағдарилган машинанинг шундоқ тагида қолган бўлиб, то ҳушидан кетгунича дуо қилган экан.

«Парвардигор, мен ҳозир ўла олмайман! Албатта бажарим керак бўлган ишим бор».

Шунчаки омон қолиш ёки муҳим ишинг борлиги учун омон қолиш — бу иккиси мутлақо бошқа-бошқа нарса. Гепатитга қарши курашар эканман, доим ўша кишининг сўзларини эслардим. Мен ҳам омон қолиши зарур бўлган, кўплаб муҳим ишлар кутиб турган одам эдим.

Ишлашда давом этдим, лекин текширувдан ўтиб туришни унутмасдим. Доктор буюрганидек, дориларни ўз вақтида ичиб бордим. Мен овқатдан кейин жуда кўп дори ичардим, шунинг учун одамлар уларнинг нималиги билан қизиқардилар.

— Бу витаминлар. Кейинги пайтларда кўп чарчаяпман...

Директор каби фикр юритиб, бўлим бошлиғи каби ишла!

Балки, баъзи одамлар директор ёш бўла туриб, ўз соғлиги ҳақида роса қайғураркан, деб ўйлагандирлар.

Тиббий текширувдан ўтаётганимда доктор Ким ва бошқа шифокорлар билан кўп баҳслашардим.

— Агар иссиқхонадаги ўсимлик каби яшаса ёки бир оз дам олиб яна олдингидек ҳаёт кечирса, касаллик қайталаниши мумкин. Лекин мен каби бир меъёрда ҳаёт кечириб, даволаниб борса, қайта касалликка чалиниш бўлмайди, шундай эмасми?

Шифокорлар кулишарди.

— Бундай даволаш мумкин бўлганда, беморлар шифохонага ётиб нима қилардилар? Сиз бир меъёрдаги ҳаёт ҳақида гапираяпсиз, сизнинг ҳаётингиз бир меъёрда эканми?

Аммо кейин нимадир бўлди-ю касаллик чекина бошлади. Шифокорлар ҳайрон бўлиб бош чайқардилар ва меники «ўзига хос организм» эканлигини айттардилар.

Жигар шамоллаши кўрсаткичи ҳам вақт ўтган сайин камайиб борарди. 1985 йилда кескин ёмонлашиш рўй берди, лекин шундан кейин тузалиб кетдим. 10 йилдан сўнг жигарим меъёрига тушди. Аммо шамоллаш йўқлиги ва гепатитни тузатиш — бу икки турли нарса. Гепатит жигар шамоллаши бўлиб, саратон ёки циррозга айланиб кетиши мумкин. Саломатлик ёмонлашганда эса, исталган пайт яна шамоллашни келтириб чиқариши мумкин. Доктор Ким шундай деганди.

— Гепатит вирусини даволовчи дори ҳалигача кашф этилмаган. Агар касаллик қайталанса, бу жуда хавфли бўлиши мумкин. Лекин яқин келажакда шундай дори топишади, шу сабабли сиз ўша пайтгача яшашингиз керак.

1990 йилда мен яна шифохонага бордим. Анализ натижаларини кўрган шифокор деди.

— Қизиқ, Гепатит В вирусини йўқ бўлибди. Бундай бўлиши мумкин эмас... Қайта анализ қиламиз.

Эртасига олинган анализ натижалари ҳам шундай эди. Иммуноглобулин пайдо бўла бошлади. Шифокор қойил қолди.

— Табиий тузалиб кетиш ҳодисаси ўн минг кишидан биттасида бўлади. Қойил, сизнинг ҳолатингиз айнан шундай.

Кимдир мендан саломатлик сири ҳақида сўраса, гепатит билан боғлиқ воқеани айтиб бераман. Тиббиёт нуқтаи назаридан буни жуда оддий қилиб тушунтирса бўлади: менинг ўзига хос организмим касалликни енгди. Аммо мен бутунлай бошқача ўйлайман. Балки мен бутунлай ишга берилганим учун шундай бўлгандир? Яъни, мен ишлашим керак бўлгани учун тирик қолгандирман? Охир-оқибат, мени иш қутқариб қолди.

Л

И

М

Ё

Н

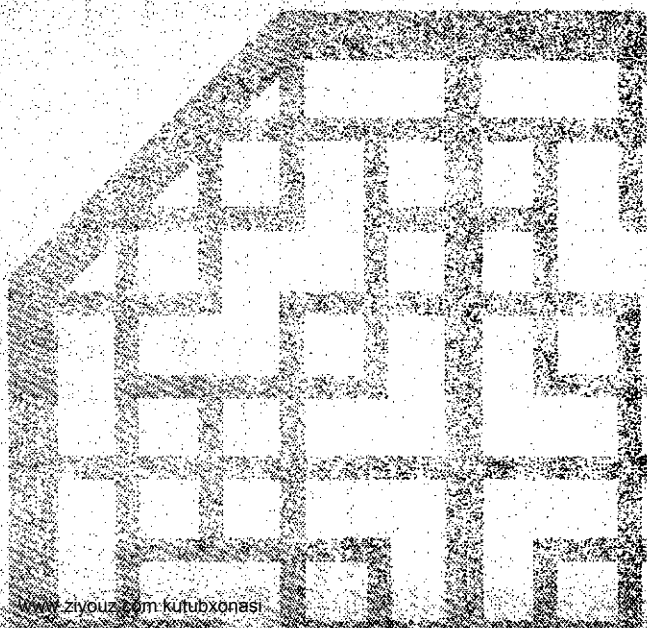
Б

А

К

Жаноб Ди, оилангиз борми?

Агар болалар ота-оналари шу пайт қаерда ва нима билан машғулликларини билиб туришса, уларга оилада алоҳида тарбия беришнинг ҳожати йўқ. Яқинбани болаларим билан ўтказа олмасам ҳам, улар норози бўлишмайди. Чунки улар ишлаётганимни аниқ билишади.

Л И М Ё Н Б А К

Май қироличаси қабристонда

— Жаноб Ли, ҳазиллашмаяпсанми? Сен бунчалик қашшоқ яшаганингга ишонгим келмайди. Сен жуда бадавлат оиладан бўлсанг керак, деб ўйлагандим.

Болалигим ҳақида гап борган интервьюни ўқиб, президент Чонг ҳикоямга ишонмади. Олдинлари, иш муҳотида ҳам, шахсий мулоқотда ҳам, ҳеч кимга, жумладан, бахтли-бахтсиз дамларда бирга бўлган президент Чонгга ҳам, ўзим ҳақимда гапирмагандим.

Яширадиган гап бўлгани учун эмас, балки ҳаммамиз ишга берилиб кетганимиздан, бинобарин, фақат иш ҳақида гаплашганимиздан ўзим ҳақимда айтиб бермагандим. Болалигимда шаклланган ювошлигимга келсак, университетда ўқиётганимда бу феъллимни бутунлай ўзгартирдим. Шу сабабли ҳеч ким қашшоқлик даврида қандай бўлганимни тасаввур ҳам қилолмасди.

Аммо қалпшоқлик «Хендэ»га ишга кирганимдан кейин ҳам анча давом этди.

Ҳатто бир хонали хонадон сотиб олишга ҳам қурбим етмасди, шу сабабли уйланиш ҳақида ўйламасдим ҳам. «Агар бирор нарсанг бўлмаса, уни асло бошқалардан ола кўрма», — деб ўргатган эди онам. Шу сабабли, университетда ўқиганимда курсдошлар билан яқин мулоқотда бўлмагандим. Ишга кирганимда ҳам шундай бўлди. Йигитлардан дўстларим саноқли бўлганидан кейин, бошқа жинс вакиллари ҳақида гапиришнинг ҳожати йўқ эди.

Мен хизмат пиллапоясидан тез кўтарилдим ва 28 ёшимдаёқ директор ўринбосари бўлдим. Ўшандагина менга қизлар билан танишиш ҳақидаги таклифлар туша бошлади. Бир машҳур совчи мени ўз рўйхатига қўшиб қўйиб, ҳар гал келин бўлиши мумкин бўлганлар ҳақида маълумот бериб турарди. Улар орасида бадавлат оилаларнинг қизлари, йирик сиёсатчилар ва амалдорларнинг арзандалари, машҳур гўзаллар ҳам бор эди.

Аmmo мен ўзимни пичоққа илинарли ютуққа эришган деб ҳисобламасдим, шу сабабли бой оиладан бўлган, гўзал қизларга ўзимни муносиб билмасдим.

Бир куни менга ёши 20 дан ошган аёл қўнғироқ қилди. Ҳақиқатан мен Ли Мён Бак эканлигимни суриштирди. Мен тасдиқладим. У ўзини йўқотиб қўйди. Кейин эса, йиғламсираб, уни ўзини Ли Мён Бак деб атаган киши алдаганини айтди. Бу ҳолатни тасдиқлаш учун учрашишни таклиф қилди. Кимдир менинг номимни сотиб қизларни алдаб юрганини эшитиб, мен ҳам ҳайрон қолдим. Қиз билан учрашиш учун кафега бордим. У чиройликкина қиз экан.

— Биласизми, мен ўзини «Хендэ» қурилиш компаниясидан Ли Мён Бак деб атаган киши билан танишгандим. У ўзига тез пул керак бўлиб қолганини айтди ва ота-онам унга қарз беришди... шундан кейин у кўздан йўқолди. Энди нима деб ўйлашга ҳам ҳайронман. Сиз ҳақиқатда ҳам директор ўринбосари Ли Мён Бакмисиз?

— Афсуски, ҳа.

— Балки сиз у кишини танирсиз?

Албатта, уни умуман танимасдим. Чунки ҳеч ким олдимга келиб, менинг номимдан иш кўришга рухсат сўрамаганди.

— Мен ҳам ўша қаллобни кўришни жуда истардим. У менга ўхшармиди?

Қиз менга диққат билан қаради ва, жавоб бермай, йиглаб юборди. Унга жуда раҳмим келди.

Бир куни қулай ҳолат юз берди. Похангдаги Донгджи юқори тижорат мактабида сеvimли ўқувчиси бўлганим инглиз тили ўқитувчиси мени дўстининг синглиси билан таништирди. У бой оиладан эмасди. Отаси ҳалол давлат хизматчиси бўлиб, у ҳақда олдин ҳам эшитгандим. 1970 йилнинг баҳорида, биз танишганимизда у Ихва Аёллар Университетини тугаллаганди. Кейинроқ билдимки, у ўқиш давомида ўз гўзаллиги билан машҳур бўлиб, талабалар фестивалида май қироличаси этиб сайланган экан. Лекин мен учун у гўзал эмас, балки, энг аввало, оққўнғил қиз эди.

Иш тифизлигидан учрашувга умуман вақт топа олмасдим. Учрашувга ҳеч қачон вақтида бормаганман. Шундай ҳам

бўлардики, мен учрашишимиз керак бўлган кафега кўнғироқ қилиб, бир ўзи овқатланаверишини, етиб бора олмаслигимни айтардим. Иш туфайли офисдан чиқа олмай, уйига олиб бориб кўйиш учун машина юборган вақтларим ҳам кўп бўлганди.

«У худди ўша» деб қалбан иқроп бўлганимдан кейин, ундан мен билан бирга Тхегевондаги онам ётган қабристонга боришни илтимос қилдим. Мен ишдан чиққанимда қоронғу тушиб қолганди, қабристонга боргунимизча ҳаммаёқ зимзиё бўлди. Шунда ўйлаб қолдим. Сеул — Пусан магистрали қурилиши ва бошқа қандайдир ишлар деб учрашувларга деярли келмадим, фотиҳа кунини белгиламадим, қандай қилиб у мен билан кечаси қабристонга боришга кўнди? Лекин у ўзини худди шундай бўлиши лозимдек тутарди.

Мен онамнинг қабри тепасида бошимни эгдим.

— Ойи, совуқ эмасми? Мана мен, ўглингиз Мён Бак, олдингизга келдим. Жуда кам келаётганим учун маъзур тутинг. Отам, қариндошлар — ҳаммаси яхши. Биз уй ҳам сотиб олдик. Мен яна Таиландга ҳам бордим, ҳозир оғир техника бошқармасида ишляпман. Ойи, бу сизнинг бўлажак кичик келинингиз. Сизга ёқдими? Агар мен ўшанда қамоққа тушмаганимда, ҳозир бирга яшаётган бўлардик, у сизнинг хизматингизда бўларди...

Мен, онам қабри тепасида тиз чўкканча, ботинда йиғлардим ва дуо қилардим. Қоронғу бўлгани туфайли қаллигим йиғлаётганимни кўрмасди. Шундай ҳолатда узоқ туриб қолдим.

Уйга қайтадиган йўлимиз текис ва осуда эди, худди онам бағридан чиқиб келаётгандек эдим. Ўшанда бор кучни сарфлаб, онам ўргатганларидек яшаш керак, деб ўйлагандим. Яна мен билан борганлиги учун бу қиздан миннатдор бўлгандим.

Рафиқам қайнонаси билан қабристонда танишганидан кейин, доимо унга нисбатан хурмат билан муносабатда бўларди. Тўйимиздан кейин эса, рафиқам онам каби эътиқодли насронийга айланди.

Ли Мён Бак иккинчи хотини билан яшайди

— Нима бўлди ўзи? Бу таъвияни қаердан топдинг?

Рафиқамнинг дугоналари фотиҳадан кейин шундай де-йишганди. Бундай сўзларни кутса бўларди, чунки менга та-лабалар орасидаги гўзаллик танловида ғолиб бўлган қиз тур-мушга чиқаётганди.

Аҳволим ҳам унча яхши эмасди. Рафиқам тўйдан олдин ундан икки нарсани: оилам ва маълумотимни яширганимни айтади. Биринчиси — у менинг камбағал оиладан эканлигим-ни билмаганди. Иккинчиси эса, у мени университетта кечки мактабни битириб кирганлигимни хаёлига ҳам келтирмаганди. Тўйимга отам ҳатто «10 вон» ҳам бермади. Тўйимизда бизга

совға қилинган пул уйни гаров эвазига ижарага олишга етмади ва ижара ҳақини ойма-ой тўлаб борардик. Биз Мапо туманида 45 кв. метрли хо-надонни ижара-га олдик. Фирма-дан тўйим му-носабати билан гилам совға қи-лишди. Яшаш майдони 30 кв. метр бўлган хо-надонга мен де-ярли ҳеч нарса сотиб олмадим. Ёш келин-куёв-лар оиласида ягона даромад манбаи менинг ойлигим эди.

Сеул мэри Ли Мён Бак рафиқаси билан

Ҳар 6 ойда хонадон эгалари ижара ҳақини оширишар, шу сабабли 3 йил ичида 8 марта уйдан-уйга кўчгандик. Иккинчи марта кўчиб ўтганимизда биз ҳамма юкларни очиб, ичидан энг кераклиларини олгандик. Еттинчи марта кўчганимизда эса, тугунлардан, фақат қошиқ-пиёлаларнигина чиқариб олдик. Кўчиб ўтганимиз эсимдан чиқиб қолиб, ишдан тўғри эски уйимизга борган пайтларим ҳам бўлганди.

Менинг хусусий уйим Хан дарёси бўйида давлат хизматчилари жойлашган кўпқаватли уйларнинг ёнида қурилган 73 кв. метрли хонадон эди. Уни лавозимим навбатдаги кўтарилиб, тижорат директори мансабини эгаллаганимда сотиб олгандим. У пайтларда турар жойга устама нархлар бўлмасди, хонадонни сотиб олувчи сифатида рўйхатдан ўтиш керак эди ва лотереяда ютсангиз, уни сотиб олишингиз мумкин эди. Хонадон 2 млн. 200 минг вон турарди, шундан 1 млн. вони 15 йиллик кредит эди.

Шу тариқа, рафиқам мен билан анча қийинчиликларни бошидан кечирди, бир уйдан бошқасига тинмай кўчиб юришларга чидади, аммо ҳаммасидан ҳам у гўёки менинг иккинчи хотиним эканлиги ҳақидаги миш-мишлардан қаттиқ сиқилди.

70-йилларнинг иккинчи ярмида, Кангнамдаги ишбилармонлар доирасида «Хендэ» директори Ли Мён Бак иккинчи хотини билан яшаркан», деган миш-миш юрарди. Бу миш-мишлар компанияга ва, ниҳоят, менинг ўзимга ҳам етиб келди. Биринчи гал мен шунчаки кулиб қўя қолдим. Аммо миш-мишлар тинмасди. Кейин куладиган аҳвол бўлмай қолди. Мен бошқарув бўлимига қўнғироқ қилдим ва бундай гаплар қаердан чиқаётганлигини аниқлашни сўрадим.

Миш-мишлар тарихи бундай эди. Ўша пайтда «Хендэ»дан берилган, Апкуджонг туманидаги хонадонда яшардик. Мен уйдан тонгда чиқиб кетардим, кечаси келардим, тез-тез хизмат сафарида бўлардим, шу боис қўшнилар мени деярли учратишмаган, фақат ёш аёлимни кўришарди. Уларнинг фикрича, қурилиш компаниясининг директориманми, демак, 50 ёшлар атрофидаман, бинобарин, аёлим 40 дан ошган бўлиши керак. Аммо у энди 29 ёшда эди ва бу қўшниларга жуда галати кўринарди. Аёлим бозорга қизим билан чиққанида,

одамлар бу «Хендэ» курилиш компанияси директорининг рафиқаси, дейишарди. Бошқалар, директорнинг аёли қандай қилиб бунчалик ёш бўлиши мумкин, деб улар билан баҳслашишарди. Миш-мишлар ана шундан келиб чиққанди.

Одамлар фикрига кўра, 30 дан бир оз ўтган директор учун унинг 29 ёшли рафиқаси ҳаддан ортиқ ёш эди.

Телесериаллардаги аёл

Бир муддат телевидение орқали «Истаклар ҳаёти» сериали намоиш этилганди. Унинг бош қаҳрамони мен эдим. Ўша телесериалда қаҳрамон оила қурганидан кейин ҳам талабалик даврида танишган аёл билан учрашиб юрарди. Томошабинлар сериалдаги барча лавҳалар ҳақиқатга асосланган, деб ўйлагандилар.

«Эринг бошқа аёл билан учрашиб юрса, ҳеч нарса қилмайдимиз?» — деб рафиқамга тез-тез кўнғироқ қилардилар. Мен сериал муаллифи билан боғланишга ҳаракат қилардим. Рафиқам кулиб, сериалнинг турган-битгани тўқима эканлигини айтарди.

Нимадир бўлдию, бир шанба ишда ушланиб қолиб, уйга кеч келдим. Аёлим ёмон кайфиятда эди.

— Шу келишда қаердан келяпсан?

Мен ҳайрон бўлдим. Қаердан деганинг нимаси?

Кейин аёлим билан узоқ кулишдик. Айнан ўша куни навбатдаги серияда мен талабалик давридаги дугонам билан меҳмонхонада учрашиб, кейин уйга қайтган эканман. Шунинг учун аёлим саросимада экан.

Энди сериалдаги ўша қиз ҳақида.

Унинг ҳаётдаги тимсоли мени армияга олмаган кезлари черковда танишганим бир қиз эди. Менда, ҳатто, гуручдан тайёрланган винога ҳам пул йўқ эди, шунинг учун у билан учрашиш жуда ноқулай бўларди. У доим қайла лағмон ва кинога билет сотиб оларди. Кейин билсам, у катта лавозимдаги давлат хизматчисининг қизи экан.

У якшанба кунлари мени кинога таклиф қилгани Итэвондаги уйимизга келарди. У таксида ҳам юрса бўларди, лекин

иззати нафсимга тегмаслик учун автобусда юрар, фақат арзон сояли қайла билан лағмон ер эдик.

Университетда биринчи марта йигитлар ва уларнинг қизлари учун кеча уюштиришди. Афтидан, у ерга албатта таклиф қилишимни кутган. Аммо мен талабалар кечаларига ҳеч қачон бормасдим, шу боис уни ҳам таклиф қилмадим. Бундан у жуда хафа бўлди.

Бир қанча вақт ўтди. Бир куни у туғилган куни шарофати билан бир меҳмон қилишимни сўради. Шу тариқа мен билан ярашмоқчи бўлди. Менга ўзини меҳмон қилиш имкониятини бермоқчи бўлганди, албатта, чунки бошқа пайтлар, одатда, пулни у тўларди. Бунинг устига қандайдир жуда мазали таом егиси келаётганлигини айтди. Ҳозир Корея айирбошлаш банки жойлашган Илджиро 1 да қиммат япон ресторани бор эди. Кўринишидан, у ерга ота-онаси билан бориб турган бўлса керак. Биз иккинчи қаватга кўтарилдик, у ерда мен отини ҳам билмайдиган таомлар кўп эди.

У бизга Сукияки таомини буюртирди, мен у ҳақда эшитмаган ҳам эдим. Кичкина тарелкада хом тухум олиб келишди. Мен уни бир кўтаришда ичиб юбордим. Официант яна олиб келди. Мен уни ҳам ичиб юбордим. Буни кўриб, официант менга галати қараб қўйди.

Тушунмовчиликни сезган қиз менга нима қилиш кераклигини кўрсатди. Тухумни аралаштириб, шу қайлага овқатни ботириб ейиш керак экан. Мен қовун тушириб қўйганлигимни англаб, эсанкираб қолдим. Шунингдек, ҳали буларнинг ҳаммасининг ҳақини тўлашим кераклигини ўйлаб, сиқилардим. Шунинг учун мен асабий ҳолда, иштаҳасиз овқатланардим.

Мен ҳисоб-китоб учун чиқдим. У эса мени кўчада кутиб турди. Ўтиришимизнинг ҳақи менинг молиявий имкониятларимдан анча баланд эди. Шунда мен соатимни гаровга ташлаб кетмоқчи бўлдим, Университетдан сал нарида жойлашган кафедра тез-тез шундай қилардим. Соатим эскириб, занглаб кетганди. Касса аппарати олдида ўтирган официант кулди ва соатимни олиб юборди. Уятдан ерга кириб кетай дедим.

Бошқа илож йўқ эди, кўчага чиқиб унга бор ҳақиқатни айтдим, пулни қайтаришга ваъда бердим. Қиз шу заҳоти пулни тўлади.

Мен бу шармандагарчиликка чидай олмасдим. Шу сабабли у билан бошқа учрашмадим. Ўша кунги овқат ҳақини дўстим орқали бериб юбордим.

3 июнь воқеаларидан кейин қамоққа тушганимда, у ҳар куни мен билан учрашгани келишга ҳаракат қилар, аммо отаси уни уришиб, келтирмасди. Чунки юқори мансабдаги шахснинг қизи «давлатга қарши исён қутқучиси» билан учрашишга йўл қўйиб бўлмасди. Охир-оқибат, ота-онаси уни бошқа йигитга фотиҳа қилишди.

Қамоқдан чиққан куним мени кутиб олган жамоат арбоблари ва талабалар орасидан уни топишга ҳаракат қилдим, лекин у ҳеч қаерда кўринмасди.

Бир куни у билан тасодифан нон дўконида учрашиб қолдик. Мени кўриб, йиғлаб юборди.

— Ота-онамга қарши чиқа олмай, бошқа бировга фотиҳа қилиб қўйилганман. Лекин агар айтсанг, уйдан қочиб кетаман.

Аммо мен бунга тайёр эмасдим. Ўша учрашувдан кейин бирор марта ҳам кўришмадик. Лекин телесериалда ҳозиргача учрашиб келамиз.

Кўримсиз қиёфадан ўнғайсизланиш

Таиланддаги тропик ўрмон орқали магистрал ётқизган кезларимизда жамоамизда иккита аёл ишларди, улар менинг қалбимда узоқ сақланиб қолишган. Улардан бири тижорат директори Ким Енг Джунинг аёли, Чонг Джу Енгнинг синглиси, иккинчиси эса, қурилиш объектидан сал наридаги қишлоқда яшовчи хитой Чен Ринг эди.

Ким хоним ошхонада ошпазлар ишини кузатиб борарди ва бошида мен ҳақимда унчалик яхши фикрда эмасди.

Бухгалтер сифатида мен ошхонада ишлайдиган аёллар билан тез-тез учрашардим — уларга масаллиқ учун пул берардим ва квитанцияларини йиғиб олардим.

Бир куни бу аёллар мендан:

— Бухгалтер Ли, уйланганмисан? — деб сўрашди.

— Йўқ, ҳозирча бўйдоқман.

Шунда сал нарида турган Ким хонимнинг юзи тундлашди. Сабабини билмасдим, лекин шу пайтдан бошлаб у мен билан

совуқ муомала қила бошлади. Бир куни у мени чақириб: «Мистер Ли, кечкурун бизникига келинг, сизга айтадиган гапим бор» — деди. Гап нимадалигини билмай, кечкурун уникига бордим ва Ким хонимдан очиқ-ойдин танбеҳ эшитдим.

— Мистер Ли, жуда яхши ишлашингизни эшитдим. Ошхонада ҳам ёрдам берасиз, бунинг учун раҳмат. Ҳаммаси яхши. Лекин сизни огоҳлантириб қўймоқчиман. Мен болангиз борлигини кўрганман, шундай экан, нега бўйдоқман, деб алдаб юрибсиз?

У акаси каби тўғрисиўз, очиқ феълли инсон эди. Шу сабабли уйланган, лекин ўзини бўйдоқ қилиб кўрсатаётган одамнинг қаллоблигига чидай олмаганди. Бунинг барини юзимга шартта айтди-қўйди.

— Нималар деяпсиз? Мен ҳали уйланмаганман-ку, бола қаердан бўлади?

— Ўтган гал, Кореяда кузатиш маросимида ёнингизда болангиз бор эди.

— Э, уни айтяпсизми...

Хорижда ишлаб юрган чоғларим

Жаноб Ли, оилангиз борми?

Ахийри Ким рафиқасининг менга нисбатан душманларча муносабатининг сабабини тушундим. У пайтларда чет элга чиқиш нафақат кетаётган одамнинг ўзи учун, балки унинг бутун оиласи учун ҳам катта воқеа бўларди. Шу боис кетиш олдида компания офисидида кузатиш маросими ташкил қилинарди. Менга оқ йўл ва хориждаги ишимга муваффақият тилагани қариндошларимдан фақат кенойим жияним билан келишганди.

У аслида ким эканлигини эшитиб, Ким хоним кулиб юборди. Шундан кейин менга ўз укасидек муносабатда бўла бошлади. У гуруч нонни яхши кўришимни биларди ва ҳар гал баҳона топилганда нон пишириб, менга ҳам алоҳида олиб кўярди. Анча вақт ўтди. Ульсанда яшаганларида, баъзида уларникига кирардим ва у доим мени қариндоши каби яхши кутиб оларди.

Яна бир аёл — бу қурилиш объектимизнинг яқинида жойлашган хитой кафеси соҳибининг қизи Чен Ринг эди. Биз тамадди қилгани бу кафега тез-тез кириб турардик. Уларнинг ҳовлисида суви тоза қудуқ бўларди. Неча марта ушбу қудуқдан сув ичгани уриниб кўрганмизу, лекин соҳиб, Шарқнинг барча эркаклари каби, бегоналарни ҳовлисига киритмасди. Аммо мен ундан яхшилаб илтимос қилгандим, у оила аъзоларига: «Мистер Ли виждонли киши, биздан сув олаверсин», — деб айтиб қўйди. Шу тариқа мен уларнинг ҳовлисига кириш имтиёзига эга бўлдим.

Бир куни сув олгани ҳовлига кирдим ва кимдир менга тикилиб турганини сездим. Ортимга ўгирилиб, йигирма ёшлар атрофидаги чиройли қизга кўзим тушди. Нигоҳларимиз тўқнашди ҳамки, у қиз уй ичига кириб кетди.

Қизнинг кетидан сеҳрлангандек қараб қолдим. Қуюқ қошлар, оппоқ бадан, анъанавий хитойча кўйлак остидан сезилиб турган гўзал қадди-қомат — буларнинг бари рўёдек кўз олдимдан кетмасди.

Иккинчи марта сув учун борганимда, сув ҳақида эмас, ҳалиги қиз ҳақида ўйлардим, нигоҳим билан уни излардим. Шунда у яна пайдо бўлди. Бу учрашув чоғида табассум билан бир-биримизга боқишга муваффақ бўлдик. Лекин бу гал ҳам у тезда ичкарига кириб кетди.

Мен сув баҳонасида бир неча марта қатнадим, у қиз ҳар гал чиқиб, қудуқ ёнига келиб ўтирарди. Мен борган сари сувга тез борадиган бўлиб қолдим, у эса, худди мени кутиб тургандек, доим қудуқнинг олдида пайдо бўларди. Бир куни муносабатларимиз янги босқичга кўтарилди ва биз йўл бўйидаги кафедга учрашдик.

Кафедга унга диққат билан қарарканман, кўзимга янада чиройли кўриниб кетди. Йигирмадан ошган йигитга ҳар қандай ажнабий қиз, аслида шундай бўлмаса ҳам, фаришта бўлиб кўринади. Лекин у ҳақиқатан ҳам гўзал эди, шу сабабли унга эътибор бермасликнинг иложи йўқ эди.

— Бунча чиройлисан!

Биз бир-биримизга унчалик кўп гап айта олмасдик. У пайтда инглиз тилини яхши билмасдим ва инглизча гапиришга қийналардим. Чен Ринг эса, инглиз тилини мендан ҳам ёмон биларди. Биз бир-биримиз билан гаплаша олмасдик, аммо қалбларимиз ўзаро бемалол суҳбатлашарди. Биз бир неча мартагина учрашдик. Лекин бир-биримизни анчадан бери биладигандек ҳис қилардик.

У билан учрашганимда, ҳар гал ташқи қиёфам чиройли эмаслиги фикри мени қийнарди. Болалагимдан эшитганим: «Болаларнинг ичида энг хунуги Мён Бак», — деган фикр эди. Мен ўзим ҳам шундай деб ўйлардим, бу чиройли қизнинг олдида эса, «хунук кўринишим»дан янада қаттиқроқ уялардим.

— Сен шунчалик чиройлисан, мен эса — йўқ. Менинг кўзларим жуда кичкина, уларни сеники билан таққослаб ҳам бўлмайди. Мен ҳатто Бангкокка бориб, операция қилдирмоқчиман. Шунда кўзларим сал каттароқ бўларди ва сен билан учраша олардим.

Чен Ринг бошини чайқаб қўйди.

— Ташқи қиёфангдagi энг жозибалиси — шу тиниқ кўзларинг. Сени ким чиройли эмас, деди?

Чен Ринг мени, айниқса, болалагимдан ғашимга тегиб келишгани — кўзларимни чиройли деган биринчи одам эди.

Ҳақиқий уруш кечаётган қурилиш объектида менинг юрагим романтик орзулар ва ҳасратга лиммо-лим эди.

Аммо бу туш узоқ давом этмади. Хитой кафеси соҳиби йўл четидаги кафедга учрашаётганимизни билиб қолди ва

қизига кўчага чиқишни, менга эса, ҳовлиларига киришни тақиқлаб қўйди. Афтидан, мен энг қатъий анъаналар билан яшаётган Чен Рингнинг қалбига ўт солган биринчи йигит эдим, у билан бошқа кўришмаслигимни билиб, қаттиқ қайғурардим. Лойиҳамизнинг сўнгги босқичида компания зарарларини бирор бир йўл билан қисқартириш учун кураш кетарди, шу боис бу ажнабий гўзал билан боғлиқ орзуларим вақт ўтган сайин аста хиралашиб, унутилиб кетди.

Яхши ота бўлиш сири

— Жаноб Ли, оилангиз борми?

Баъзан шундай савол беришади. Унга қандай жавоб беришни ҳам билмайман. Агар оилам бор, десам, оила бошлиғи бўла туриб, унга етарли эътибор бермасликда айблашади, йўқ десам, фирт ёлғон бўлиб қолади. Шу сабабли ҳар гал бу масала ишга тааллуқли эмас деб, жавоб беришдан қочаман.

Оилам бутунлай аёлимнинг қўлида. Тўрт фарзандим бор: уч қиз ва бир ўғил. Лекин бирортаси туғилганида шу ерда бўлмаганман. Мен бутунлай ишга шўнғиган ҳолда яшаганман, шу сабабли оилам билан ўтказадиган вақтим деярли бўлмаган.

Айниқса, 80-йилларнинг ўрталаридан, «Хендэ» қурилиш компаниясининг директори бўлганимдан кейин, ҳар йили олти ойдан зиёд вақтни хорижда ўтказган пайтларим бўлганди. Оилам билан саёҳатга боришга ҳам вақтим бўлмасди. Аниқроғи, бир марта аёлим билан, бир марта бутун оилам билан борганмиз, холос. Директор лавозимига тайинланишим ҳақида буйруқ чиққанида ўйлаб кўриш учун вақт керак эди. Бўш вақтимдан фойдаланиб, униб-ўсган жойларимга боргандик. «Хендэ»дан кетиш ҳақида қарор қабул қилишим керак бўлганда Чеджу оролига бордик. Аммо бу қутилмаган таътиллار, барибир, ишим билан боғлиқ эди, шу сабабли бутун оилам билан умуман ҳақиқий саёҳат қилмаганман деса ҳам бўлади.

Шунга қарамай, болаларим доим: «Дада, сиз жуда эътиборлисиз», — дейишади. Уларнинг синф раҳбари буни ту-

шуна олмаслигини айтибди. Аслида ҳам, мен болаларим учун ҳеч нарса қилмадим. Мен чет элга хизмат сафари билан борганимда бирор марта ҳам уларга совға олиб келмадим. Баъзан уларга самолётда бериладиган, йўловчилар учун мўлжалланган бир марталик ашёларни олиб келиб берардим. Болалар бошида булар оталари улар учун атайин сотиб олган совғалар, деб ўйлашарди, аммо катта бўлишгач, оталари уларга ҳеч қачон ҳеч нарса олиб келмаганлигини тушунишди.

Шундай экан, мендек ота қандай қилиб болалари томонидан «эйтиборли» деб баҳоланади? Бунинг сири нимада?

Мен хизмат сафарига жўнар эканман, аёлим болаларнинг кун тартибини яширинча берарди. Бу жадвални унинг ўзи тузган бўлиб, унда болалар қачон дам олишга чиқишадди, қачон имтиҳони бўлади, бундан ташқари, кейинги пайтларда қандай дўстлар билан муомалада бўлгани, бу болаларнинг оилалари, ўзлари — ана шулар ва шу каби бошқа маълумотлар батафсил акс этарди (болаларим китобни ўқигач, бу «яширин маълумот»ни билиб, роса хафа бўлишса керак!)

— Мен — отангман. Сингапурдаман, бу ерда қаттиқ ёмғир ёғяпти. Сизларда қандай?

Сухбатни об-ҳаводан бошлаб, аста имтиҳонларга ўтардим.

— Бугун имтиҳонинг қалай ўтди? Корейс тили, математика ва физика — учта фандан топширишинг керак эди-а?

— Дада, қаердан биласиз?

Кулардим ва, блокнотга қараб олиб, эртага қандай имтиҳон бўлишини айттардим.

— Эртага эса, инглиз тили ва тарихдан, тўғрими?

Шу боис болалар отамиз жуда эйтиборли экан, ҳатто кун тартибини ҳам ёддан билади, деб ўйлашарди.

Бир куни учинчи қизим билан телефон орқали гаплашдим.

— Эртага дам олишгами? Ҳамма нарсани тайёрладингми? Денгиз карамидан ўрама ҳам қилиб бўлгандирсизлар? Ким қилди?

— Ўрамани уй хизматчимиз қилади.

— Шундайми? ... Гўшакни онангга бергин-чи.

Аёлим билан гаплашаётганда унга: «Болалар учун ўрамани ўзинг қилсанг ҳам бўларди», — деб ўтирмадим. Об-ҳаво ҳақида ва бошқа майда-чуйдалар ҳақида гаплашиб, кейин хайрлашдим. Кўнғироғимдан кейин нима бўлишини тасаввур қилардим.

— Отанг нима деди?

— Дам олишни яхши ўтказишимни тилади. Ўрамани ким тайёрлади, деб сўради, мен уй хизматчимиз қилганини айтдим.

Шунда аёлим барча ишни ташлаб, ўзи ўрама тайёрлаб кетарди. Аёлим ишгирокидаги бу сахнани ўйлаб топганим йўқ. Бу ҳақда уйга қайтгач, эшитдим. Ўрама тайёрлашни аёлимга буюрмаслигимнинг сабаблари бор эди. Эр-хотин бўлсак ҳам, лекин мен унга кўрсатма бера олмасдим.

Болаларни бир ўзи тарбия қилиб, черковга кўмаклашиб келаётган аёлимга танбеҳ беришга ҳаққим йўқ эди. Қизимга «ўрамани онанг қилсин», десам бўларди, лекин бундай қилмасдим. Чунки буни қизимдан нега сўраётганимни аёлим шундоқ ҳам яхши биларди. Натижада битта кўнғироқ билан ниятимга эришардим.

Ҳеч қачон ўғлимга тўғридан-тўғри: «Бу бола билан ўйнама», — демаганман. Агар «мумкин эмас, қилма, керак эмас» деган сўзлар тез-тез ишлатилса, болалар ота-оналарига қулоқ солмайдиган бўлишади. Бунақада улар узоқлаша бошлашади ва вақт ўтган сайин оилада очиқ суҳбат умуман йўқолиб кетади.

Мен ўғлимга дўстлашса яхши бўладиган болаларнинг исмларини айтардим. Уларнинг, ота-оналарининг ишлари қалай эканлиги ҳақида суриштирардим. Дўстнинг яхшилиги оиласининг бойлиги ёки обрўли эканлиги билан ажратилмайди. Энг аввало, уларнинг оиласида қандай муносабатлар ўрнатилганлигига қарардим. Ушбу дўстларининг ота-оналари ҳақида иложи борича тез-тез гаплашардим.

Шунингдек, ҳеч қачон ўғлимнинг мен ёқтирмайдиган дўстлари ҳақида гапирмасдим. Табиийки, бола ота-оналари ҳақида кўп суриштириладиган болалар билан мулоқот қиларди. Шу тарзда мен болаларга билвосита таъсир кўрсатиб, яхши дўстларни ёмонларидан ажратишга ўргатдим.

Фақат шу йўл билангина болалар: «Отамиз биз ҳақимизда ҳамма нарсани — қаерга боришимиз, ким билан гаплашишимизни билади. Агар ёмон болалар билан мулоқот қилсам, отам буни билиб қолади. Шунинг учун, яхшиси, бундай болалар билан гаплашмаган маъқул», —деб ўйлашларига эришиш мумкин.

Болаларнинг фақат билимига эътибор бериш ярамайди. Ота ўз услубига, ўзининг янгича ёндашувларига эга бўлиши керакки, болалар ўзларига нисбатан бундай доимий эътиборни ҳис этиб турсинлар.

Эртага мен уларнинг машинасида кетмайман

Иккинчи қизим бир муддат бизнинг туманимизда яшовчи прокурорнинг қизи билан бир машинада мактабга қатнади. Лекин бир куни мактабга кетаётиб, ҳайдовчи йўл қоидасини бузибди ва машинани йўл полицияси тўхтатибди.

— Отам — прокурор.

Қизча отаси кимлигини айтибди, полициячи прокурорнинг исмини аниқлабди ва уларни шундоқ қўйиб юборибди.

— Эртага уларнинг машинасида бормайман.

Ўша куни уйга қайтгач, иккинчи қизим шундай деди. Прокурорнинг қизи бўлса нима қилибди, қоида бузилгандику. У ҳаяжон билан икки томон ҳам — машина прокурорники бўлгани учун қўйиб юборишни сўраган ҳам, бу илтимосни бажарган ҳам ноҳақ эканлигини айтарди.

— Балки ҳайдовчи қоидаларни тасодифан бузгандир. Сен уларни унчалик ёмонлама.

Шундай дердиму, қалбимда қизимнинг бу ишидан хурсанд бўлиб қўярдим.

Баъзан бажарилиши қийин бўлган ишлар юзасидан уйга кўнғирок қилишарди. Баъзида болалар тинглаб туришганини унутиб, баланд овозда гапириб юборардим, бунинг учун кейин болалар менга танбеҳ беришарди.

— Бўпти, сиқилма. Нимадир қилишга ҳаракат қиларман. Агар ўхшамаса, ундан ҳам каттарок одамлар бор...

Мен суҳбатни тугатишим билан тўртталови ўраб олди.

— Дада, қандай қилиб бундай гапира оласиз? Бу тўғри эмас. Кучлилардан ёрдам сўраш адолатдан эмас. Шунинг учун ҳам мамлакатимизда ҳамма нарса шу аҳволга келган...

Ўша куни бор кучим билан ўзимни оқлашга уриндим ва болаларимнинг танқидига нишон бўлдим. Бизнинг фарзандларимиз тубанлик ва уят қилмишларга чидай олишмайди. Улар қоидага қатъий амал қилишни талаб этишади.

Баъзан ота-оналарнинг бола тарбиясидаги хатти-ҳаракатларини тушунолмай қоламан. Чунки улар ҳамма нарсага болаларга хос қарашга қодир эмас. Моддий неъматлар — таом, кийим, харажат учун пул — булар бола тарбиясидаги энг муҳим нарсалардир, деб ўйлайдиган одамлар кўп. Улар болалик пайтларида ўзларига нима этишмаган бўлса, худди болаларига ўшани беришга интиладилар. Бу — нотўғри.

Мен болаларим билан кўп вақтни бирга ўтказма олмайман, лекин улар биргаликда ҳаёт кечираётганимизни доимо ҳис этишларига ҳаракат қиламан. Мен болаларимнинг кун тартибини яхши билганимдек, улар ҳам менинг ҳаётим ҳақида ҳамма нарсани билишарди. Доим қаердалигимни билишади. Қизим университетга кириб тўгаракка қатнаганида, мендан талабалар газетасига мақола ёзиб беришни сўради. Мен офисда ўтириб, мақола ёзардим. Қизим кўнғироқ қилди, мақолани топшириш муддати ўтиб кетишидан хавотирланарди.

— Ҳозир ёзаяпман.

— Дада, ёзиб бўлишингиз билан уйга тез келинг.

Агар болалар ота-оналари шу пайт қаерда ва нима билан машғулликларини билиб туришса, уларга оилада алоҳида тарбия беришнинг ҳожати йўқ. Қайси ота клубга рақс тушгани ёки қизлар билан караокеда ичкилик ичишга кетаётганлигини боласига айтади. Болалар билан очиқ бўлиш учун яхши ишлар билан шуғулланиш керак. Агар ота-оналар уларни уялтириб қўймайдиган иш қилишса, болалар ҳам улардан ибрат олишади.

Якшанбани болаларим билан ўтказма олмасам ҳам, улар норози бўлишмайди. Чунки улар ишлаётганимни аниқ билишади.

Ота-онанинг ҳаёти — бола тарбияси демакдир. Уларни қандай тарбия қилсам экан, деб қайғуриш керак эмас. Ота-

она қандай яшаши кераклиги ҳақида ўйлаши ва ўз фикр-мулоҳазалари ҳамда қилмишлари учун болалар олдида жавоб бериши лозим.

Пул топиш ва сарфлаш усули

Сиёсий доираларга кирганимдан кейин бир қанча зарбалар едим.

Биринчиси, аввал айтганимдек, ажралишимга тўғри келган президент Чонг билан муносабатларим. Бошқаси эса — одамларнинг менда, профессионал бошқарувчида мол-мулкнинг шунчалик кўплиги хусусидаги айбловлари. Бу мен учун зарба бўлганлигини қайта айтаман, бунинг сабаблари бор эди.

Жамиятимизда шундай давр бўлдики, катта мол-мулкка эга бўлиш уят саналди ва бундай кишига жиноятчига қарагандек қарашарди. Бу жуда хавfli жараён эди. Агар жамиятда бундай қарашлар кучайиб борса, давлат ўз олдида қўйган мақсадига — ўз фуқароларининг турмуш даражасини оширишга эришиши қийин бўлади.

Жамиятда давлат хизматчиларининг мулкларига эътибор кучайиб бораётган даврда телевидениедаги бир соатлик тоқшоуда қатнашдим. Ўшанда мен жамиятимиз покиза ва камбағал эмас, покиза ва бой бўлиши кераклиги ҳақида айтгандим, бу кўплаб баҳс-мунозараларга сабаб бўлди.

Муаммо инсонда пул кўп ёки камлигида эмас, бу пуллар қай йўл билан топилганлигидадир. Пулларнинг келиб чиқишига эътибор қаратган жамият адолатлидир. Шубҳасиз, ноҳақ йўл билан пул топган компаниялар ва одамлар катта ижтимоий муаммо саналади. Шу сабабли жамиятда ҳамма бойларга нисбатан салбий муносабат шаклланган, буни тўғрилаш лозим.

Корейсларда «итдек ишлаб, қиролдек сарфлаш», деган мақол бор. Яъни дадил сарфлаш учун ҳалол, қонуний йўл билан пул топиш керак.

Аслида ҳам, менинг мол-мулким компаниянинг оддий ходимлариникидан кўп. Аммо бу билан мен компанияда ишлаб, ҳалол йўл билан ҳам кўп пул топиш мумкинлигига намуна бўлмоқдаман.

Ўтган 30 йил давомида мен компанияда бор кучимни бериб, ҳатто таътиллاردан ҳам фойдаланмай ишладим. Агар мен Америка компаниясида 15 йил директор бўлиб ишласам, бойлигим қанча бўларди? Бу Америка жамиятида муаммога айланган бўлармиди?

Менинг бор мулким — уйим ва иккита ер участкасидир.

Нонхен туманидаги ҳозир яшаётган уйим анча катта. Бу уйни менга «Хендэ» компанияси, мени 1979 йилда директор этиб тайинлашганда, у ерда чет эллик меҳмонларни қабул қила олишим учун, қуриб берган.

Сочо туманида мен офис сифатида фойдаланадиган бино ва яна ер участкаси бор. 1976 йилда директорнинг биринчи ўринбосари бўлганимда, Яқин Шарқдаги йирик буюртма учун менга мукофот беришганди. Ўшанда бу пулларни тасарруф қилишга вақтим йўқ эди, шу туфайли директорнинг молиявий масалалар бўйича ўринбосари Чонг Тхэк Гюга банк ҳисоб-рақамини бериб, мукофотни тасарруф қилиши учун топшириб қўйгандим. Кейинчалик бу ҳақда унутиб юбордим, лекин директор ўринбосари Чонг пенсияга чиқиши арафасида ўша пулга Сочо туманида ер участкаси сотиб олганлигини айтди.

Бошқа ер участкаси Янгдже туманида бўлиб, тахминан 820 кв. метр келади ва уни менга Сеул шаҳри маъмурияти 1972 йилда мажбурлаб тутқазганди. Ўша пайтларда шаҳар маъмурияти компанияларнинг юқори мансабдор шахсларига метронинг биринчи линияси қурилиши бўйича облигацияларни, асосий суммани 2 йилда қайтариш шарти билан, сотганди. Ўшанда 2 млн. 500 минг вон турадиган облигация сотиб олишга мажбур бўлгандим, лекин 2 йил ўтиб кетсада, пулни қайтаришмади, унинг ўрнига Янгдже туманидаги ташландиқ ер участкасини беришди. Мен норози бўлиб шаҳар маъмуриятига мурожаат қилдим, лекин бу ҳеч қандай натижа бермади.

Булар — менда бор нарсалар. Мен бойиш учун атайин ҳаракат қилмадим. Пулни бундай нарсаларга сарфлаш учун бир дақиқа ҳам бўш вақтим бўлмади. Мен компанияда юқори лавозимдаги бошқарувчига тегишли маош олардим ва бундан ғурурланардим. Мен ҳаётимда ҳеч қачон «кўчмас мулк чайқовчилиги» билан қизиқмаганман. Қизиққанымда эди,

Манчжурия ёки Сибирдан ер сотиб олишга ҳаракат қилган бўлардим.

50 ёшдан ошганлар учун ҳаётдан мақсад — шунчаки яхши яшаш. Булар уруш вайрон этган мамлакатни қайта тиклаш йўлида ғайриинсоний куч-ғайрат сарфлаб, қон тўккан ва ўз мақсадига эришган авлоддир.

Биз пул жамғариш учун ҳамма ишни қилиб кўрардик, лекин ишлаб топганларимизни қандай сарфлаш устида ўйла-масдик. Бинобарин, кейинги авлодни ҳам бунга ўргата олма-дик. Шу сабабли баъзи ёшлар ота-оналари топган пулни шунчалик ўйламай ишлатадиларки, бу жамиятда янги муам-мони юзага келтиради.

Мен билан аёлим болаларимизга мерос қолдирмоқчи эмасмиз. Биз уларга фақат ота-оналаримиздан олган ва ўзи-миз ишлаб топган маънавий бойликни қолдирамиз. Биз ота-онамизни асло айбламаганмиз, лекин, эҳтимол, болалари-миз бизни айблашар. Бироқ, улғайиб, фарзандли бўлишгач, уларга ниманидир ўргатиш кераклигини ўйлаб қолишади ва ўшанда, ишонаманки, бизни тушунишади.

1994 йилнинг охирида мен Корея ярим ороли ва Шарқий Осиё келажагини ўрганиш жамғармасини туздим.

Бу жамғарма олимларнинг тадқиқотларига ва малака оширишларига, семинарлар ўтказишга, илмий материаллар ва китоблар чиқаришга маблағ йўналтиришни режалаштир-ган. Илм-фан, технология, атроф муҳит, гендер, этнология, иқтисодиёт, мудофаа, маданият ва Шарқий Осиёнинг бош-қа соҳалардаги келажаги масалаларини кенг кўламда тадқиқ қилиш лойиҳасини бошлаш режалаштирилмоқда.

Ижтимоий таъминот лойиҳалари билан давлат ва йирик компаниялар шуғулланиши мумкин. Ногиронлар ва кекса-ларга барча кўмаклаша олади. Аммо Шарқий Осиёни чуқур ўрганишга бағишланган узоқ муддатли лойиҳани жамғарма тузмасдан амалга ошириб бўлмайди. Бундай жамғармани ту-зиш менинг «покиза ва бой давлат» борасидаги концепциямда илк қадам бўлди.

Шу тариқа, жамғарма тузиш орқали мен, ўзим тушуни-шимча, пулни қандай сарфлаш кераклигини барчага намо-йиш этгим келди.

Д

Ж

Б

Е

А

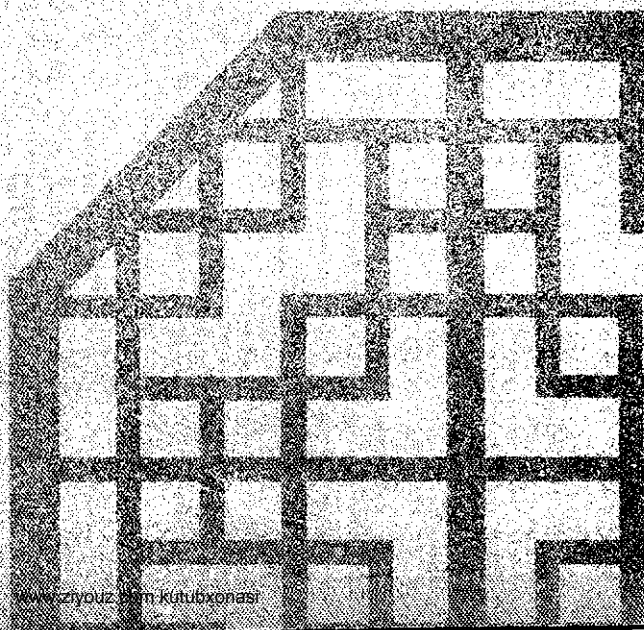
И

Н

К

Келажак — Шимолда

Икки Кореянинг иқтисодий ҳамкорлиги бошланиши билан ер усти йўли очилади. Бу Шимоли-шарқий Осиё иқтисодий блоки томонидан аниқ ҳаракатлар бошланишига хизмат қилади. НАФТА ва ЕИ билан биргаликда тўртта асосий иқтисодий марказларни ташкил қилувчи Япония ва Хитойнинг рақобатларига бардош бериш учун Жанубий ва Шимолий Корея олдида ягона йўл мавжуд, у ҳам бўлса бирлашишдир.

° Л И М Ё Н Б А К

Янги дунёни излаб

1988 йилнинг мартада мен «Хендэ» курилиш компаниясининг президенти бўлдим. Бу ўсиш компания директори бўлганимдан кейин 11 йил ўтгач, ишга кирганимга 23 йил бўлганида рўй берди. Ўшанда мен 46 ёшда эдим.

Барча ОАВлар шунақанги шов-шув кўтаришдики, худди айнан шу воқеани кутиб туришгандек эди. Мени «барча хизматчиларнинг суюклиси» деб аташди.

Мен барчанинг диққат марказида эдим.

Менинг компания президенти лавозимига тайинланишим 1987 йилнинг февридаги «Хендэ» корпорацияси раҳбариятидаги катта ўзгаришлар билан бир вақтда содир бўлди. Ўшанда «Хендэ Моторз» компанияси президенти Чонг Се Енг «Хендэ» корпорацияси президенти, президент Чонг эса, фахрий президент бўлди. Аммо корпорацияни амалда у бошқарарди.

1980-йиллар бошларида «Хендэ» иккига бўлинди. 1982 йилнинг майида Ли Чун Рим «Хендэ Хэви Индастриз» компанияси президенти, Ким Енг Джу эса, «Хендэ Энджин» президенти бўлишди. Шундай қилиб, «Хендэ» корпорациясининг баъзи бўлинмаларига профессионал бошқарувчилар раҳбарлик қиладиган, бошқа бўлинмаларни эса президент Чонгнинг болалари бошқарадиган бўлишди. Менежерлар бўлинмаларда улар учун замин ҳозирлашарди.

Айнан шу пайтда, бошқарувда профессионаллар билан Чонгнинг меросхўрлари тўқнаш келаётган бир вақтда мен компания президенти бўлдим. «Хендэ»да менга катта ҳурмат билан муносабатда бўлишарди. Аммо, шунга қарамай, корпорацияни тарк этиш вақти яқинлашаётганлигини ҳис этардим. Чунки Чонгнинг компанияга раҳбарлик қиладиган фарзандлари менинг авлодимга мансуб эмасди. Ҳалок бўлган Чонг Монг Пилга айтганимдек, мен Чонг билан бир авлодга мансуб бошқарувчи эдим. «Хендэ»да менга яратиб берилган шарт-шароитдан умримнинг охиригача фойдаланиб юра олмасдим. Зеро мен ҳеч қачон ҳаётимга келажак қачон кириб

келаркан, деб бир ерда асти кутиб ўтирмайман. Ваҳоланки, кўпчилик шундай яшайди. Аммо мен доим вақтдан қўлим баланд келишига интилардим, шу сабабли, келажакни ўзлаштириб, қўлга олиш учун яна унга томон қадам ташладим.

Президент бўлганимдан кейин, компания учун сўнги мартаба нима қилсам бўларкин, деб ўйладим. Бу навбатдаги ўзгаришлар зарур бўлган давр эди. Ўтмишга қарасак, «Хендэ» қурилиш компанияси ҳар 10 йилда ўзи учун янги йўналишларни белгилаб оларди. 1960-йилларда компания биринчи бор чет элдаги қурилиш учун буюртма олди, 1970-йиллар ўрталарида Яқин Шарқ бозорига чиқди ва жаҳонга машҳур компанияга айланди. Прогрессив ҳукумат, шунингдек, «Хендэ» каби муваффақиятли компаниялар Корея иқтисодиётининг 70-йиллардаги жадал ривожланишининг локомотиви бўлишди.

Агар компания олға интилмаса, ўз мавқеини бой беради. Бир дақиқа ҳам тўхташ мумкин эмас. Компания ички ислохотлар орқали ўз келажagini яратиши керак. 1980-йиллар ўрталарида компания обрўси бутун дунё учун очиқ бўлган ўзлаштириш руҳига асосланганди. Шу боис «Хендэ» қурилиш фаолияти учун «янги ер» керак эди. Мана шу янги ўзлаштириладиган жой кескин тараққиётнинг навбатдаги босқичи бўлиши керак эди.

Бешинчи республикани тугатиш масаласи бўйича Миллий Ассамблеяда қатнашганидан кейин, президент Чонг Джу Енг, ўзига нисбатан хиёнат қилишди, деб ҳисоблаб, сиёсий ҳокимиятдан ҳафсаласи пир бўлганди. Корпорациянинг олтинчи республика ҳукумати билан мураккаб муносабатлари унинг фаолиятига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатди. Бунинг натижасида муҳит оғирлашиб, янгиланиш учун йўл топиш керак эди. Компания қиёфасини янгича тасаввур қилиб, янгича тушуниш тақозо этиларди.

Бир куни дунё харитасини диққат билан томоша қилдим.

«Хендэ» ва шахсан ўзим учун янги дунё қаерда?

Мен Шимол ҳақида ўйлай бошладим. Шимол деганда мен коммунистик дунёни: шимолда Корея ярим ороли билан чегарадош Совет Иттифоқи, Хитой, Шарқий Европа, Шимолий Корея ва бошқа давлатларни назарда тутардим. Биз

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги режим қурбонлари бўлдик. Ака укасига милтиқ ўқталишидек фожа рўй берди ва Шимол биз учун душманга айланди. Бошқача айтганда, доимий таҳдид ва қўрқув манбаи бўлиб қолди, шу сабабли ундан четроқда юриш талаб этиларди. Шу сабабли бизнинг ишимиз тенг иккига ажралганди. Мафкура туфайли биз ногиронлар каби яшардик.

Сиёсий нуқтаи назардан Шимолга оид дипломатия аввало Пхеньянга қаратилганди. Москва ва Пекин Шимолий Кореяга чиқиш учун айланма йўллар эди, холос.

Аммо иқтисодий нуқтаи назардан қаралса, бу жуда тор ёндашув эди. Чунки собиқ Совет Иттифоқи ва Хитой Пхеньянга бориш учун транзит мамлакатларгина эмасди. Бу иккала мамлакат Корея ярим ороли сиёсати, иқтисодиёти, маданиятига кучли таъсир кўрсатарди ва бу таъсир келажақда ҳам давом этади.

Компания ишлари билан бутун дунёни кезиб чиқиб, қалбимнинг тубидаги уят туйғусини ҳеч боса олмадим. Бир томондан, бутун жаҳон бўйлаб лойиҳалар амалга ошираётганимиздан фахрланардим, бошқа томондан, дунёнинг «коммунистик» деб аталувчи палласига қадам ҳам ташлай олмастлигимиздан уялардим.

Хитой ҳам, собиқ Совет Иттифоқининг Приморье ўлкаси ва Сибирь худудлари ҳам географик жиҳатдан бизга жуда яқин. Шуниси жуда ғаройиб эдики, Тинч океан ажратиб турувчи АҚШ бизнинг дўстимиз эди, иккита қўшнимиз билан эса ярим асрдан бериш душман бўлиб келмоқдамиз. Ёнги-нангда шундай душман билан 21-асрга қандай кириб борса бўлади?

Шимолга чиқиш компания бошқарувчиси сифатида мен учун «якуний лойиҳа» бўлиб қолади.

Умид бор

«Хендэ»даги менинг сўнги вазифам. Давлат ва компанияни жонлантира оладиган лойиҳа имкониятлари Сибирнинг бепоён тундралари билан боғлиқ эканлигига ишончим орта борди. Аммо аниқ бир йўл топилгани йўқ. Фақат мақсад,

борар жой белгиланган, ҳозирча у ерга борадиган йўл йўқ эди. Ўша пайтларда Совет Иттифоқи билан ҳеч қандай дипломатик алоқалар йўқ эди. Шу тариқа, нафақат давлат ташкилоти, балки хусусий компания учун ҳам Шимолга йўл солиш иложсиз саналарди.

Аммо амалга ошириш имкониятлари қанчалик камайгани сари, муваффақият қозонилганда қониқиш ҳисси шунчалик кучаяди. Менинг назаримда, келажакда бизда катта имкониятлар бор эди, бошқа одамлар ҳам шундай деб ўйлардилар. Имкони йўқ ишни адо этиш учун енг шимариш лозим эди. Янги таваккалчилик, янги хавф-хатарлар — «Хендэ» компанияси, шу пайтгача қилиб келганидек, буни ҳам уйдалаши керак, деб ўйладим.

Москвага чиқиш йўлини излашда Япониянинг «Ниссе Иваи» компанияси вакили ҳам қатнашди. Ушбу компаниянинг масъул шахси «Хендэ»нинг Ироқда, Ал-Мусаибда электр станциялар қуриш бўйича шериги эди. У менга ишонарди, чунки ишни қанчалик сифатли бажаришимни биларди.

— Яқин Шарқда қурилиш лойиҳалари йўқлиги жуда ёмон бўлди-да. Ишлаш учун бизга янги катта макон керак. Совет Иттифоқи каби катта мамлакатда ишласак борми...

Мен гап орасида унинг бу борадаги фикрини билишга ҳаракат қилдим.

— Сизни Совет Иттифоқи қизиқтирадимми?

— Ҳозирча аниқ гап йўқ. Биз ҳаво ҳарорати плюс 40 даража бўлган жойда ишладик, лекин 40 даража совуқ бўлган табиий шароитларда ҳали ишлаганимиз йўқ.

«Ниссе Иваи» компанияси масъули ўша заҳоти жавоб берди:

— Москвада компаниямиз бош офисининг филиали бор. Ахир бошқа япон компанияларига қараганда айнан бизнинг компания Совет Иттифоқида фаолроқ ишлайди.

— Мен у ерга бир марта бўлса ҳам бормоқчи эдим. Сафар уюштиришнинг иложи йўқми?

— Бу иш осон эмас. Коммунистик партиядан таклиф қилишсагина... Биз Иттифоқ билан кўпдан бери ишлаймиз, келинг, ҳаракат қилиб кўрамиз.

Япон компанияси масъули менинг Совет Иттифоқига сафаримни ташкил этишга қўл ургани фақат шахсий муносабатларимиз туфайлигина эмасди. Бундай қилишининг боиси шундаки, у совет бозорига «Хендэ» билан кириб бориш япон компанияси учун ҳам фойдали бўлади, деб ўйларди. Ахир бизнес — бу бир томонлама манфаатлар эмас. Икки томонга ҳам манфаатли бўлгандагина ишбилармонча қўл сиқиш амалга оширилади.

«Ниссе Иваи»нинг фаол воситачилик ҳаракатига қарамай, Москвага чиқиш йўлини топиш осон кечмади. Ҳукуматларимиз ўртасида расмий муносабатлар йўқ эди, шу сабабли Совет Иттифоқидан таклиф қила олишмасди. Бориладиган жой бору, борадиган йўл йўқлигидан-да мураккаб ҳолат бўлмаса керак.

— Лекин умид бор.

1988 йил кузида телефон орқали сўзлашувда «Ниссе Иваи» компанияси масъули шундай деди.

СССР савдо-саноат палатасидаги бир амалдор Япониядан қайтишида Кореяга ташриф буюриб, мен билан учрашганидан кейингина тегишли қарор қабул қилинишини айтди.

Совет савдо-саноат ташкилоти вакили билан учрашувимиз вақтида мени некбин туйғулар қамраб ола бошлади. У Совет Иттифоқи ва Корея ўртасидаги ҳамкорлик истиқболларини ижобий баҳолади, шунингдек, «Хендэ» компаниясига қизиқиш билдирди. У СССРга қайтиб борди ва матбуот конференциясида Кореядаги учрашув муваффақиятли ўтганини эълон қилди. Тез орада у менга хабар жўнатди: «Афтидан, сизларни Совет Иттифоқига таклиф қилиш имконияти туғилади. Келишни режалаштираётган шахслар рўйхатини юборинг».

Шу пайтгача президент Чонг менинг Шимолга чиқишга оид махфий режаларимдан хабардор эмасди.

— Жаноб президент, Совет Иттифоқига сафар қилишга қандай қараган бўлардингиз?

Мен президент Чонгга бу ҳақда таклиф олишимиздан бир неча кун олдин айтдим. Чонгнинг дастлабки муносабати босиқ бўлди.

— Бу совуқ мамлакатда нима ҳам қилардик? Ли, сен ўзинг бориб кел.

Президент Чонг Совет Иттифоқига алоҳида қизиқиш билдирмасди. Аммо бу корейлик бизнесменларнинг ушбу мамлакатга биринчи ташрифи эди ва Чонг, Корея саноатчиларининг фахрий раиси сифатида, албатта бориши керак эди.

Совет Иттифоқига бориш ҳақидаги суҳбатимиздан бир қанча вақт ўтгач, Нью-Йоркка хизмат сафари билан бордик. Самолётда ўтган ўн олти соат давомида унга Совет Иттифоқига чиқиш бўйича режалар ҳақида сўзлаб бердим. Чонг гапимга тезроқ кўниши учун ҳаммасини бизнес нуқтаи назаридан тушунтириш керак эди.

— Совет Иттифоқи биз учун АҚШдан ҳам кўпроқ аҳамиятга эга. СССР бизда умуман мавжуд бўлмаган табиий ресурсларга жуда бой мамлакат. Бу нима учун совет бозорига чиқишимиз кераклигининг бош сабабидир. Биз бу табиий бойликларни ер усти йўли билан олиб келишимиз мумкин. Шимолий Корея бизга йўл очмайди, деб олдиндан айтиш керак эмас. Чунки уларга ҳам нефть ва газ керак, улар бизга йўл очишга мажбур бўлишади. 21-асрда бизга янада кўпроқ табиий ресурслар керак бўлади. Улар денгиз билан эмас, қуруқлик орқали ташиладиган бўлса, бу ишни анча енгиллаштиради.

Президент Чонг қизиқиш билдира бошлади. Нью-Йоркдан қайтаётганимизда самолётда мен лойиҳанинг барча иқтисодий жиҳатлари, унинг натижалари ва, ниҳоят, Шимолга чиқишнинг тарихий аҳамияти ҳақида гапирдим.

— Жаноб президент, ёшингиз ҳақида ўйлайдиган вақт келди. Агар Шимолга чиқишдек давлат учун катта аҳамиятга эга лойиҳада қатнашсангиз, бу бизнесмен сифатидаги фаолиятингизнинг муваффақиятли якунланишини билдиради.

— Шундайми? Унда кел, уриниб кўрамыз. Умуман мен қорни ёқтираман, бир қорни томоша қилиб келамиз.

Сеулга қайтгач, Совет Иттифоқига ташриф хусусида музокараларни бошлаб юбордим. Мамлакатимизнинг тегишли идоралари менинг сўровларимга ҳайрон бўлиб муносабат

билдирардилар. Аммо ҳеч ким тўсқинлик қилмасди. Чунки ҳеч ким бунга катта умид боғламаганди. Аммо хавфсизлик вазирлигида таклифимга дарров жавоб беришди. Биз тайёргарликдан ўтдик, «иқтисодиёт доирасидан чиқмаслик»ка ваъда бердик, шундан кейингина чиқишга рухсат беришди.

Делегациянинг барча аъзолари ўзлари билан сафарга иссиқ кийим ва пойабзал олишди. Биз совуқдан хавотирланардик, лекин ундан ҳам кўпроқ, ўзимиз биринчи бор ташриф буюраётган мамлакатдаги, жаҳон коммунизмнинг марказидаги мафкура бизни чўчитарди.

Ҳаммаси бўлиб, мен билан Чонгни ҳам ҳисобга олганда, беш киши эдик. Иккитаси дастлабки музокаралар учун Москвага 1989 йил 5 январда жўнаб кетишди, учтамыз, жумладан, Чонг билан мен ҳам, Пекин орқали самолётда 7 январда келдик.

Биз кутишлар, умид ва хавотир аралаш, бағоят ҳаяжонланар эдик. «Аэрофлот» совет давлат авиакомпаниясининг «Ил» самолёти бортига чиққанимизда ҳазиллашиб ўтирдик. 62 даража шимолий кенглик, самолёт Сибирь тундраси устидан учиб ўтар, унинг чеки-чегараси йўқ эди. Бу «Хендэ» ва бутун Корея ярим ороли учун 21- асрнинг бўлажак Маккаси эди. Авиалайнер дарчасидан бепоён Сибирга боқар эканман, ўзимча шундай қарорга келдим.

Шимолий кутбнинг арок билан эритилган музликлари

1989 йил 10 январда Москвада Совет Иттифоқи савдо-саноат палатаси вакиллари билан учрашдик ва тезда музокараларга киришиб кетдик.

Бизнинг томондан биринчи таклиф киритилди. Шундай тизим яратиш керакки, унга мувофиқ корейс компаниялари Совет Иттифоқи билан иқтисодий ҳамкорликни амалга оширсинлар. Биринчи лойиҳа сифатида эса, «Хендэ» Сибирни ўзлаштиришда иштирок этиш истагини билдирди.

Совет томонидан корейс компаниялари қайси соҳаларга инвестиция киритишни исташлари сўралди.

Биз Корея Республикаси ва СССР иқтисодий ҳамкорлиги бўйича қўмита тузишни таклиф қилдик. Бу биринчи учрашув учун катта таклиф эди. Чунки Кореяда маҳаллий бизнесменлар Совет Иттифоқига ташриф буюришининг ўзи катта гап эди. Мамлакатларимизни ажратиб турувчи девор шунчалик баланд эди. Совет томони, афтидан, хусусий компаниялар даражасидаги иқтисодий ҳамкорликдангина манфаатдор эди, шу сабаб иқтисодий ҳамкорлик қўмитаси каби расмий орган тузиш уларнинг режаларида йўқ эди.

Шу сабабли совет вакиллари иккиланиб қолишди. Улар бундай ташкилотни тузишдан олдин яхшилаб ўйлаб кўриш керак, чунки корейс компаниялари билан иқтисодий ҳамкорлик қилиш ҳақида гапиришга ҳали эрта, деган фикр билдирдилар. Улар Шимолий Корея билан дўстона алоқаларни ҳисобга олмай иложлари йўқлигини назарда тутгандилар.

Аmmo биз бутунлай бошқача ўйлардик. Бизнинг асосий мақсадимиз «Хендэ» ва бошқа компанияларнинг Совет Иттифоқи билан иқтисодий ҳамкорлигигина эмасди. Мен иқтисодий ҳамкорлик орқали келгусида дипломатик алоқаларни ўрнатишга тайёргарлик кўриш лозим, деб ҳисоблардим. Бизнинг энг асосий лойиҳамиз кейинги авлодлар учун Совет Иттифоқини душман эмас, дўстга айлантириш эди.

Охир-оқибат, совет вакиллари бизнинг таклифимизга қатъий рад жавобини беришди. Биринчи мажлис «тўхтаб» қолган вазият юзага келди. Музокараларда мен Корея томони вакили эдим, ишларнинг бориши юзасидан президент Чонгга ҳисобот берардим. У музокараларнинг энг аввалидаёқ енгиб бўлмас тўсиқларга дуч келганимиздан хафа бўлди.

— Кўринишидан, қуруқ қайтадиганга ўхшаймиз. Агар ҳаммаси шу тариқа давом этса, биз қайтиб кетишимизни уларга айт. Ёки йўлини топиш учун музокараларни давом эттирасан. Кореяда кўплаб компаниялар яхши натижага эришишимизни кутиб турибди...

Шунда биз совет томонига кетиш ниятида эканлигимизни билдирганимизда, улар «марҳамат, кетишингиз мумкин», деб жавоб беришди. Шу тариқа, биринчи музокаралар тўлиқ муваффақиятсизлик билан якунланди. Агар шундай лаҳзада

ҳаммасини ташлаб кетилса, корейс компанияларининг Совет Иттифоқига келишигина эмас, икки давлат ўртасидаги алоқаларнинг нормаллашуви ҳам ноаниқ муддатга қолдирилган бўларди.

Аслида президент Чонг музокаралар қандай бўлмасин, давом этишини истарди. Аммо муаммо Совет Иттифоқида эди. Мен ушбу музокаралар эркин эмаслигини, совет томони вакилларини комунистик партия ва ДХК, бошқараётганлигини ҳисобга олардим. Ғарб мамлакатлари билан музокараларда музокара иштирокчиларини ишонтириш кифоя эди. Аммо бу ерда совет томони «юқори»нинг рухсатисиз бирорта ҳам масалани ҳал эта олмасди. Шунда биз Михаил Горбачевнинг қарорисиз ҳеч нарса ўзгармайди, деган қарорга келдик. Музокаралар тўхтатилди. Мен СССР савдо-саноат палатаси раисининг ўринбосари В. Галанов билан ярим кечагача ароқ ичиб ўтирдим. Совет кишиси билан муомала қилиш учун ароқни кўп ичиш керак, дейишади, бу рост. Агар чет эллик ароқни яхши ичса, совет одамлари унга эски кадрдондек муносабатда бўладилар. Бу худди ўзимиздагига ўхшайди — биз ҳам Кореяга келиб, корейсча ароқ — соджу ёки корейс гуруч виносини яхши ичган чет элликка дўстона ёндашамиз. Ўша кунни биз жуда кўп ароқ ичдик ва дилдан суҳбат қурдик.

Жуда кеч бўлганди, мен яна музокаралар ҳақида гапира бошладим.

— Агар ўзингиз ҳал этишингиз қийин бўлса, президентимизнинг савдо-саноат палатаси президиуми раиси билан учрашувини ташкил қиламизми? Уни Москвада эмас, деяпсиз. Аслида ҳам шундайми?

Улар биринчи музокараларга ўз раисларини нега юбормаганликларини тушуниб турардим. Дипломатик алоқалар ўрнатилмаган давлат билан палата раисининг иштирокидаги музокаралар муваффақиятсизликка учраса, унча яхши бўлмасди. Афтидан, уларнинг музокара олиб бориш услублари шундай эди. Мен Галановга бу ҳақда очиқ айтдим. Кейин бу музокараларнинг аҳмияти ҳақида сўзлаб бердим.

— Мен билан келган президент Чонг Корея бизнес доираларининг бош вакили саналади. У 10 йил Корея саноат-

чилари федерациясининг раиси бўлиб келган, ҳозир фахрий раис ҳисобланади. Мен эса ўн уч йилдан бери Корея савдо-саноат палатаси раисининг ўринбосариман. Шу сабабли, агар биз бир фикрга келсак, бу корейс компанияларининг Совет Иттифоқи билан келгусидаги муваффақиятли ҳамкорлигига катта таъсир кўрсатади. Давлатларимиз ўртасида ҳозирча расмий муносабатлар ўрнатилмаган бўлса ҳам, иқтисодий ҳамкорлик савдо-саноат палаталари каби хусусий каналлар орқали амалга оширилаверади.

Кейин корейс компанияларининг Жануби-Шарқий Осиё, Яқин Шарқ бозорларига чиққанлиги ҳақида гапрдим, Совет Иттифоқи иқтисодиётининг ривожланишига кўмаклашишимиз мумкинлигига урғу бердим.

— Биз тадбиркорлар сифатидагина келдик. Ҳеч қандай сиёсий манфаатларни кўзламаганмиз. Сизларнинг Шимолий Корея билан муносабатларингизга ҳеч қандай таъсир кўрсатмоқчи эмасмиз. Сиз билан бўлган суҳбатимиз мазмунини ҳукуматингиз бошлиқларига етказсангиз. Шунда улар бизнинг самимий хоҳишларимизни тушунадилар.

— Яхши. Унда яна эртага музокараларда учрашамиз.

Биринчи музокаралардан кейин натижа бўлмаган тақдирда ҳам, бизни ҳеч ким танқид қила олмасди. Чунки бунинг сабаблари кўп эди: мафкура, сиёсий режим, инвестицияларнинг рентабеллилиги. Аммо мен, ҳар доимгидек, энгилишни истамасдим.

Эртасига эрталаб музокаралар янгидан бошланди. Куннинг иккинчи ярмида эса СССР савдо-саноат палатасидан хабар келди.

— Яхши янгиликлар. Биз шартнома имзолашга тайёрмиз. Уларни имзолаш учун учрашамиз.

Бу, айниқса, қуруқ қўл билан қайтадигандек кўринганимиздан кейин, катта муваффақият эди.

1989 йил 11 январь куни мамлакатлар тарихида биринчи бор Корея Республикаси ва Совет Иттифоқи ўртасида ҳужжат имзоланди.

Бизнесмен учун шартнома имзоланаётган пайтдан кўра катта шодиёна йўқ. Ҳужжат имзоланиб, ручкалар четга

қўйилгандаги қониқиш ҳиссини тил билан ифодалаб бўлмайди.

Албатта, ҳеч қандай аниқ лойиҳалар бўйича келишувлар бўлмаганиди, лекин ярим асрдан бери душманамиз бўлиб келган Совет Иттифоқи билан иқтисодий ҳамкорлик қилишга йўл очилганининг ўзи бир олам қувонч бахш этарди. Президент Чонг ҳам эришган натижаларимиздан мамнун эди.

Ўша кеча бизнинг томонимиздан кечки зиёфат ташкил қилинди.

Шу тариқа, биринчи ташрифимиз Совет Иттифоқига 1991 йилга қадар бўлган бошқа ташрифларга йўл очиб берди. «Хендэ» корпорацияси бошқарувчилари расмий ташриф билан етти бор боришди. Биз Совет Иттифоқининг бориш имконияти бўлган турли чеккаларида — Ленинград, Находка, Якутия, Восточныйда бўлдик. Ўша пайтларда бу мамлакат бўйлаб бундай эркин юра олган бошқа чет элликлар йўқ эди.

Ҳар куни эрталаб биз марказий ёки айрим республикалар ҳукумати вакиллари билан музокаралар ўтказардик, кейин турли корхона ва ташкилотларга борардик. Амалий ташрифлар ярим кечага яқин тугарди, шунда норасмий ҳолатда янада яқинроқ танишиш мақсадида йиғилардик. Шундай кунлар бўлардики, вертолётда ўн соатлаб учардик, ҳатто, маҳаллий амалдорлар ҳам чидаш бера олмай, бирга сафар қилишдан қатъий воз кечардилар.

Биз бутун Сибирь бўйлаб юрдик. Президент Чонг ва мен бундай саёҳат режимини яхши кўтарардик. Биз ҳамкорлик қилиш мумкин бўлган бирорта корхона ёки ташкилотни қолдирмасдик ва барча нарсани, энг майда масалаларгача, назорат қилардик. Шу сабаб, яна ёшариб қолгандек кўринардик.

Совет амалдорлари қандай ишлашимизни кўришди ва жуда ҳайрон бўлишди. Чунки, улардан бирининг айтишича, бу ерга Европадан, саноати ривожланган мамлакатлардан турли одамлар келишган, лекин Узоқ Шарқдаги кичкинагина мамлакатдан келган бизнинг делегациямиздек ишлашга иштиёқи зўр ва ишга бундай жиддий ёндашувчи бизнесменлар бўлмаган экан.

Нагижа ҳам яхши эди. Биз Ленинградда йирик алюминий тозалаш заводи қурилиши, Приморье ўлкасида ўрмон хўжалиги бўйича қўшма корхона ва нефть-кимё маҳсулотлари қўшма корхонасини очиш, Ольга портида целлюлоза заводини қуриш, Ельгада кўмир қазиб чиқариш, Якутияда темир йўл қуриш, газ қазиб чиқариш бўйича ва бошқа кўплаб шартномаларни имзоладик.

1989 йилдан 1991 йилгача бўлган қисқа муддатда «Хендэ»нинг Совет Иттифоқидаги ҳамма лойиҳалари объектларга ташриф буюриш чоғида қабул қилинганди. Уларнинг аксарияти амалга оширилишнинг бошланғич босқичида, қолганлари келажакка мўлжалланганди. Ушбу лойиҳаларнинг ҳар бири 21-асрда Корея иқтисодиётини юксалтириш учун муҳим эди.

Мен алоҳида эътибор қаратган лойиҳалардан бири Якутия Республикасида газ қазиб чиқариш эди.

Сибирь табиий газы — Кореяга

Совет Иттифоқига биринчи бор кетаётганимда, 1989 йилда, Кимпо аэропортига кўплаб журналистлар келишганди. Ўшанда Эм-Би-Си телерадиокомпаниясининг журналисти аэропортгача машинада бирга кетганди.

— Совет Иттифоқига нима иш билан кетаяпсиз?

— Бу нотаниш мамлакат, сизда қандайдир аниқ мақсадлар борми?

— Балки қандайдир орзуингиз бордир?

Мен ундан сўзларим матбуотда чиқмаслигига ваъда олдим-да ўз «орзуим» ҳақида айтиб бердим.

— 21-аср тоза энергия асри бўлади, ер ости энергия манбалари орасида эса, фақат табиий газ тоза саналади. Шу сабабли у жуда катта ҳажмларда истеъмол қилинади. Табиий газ бизга дўст мамлакатларда ҳам қазиб олинади, лекин улар денгиз орқали олиб келиниши туфайли кўп қийинчиликлар мавжуд. Бу тарзда олиб келиш учун уни суюлтириш керак, бу алоҳида завод қурилишини талаб қилади. Ташвиш учун

махсус кема лозим, суюқ газни сақлаб турадиган қурилмалар, уни яна газ ҳолатига келтирувчи жиҳозлар талаб этилади. Бу жараён жуда мураккаб. Бизга қулай ерлардаги газни эса Япония тўлиқ истеъмол қилади. Япония етиб бормаган биргина жой — бу Совет Иттифоқи. Илмий материалларда кўрсатилганки, Совет Иттифоқи ҳудудида, Корея ярим оролдан узоқ бўлмаган жойда табиий газ конлари мавжуд. Орзуим — ана шу газни юртимизга ер усти йўли билан ташиб кириш.

Мен бу фақат орзу эканлигини айтдим, чунки иқтисодий жиҳатдан ечиш мураккаб бўлган кўплаб муаммолар бор эди. Шу сабабли, агар бу матбуотга чиқса, одамлар куларди. Журналистдан менинг сўзларимни матбуотда чиқармасликни яна бир бор илтимос қилдим.

Аммо Совет Иттифоқидан қайтганимда маълум бўлдики, кетишимдан олдин айтган барча сўзларим газетада чоп этилган экан. Мен билан бирга машинада кетаётганида, журналист суҳбатимизни яшириб қўйган диктофониға ёзиб олган экан. Эртасига газетанинг биринчи саҳифасида йирик ҳарфлардаги «Сибирь табиий газини Шимолий Корея орқали Жанубий Кореяга келтириш» сарлавҳаси остида мақола чоп этилибди.

Мен журналист томонидан алдандим, лекин, менинг орзуимнинг ушалишига имконият пайдо бўлди.

1990 йилнинг бошларида, Москвага ташриф буюрганимизда, Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Қўмитаси бизни биринчи бор икки томонлама муносабатларнинг ҳолати ва истиқболига бағишланган брифингга таклиф қилди. Ўшанда КПСС МҚнинг халқаро алоқалар бўйича масъули бизга шундай деди:

— Биз узоқ муддат давомида Корея Республикасини кузатдик. Корея — муваффақиятли иқтисодий ривожланиш намунаси бўлиб хизмат қила олувчи янги мамлакатлардан бири. Совет Иттифоқи, жумладан, президент Горбачев, кўпдан буён у билан қизиқмоқда. 1988 йилдаги Сеул Олимпия ўйинларида қатнашганимизда, КПСС МҚ халқаро алоқалар бошқармасидагилар Корея Республикаси АҚШга яқин бўлгани

сабабли бизнинг спортчиларимизга анча тўсқинликлар бўлади, деб ўйлагандилар. Шу сабабли биз у ерга жаҳонга машҳур артистлар ва санъат арбоблари ҳамроҳлигида боргандик. Бунинг боиси АҚШ билан яқин алоқада, Совет Иттифоқига нисбатан душманлик ҳолатида бўлган Корея билан маданият ва санъат орқали муносабатларни ўрнатиш эди. Аммо у ерга борганимизда билдикки, корейсларнинг СССРга бўлган душманлик муносабати биз ўйлаганчалик эмас экан. Биз, ҳатто, АҚШ бу Олимпия ўйинларига жуда кам эътибор берибди, деб ўйладик. Бундай вазият туфайли СССР Корея Республикасида муваффақиятли иш бошлади. Биз Кореянинг йирик компаниялари: «Хендэ», «Самсунг» ва «Дэу» юзасидан маълумотлар тўпладик ва ўрганиб чиқдик. Қайси компания билан ҳамкорлик яхши натижа беришини таҳлил қилдик. Қурилиш ва оғир саноатда фаол иш олиб бораётган «Хендэ» компанияси Совет Иттифоқи учун Сибирни ўзлаштиришга оид йирик лойиҳаларни амалга оширишда яхши шерик бўлади, деб ўйладик.

Бу тадбирда Якутия Автоном Республикаси ҳукумати раисининг ўринбосари жаноб Жатиев қатнашарди. КПСС МҚ халқаро алоқалар бўйича масъули бир Жатиевга, бир бизга қаради ва деди:

— Менимча, Якутия Республикаси ривожланиши учун «Хендэ» каби компания билан ҳамкорлик қилиш жуда муҳим бўлади. Жаноб Жатиев «Хендэ» вакиллари билан учрашиш учун атайин келдилар. Марҳамат, танишинглар.

Якутиядан Москвага самолёт 7 соат учаркан. Шунча узоқдан келган Якутия вакили, бирифинг материалларини кўриб чиқиб, ўз республикаси ва унинг табиий ресурслари ҳақида сўзлай бошлади. Уни тинглаб, Якутия ҳақиқатан табиий бойликлар хазинаси эканлигидан ҳайратга тушдик.

Якутияда шундай афсона бор.

— Оламни яратар экан, Худо, Ер устидан айланиб учиб, бир у ерга, бир бу ерга табиий бойликларни сочиб борибди. Якутия устидан ўтаётганда у шунчалик совуқ қотибдики, кафтини очиб юборибди ва барча бойликлар Якутия заминига тушибди.

Шунинг учун Якутияда олмос, кўмир, олтин, темир рудаси, газ ва нефть конлари бунчалик кўп.

— Ана шундай табиий ресурсларга бой Якутия Республикаси ўзининг барча тараққиёт лойиҳаларида «Хендэ» компанияси иштирок этишига умид боғлайди.

— Биз албатта республикангизга борамиз.

Биз ваъда бердик ва 6 ойдан кейин Якутияга бордик.

Якутия Россиянинг шимоли-шарқида жойлашган. Бу шунчалик яқинки, Кореядан тўғри шимолга қараб училса, тўрт соатда етиб борса бўлади. Бинобарин, унинг географик жойлашуви иқтисодий алоқалар учун фойдали. Ери музлаган бўлса ҳам, ҳудуди жуда катта, аҳолиси эса атиги бир миллион нафар эди.

Якутия пойтахтига келганимизда, ҳукумат қабуллар уйдан янги бўёқ иси келарди, афтидан, бизнинг келишимиз учун шошилиш таъмирлашган бўлса керак. Биз ҳукумат бошлиғи ва унинг ўринбосари билан учрашдик, кейин иш жойларини кўришга отландик.

Биринчи бўлиб ташриф буюрган жойимиз пойтахтдан самолётда икки соатлик масофада, Вилкойск шаҳри ортида эди. Бу ҳали қидириш ишлари ўтказилмаган Кисил-сир газ кони бўлиб, Совет Иттифоқида ҳажми жиҳатидан иккинчи ўринда турарди. Чиқётган газ ёқилгандаги олов оқ тунлар даврида музлаган осмонни иситарди. Бир қатра ҳам нефти бўлмаган мамлакатдан келган киши учун бу ҳавас қилса арзигулик томоша эди.

Кейин вертолётда Мирний шаҳрига бордик. У ерда олмос очиқ усулда қазиб олинаркан. Бу қазиб олиш ҳажми бўйича, Жанубий Африкадаги конлардан кейин иккинчи ўринда турадиган олмос кони экан. Сал нарида олмосни қайта ишлаш заводлари жойлашганди. Иккинчи куни соат 9 да бизлар вертолётда Алдан шаҳрига бордик, олтин конини кўздан кечирдик, кейин Нерюнгри шаҳрига очиқ кўмир конини кўргани бордик. Бу дунёдаги энг катта кўмир кони эди, унинг кўринишидан тилингиз айланмай қоларди.

Бу табиий ресурслари умуман бўлмаган мамлакатдан келган инсон учун жуда таъсирчан манзара эди. Бутун бошли

кўмир тоғи! Тоғни шунчаки қазисанг — бас. Шу ерда Кангвон вилоятида юзлаб метр чуқурликда ишлайдиган шахтёрлар эсга тушди. Коннинг миёқсига яраша, кўмир ташиш агрегатларининг сифими ҳам 80, 120 тонна эди. Бу ердан Японияга йилига миллион тонналаб кўмир жўнатишар экан.

Кейин Якутия Республикаси ҳукумати Нерюнгри шахридан сал наридаги қидириш ишлари олиб борилмаган Эльга кўмир конини намойиш этмоқчи бўлди. Бу кон ҳам истиқболли деб баҳоланарди. Якутиянинг катта оғиз режаларида ушбу конни Корея Республикасига кўмир экспорт қилиш учун биргаликда ўзлаштириш мўлжалланганди.

Эльгани Транссибирь магистралага боғлаш ва юкни Владивостоккача, ундан Туман дарёсининг шимолидаги Посьет портига, кейин Корея Республикасига денгиз ёки қуруқликдан ташиш режалаштирилганди. Бунинг учун конни ўзлаштириш ва Эльгани Транссибирь магистрала билан боғловчи темир йўл участкасини қуриш керак эди. Бу лойиҳани жиддий муҳокама қила бошладик. Корея Республикасига ер усти бўйлаб, Владивостокдан Туман дарёси ва Шимолий Корея орқали жўнатиш имконияти масаласи, айниқса, катта қизиқиш уйғотди.

Ҳар куни, эрталабдан ярим тунга қадар вертолётда учиб, якутиялик амалдорлар билан биргаликда ҳамкорлик қилиш мумкин бўлган турли объектларни кўздан кечирардик.

Биз учун энг жозибалиси Якутия газы эди. Маълумотларга кўра, Якутияда 6 млрд. тонна газ захираси мавжуд. Бунча газни Корея 21-асрда, газга бўладиган талаб ўсишини инобатга олганда, 50 йил давомида ишлатиши мумкин эди. Умуман, атиги 1,5 млн.га яқин аҳолига ва бундай улкан газ захираларига эга Якутия газни бемалол экспорт қилса бўларди.

Лекин, қаерга экспорт қилади, деган савол туғиларди. Якутия Европадан жуда узоқда жойлашган, шу сабабли бу давлатларга сотиш бефойда. Бинобарин, энг яхши бозор — бу Узоқ Шарқ ҳудуди саналади. Газни Жанубий Кореяга экспорт қилиш учун уни бор-йўғи 3 минг 800 км. масофага

ташиш керак. Айнан шу газ Кореянинг 21-асрдаги захирасини ташкил этган бўларди. Биз бундай бой конларни Кореянинг шундоқ яқинидан топдик, бунинг учун худога шукрлар айтдим.

Лекин бу манбалардан Корея иқтисодиётини ривожлантириш йўлида фойдаланиш учун анча-мунча қийинчиликларни енгиш керак эди. Конни биргаликда ўзлаштириш бўйича келишиб олсак ҳам, уни тўлиқ ишга тушириш учун марказий ҳукуматдан рухсат олиш керак эди.

Расмиятчилик ишлари битгандан кейин бундай оғир табиий шароитда қандай ишлаш мумкин, деган савол туғиларди — аввал бундай шароитда умуман ишламагандик. Бу ерда қишда ҳарорат минус 40гача тушиб кетади ва тун кунга қараганда анча узун бўлади, ёзда эса ҳарорат плус 30—40 бўлганда деярли тун бўлмайди. Газни ташиш масаласи ҳам ҳал бўлмаганди. Шу сабабли, қатор катта қийинчиликлар борлиги учун турли мамлакатлар ва компаниялар вакиллари ўз режаларидан воз кечишга мажбур бўлишганди.

Аммо Европа учун бефойда ва мураккаб бўлган нарса биз учун жозибали эди. Ҳеч ким Якутияда оғир шароит туфайли иш бошлай олмаганди, шу сабабли айнан биз буни қилишимиз лозим эди.

Ушбу лойиҳа туфайли олинган газни ҳам Корея Республикасига материк орқали, яъни Шимолий Корея орқали ўтказиш керак, кейин эса, океан тубига қувур ётқизиблиб, Японияга етказиш керак эди.

Агар Кореяга 21-асрда зарур бўладиган газ ер усти йўли билан етказилса, бу худди газ мамлакатнинг ўзида қазиб олинадигандек самара берарди. Яъни, масалага кенгроқ ёндашилса, бу Шимолда кенг худудни эгаллагандек гап эди.

Европа аллақачон Урал тоғларининг шарқидаги газ конларини ўзлаштиришни бошлаб юборди ва узунлиги 6 минг 500 км. ли газ қувурлари орқали газ олмақда. Якутиядан газ етказиб беришга эса, атиги 3 минг 800 км. қувур керак. Бу Европа йўлидан икки баробар қисқа. Япониягача эса, океан тубида узунлиги 200 км. ли газ қувури ётқизилса етади.

Газ қувурининг ётқизилиши, газ етказиб беришдан ташқари, яна бир муҳим аҳамиятга эга, у ҳам бўлса, Шимолий Шарқий Осиёда иқтисодий марказ ташкил қилишдир.

Приморье ўлкаси иқтисодиёти учун, жумладан, Хитойнинг Цзилинь, Хэйлунцзян вилоятлари, Шимолий Корея худуди учун газ олиниши ниҳоятда муҳим эди. Якутиядан Корея Республикасигача бўлган газ қувурининг ўзи эса, келгусида бошқа табиий ресурслар ва, умуман, ишлаб чиқариш товарлари савдоси учун инфратузилма яратишга хизмат қиларди.

Бу лойиҳани амалга ошириш Кореядек кичик мамлакат жаҳон миқёсида юксалиши учун зарур эди. Биз бунга амалга оширишга мажбурмиз. Дунё кенг. Агар бу дунёни ўзимизники қилмасак, давра суҳбатларида глобаллашув ва байналмилаллашув ҳақида гапиришдан ҳеч қандай наф бўлмайди.

Биз объектларни айланиб чиқишни тугатдик ва Лена дарёсидаги паромда битим туздик. Лена — Якутиядagi дарё, у 4 минг км. узунликка эга бўлиб, Совет Иттифоқидаги учта энг йирик дарёлардан биридир. У Сибирнинг совуқ ерларидан оқиб ўтади ва Шимолий муз океанига қуйилади, баъзи жойларида кенглиги 12 км. га етади, дарёнинг ўртасидан туриб қарасангиз, қирғоқ кўринмайди ҳам.

Аммо, атроф-манзара қанчалик гўзал бўлмасин, таом қанчалик ширин бўлмасин, бизнес — бу бизнес. Музокаралар вақтида икки томон молиявий масала туфайли инқироз ёқасига бориб қолишди. Ҳатто, танаффус олиб, алоҳида йиғилишди, шошилишч мажлис ўтказишди, кейин музокараларни қайта давом эттиришди. Шундай асабий дақиқалар ҳам бўлдики, томонлар столнинг икки томонида, бир-бирларига миқ этмай ўтиришарди.

Шунга қарамай, сўнгги лаҳзада, музокаралар боши берк кўчага кириб қолгандек туюлганда, томонлар ҳар қалай келишиб олишди. Агар келишувга катта қийинчилик орқали эришилса, киши бундан икки баробар кўпроқ қувонади. Биз ўз мавқеимизни ушлаб қолиш учун бир-биримизга қарши қаттиқ турдик ва, охир-оқибат, келишувга эришдик. Бир-биримизга нисбатан инсоний, биродарларча яқинлик ҳис этдик.

Ҳатто халқаро музокараларнинг қаттиқ ва совуққон ша-роитида ҳам сенда яхши фикр уйғотадиган кишиларга дуч келасан ва ана шундай ёрқин дамлар келажакка умид уй-ғотади.

Натижада Якутия Республикасида газ ва кўмир конини ўзлаштириш, темир йўл участкасини ётқизиш ва бошқа та-биий ресурсларни қазиб чиқариш бўйича битим тузилди. Биз марказий ҳукумат билан келишиб олиш учун шу заҳоти Мос-квага учиб кетдик. Москвада, тантанали маросимда, ҳужжат-ни ҳукумат бошлиғи ўринбосари Жатиев, президент Чонг Джу Енг ва мен имзоладик.

Бу лойиҳалар «Хендэ» сиёсатга аралашганидан кейин суслашди, собиқ Совет Иттифоқидаги сиёсий вазият ва Корея Шимоли ҳамда Жануби ўртасидаги муносабатлар ёмон-лашгани туфайли тўхтаб қолди. Аммо бу лойиҳаларни амалга ошириш зарур, шунинг учун яқин келажакда улар давом этади. Кимдир яна, келажак учун, ушбу муҳим ишга бор кучини сарфлайди.

Горбачев лабиринти

1991 йил ноябрида мен Совет Иттифоқида еттинчи марта бўлдим. Москвага келганимда М. Горбачевнинг иқтисодий масалалар бўйича ёрдамчиси Н. Петраков — биз у билан олдинроқ танишгандик — мен билан боғланди ва шошилиш учрашув ҳақида огоҳлантирди. Лекин у менинг бир ўзим келишимни айтди. Қандайдир муҳим иш эканлигини кўнглим сизди.

Петраковнинг Кремль рўпарасида жойлашган хонасига келдим, у шу заҳоти сўради:

— Президент Горбачев билан учрашишни истамайсизми?

— Албатта истардим. Биз доимо президент билан учра-шишни орзу қилардик. Бу ерда қилмоқчи бўлган ишимиз ҳақида сўзлаб бериб, президентнинг фикрини эшитардик.

Менга бу таклифни билдирыптими, демак, Горбачев билан олдиндан келишиб олганлигини тушундим. Аммо, ҳар қалай, бу кутилмаган ҳол эди.

— Менга президент олдига кирувчилар рўйхатини беринг-да, ахборотни сир сақланг.

Президент Чонг, бу янгиликни эшитиб, ҳаяжонга тушди. У жуда хурсанд эди ва деди:

— Келинг, Горбачев билан нима ҳақда суҳбатлашишни аввалдан тайёрлаб қўямиз. Ҳозир бу ерда Кей-Би-Эс вакиллари юришибди. Гаплашиб кўр, биз билан бориб бу воқеани ёритиб бера олишадими?

Эртасига эрталаб менга Петраков бир ўзимни учрашувга чақираётганлигининг хабарини беришди.

— Эртага соат 5 да Кремлда президент билан учрашув бўлади. Корея томонидан Чонг Джу Енг, Ли Мён Бак ва таржимон бўлади, таржимон ким эканлигини олдиндан айтиб қўйинг.

Шу вақтдан кутилмаганда муаммолар бошланди.

Соат бешгача вақт бемалол эди, лекин «Хендэ»нинг Москвадаги филиали раҳбаридан фаол ҳамкорлик қилиш мўлжалланган Россия Республикаси раҳбарияти билан учрашиш илтимоси тушди. Биз учрашиш ҳақида олдиндан илтимос қилдик ва Горбачев ҳузурига киришдан бир кун олдин, соат 2 га келишдик. Президент Чонг, мен, Москва филиали раҳбари Россия Республикаси президенти хонасига келдик. Учрашув бўлиб ўтди ва биз «Хендэ» корпорацияси томонидан истеъмол маҳсулотлари етказиб бериш ва ҳақини эса Россия томонидан хом ашё тарзида олиш бўйича битим имзоладик. Икки мамлакат телекомпаниялари бу учрашувни эфирга узатишди.

Бироқ, музокараларда бошқа хом ашё турлари орасида нефть ҳақида ҳам гап борганди. Нефть, газ, олтин каби асосий табиий ресурслар марказий ҳукумат назорати остида бўлиб, бу ҳақда ҳеч нарса билмасдик. Эртасига бу ҳақда Россия телевидениеси орқали ва газеталарда хабар берилди.

Шу заҳоти Петраков қўнгироқ қилди, у мен билан қуруқ ва ҳиссиз гаплашди. Қандайдир қўнгилисизлик юз берганлигини сездим. Тезда Петраков хонасига бордим, у жуда ғазабланган эди. Узоқ вақт менга индамай турди.

— Катта хатога йўл қўйдингиз. Давлатимиз қоидаларини буздингиз. Президент ҳузурига миннатдорчилик ташрифи бекор қилинибгина қолмай, келгуси фаолиятингизда ҳам бизнинг кўмагимиздан маҳрум бўлдингиз.

Бу гап чиллада чаққан чақмоқдек бўлди. Менда ўзимни оқлаш учун сабаб бор эди.

— Бу қандай бўлиши мумкин? Бундай қоида борлигини билмас ҳам эдик. Бу ерда жавобгарлик фақат Россия Республикаси зиммасига тушади, ахир улар ҳаммасидан хабардор бўла туриб, ҳужжатни имзоладилар-ку. Биз президент билан учрашмасак ҳам майли, лекин келгусида бизнинг фаолиятимизни қўллаб-қувватлашни бекор қилиш тўғрисидаги қарорга рози эмасмиз.

— Бу қарор қабул қилинди. Кетинг.

Горбачев билан учрашув бекор қилинганлигини эшитган президент Чонгнинг жуда жаҳли чиқди. Меҳмонхонадаги номеридан чиқмай ўтираверди.

Бўлиб ўтган воқеа кейинги пайтларда қанча саъй-ҳаракатлар қилиб эришганимиз — Шимолга чиқиш тақиқланишини билдирарди.

Ўша пайтда СССР президенти М. Горбачев ва РСФСР президенти Б. Ельцин ўртасидаги низо шу даражада жиддий эдики, ортга қайтишнинг иложи йўқ эди. Биз бу ҳолатни ўз вақтида тушуна олмадик, шу сабабли тегишли қарорлар қабул қилмадик. Биз ўзимиз истамаган ҳолда Горбачев ва Ельцин ўртасидаги курашга аралашиб қолдик.

Мен ўзимни тинчлантиришга ҳаракат қилардим.

«Петраковни кўндиришнинг бирор йўли бормикан?»

Мен қоя чеккасида туриб зим-зиё бўшлиққа тикилардим.

Демак, бундай. Россияда ўз ички туйғуларингизни инглизчада ифодалаш жуда қийин. Таржимон керак. Мен Ю Хак Гу га мурожаат қилдим. У асли Джинджу шаҳридан эди. Япон босқинчилиги даврида япон армияси офицери сифатида урушда қатнашган ва совет армияси томонидан асир олинганди. Урушдан кейин юртига қайтмай, Совет Иттифоқида қолган. Кейин у олим бўлди, Москвадаги давлат тадқиқот институтининг шарқшунослик бўлимида ишларди. Горбачев-

нинг ҳузурига кирмоқчи бўлганимизда меҳмонлар рўйхатига таржимон Юни ҳам киритиб қўйгандик (кейин, Корея президенти Но Тхэ У ва СССР президенти Горбачевнинг учрашуви бўлганда у саммитда таржимон бўлиб ишлади).

Мен Петраковдан таржимон Ю иштирокида учрашишни илтимос қилдим. Лекин у бир нечта илтимосларимни совуқлик билан рад этди.

«Мен уйга қайтаяпман. Сизга кетиш олдидан айтадиган гапим бор» деганимдан кейингина келишга рухсат берди. Соат кечки 5 эди. Таржимон Ю орқали унга ўз туйғуларимни билдирдим.

— Биз марказий ҳукумат сиёсатини бузган бўлсак-да, бу «Хендэ» томонидан атайин қилинмади. Сиз, қайта қуришга раҳбарлик қилаётган масъул шахсларнинг бири сифатида, нафақат Совет Иттифоқи учун, балки биз учун ҳам келажакка йўл кўрсатдингиз. Шу пайтга қадар бизнинг инвестицияларимиз Совет Иттифоқининг иқтисодий ривожланишига ижобий таъсир кўрсатадиган самарали ҳамкорлик ҳақида гапирар эдик. Аммо агар, биз томонимиздан СССР даги ички қоидаларни билмаслигимиз сабаб йўл қўйилган биргина хато тўғайли шу кунга қадар эришилган натижани бекор қилиб юборсак, мамлакатларимиз келажаги учун бу нооқилона йўл бўлар эди.

Дастлаб Петраков намойишкорона тарзда сўзларимни эшитишни истамаётганди, лекин кейин, уларнинг маъноси-ни таржимон Ю Хак Гу орқали тушунгач, мени эътибор билан тинглай бошлади.

— Бу менинг сизга самимий инсоний мурожаатимдир. Горбачев билан учраша олмаганлигимиз сабабли зарар кўрдик. Аммо бу фақат «Хендэ» учунгина эмас, Совет Иттифоқи учун ҳам катта зарардир. Мен иккала томон бундай зарар кўришининг сабабини тушуна олмаяпман.

Петраков бир муддат ўйлаб турди-да, хонасида кутиб туришимни айтди. Балки қилдек бўлса ҳам умид бордир? Мен жуда хавотирланардим. Кутар эканман, президент Чонг қўнғироқ қилди. У ҳам жим кутиб ўтира олмаётганди.

Узоқ кутиб ўтирганимдан кейин ниҳоят Петраков келди.

Президент Горбачев билан Кремлда

— Мен сизни тушунаман. Бизда бир таклиф бор. ТАСС ахборот агентлиги журналистлари билан матбуот конференцияси ўтказинг.

Тайёрлаб қўйилган чиқиш матнида «Хендэ» марказий ҳукумат қоидаларини билмаганлиги, шу сабабли нотўғри шартнома тузганлиги ва энди уни бир томонлама бекор қилиши айтилганди. Баёнотимиз матбуотда эълон қилинганидан кейин бир қарорга келишларини айтдилар. Ўзимиз истамаган ҳолда марказий ҳукуматнинг Россия Республикаси ҳукумати билан кураши гаровига айландик.

Лекин биз келажакда марказий ҳукумат ва РСФСР ҳолати қандай ўзгариши ҳақида тасаввурга ҳам эга эмасдик. Бу жуда мураккаб вазият бўлиб, ҳеч бир томонга тарафқашлик қилиб бўлмасди.

Матбуот конференциясини ўтказишга қарор қилдим. Журналистларни бизга Петраков юборди. Матбуот конференцияси мазмуни матбуотда эртасига, 12 ноябрь соат 5 да Горбачев билан бўладиган учрашувимизга қадар эълон қилиниши керак бўлгани боис, кутишга вақт йўқ эди.

Эртасига тонг саҳарлаб ТАСС журналистлари келишди. Улар матбуот конференцияси мазмунидан хабардор эдилар.

Мен журналистларга бўлиб ўтган воқеа ҳақида сўзлаб бердим. Аммо Петраков берган пресс-релиздаги баъзи жойларга «ўзгартириш»лар киритдим. Чунки биз бир вақтнинг ўзида ҳам марказий ҳукуматнинг, ҳам Россия Республикасининг қарашларини ҳисобга олишимиз керак эди. Биз сўзларимизни юмшоқроқ ифодаладик: «Биз шартномани бекор қилмаймиз, балки бу шартнома, нотўғри тузилгани туфайли, қонуний кучга кира олмайди, деб айтамыз».

Баёнотимиз куннинг биринчи ярмида матбуотда эълон қилинди. Менга Петраков қўнғироқ қилди ва учрашишни таклиф қилди. Мен журналистлар олдидаги чиқишимда қилган ўзгаришларни оқлашим керак эди.

— Сиз кеча ҳужжатнинг бекор қилиниши ҳақида айтгандингиз, аммо биз ўйлаб кўрдик ва фақат қонунга мувофиқ тузилган шартномагина бекор қилиниши мумкин, деган хулосага келдик. Бизнинг ҳолатимизда эса, шартнома тузилишининг ўзи қоидаларга хилоф бўлган, шу сабабли у ўз-ўзидан кучга кира олмайди. Шартноманинг ўзгартиришлар киритилгунга қадар қонуний эмаслиги унинг бекор қилинишидан кўра каттароқ аҳамиятга эга.

Петраков бошини ирғаб қўйди ва қаергадир чиқиб кетди. У юзи ёришиб қайтиб келди.

— Яхши. Президент билан учрашув, режалаштирилгандек, соат 5 да бўлиб ўтади.

Петраковдан рухсат олиб, шу заҳоти президент Чонга қўнғироқ қилдим ва бу ҳақда хабар бердим. Петраковдан яна бир нарса ҳақида илтимос қилдим — учрашувда Кей-Би-Эс телевидениесидан вакиллар қатнашишига рухсат беришини сўрадим. Бошида у хавфсизлик масаласи юзасидан қарши бўлиб турди-да, охир-оқибат рози бўлди.

Гуруҳимиз Кремлга белгиланган вақтда келди ва кутиш залида ўтирди. Роппа-роса соат 5 да котибият ходими чиқди ва узр сўради.

Аввал келган меҳмонлар билан учрашуви ҳали тугамаганлиги туфайли президентнинг суҳбати орқароққа сурилишини айтди ва 10 дақиқа кутиб туришни илтимос қилди.

10 дақиқадан кейин ўша киши яна чиқиб, 15 дақиқа кутишни сўради. Мен Горбачевнинг бундай хатги-ҳаракатига ҳайрон қолдим. Чет эл компанияси вакиллари бирор давлат раҳбари билан учрашадиган бўлишса, сабабини билмасдан 30 дақиқа, бир соат кутиб ўтириш — бу одатий ҳол. Президент Горбачев эса, ушланиб қолиши сабабини изоҳлаб берди.

Кейин биз Горбачев билан учрашдик. Ялпи суратга тушиш учун бирга турдик, кейин президент ўтиришга таклиф қилди ва ушланиб қолгани учун дарров узр сўради.

— Бешта элчига ишонч ёрлиқлари топширишим керак эди, лекин жуда банд бўлганим учун қила олмаётгандим, шунинг учун ҳаммаларини бугунга йиғдим. Кутдириб қўйганлигим учун чой устида суҳбатлашишни таклиф қилгандим. Элчилар эса, ўзингиз биласиз, гапиришни яхши кўришади. Шу сабабли, кечикканим учун яна бир бор узр.

Горбачев Россия ва Кореянинг тарихий муносабатларидан яхшигина хабардор бўлиб, жуда очиқ муомала қиларди. У Совет Иттифоқидаги иқтисодий муаммолар ҳақида гапириб, корейлик компаниялар билан ҳамкорлик жуда зарур эканлигини айтди.

— Россия фанлар академиясини бундан 200 йил олдин таъсис этган бизнинг машҳур олимларимиздан бири «Россия Шарқдан юксалади» деган эди. Россия шарқини ривожлантириш учун эса, ушбу минтақа мамлакатлари билан ҳамкорлик қилиш лозим. Айнан Корея Республикаси ушбу ролни ўз зиммасига олади, деб умид қиламиз.

Шундан сўнг у дунёдаги асосий коммунистик давлат президентидан кутиш мумкин бўлмаган гапни айтди.

— Корея ярим ороли иккита давлатга ажралганда, Шимолий Корея яхшироқ ривожланган саноатга эга бўлиб, аҳоли даромади ҳам юқорироқ эди. Жанубий Корея эса, фақат қишлоқ хўжалигига таянарди. Аммо ҳозир аксинча. Шимолий Корея Жанубий Кореяга қараганда камбағал. Бунинг сабабини биласизми?

У нима демоқчи бўлганини билмаганимиз учун индамадик. Шунда Горбачев айтди:

— Чунки Шимолий Корея коммунизмни, Жанубий Корея эса — капитализмни танлади.

Бу дипломатик алоқалар ҳам бўлмаган давлат бизнесменлари билан учрашувда Совет Иттифоқи президенти томонидан айтилган ниҳоятда очиқ гап эди. Мен уни воқеликни холис баҳолай оладиган киши, деб ўйладим. Мафкуралар ўзгаришининг қийин вақтларида ҳам у катта таъсирларсиз тарих саҳифасини varaқлай олди.

Кетидан у айтган фикр бизни янада лол қолдирди.

— Айнан Совет Иттифоқи Шимолий Кореяни социализмни танлашга мажбур қилди. Шу сабабли СССР унинг муаммолари учун катта масъулиятни ўз зиммасига олади. Жанубий ва Шимолий Корея бўлинишдан олдин ягона тил ва маданиятга эга бир халқ эди. Билмайман, бирлашиш қачон юз беради, лекин келинглар, мамлакатларимиз ўртасида дипломатик алоқалар ўрнатилгач, қўлимиздан келганча Шимолий Кореяга ёрдам берамиз. Албатта, иқтисодий ҳамкорликни тинмай ривожлантириб борамиз.

Бу фикрга ҳамма қўшилди, чунки Жанубий Корея ва Совет Иттифоқи иқтисодий ҳамкорлигининг моҳияти лўнда қилиб ифодаланганди. Горбачев икки томонлама муносабатларнинг келажаги ҳақида ўз фикрини очиқ баён қилди ва янги алоқалар ўрнатиш кераклигини алоҳида таъкидлади. Шунингдек, у Корея компанияларининг СССРдаги фаолиятини яқиндан қўллаб-қувватлашини билдирди.

Горбачев ҳузурига миннатдорчилик билдириб қилган ташрифимиз муваффақиятли ўтди. Айниқса, президент Чонг ўз кучига ишонч ҳосил қилди. «Бир йўла Буш билан учрашаман» деб АҚШга учиб кетди. Сўнг Хитойда, ундан кейин Пхеньянда ҳам бўлди. Горбачев билан учрашувдан кейин у ўзини сиёсатда салмоққа эга киши деб ҳисоблай бошлади. Аслида ҳам, у Шимолга бошқа бирор сиёсатчидан аввалроқ чиққан эди. Шунинг учун унинг қалби ғурурга тўла эди.

Приморье ўлкаси — янги Когуре даври кони

Приморье нисбатан яқин тарихда, Чосон сулоласи даврида халқимиз учун бошпана бўлганди, агар яна ҳам олисроққа назар ташласак, унинг худуди, Манчжуриядек, Когуре қироллиги ҳукмронлиги остида бўлган. Демак, ҳозирда бу ерда оталаримиз ва боболаримиз даврларидаги ватандошларимиз яшайдилар.

Шимол ҳақида ўйлаганимда кўз олдимга, аввало, Приморье ўлкаси келади. Юз йил олдин аجدодларимиз тарихий воқеалар боришини сезишганда ва империализмга қарши тура олишганда эди, ҳозир бизнинг «чегара»ларимиз Манчжурия ва Приморье худудларидан ўтган бўларди. Натижада Корея Шимоли-Шарқий Осиё иқтисодий марказидаги асосий иштирокчи бўларди.

Президент Чонг Джу Енг билан Сибирда

Шимолга чиқишга тайёргарлик кўраётганимда ўтмишдаги умумий бўлган корейс давлатининг парчаланиши нафақат ўтмишимизни, балки келажагимизни ҳам бузиб юборишини англадим. Агар корейс халқининг келажаги ҳақида ўйласак, чегара чизиқларини иложи борича тезроқ олиб ташлаш керак. Парчаланишнинг сиёсий, тарихий, миллатимизнинг ўзига хослиги билан боғлиқ ва бошқа сабабларини санаб ўтиришга вақтим йўқ. Мен икки Корея ҳамкорлигини ва келгусидаги иқтисодий нуқтаи назардан бирлашишини яққол тасаввур қилмоқдаман.

Жаҳон ягона бозор қонунлари бўйича иш олиб борувчи умумий иқтисодий маконга бирлашмоқда. Жаҳон иқтисодий тамойиллар асосида ҳаракат қилмоқда. Ер юзида иқтисодий мантиқ ҳисобга олинмайдиган бирорта ҳам жой қолмаган. Шарқий Европа ва собиқ Совет Иттифоқи коммунистик мафкурадан юз ўгиришганининг сабаби, аслида, «нон»да яширинган. Зеро нон иқтисодиёт қонунлари бўйича ишлаб чиқарилади ва тарқатилади.

Менинг иқтисодий бирлашиш борасидаги назариям Приморье ўлкасидан бошланади, Шимолий ва Жанубий Кореянинг иқтисодий ҳамкорлигига асосланади ҳамда Шимоли-Шарқий Осиё иқтисодий марказида жамланади. Бу иқтисодий бирлашиш назарияси миллатнинг келажагини ва Корея ярим оролининг 21-асрдаги қиёфасини намоиш этади.

Совет Иттифоқи билан иқтисодий ҳамкорликни олға суришда мен энг катта эътиборни Приморье ўрмонларига қаратдим.

1989 йил октябрида Совет Иттифоқига учинчи бор ташриф буюрганимда Приморье ўлкаси ўрмончилик саноати уюшмаси директори Грабовский ва «Хендэ» комплекс ўрмончилик саноати акциядорлик жамияти ижрочи директори Чу Ханг Су қўшма корхона ташкил қилиш бўйича шартнома имзолашди. Бу корхона ҳудудни ижарага олиш ва у ерда ўрмончилик ишларининг барча турлари: дарахт кесиш, ёғоч ташиш ва денгиз йўли орқали экспорт қилиш, ёғоч материалларни тайёрлаш ва, ҳатто, мебель ҳамда бошқа товарларни ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш билан шуғулланиши мумкин эди.

Шартнома тузилгандан кейинги йил — 1990 йилда ушбу лойиҳа бўйича ишлар бошланди ва Корея ҳамда бошқа мамлакатларга катта миқдорда ёғоч экспорт қилинди. Приморьедаги корейс-совет ўрмончилик хўжалиги кўшма корхонаси ҳокимият тепасида Горбачев турган ўша мураккаб даврдаги кўплаб лойиҳалар орасида ягона муваффақиятли чиққани бўлди.

Корея Республикасига зарур ёғочнинг 90 фоизи чет элдан келтирилади, шу сабабли биз Приморьеда фаол ишлай бошладик. Чунки ёғочни фақат ўша ердан ер усти йўли билан ташиш имкони бор эди. Табиий газ билан бўлганидек, биз Шимоли-Шарқий Осиё иқтисодий марказини муваффақиятли ривожлантириш учун нафақат денгиз, балки ер усти йўли ҳам зарурлиги билан яна тўқнаш келдик.

Шимолий Кореяни кашф этиш — 21-асрни кашф этиш демакдир

Приморьедаги ўрмончилик саноатида кўшма лойиҳаларни амалга оширишни бошлаганимизда, Шимолий корейлик ўрмон кесувчилар ўз иш жойларини тарк эта бошладилар. Бу ишчилар режимли мамлакатдан ташқарига қочардилар, биз эса, шу режим ҳудудига кириб бордик. Учинчи мамлакатда, Приморье ўлкасидаги бундай «учрашув» Жанубий ва Шимолий Корея қанчалик тез ўзгараётганлигини кўрсатади. Бу, иқтисодий мақсадга мувофиқлик қонунига кўра, иккала Корея яқинда учрашишининг ёрқин белгиси эди.

Ҳозир Приморье ўлкаси — бу Россия ҳудуди. Ушбу ерни ўз «ватан»лари деб ҳисоблаган бизнинг ватандошларимиз 1937 йилда Сталин томонидан Марказий Осиёга кўчириб юборилгандилар ва ўша ерда ҳозир ҳам яшайдилар. Аммо кўплари Приморьега қайтиб келишган. Бундан кўриниб турибдики, Приморье — корейс ҳудуди эмас, лекин бугун у янги, алоҳида аҳамиятга эга, чунки бу ерда бизнинг ватандошларимиз яшашади.

Бундай «миллий ҳудуд» Корея Республикасининг материка иқтисодий чиқиши учун кўприк бўлиб қолди. Бу ердан Шарқ денгизи орқали бешта океанга чиқиш мумкин, шунингдек, тўғридан-тўғри Европага олиб борувчи темир йўл мавжуд. Агар маҳсулотни Пусан портидан жўнатсангиз, у Малак бўғозидан ўтиб, Сувайш каналини кечиб, кейин белгиланган жойга боради. Бу йўлни вақт ва пул сарфи жиҳатидан Ервопа билан темир йўл орқали тўғридан-тўғри боғланиш билан таққослаб бўлмайди. Ер усти бўйлаб юк ташиш анча арзонга тушади.

Агар Кореянинг Жануби ва Шарқи бирлашади, деб тахмин қилсак, бу ҳудуднинг аҳамияти, Хитойнинг уч провинцияси аҳамияти қатори, кўп марта ортади.

Приморье лойиҳалари билан бирга биз Туман дарёси ортидаги Россиянинг музламайдиган Посъет портига чиқишга ҳам алоҳида эътибор бердик. Чунки Посъет порти келажакда муҳим пункт бўлиб қолади.

Шимоли-шарқдаги учта Хитой провинцияси — Цзилинь, Хэйлунцзян, Ляонинда 1 млн. 500 минг нафар этник корейс яшайди. Тез орада бизнинг ватандошларимиз жўшқин халқаро фаолият юритишни бошлайдилар, лекин бу ҳудуддан Тинч океанга чиқадиган йўл йўқ. Энг яқин йўл — бу Владивосток ва Посъет портларидир.

Булар Хитой чегарасидан 40 км. нарида жойлашган.

Посъет икки Корея, Хитой ва Россия иқтисодий фаолиятларида марказий пункт саналади.

Ҳозир Шимолий Корея Туман дарёсини уч участкани — Россиядаги Владивосток, Хитойдаги Чанчунь ва Шимолий Кореядаги Наджинни бирлаштириш учун ўзлаштириш лойиҳасини олга сурмоқда. Ушбу лойиҳада ҳам Посъет порти марказий ўрин эгаллаган.

Агар лойиҳа муваффақиятли чиқса, ён-атрофдаги ҳудудларда яшайдиган ватандошларимизгина фаол иқтисодий алоқалар марказида бўлиб қолмайдилар, балки, ниҳоят, Корея ярим оролида миллат бирлашуви рўй беради. Бу эса Шимоли-Шарқий Осиёда иқтисодий марказ ташкил этилишига хизмат қилади. Шу тариқа, Шимолга чиқиш корейс миллатининг келажаги билан чамбарчас боғлиқдир.

Мен корейс иқтисодиётининг келажакига неқбинлик билан қарайман. Иқтисодиётимиз ютуқларга эришиб, инқирозларни енгиб, оғишмай ривожланди. 60-йиллар бошларида, Вьетнам урушида иштирок этилганидан сўнг, иқтисодий ривожланиш бошланди. Кейин, 70-йилларда Яқин Шарққа чиқилди, Жануби-Шарқий Осиё ва Кореянинг ўзида қурилишларнинг кескин ўсиши кузатилган 80-йилларда ҳам ўсиш давом этди. Корея иқтисодиётининг ўсиши бевосита қурилиш бозорининг ўсиши билан боғлиқдир.

90-йиллардаги ўтиш онлари икки Кореянинг иқтисодий ҳамкорлик қилиши палласи бўлди. Бунга шимолий мамлакатлар — Россия ва Хитойни ҳам қўшиш мумкин.

Корея Жануби ва Шимолининг ҳамкорлиги иккала мамлакат иқтисодиётининг ривожланиши билангина кифояланмайди. Бу замонавий дунёдаги мавжуд иқтисодий блокларга бўлинишга нисбатан самарали қарши туриш борасида ҳам муҳимдир. Икки Кореянинг иқтисодий ҳамкорлиги бошланиши билан ер усти йўли очилади, бу Шимоли-Шарқий Осиё иқтисодий блоки томонидан аниқ ҳаракатлар бошланишига хизмат қилади.

1990 йилда президент Чонг Джу Енг Шимолий Кореяга ташриф буюриб, Кигансан тоғларини ўзлаштириш лойиҳаси ҳақида келишиб олгани ҳам муҳим қадам бўлиши мумкин. Ўшанда биз президент Чонгнинг ғояларидан ҳеч бўлмаса битгасини амалга оширишимиз лозим эди. Аммо иқтисодий мақсадлар яна сиёсат қурбонига айланди. Агар иқтисодий ҳамкорлик ўшанда бошланганда эди, мамлакатларнинг бирлашувини анча яқинлаштирган бўларди. Бундан афсусланмай илож йўқ.

Эркин савдо бўйича Шимолий Атлантика зонаси (НАФТА) ва Европа Иттифоқи (ЕИ) мамлакатлари билан биргаликда тўртта асосий иқтисодий марказни ташкил қилган Япония ва Хитойнинг рақобатига бардош бериш учун Жанубий ва Шимолий Корея олдида ягона йўл мавжуд, у ҳам бўлса — бирлашиш.

Баъзилар бирлашиш билан боғлиқ улкан харажатлар ҳақида гапириб, бунинг натижасида Жануб ва Шимол таназзулга учрайди, деган тахминни илгари сурадилар. Аммо

Шимолий Корея билан чегарадаги Панмунджом павильони ёнида

бу нотўғри. Икки Кореянинг иқтисодий ҳамкорлиги — бу бир томонлама, фақат биз тарафимиздан кўрсатиладиган инсонпарварлик ёрдами эмас. Бу иқтисодий ҳамкорлик. Бу Жануб ва Шимолнинг биргаликдаги ривожланишидир.

Иш ҳақи юқорилиги туфайли ишчи кучи етишмовчилигини ҳис этаётган кичик ва ўрта корхоналарнинг Шимолий Кореяга келиши ўта самарали бўлади. Майли, ҳозирча бизнинг корхоналаримиздаги жиҳозлар ва технологиялар даражаси жиҳатидан ривожланган давлатлардагидан орқада бўлсин, лекин улар Шимолий Кореяда ишлай олади. Шимолий Корея эса, бизнинг компанияларимиз орқали аста-секин ўз иқтисодиётини ривожлантириб ва амалда капитализм қонунларини ўрганиб боради.

Шундан сўнг йирик компаниялар навбати келади, улар материкка чиқиш учун кўприк қурадилар. Шунда Ҳиндистонга, Яқин Шарқ, Европага йўл очилади. Пусандан бошланувчи янги «Ипак йўли» юзага келади.

Хорижий мутахассисларнинг ҳисобларига кўра, 2002 йилда Хитойнинг харид қобилияти йилига 640 млрд. долларни,

Японияники эса — 520 млрд. долларни ташкил қилади. Шу сабабли, агар импорт-экспортни ҳисобга олсак, Корея ярим ороли орқали юк ташиш ҳажми йилига 2 трлн. долларга етади. Шу тариқа, катта қисми бизники бўлиши мумкин бўлган улкан бозор бизнинг ҳаракатларимизга боғлиқ бўлиб турибди.

Аммо бир лаҳза бўлса-да бўш келсак, иқтисодиёти қудратли икки давлат бизни оҳанрабодек ўзига тортиб олади.

Айнан шунинг учун, Жануб ва Шимолнинг келгусида корейс миллатининг бирлашишига олиб борувчи иқтисодий ҳамкорлиги, яъни янги жаҳон иқтисодий тартиботига тўла мос келувчи байналмилаллашув зарурияти юзага келди.

Янги дунё сари

Сўнги пайтларда мен ҳар якшанба черковга ёрдамга бораман — келаётганларга машинани қўйишга қулай жой кўрсатиб тураман. Менинг вазифам тонгда бошқалардан олдинроқ келиб, қавмнинг машинада келишини кутиш ва уларга машинани қулайроқ жойга қўйишда ёрдам беришдан иборат.

Бу ишни икки йил олдин бошладим ва у менга жуда ёқади. Тонгда доим мусоффо шабада эсиб туради, черковга ташриф буюрувчиларни кутиб олиш қалбимга ором бағишлайди. Якшанба кунини савобли иш билан бошлашга имкон бергани учун черковдан ҳамда Худодан миннатдорман. Бу жуда ҳам арзимас иш, лекин у менга ҳаётимни қандай давом эттиришим кераклигини кўрсатувчи аломат бўлиб туюлади.

Мен умримнинг ярмидан кўпроғини иқтисодиёт соҳасига бағишладим.

Энди ўйлаб кўрсам, бу шиддатли ўсиш ва ривожланиш даври бўлган экан. Барча ўртоқларим ортига қарамай қочиб қолган бўлса, мен, бошқалардан фарқли ўлароқ, бор кучимни ишга сарфладим ва қўйилган мақсадлардан ҳам кўра юқорироқ натижаларга эришдим. Компания ҳам шундай шиддат билан ўсди ва муваффақият чўққисини эгаллади. Мамлакат иқтисодиёти эса, ривожланиш даражасига кўра, дунёдаги дастлабки ўнликка кирди.

Аммо, нур бор жойда соя бўлганидек, муваффақиятли тараққиётнинг салбий томонлари ҳам бор.

Ишчилар, қурувчилар, иқтисодий ходимлар орасида кўплаб қурбонлар бўлди. Бу одамлар биринчи навбатда яхши сўз билан эсланишга ва ҳурматга лойиқдирлар, чунки иқтисодиётнинг келгусидаги гуллаб-яшнашига айнан уларнинг саъй-ҳаракатлари ва кўзёшлари эвазига эришилди.

Иқтисодий тенгсизлик, даромадларнинг тақсимланиши ва бошқа зиддиятлар туфайли, анъанавий маданиятнинг бузилиши

ва атроф муҳитнинг ҳалокати сабабли аҳоли гуруҳлари орасида низолар юзага келади. Узоқ муддат авторитар бошқарув тизимида яшаганимиз боис, бу ҳолат, айниқса, бизда кўпроқ кузатилади.

Энди инсон ҳаёти учун яхшироқ шароитларни яратиб, мамлакат ва жамиятни оқилона бошқариш вақти етди.

Кўп кишилар мени муваффақият тимсоли сифатида қабул қиладилар. Шу пайтга қадар мен қашшоқликни йўқотиш ва иқтисодий равноқ топиш асосларини ҳозирлаш учун қўлидан келган бор ишни қилган бизнесмен бўлган бўлсам, эндиликда зиммамга адолатли жамият барпо этиш учун ушбу равноқ натижаларини тенг тақсимлаш масъулияти тушди.

— Мён Бак, овқат берадиган бўлишса, олмагин, шунчаки бориб қарашиб юбор.

Тонгда қўлимда фонарь билан кўчага чиқар эканман, доим онамнинг шу сўзларини эслайман. Онам мени қатъий, ҳалол ва меҳнатсевар бўлишга, ҳаёт синови бўлган ҳар бир ишни охиригача олиб боришга ўргатганди. У менга ўзингни қурбон қилмагунча ўзгага кўмакдош бўла олмайсан, деб ўргатганди. Онам ҳаёт бўлганида, шундай деган бўларди:

— Энди эса атрофингга боқ, ривожланиш жараёнидаги нуқсонларни топ. Сиёсат — бу бошқаларга ёрдам бериш ҳам демакдир.

Йигирма ёшимда иш ташлашларда иштирок этган талаба эдим.

1964 йил 3 июнь воқеаларидан сўнг, қамокдалигимда, ҳолдан тойган мамлакатим учун нима қила оларкинман, дея ўйладим. Кўчаларда ишсизлар тўлиб ётар, университетни тугатгандан кейин ҳам ишга жойлашиш мушкул эди. Егани овқат, кийгани кийим ва ётгани бошпана топилмайдиган бундай қашшоқ мамлакатда, аввало, мустаҳкам иқтисодиёт яратиш керак, деб ўйладим. Иқтисодиёт — бу назариёт ёки маъмурий бошқарув эмас, деб ҳисоблардим. Мавжуд аҳволга қарши фақат ўзимнинг бевосита иштироким орқали курашишим мумкин, деб ўйлардим ва шу сабабли бизнесда иш бошладим.

Аммо яна ўтмишга қайтаман, йигирма ёшларимда сиёсатта ишқим тушган даврларни эслайман.

Ўтган 27 йил менга нима берди? Ўйлашимча, жуда кўп нарсаларни ўргандим, агар сиёсатда қолганимда эди, улардан мутлақо беҳабар ўтган бўлардим.

Мен лойиҳаларни рўёбга чиқаришни, одамлар билан иш-лашни, пул топишни ўргандим. Маълумотларни таҳлил қилиш-ни, стратегияни ишлаб чиқишни, тижорат тузилмасини бош-қаришни ўргандим. Қишлоқ, давлат ва жаҳон иқтисодиётлари ўзаро қанчалик узвий боғлиқ эканлигини тушундим.

Аммо, зўр ишонч билан айта оламанки, ҳаётдан сабоқ олар-канман, менда тадбиркорлик руҳи пайдо бўлди.

Тадбиркор — бу савдогар эмас. Ҳақиқий тадбиркор — йўқдан бор қилган кашфиётчига тенг. Ҳақиқий тадбиркор — бу ҳар қандай муаммони ҳал қила олувчи, имконсизни воқеликка айлантира олувчи инсон. Ҳақиқий тадбирлар самарасиз нарсани унумдор нарсага айлантира олувчи ислоҳотчидир. Ҳақиқий тад-биркор ишини пулдан кўра кўпроқ яхши кўради ва ишда қўйил-ган мақсадларга эришишга бирламчи аҳамият беради.

Ниҳоят, жаҳондаги иқтисодий тартибот қайта кўриб чиқил-моқда. Шу билан бирга иқтисодиёт сиёсатга, сиёсат эса иқти-содиётга айланаётган давр келмоқда. Шу сабабли собиқ тадбир-кор учун сиёсий фаолиятнинг бошланиши бу соҳага тадбиркор-лик руҳини олиб кириш билан боғлиқ. Яъни, компанияда бошқарув соҳасида ўзлаштирилган янгиликларни сиёсатда қўллаш керак.

Кўшимча даромадга эришиш учун янги давлат лойиҳалари-ни таклиф қилувчи ҳукуматни тузиш лозим. Бирон-бир масала-га кўр-кўрона ён босиш ёки уни инкор қилиш керак эмас, балки мамлакат рақобат дунёсида олдинги ўринлардан бирини эгаллашига эришиш, давлатимиз товар айланмаси ва соф даро-мади ҳажмини ошириш стратегиясини ишлаб чиқиш зарур. Ҳукуматнинг заиф, кераксиз харажатлар қиладиган, депрессив тузилмаси ўрнига самарали ва маҳсулдор, мижозга йўналтирил-ган тузилма яратиш ва, шунга мувофиқ, ишга ижодий ёнда-шувчи ходимларни топиш даркор. Ана шундагина давлатнинг мижози бўлмиш халқ ўз ҳаётидан қониқишига эришиш мумкин.

Бугун сиёсат эски маънодаги, сайловларда овозлар сонидан хавотирланадиган сиёсат бўлмаслиги керак. Балки узоқ муддат-ли инвестициялар киритишга асосланган ва 10, 20 йилдан кейин

даромад олишни мўлжаллаган давлат бошқаруви бўлиши лозим. Ўзи учун эмас, барча учун, ўзини фидо қилган ва самарали ёрдам берган ҳолда бошқариш даркор.

Ривожланган давлатлардаги етакчи сиёсатчилар шундай қилишди. АҚШда ҳукуматни ислоҳ қилиш жараёнида ислохотлар манбаи айнан тadbиркорлик руҳида мужассам эди. Япониядаги маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг муваффақият қозонаётган раҳбарлари ҳам бошқарувчилик руҳига эгалар. Ҳатто шундай ҳолатлар ҳам кузатиладики, ҳукумат ва мухолиф партия вакиллари бир компанияни биргаликда бошқаришга таклиф этилади.

Агар 20-асрнинг ўрталарида армия энг ривожланган тузилмага эга бўлган бўлса, 20-аср охирларига келиб айнан тижорат компаниялари дастлабки ўринларни эгаллашди.

Бироқ компания ва ҳукумат, компания ва давлат — бу бутунлай бошқа-бошқа нарса эканлиги ҳақиқатдир. Чунки компания ўз даромадларини оширишга интилади, давлат ва ҳукумат эса умумий даромад ва бутун мамлакат манфаатини бош мақсад қилиб олади. Агар шу фарқ тушуниб етилса ва шу асосларда бошқарилса, глобаллашув, чекланмаган рақобат даврида тadbиркорлик руҳининг ҳиссаси ниҳоятда улкан бўлади.

Компанияни бошқариш билан давлатни бошқаришнинг моҳияти бир эмасми? Мен шундай деб ўйлайман. Чунки мен йўлимнинг аввалига, йигирма ёшлик пайтларимга қайтдим. Мен компания ўсиши натижаларини кўриш учун ғайрат билан ишладим, энди бўлса, бизнинг умумий ривожланишимиз йўлида янада тинимсиз ҳаракат қиламан.

Ушбу хулосани ёзишни бошлаганимда айтадиган гапларим жуда кўп эди. Аммо олдинда ҳали кўп ишлар турибди, шу сабабли мана шу ерда сўзимни якунлайман.

Бизни 21-аср — катта ўзгаришлар асри кутмоқда.

Ёшлар!

Мўъжизалар содир бўлмайди. Лекин ҳозир тақдирнинг янги даъватлари сари боришимиз керак, токи, охир-оқибат, ўзимиз янги мўъжизаларни яратайлик.

1995 йил январь
Ли Мён Бак

Ли Мён Бак

МУЪЖИЗА СОДИР БЎЛМАЙДИ

Таржимон *М. Сафаров*
Муҳаррирлар *Ш. Мансуров, С. Мирзааҳмедова*
Техник муҳаррир *Т. Харитонова*
Бадий муҳаррир *Ҳ. Қутлуқов*
Компьютерда саҳифаловчи *Л. Абкеримова*

Босишга рухсат этилди 18.08.2009. Қоғоз формати 62x92¹/₁₆.
Таймс гарнитурда офсет усулида босилди. Шартли б.т. 20,47.
Нашр т. 14,95. Тиражи 5000. Буюртма № 09-231.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
«Ўзбекистон» нашриёт-матбаа ижодий уйи.
100129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.